

Stowarzyszenie
na Rzecz
Ekorozwoju
AGRO-GROUP

MOJE ŚRODOWISKO

Blżej Europy

PROGRAM EUROPEJSKIEJ EDUKACJI EKOLOGICZNEJ

Moje środowisko

Bliżej Europy

Ekologiczna edukacja europejska

Wersja internetowa: www.blizejeuropy.prv.pl

Redakcja:
Piotr Znaniecki

Korekta:
Małgorzata Jurguć

Opracowanie i druk sfinansowano ze środków:
Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu
Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej

Copyright:
Stowarzyszenie na rzecz Ekorozwoju „Agro-Group”
ul. Sienkiewicza 40
15-092 Białystok
tel/fax (085) 653-75-76
www.eko.podlasie.prv.pl

ISBN 83-913037-3-X

Skład:
Pracownia Składu Komputerowego i Usług Edytorskich
Andrzej A. Poskrobko

Druk:
Usługowy Zakład Poligraficzny SJ Bielsk Podlaski

Spis treści

Wstęp	5
Metodyka – treści ścieżki Edukacja europejska	10
Scenariusze zajęć	
1. Rolnictwo polskie i europejskie, czy łączy je ekologia? (Ewa Mieczejko)	18
2. Przestrzeń – przeszłość, teraźniejszość, przyszłość (Ewa Mieczejko)	25
3. Jak uczynić region „regionem inteligentnym”? (Małgorzata Jurguć, Alicja Radziszewska)	29
4. Systemy obszarów chronionych przyrody w Polsce (Ewa Mieczejko)	39
5. Cywilizacja trzeciego tysiąclecia (Małgorzata Jurguć, Alicja Radziszewska)	47
6. Prognozy ekologiczno-cywilizacyjne Polski i Europy (Małgorzata Jurguć, Alicja Radziszewska)	51
7. Ekologizacja miast i mieszkań (Małgorzata Jurguć, Alicja Radziszewska)	65
8. Byle nie na moim podwórku – rozwiązujemy sytuacje konfliktowe (Małgorzata Jurguć, Alicja Radziszewska)	71
9. Handel a ochrona środowiska (Ewa Mieczejko)	75
10. Czy można chronić człowieka, nie chroniąc jego środowiska? (Ewa Mieczejko)	79
11. Dokąd zmierzasz, świecie informacji? (Małgorzata Jurguć, Alicja Radziszewska)	83
12. Polityka Wspólnoty Europejskiej i Polski w zakresie ochrony środowiska naturalnego (Ewa Mieczejko)	87
13. Ochrona przed klęskami żywiołowymi (Ewa Mieczejko)	103
14. Efekt cieplarniany – zagrożenie czy mit XX wieku? (Ewa Mieczejko)	110
15. Świat opakowań – czym jest opakowanie, jakie być powinno? (Ewa Mieczejko)	119
16. Czystsza produkcja. Odpady przemysłowe (Ewa Mieczejko)	126
17. Samorządność i ekologia, czyli myśleć globalnie, działać lokalnie (Małgorzata Jurguć, Alicja Radziszewska)	134
18. Prawo dla natury (Małgorzata Jurguć, Alicja Radziszewska)	139
19. Harmonia świata, rodzina i ekologia (Małgorzata Jurguć, Alicja Radziszewska)	153
20. Człowiek, przyroda, religia (Małgorzata Jurguć, Alicja Radziszewska)	156
21. Zielone Płuca... Europy (Ewa Majewska, Joanna Woźniewska)	162
22. Cudze chwalicie, swego nie znacie... – rolnictwo ekologiczne (Ewa Majewska, Joanna Woźniewska)	174
23. Rolnictwo ekologiczne szansą dla regionu (Ewa Majewska, Joanna Woźniewska)	183

24.	Czego może się spodziewać polski rolnik po integracji z UE? (Ewa Majewska, Joanna Woźniowska)	187
25.	Jedenaście ekologicznych zasad Unii Europejskiej (Ewa Majewska, Joanna Woźniowska)	195
26.	Wyprodukowano metodami ekologicznymi – polska żywność ekologiczna (Ewa Majewska, Joanna Woźniowska)	202
27.	Wspólna – czyli jaka? Zasady Polityki Rolnej w UE (Ewa Majewska, Joanna Woźniowska)	209
Treści programowe ścieżki <i>Edukacja europejska</i> w gimnazjum i liceum		214

Wstęp

W przededniu wejścia Polski do struktur Unii Europejskiej szeroko dyskutuje się o naszym miejscu wśród krajów piętnastki. W związku z tym kształcenie proeuropejskie młodzieży stało się koniecznością i jest realizowane na III i IV etapie edukacyjnym w ramach ścieżki *Edukacja europejska*.

Publikacja „Moje środowisko – bliżej Europy” zawiera scenariusze zajęć oraz materiały dodatkowe pomagające w realizacji ścieżki edukacji europejskiej w odniesieniu do problematyki ochrony środowiska.

Multimedialną próbę przybliżenia problemów dotyczących integracji europejskiej i rozwoju zrównoważonego stanowi zestaw pięciu kaset video „Bliżej Europy. Świat wokół nas”, wyprodukowany przez Media Corporation, a dofinansowany przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Atrakcyjność lekcji niewątpliwie wzrasta dzięki wykorzystaniu filmów, chociaż ich brak nie uniemożliwia skutecznego przeprowadzenia zajęć – załączone materiały dodatkowe kompleksowo opisują poruszane w scenariuszach zagadnienia.

Na zalecanych kasetach znajduje się łącznie 20 filmów dotyczących różnorodnej tematyki, zrealizowanych według określonej koncepcji: każdy obraz inicjuje pytania, na które widz może znaleźć odpowiedź w trakcie projekcji.

Dzięki uprzejmości firmy Media Corporation, trzy wybrane filmy znajdują Państwo na załączonej płycie CD w wersji możliwej do odtwarzania na komputerze i niektórych odtwarzaczach DVD.

Komplet filmów serii „Bliżej Europy. Świat wokół nas”, wydanych na kasetach video, zawiera kolejno:

Kaseta nr 1 – *Europa regionalna*

Film nr 1 – Rolnictwo – Europa – ekologia.

- Dlaczego tak silna jest pozycja rolnictwa w świecie?
- Czy Europa powróci do ekologicznych sposobów produkcji?
- Jak daleko jest polskie rolnictwo od standardów europejskich?

Film nr 2 – Przestrzeń – teren – grunt.

- Czy przestrzeń w krajach Unii Europejskiej jest dobrze wykorzystana? Jak jest w Polsce?
- Czy zostawimy trochę wolnego miejsca przyrodzie?
- Czy w dążeniu do standardów europejskich już teraz zdecydujemy, w jakim otoczeniu będą żyły następne pokolenia?

Film nr 3 – Regionalizm.

- Gdzie jest moja „mała ojczyzna”?
- Czy Europejczyk przywiązuje wagę do tradycji?
- Co nazywamy regionem inteligentnym?
- Budujemy jak chcemy – a jak to się robi w Europie?
- Regionalizm jak korzenie dla rośliny.

Film nr 4 – Z żubrem w tle – system obszarów chronionych.

- Czy nasz system ochrony przyrody jest skuteczny i odpowiada europejskim standardom, a może w tej dziedzinie stworzyliśmy wzorce, które mogą być przykładem również dla innych?

Kaseta nr 2 – *Europa i jej perspektywy*

Film nr 5 – Prognozy demograficzne i migracyjne. Cywilizacja III tysiąclecia.

- Ile nas będzie na świecie za sto lat?
- Gdzie odnajdziemy miejsce do życia?
- Kim będą Polak i Europejczyk w XXI wieku?
- Co pozostanie po naszej cywilizacji?

Film nr 6 – Prognozy ekologiczno-cywilizacyjne. Demograficzne wyzwania.

- Czy po otwarciu granic zachowamy swój polski charakter?
- Jakie wartości mogą być naszym udziałem w dziele zjednoczenia Europy?
- Czy potrafimy korzystać ze swobody wyboru miejsca pracy i zamieszkania?
- Jaki jest demograficzny obraz Polski na tle innych krajów?
- Ile ludności bez szkody dla środowiska może żyć w Polsce?

Film nr 7 – Ekologizacja miast i mieszkań.

- Dlaczego Europejczycy wyprowadzają się z centrów miast?
- Jak Niemcy modernizują osiedla z wielkiej płyty?
- Gdzie w krajach europejskich lokalizuje się fabryki?
- Zieleń w mieście europejskim – dobre sąsiedztwo mieszczucha.

Film nr 8 – Wzory procesu inwestycyjnego. Byle nie na moim podwórku.

- Jak, dochodząc do unijnych standardów ekologicznych, produkować, aby nie kaleczyć otaczającego środowiska?
- Gdzie i jak lokalizować zakłady przemysłowe i autostrady, aby nie wejść z butami na podwórko najbliższym mieszkańcom i nie zatruwać im życia?

Kaseta nr 3 – *Europejskie modele starych branż*

Film nr 9 – Handel dyktuje – my wybieramy.

- Sprzedać, kupić, zyskać, stracić – nasz świadomy wybór.
- Co lepsze – stare, czy nowe?
- Supermarkety czy małe sklepiki?
- Czy wiemy, co kupujemy?
- Podróże, urlopy. Jaką kupić wycieczkę i dokąd?
- Rzeką, koleją, autostradą – jak wozić towary?

Film nr 10 – Wojsko – ekologia – NATO.

- Czy można chronić człowieka, nie chroniąc jego środowiska?

- Czy umacnianie sojuszu militarnego może mieć dobry wpływ na środowisko?
- Jak zapobiegać ogromnej dewastacji środowiska czynionej przez czołgi, samoloty, okręty?

Film nr 11 – Świat informacji.

- Dokąd zmierza coraz dynamiczniej rozwijająca się międzyludzka globalna komunikacja?
- Czy dzięki niej staniemy się wszechobecni w świecie?
- Jaką rolę w wymianie informacji spełniają media?
- Czy tak powszechnie dostępna możliwość porozumiewania się całej ludzkości nie zagrazi naszej psychice?
- Czy człowiek wytrzyma to, co technika może mu zgotować?

Film nr 12 – Systemy ochrony środowiska.

- Co się za tym terminem kryje?
- Jaką rolę odgrywa system zarządzania ekologicznego?
- Jak przebiega proces dostosowawczy naszych norm prawnych do unijnych?

Kaseta nr 4 – *Europa przeciw zagrożeniom*

Film nr 13 – Katastrofy ekologiczne.

- Czy możemy uniknąć katastrof ekologicznych?
- Jak powinniśmy się chronić przed katastrofami naturalnymi i zagrożeniami nadzwyczajnymi?
- Czy powinniśmy się bać promieniowania?
- Czym są zagrożenia chemiczne?
- Jakie jest nasze miejsce w europejskim systemie ochrony przed zagrożeniami?

Film nr 14 – Gazy cieplarniane.

- Czym jest efekt cieplarniany i co go powoduje?
- Jaki udział w zanieczyszczeniach powietrza ma człowiek?
- Czy zanieczyszczenia mają wpływ na zmianę klimatu?
- Czy źródła energii alternatywnej są dla nas szansą?
- Czy członkostwo w Unii pomoże nam lepiej chronić środowisko?

Film nr 15 – Świat opakowań.

- Jaki wpływ na sprzedaż towaru ma opakowanie?
- Jakie zadania stoją przed projektantami opakowań?
- Jak uporać się z tonami zużytych opakowań?
- Czy nauczymy się segregować śmieci? Czy nas zasypią?

Film nr 16 – Czystsza produkcja – odpady przemysłowe.

- Czy jesteśmy w stanie sprostać wyzwaniom, jakie stawia przed nami masowe wytwarzanie odpadów przemysłowych?
- Czy zdołamy upowszechnić pozytywistyczną ideę czystszej produkcji i systemów zarządzania środowiskowego?
- Jakie warunki w zakresie gospodarki odpadami stawia przed nami Unia Europejska?

Kaseta nr 5 – Środowisko dla Europejczyków

Film nr 17 – Samorządność i ekologia. U nas w Europie.

- Jak ocalić przyrodę od degradacji?
- Ile zależy od nas, a ile od innych?
- Jaka jest rola samorządów?

Film nr 18 – Prawo ekologiczne. Prawo dla natury.

- Nasza Ziemia – jakie ma prawa?
- Nasze środowisko – jak uchronić siebie i świat?
- Katastrofa jaka czai się na dnie Bałtyku.
- Zielona przyszłość Europy.
- Tortura hałasu – czy musimy się na nią godzić?
- Gdzie szukać pomocy, gdy giną zwierzęta i drzewa?

Film nr 19 – Rodzina a postawy prośrodowiskowe. Harmonia świata.

- Od czego zależy, kim jesteśmy, jakimi ludźmi będą nasze dzieci: od genów, które dostaliśmy w spadku, czy od tego, jak zostaliśmy wychowani?
- Czy zdołamy zachować urodę świata i czy będziemy umieli żyć z nim w harmonii?

Film nr 20 – Ruchy religijne i ich program ekologiczny. Człowiek – przyroda – religia.

- Kim powinien być człowiek, eksploatatorem czy gospodarzem?
- Czy człowiek wierzący ma obowiązki wobec środowiska?
- Czy niszczenie przyrody jest grzechem?
- Czym jest „ekologia ludzka”?
- Jak daleko człowiek może ingerować w naturę?

Ze względu na problematykę poruszaną w filmach część scenariuszy można realizować wyłącznie w liceum, natomiast inne są tak skonstruowane, że możliwe jest przeprowadzenie według nich zajęć zarówno w szkole średniej jak i gimnazjum. Projekcja filmu zabiera sporo czasu, w związku z tym proponujemy, by każdy z tematów realizowany był na dwóch jednostkach lekcyjnych.

Dzięki materiałom dodatkowym nauczyciele mogą korzystać ze scenariuszy nawet wówczas, gdy nie mają dostępu do całego zestawu kaset „Bliżej Europy. Świat wokół nas”.

Proponowane przez nas lekcje pozwolą kształtować **kompetencje kluczowe**, takie jak:

- 1) skuteczne porozumiewanie się w różnych sytuacjach, prezentacja własnego punktu widzenia i uwzględnianie poglądów innych ludzi, poprawne posługiwanie się językiem ojczystym, przygotowywanie do publicznych wystąpień,
- 2) efektywne współdziałanie w zespole, budowanie więzi międzyludzkich, podejmowanie indywidualnych i grupowych decyzji, skuteczne działanie na gruncie zachowania obowiązujących norm,
- 3) rozwiązywanie problemów w twórczy sposób,
- 4) poszukiwanie, porządkowanie i wykorzystywanie informacji z różnych źródeł, efektywne posługiwanie się technologiami informacyjnymi i komunikacyjnymi,
- 5) odnoszenie zdobytej wiedzy do praktyki oraz tworzenie potrzebnych doświadczeń i nawyków,
- 6) przyswajanie sobie metod i technik negocjacyjnego rozwiązywania konfliktów i problemów społecznych.

Opracowane scenariusze umożliwiają realizowanie następujących ogólnych **celów edukacyjnych** zawartych w podstawach programowych:

- 1) budzenie zainteresowania sprawami dotyczącymi integracji europejskiej, działaniami Rządu w tym zakresie oraz skutkami integracji dla każdego mieszkańca Polski,
- 2) postrzeganie integracji europejskiej w kontekście przemian geopolitycznych współczesnego świata oraz szans rozwojowych Polski,
- 3) poznawanie własnego regionu, w tym jego dziedzictwa kulturowego, jako części Polski i Europy,
- 4) pogłębianie więzi ze swoim środowiskiem, regionem, krajem,
- 5) uświadamianie różnorodności sposobów negatywnego i pozytywnego oddziaływania ludzi na środowisko i kształtowanie umiejętności praktycznego ich poznawania,
- 6) przyjmowanie postawy odpowiedzialności za obecny i przyszły stan środowiska oraz gotowości do działań na rzecz zrównoważonego rozwoju.

Efektywną realizację powyższych celów zapewniają proponowane interaktywne metody nauczania. Struktura Programu „*Moje środowisko – bliżej Europy*” jest zgodna z Podstawami programowymi kształcenia ogólnego dla gimnazjum oraz liceum i technikum oraz skorelowana z zapisami Ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 Prawo Ochrony Środowiska. Realizacja Programu pozwala nauczycielowi wyposażać uczniów w wiedzę i umiejętności stosownie do ich rozwoju i zdolności. Umożliwia kształtowanie racjonalnego podejścia uczniów do rzeczywistości, wyboru należytego miejsca w otaczającym świecie, pozwala na zwiększenie efektywności kształcenia, rozwijanie zainteresowań uczniów oraz na aktywne współuczestnictwo w kształtowaniu i ochronie środowiska w kontekście przyszłej roli Polski w Unii Europejskiej.

Na stronach internetowych Podlaskiego Serwera Ekologicznego www.eko.podlasie.prv.pl w dziale „edukacja” znajdują się inne propozycje edukacji ekologicznej dla szkół podstawowych, średnich i gimnazjów.

Metodyka – treści ścieżki Edukacja europejska

ZAKRES TREŚCI ZAWARTYCH W SCENARIUSZACH	OCZEKIWANE OSIĄGNIĘCIA	PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW	KORELACJA: PRZEDMIOT INNE ŚCIEŻKI EDUKACYJNE
Rozwój rolnictwa w Polsce i Unii Europejskiej. Znaczenie i ekologizacja rolnictwa. Cechy polskiego rolnictwa, europejski styl gospodarowania. Rolnictwo, jako główne źródło produkcji pożywienia. Ekologizacja rolnictwa, konieczność czy przyszłość. Aspekty prawne rozwoju rolnictwa w Polsce i UE.	Uczeń: • wyjaśnia, dlaczego rolnictwo zajmuje silną pozycję w gospodarce polskiej i światowej, • wymienia cechy polskiego rolnictwa, porównuje je z unijnym, • określa, jak powinno wyglądać gospodarowanie zgodne z wymogami ochrony środowiska i krajobrazu, • omawia założenia polityki rolnej we Wspólnocie europejskiej i europejski styl gospodarowania.	• metaplan, • debata, • praca w grupach, • wykorzystanie filmu „Blżej Europy. Świat wokół nas”. Część I. Europa regionalna. Rolnictwo, • wykorzystanie scenariusza „Rolnictwo polskie i europejskie, czy łączy je ekologia?”	geografia ścieżka edukacja europejska
Przestrzeń, jako dobro nie mnożące się, wymagające logicznego i rozsądnego wykorzystywania oraz ochrony. Pojęcie przestrzeni, problem zagospodarowania przestrzeni w dziejach rozwoju ludzkości. Spośród zagospodarowania przestrzeni w Polsce i UE. Rozwój nowej cywilizacji informatycznej, nowe potrzeby oraz sposoby zagospodarowania przestrzeni. Gospodarowanie przestrzenią w Polsce a standardy europejskie.	Uczeń: • określa, co rozumie przez pojęcie „przestrzeń”, • omawia, w jaki sposób człowiek w ciągu wieków zapatrywał się na problem zagospodarowania przestrzeni, • analizuje sposób i stopień wykorzystania przestrzeni w Polsce i krajach Unii Europejskiej, dokonuje porównania, • przewiduje zmiany w przestrzeni w przyszłości, które będą następstwem rozwoju nowej cywilizacji – cywilizacji informacyjnej, • szacuje, co Europa przyniesie polskiej przestrzeni, a co Polska może zaoferować Europie.	• elementy dyskusji dydaktycznej – do końca myśli, „stopki”, • praca w grupach, • wykorzystanie filmu „Blżej Europy. Świat wokół nas”. Część I. Europa regionalna. Przestrzeń. Teren. Grunt, • wykorzystanie scenariusza „Przestrzeń – przeszłość, teraźniejszość, przyszłość”.	geografia ścieżka edukacja europejska zajęcia Szkolnego Koła Europejskiego
Perspektywy i szanse rozwoju regionu we współpracy krajowej i międzynarodowej. Promocja regionu w kraju i za granicą. Region inteligentny. Fundusze Strukturalne Unii Europejskiej przeznaczone na rozwój regionu.	Uczeń: • formułuje definicję „regionu inteligentnego”, • wykazuje się znajomością problemów środowiska lokalnego, • planuje działania na rzecz środowiska lokalnego, określa perspektywy i szanse rozwoju swojego regionu.	• nauczanie przez współpracę – praca w grupach – analiza fragmentów projektu: „Polska. Zintegrowany program operacyjny rozwoju regionalnego 2004-2006.	wos geografia zajęcia Szkolnego Koła Europejskiego ścieżka edukacja europejska ścieżka edukacja regionalna

		- wykorzystanie filmu „Blżej Europy. Świat wokół nas”. Część I. Europa regionalna. Regionalizm, - wykorzystanie scenariusza „Jak uczyć region „regionem inteligentnym”?”	
System ochrony przyrody w Polsce. Formy ochrony przyrody. Organizacje ekologiczne w obronie przyrody. Polityka ochrony przyrody w Polsce. Bogactwo przyrody polskiej i konieczność jej ochrony. System ochrony przyrody, formy ochrony. Obszary przyrodniczo cenne. Gospodarka i edukacyjna działalność człowieka na obszarach chronionych i w kompleksach leśnych. Działalność organizacji ekologicznych na rzecz ochrony przyrody. Polityka państwa. Problemy współczesnego świata. Parametry wskaźnika fizycznej jakości życia opracowane przez ONZ. Problemy demograficzne współczesnej Europy. Sytuacja migrantów i uchodźców w Polsce i Europie.	Uczeń: • omawia system ochrony przyrody w Polsce, • wymienia współczesne formy ochrony przyrody oraz zakres działalności człowieka, • ocenia bogactwo współczesnego świata przyrody, jego różnicowanie, • wskazuje obszary przyrodniczo cenne, • określa działalność organizacji pozarządowych na rzecz ochrony środowiska.	- mapa skojarzeń, - analiza SWOT, - wykorzystanie filmu „Blżej Europy. Świat wokół nas”. Część I. Europa regionalna. Z zębem w herbie, - wykorzystanie scenariusza „Systemy obszarów chronionych w Polsce”.	geografia biologia ścieżka edukacja ekologiczna
Problemy współczesnego świata. Parametry wskaźnika fizycznej jakości życia opracowane przez ONZ. Problemy demograficzne współczesnej Europy. Sytuacja migrantów i uchodźców w Polsce i Europie.	Uczeń: • zna problemy demograficzne, ekologiczne oraz cywilizacyjne Polski i Europy, • omawia sytuację migrantów w Europie oraz w Polsce.	- dyskusja panelowa na temat: Ekologiczno-cywilizacyjne wyzwania współczesnej Polski i Europy, - wykorzystanie filmu „Blżej Europy. Świat wokół nas”. Część 2. Europa i jej perspektywy. Prognozy demograficzne i migracyjne. Cywilizacja III tysiąclecia, - wykorzystanie scenariusza „Cywilizacja trzeciego tysiąclecia”.	wos geografia ścieżka edukacja europejska
Współczesny system gospodarki światowej i jego wpływ na degradację zasobów środowiska. Współpraca międzynarodowa jako warunek osiągnięcia zrównoważonego rozwoju. Dysproporcje w podziale dóbr na świecie.	Uczeń: • wchodzi w rolę mieszkańca wybranego kontynentu, • określa rolę współpracy międzynarodowej przy rozwiązywaniu problemów współczesnego świata, • omawia przyczyny i skutki dysproporcji w podziale dóbr na świecie, • objaśnia koncepcję „rozwoju zrównoważonego”.	- gra dydaktyczna „Świat w liczbach”. - wykorzystanie filmu „Blżej Europy. Świat wokół nas”. Część 2. Europa i jej perspektywy. Prognozy ekologiczno-cywilizacyjne. Demograficzne wyzwania, - wykorzystanie scenariusza „Prognozy ekologiczno-cywilizacyjne Polski i Europy”.	wos geografia godzina wychowawcza ścieżka edukacja europejska

Ekonomiczne i społeczne aspekty związków między człowiekiem i jego działalnością a środowiskiem. Wyludnianie się śródmieść wielkich miast. Symbioza natury i budowli. Ekologizacja miast i mieszkań. Koncepcja miasta ogrodu.	Uczeń: • omawia problemy społeczne związane z urbanizacją, • przedstawia przykłady degradacji środowiska w mieście i proponuje sposoby przeciwdziałania jej, • tłumaczy, na czym polega ekologizacja miast i mieszkań, • praktycznie wykorzystuje zdobyte na lekcji informacje – sporządza schemat miasta ogrodu.	• miniwykład na temat idei E. Howarda, • nauczanie przez współpracę – praca w grupach – sporządzenie schematu miasta ogrodu, • wykorzystanie filmu „Blżej Europy. Świat wokół nas”. Część 2. Europa i jej perspektywy. Ekologizacja miast i mieszkań, • wykorzystanie scenariusza „Ekologizacja miast i mieszkań”.	biologia geografia godzina wychowawcza ścieżka edukacja europejska
Ekonomiczne i społeczne aspekty związków między człowiekiem i jego działalnością a środowiskiem. Powojenna filozofia gospodarki. Współczesne tendencje w rozwoju gospodarczym państw europejskich. Zadania administracji publicznej. Zadania społeczności lokalnych, stowarzyszeń ekologicznych. Koncepcja „czystszej produkcji”. Konflikty między producentem a konsumentem.	Uczeń: • analizuje film, • określa główne zagadnienia filmu i formułuje wnioski, • omawia tendencje w rozwoju gospodarczym państw europejskich, • dobiera argumenty w dyskusji, • ocenia fakty, • rozwiązuje konflikty, dążąc do kompromisu, • dyskutuje i negocjuje, • rozumie koncepcję „czystszej produkcji”.	• metoda „konflikt w grupie”, • heurtyka, • wykorzystanie filmu „Blżej Europy. Świat wokół nas”. Część 2. Wzory procesu inwestycyjnego. Byłe nie na moim podwórku, • wykorzystanie scenariusza „Byłe nie na moim podwórku – rozwiązujemy sytuację konfliktowe”.	wos godzina wychowawcza ścieżka edukacja europejska
Handel i jego oblicza. Historia rozwoju handlu w Europie. Pojęcia: handel, handlowiec, konsument, relacje, prawa. Zasady działania rynku polskiego i europejskiego. Zdrowa żywność i jej znaczenie. Rola transportu w handlu. Turystyka, jako oferta polskiego handlu. Przyszłość ekoturystyki w Polsce i jej znaczenie w UE.	Uczeń: • wyjaśnia, co rozumie pod pojęciem „handel”, • przedstawia rys historyczny rozwoju handlu w Europie, • określa czynniki mające wpływ na rozwój handlu w wieku VII i XVIII, • charakteryzuje sytuację na rynku wewnętrznym UE, zasady jego działania, • wskazuje cechy polskiego konsumenta, porównuje je z cechami konsumentów państw UE, analizuje wolności konsumenckie i system ochrony praw konsumenckich, • wymienia preferencje konsumentów, które byłyby przyjazne dla środowiska naturalnego, • ocenia wpływ handlu na stan środowiska przyrodniczego,	• burza mózgów, • wykorzystanie filmu „Blżej Europy. Świat wokół nas”. Część 3. Europejskie modele starych branż. Handel dyktuje, my wybieramy, • wykorzystanie scenariusza „Handel a ochrona środowiska”.	wos geografia ścieżka edukacja europejska zajęcia Szkolnego Koła Europejskiego

Środowisko przyrodnicze i działalność armii. Bojowa i szkoleniowa działalność wojska i jej negatywny wpływ na środowisko przyrodnicze. Stan techniczny, poziom wykształcenia, świadomość ekologiczną wojska polskiego. Działania armii na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego. NATO i szanse na bezpieczeństwo ekologiczne.	Uczeń: • podkreśla znaczenie zdrowej żywności i ekologicznych znaków towarowych w drodze Polski do UE, • określa znaczenie transportu w handlu i jego wpływ na środowisko przyrodnicze, wymienia rodzaje transportu przyjaznego dla środowiska, • podaje znaczenie turystyki, jako dynamicznie rozwijającej się gałęzi gospodarki, • wskazuje znaczenie ekoturystyki, jako atutu Polski i przyszłości we Wspólnej Europie.	• pogadanka, • drzewko decyzyjne, • praca w grupach, • wykorzystanie filmu „Blżej Europy. Świat wokół nas”. Część 3. Europejskie modele starych branż. Wojsko. NATO. Ekologia, • wykorzystanie scenariusza „Czy można chronić człowieka, nie chroniąc jego środowiska?”	geografia wos ścieżka edukacja europejska zajęcia Szkolnego Koła Europejskiego
Pojęcie znaku, rodzaje znaków. Semiotyka. Globalizacja życia. Cywilizacja informacyjna. Informacja surowcem strategicznym. Kompresja czasu i przestrzeni. Symbioza informatyki i telekomunikacji. Demokracja komputerowa. Dematerializacja pieniądza. Zagrożenia dla psychicznego i moralnego rozwoju człowieka płynące z mediów. Bezradność człowieka wobec otoczenia semiotycznego. Podział świata na wiedzących i niewiedzących.	Uczeń: • w trakcie oglądania filmu sporządza notatkę w formie planu, • dokonuje selekcji materiału, • zna pojęcia „semiotyka”, „znak”, • wyjaśnia, na czym polega rozwój cywilizacji informacyjnej, • omawia zagrożenia dla zdrowia psychicznego człowieka związane z szybkim rozwojem cywilizacji informacyjnej, • wskazuje na problemy społeczne cywilizacji informacyjnej, • efektywnie pracuje w grupie, • argumentuje, wyciąga wnioski.	• „myślące kapelusze” wg E. de Bono, • dyskusja na temat cywilizacji informacyjnej, • miniwykład na temat rozumienia pojęcia „semiotyka”, • wykorzystanie filmu „Blżej Europy. Świat wokół nas”. Część 3. Europejskie modele starych branż. Świat informacji, • wykorzystanie scenariusza „Dokąd zmierzasz, świecie informacji?”	język polski wos godzina wychowawcza ścieżka edukacja europejska

Systemy ochrony środowiska i ich rola w zarządzaniu i ekologii. Co należy rozumieć pod pojęciem „systemy ochrony środowiska”? Jaką rolę odgrywają? Polskie i unijne prawo dotyczące ochrony środowiska, cele priorytetowe. Działania dostosowujące prawo polskie do prawa wspólnotowego.	Uczeń: • wyjaśnia, co należy rozumieć przez pojęcie „system ochrony środowiska”, • wymienia unijne i polskie normy prawne dotyczące ochrony środowiska, przyrodniczego, • przedstawia główne cele polityki Wspólnot Europejskich w zakresie ochrony środowiska przyrodniczego, • określa i ocenia ekologiczne zasady Unii Europejskiej, • opisuje schemat funkcjonowania systemu ochrony środowiska w Polsce, • wskazuje na ekorozwój jako na podstawę polityki ekologicznej Polski, • wyjaśnia, na czym ma polegać dostosowanie prawa polskiego do unijnego w dziedzinie ochrony środowiska, wskazuje istniejące problemy, poszukuje sposobu ich rozwiązania, • wymienia narzędzia polityki ekologicznej w Polsce, • określa kompetencje terenowych organów administracji państwowej (na przykładzie urzędu wojewody i starosty) w zakresie prowadzenia inwestycji nieprzychylnych dla środowiska przyrodniczego, • porządkuje odpowiednio inwestycje szczególnie uciążliwe i pogarszające stan środowiska przyrodniczego i zdrowie człowieka, • podkreśla znaczenie certyfikatu ISO 14000, jako narzędzia napędowego do działań na rzecz środowiska naturalnego i rozwoju zrównoważonego, • podaje przykłady współpracy międzynarodowej Polski na rzecz ekologii.	• dokończ myśl – Polityka ekologiczna to , • mapa mentalna, • Alternatywy Możliwości Wyboru, gra dydaktyczna – układanka, • wykorzystanie filmu „Bliżej Europy. Świat wokół nas”. Część 3. Europejskie modele starych branż. Systemy ochrony środowiska, • wykorzystanie scenariusza „Polityka Wspólnoty Europejskiej i Polski w zakresie ochrony środowiska naturalnego”.	geografia biologia ścieżka edukacja ekologiczna ścieżka edukacja europejska
Kłęski żywiołowe – rodzaje, przyczyny, następstwa. Pojęcie kłęski żywiołowej. Zagrożenia naturalne, katastrofy chemiczne, drogowe i kolejowe. System zabezpieczeń ratownictwa w Polsce, monitoring zagrożeń. Współpraca międzynarodowa, wymogi unijne.	Uczeń: • określa, co rozumie przez pojęcie „kłęska żywiołowa”, • podaje przykłady zagrożeń – naturalnych (powodzie, pożary) oraz nadzwyczajnych (awarie i katastrofy chemiczne, katastrofy drogowe i kolejowe), wskazuje ich przyczyny,	• dyskusja dydaktyczna – dokończ myśl, śniegowa kula, • dyskusja dydaktyczna – metaplan („cicha dyskusja”),	biologia geografia ścieżka edukacja ekologiczna

	• wyjaśnia, jak działa system zabezpieczeń i ratownictwa w Polsce i Unii Europejskiej, nazywa jednostki odpowiedzialne za bezpieczeństwo ludności, • przedstawia system organizacyjny ratownictwa w Polsce i sposób monitoringu zagrożeń, • doskonali umiejętność współpracy w zespole, prowadzenia dyskusji, przedstawiania własnego punktu widzenia.	• wykorzystanie filmu „Bliżej Europy. Świat wokół nas”. Część 4. Europa przeciwko zagrożeniom. Katastrofy ekologiczne, • wykorzystanie scenariusza „Ochrona przed kłeskami żywiołowymi”.	
Efekt cieplarniany – prawda, czy mit XXI wieku? Czym jest efekt cieplarniany, co go powoduje, jaki ma wpływ na środowisko przyrodnicze i zdrowie człowieka. Alternatywne źródła energii. Polityka ekologiczna Polski i wspólnoty europejskiej w sprawie ochrony atmosfery i emisji gazów cieplarnianych.	Uczeń: • wyjaśnia, czym jest efekt cieplarniany i co go powoduje; • określa, jaki jest udział człowieka w emisji gazów cieplarnianych; • opisuje wpływ efektu cieplarnianego na elementy środowiska przyrodniczego, • ocenia, czy gazy cieplarniane mają istotny wpływ na klimat; • wymienia alternatywne źródła energii, zastanawia się, które z nich można wykorzystać w Polsce, • podaje przykłady polityki ekologicznej państwa oraz europejskie standardy, które Polska będzie musiała przyjąć wstępując do Unii Europejskiej, • analizuje ustawę Prawo ochrony środowiska, • uczestniczy w dyskusji, przedstawia swój punkt widzenia, przytacza przykłady, korzystając z posiadanych wiadomości i otrzymanych materiałów oraz treści filmu.	• metoda problemowa – dyskusja okrągłego stołu, • elementy dyskusji dydaktycznej – dokończ myśl, • projekcja filmu, • praca w grupach, • wykorzystanie filmu „Bliżej Europy. Świat wokół nas”. Część 4. Europa przeciwko zagrożeniom. Gazy cieplarniane, • wykorzystanie scenariusza „Efekt cieplarniany – zagrożenie, czy mit XX wieku?”	biologia geografia ścieżka edukacja ekologiczna
Opakowanie i jego funkcje oraz wpływ na środowisko przyrodnicze. Co to jest opakowanie? Jaką funkcję pełni? Jaki ma wpływ na sprzedaż? Jak powinno wyglądać opakowanie? Jaką powinno mieć formę? Jak powinna wyglądać polska gospodarka odpadami? Czy zasypia nas góry śmieci?	Uczeń: • definiuje pojęcie „opakowanie”, • omawia funkcję opakowania, określa jego formę i wpływ na sprzedaż produktu, • ustala, na co zwraca uwagę klient robiący zakupy w supermarkecie, • analizuje „cykl życiowy” opakowania, wskazuje na opakowanie jako na źródło odpadów, • charakteryzuje, jak powinno wyglądać opakowanie przyjazne dla środowiska przyrodniczego i człowieka, planuje zakupy, uwzględniając aspekt ekologiczny opakowania.	• metoda problemowa, • projekcja filmu, • elementy dyskusji dydaktycznej – dokończ myśl, • opis aktywny, • wykorzystanie filmu „Bliżej Europy. Świat wokół nas”. Część 4. Europa przeciwko zagrożeniom. Świat opakowań,	ścieżka edukacja ekologiczna biologia geografia

	• konstruuje opakovanie według zasady – proste, tanie, estetyczne, przyjazne dla środowiska przyrodniczego; • wymienia polskie i europejskie standardy gospodarowania odpadami, • przedstawia przykłady systemów gospodarowania odpadami w państwach UE (Niemcy, Wielka Brytania, Finlandia).	• wykorzystanie scenariusza „Świat opakowań – czym jest opakowanie, jakie być powinno, jaki ma wpływ na psychikę klienta, jak wpływa na środowisko przyrodnicze?”	
Problem odpadów przemysłowych, koncepcja „czystszej produkcji”. Pojęcie odpadów przemysłowych i czystej produkcji. Źródła i rozmiar produkcji odpadów przemysłowych. Prawo polskie i unijne a odpady. Zastosowanie norm prawnych w praktyce proekologicznych systemów zarządzania środowiskiem. Prawo unijne a prawo polskie. Kierunki działań w zakresie gospodarowania odpadami.	Uczeń: • wyjaśnia, co należy rozumieć przez pojęcie: odpady przemysłowe, „czystsza produkcja”; • określa główne źródła oraz skalę produkcji odpadów przemysłowych w Polsce, porównuje ją do produkcji światowej, • przedstawia hierarchię postępowania z odpadami przemysłowymi, odnosząc się do prawa polskiego i wymogów Unii Europejskiej, • podaje przykłady dostosowania produkcji przemysłowej do obowiązujących norm prawnych oraz proekologicznych systemów zarządzania środowiskiem, • wskazuje kierunki działań w zakresie gospodarowania odpadami przemysłowymi dostosowujących prawodawstwo polskie do prawa wspólnotowego.	• projekcja filmu, • konferencja prasowa, • analiza dokumentów, • burza mózgów, • poster, • wykorzystanie filmu „Blżej Europy. Świat wokół nas”. Część 4. Europa przeciwko zagrożeniom. Czystsza produkcja. Odpady przemysłowe, • wykorzystanie scenariusza „Czysta produkcja. Odpady przemysłowe”.	biologia geografia ścieżka edukacja ekologiczna
Samooorganizujące się społeczeństwo. Wzory obywatelskiego działania. Działania proekologiczne	Uczeń: • wymienia korzyści i zagrożenia wynikające z rozwoju cywilizacji, • porównuje samorządność w przykładowych gminach: polskiej i holenderskiej, • zwraca uwagę na działania proekologiczne, • formułuje wnioski, • definiuje pojęcie samorządności, • diagnozuje stan samorządności w swojej gminie.	• analiza przypadku (gminy), metaplan, • wykorzystanie filmu „Blżej Europy. Świat wokół nas”. Część 5. Środowisko dla Europejczyków. Samorządność i ekologia. U nas w Europie, • wykorzystanie scenariusza „Samorządność i ekologia, czyli myśleć globalnie, działać lokalnie”.	wos ścieżka edukacja regionalna ścieżka edukacja europejska

Akty prawne – wyszukiwanie i rozumienie przepisów prawa. Prawo ochrony środowiska. Ustawa prawo ochrony środowiska	Uczeń: • analizuje akty prawne (fragment Ustawy prawo ochrony środowiska), • ocenia skuteczność obowiązującego prawa, • proponuje rozwiązania mające na celu zapobieganie łamaniu prawa ekologicznego.	• analiza dokumentów, • wykorzystanie filmu „Blżej Europy. Świat wokół nas”. Część 5. Środowisko dla Europejczyka. Prawo ekologiczne. Prawo dla natury, • wykorzystanie scenariusza „Prawo dla natury”.	wos ścieżka edukacja europejska
Spółeczeństwo polskie i jego problemy. Rola rodziny. Rodzina a postawy prośrodowiskowe. Wzorce zachowań, postawy etyczne. Świadomość ekologiczna.	Uczeń: • uczestniczy w inscenizacji, • wyraża poglądy i opinie na temat postaw, etycznych i roli rodziny w kształtowaniu osobowości człowieka, • bierze aktywny udział w dyskusji i przestrzega jej zasad, • charakteryzuje postawy prośrodowiskowe, • interpretuje aforyzmy.	• technika niedokończonych zdań, • inscenizacja, • dyskusja, • wykorzystanie filmu „Blżej Europy. Świat wokół nas”. Część 5. Środowisko dla Europejczyka. Harmonia świata, rodzina i ekologia, • wykorzystanie scenariusza „Harmonia świata, rodzina i ekologia”.	godzina wychowawcza ścieżka edukacja europejska
Duchowy wymiar wspólnoty europejskiej (przestanie Jana Pawła II). Przykłady kodeksów etycznych. Zagadnienie wszechstronnego i zrównoważonego rozwoju. Moralny wymiar stosunku człowieka do świata przyrody. Racje rozumowe, estetyczne i religijne przemawiające za ochroną przyrody. Podejście religii Bliskiego Wschodu i religii judeo-chrześcijańskich do natury. Nauczanie Jana Pawła II: „nawrócenie ekologiczne” i „ekologia ludzka”. Postawa franciszkańska.	Uczeń: • formułuje argumenty przemawiające za ochroną przyrody, • redaguje ekologiczny rachunek sumienia, • analizuje tekst Jana Pawła II i sporządza do niego plan w formie pytań.	• quiz, • nauczanie przez współpracę – praca w grupach – analiza „Ekologicznego rachunku sumienia”, tekstu audycji generalnej Jana Pawła II z 17 stycznia 2001 roku, „Dekalogu św. Franciszka”, • wykorzystanie filmu „Blżej Europy. Świat wokół nas. Część 5. Środowisko dla Europejczyka. Ruchy religijne i ich program ekologiczny. Człowiek – przyroda – religia, • wykorzystanie scenariusza „Człowiek, przyroda, religia”.	język polski religia etyka ścieżka edukacja europejska

Rolnictwo polskie i europejskie, czy łączy je ekologia?

Poziom: gimnazjum, liceum

Przedmiot: biologia, geografia

Cele operacyjne:

UCZENI:

- wyjaśnia, dlaczego rolnictwo zajmuje silną pozycję w gospodarce polskiej i światowej,
- wymienia cechy polskiego rolnictwa, porównuje je z unijnym,
- określa, jak powinno wyglądać gospodarowanie zgodne z wymogami ochrony środowiska i krajobrazu,
- omawia założenia polityki rolnej we wspólnocie europejskiej i europejski styl gospodarowania.

Metody i techniki pracy:

- projekcja filmu,
- metaplan,
- debata,
- praca w grupach.

Czas:

- jedna jednostka lekcyjna.

Źródła:

- Film „Świat wokół nas. Część 1. Europa regionalna. Rolnictwo. Europa. Ekologia.”;
- A. Kalinowska, *Ekologia - wybór przyszłości*, Editions Spotkania, 1992, Warszawa

Materiały uzupełniające:

- 1) Wskazówki do wykorzystania treści filmu.
- 2) Jak pracujemy metodą metaplanu.
- 3) Rolnictwo w Unii Europejskiej.
- 4) Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Negocjacje Polski z UE w dziedzinie „Rolnictwo”.

Realizacja:

1. Wprowadzenie do tematu: „Ponad 97% żywności pochodzi z rolnictwa, które jest w Polsce, jak i na świecie niezastąpionym działem wytwarzania pożywienia. Rolnictwo to ograniczona powierzchnia ziemi uprawnej, to środowisko społeczne, które cechują

gorsze warunki bytowania i niższe dochody. Stąd często dochodzi do licznych konfliktów rolników z innymi grupami społecznymi. Jaki jest stan obecny rolnictwa polskiego? Jaki jest europejski styl gospodarowania? Dokąd powinno zmierzać polskie rolnictwo?

2. Nauczyciel dzieli uczniów na cztery grupy. Wyjaśnia zasady pracy oraz zadania do realizacji. „Pracując w grupach, opracujcie metodą metaplanu temat: „Rolnictwo polskie i europejskie, czy łączy je ekologia?”. Oglądając film, kierując się wskazówkami (Materiał uzupełniający nr 1) zapiszcie na kolorowych kartkach i przedyskutujcie w grupie wnioski dotyczące zagadnień związanych z sytuacją w jakiej znajduje się polskie rolnictwo oraz rolnictwo unijne. Czy Europa powróci do ekologicznych sposobów produkcji? Jak daleko jest polskie rolnictwo od Europy?” (Materiał uzupełniający nr 2).
3. Projekcja filmu „Świat wokół nas. Część 1. Europa regionalna. Rolnictwo. Europa. Ekologia.” Uczniowie pracują w grupach, metodą metaplanu poszukują odpowiedzi na postawione pytania, dyskutują, zapisują wnioski,
4. Prezentacja pracy uczniów, plakatów. Przedstawiciele grup odczytują głośno zapisane wnioski. Wspólna analiza wniosków, porównanie zapisu w poszczególnych grupach. Ewentualne uzupełnienie nauczyciela. Podsumowanie, jaki jest obraz polskiego rolnictwa, czy jest spójny z europejskim stylem gospodarowania, czy łączy je ekologia?

Przykładowe wnioski:

Grupa 1: Jakie jest obecnie polskie rolnictwo i europejski styl gospodarowania?

Rolnictwo polskie:

- 1) stanowi w Polsce główny dział wytwarzania żywności,
- 2) małe gospodarstwa, średni areał gospodarstwa polskiego to 8 ha,
- 3) 20% społeczeństwa znalazło zatrudnienie w rolnictwie,
- 4) trudności ekonomiczne polskiego rolnictwa,
- 5) spadek produkcji rolnej, mniejsza degradacja środowiska,
- 6) wprowadzanie zasad rolnictwa ekologicznego,
- 7) uczestnictwo Polski w międzynarodowych i światowych programach badawczych,
- 8) ochrona bioróżnorodności na terenach rolniczych.
- 9) wprowadzone przez władze programy pomocy dla rolników,
- 10) reforma rolnictwa,

Europejski styl gospodarowania:

- 1) rolnictwo stanowi główny dział wytwarzania żywności,
- 2) duże gospodarstwa, średni areał gospodarstwa to: Grecja – 40 ha, Włochy – 70 ha, Wielka Brytania – 60 ha,
- 3) zatrudnienie w rolnictwie to: Wielka Brytania – 2%, Portugalia – 12%,
- 4) połowa budżetu unijnego idzie na rolnictwo,
- 5) intensyfikacja gospodarki rolnej,
- 6) władze wprowadzają instrumenty ekonomiczne, pozwalające na wprowadzenie sposobów działań przyjaznych dla środowiska,
- 7) reforma Wspólnej Polityki Rolnej, zwiększenie dotacji na rolnictwo, na rzecz ochrony środowiska i rozwoju obszarów wiejskich.

MATERIAŁ NR 2

Praca metoda metaplanu

Grupa 2: Jakie być powinno polskie rolnictwo?

- 1) wymagania Unii Europejskiej: dostosowanie prawa polskiego do prawa unijnego, reforma rolnictwa uwzględniająca założenia Wspólnej Polityki Rolnej, zwiększenie struktury agrarnej, nowe technologie, większe gospodarstwa, działania na rzecz środowiska i jego ochrony,
- 2) potrzeby polskiego społeczeństwa: wzrost produkcji rolnej i jej opłacalność, pomoc państwa, zmniejszenie bezrobocia, zdrowa żywność, rozwój gospodarstw agroturystycznych, rolnictwo przyjazne dla środowiska przyrodniczego, zdrowa żywność.

Grupa 3: Dlaczego rolnictwo polskie nie jest takie, jakie być powinno?

- 1) dawna polityka rolna, która pozostawiła po sobie pewne przyzwyczajenia,
- 2) obecna polityka rolna państwa, która nadal poszukuje rozwiązań,
- 3) zniszczenia gleb spowodowane uprzednią intensyfikacją rolnictwa, nadmiernym stosowaniem chemicznych środków ochrony roślin,
- 4) upadek dawnych gospodarstw państwowych PGR.

Grupa 4: Co należy robić, aby rolnictwo polskie było takie, jakie być powinno, aby było zbliżone do europejskiego stylu gospodarowania?

- 1) reforma polskiego rolnictwa, uwzględnienie wymagań wspólnotowych,
- 2) przystąpienie Polski do różnych programów światowych i międzynarodowych, pozyskanie funduszy,
- 3) modernizacja i restrukturyzacja rolnictwa, wprowadzenie nowych technologii, zmiana struktury agrarnej,
- 4) zwiększenie świadomości ekologicznej wśród rolników,
- 5) zwiększenie dotacji na produkcję żywności zdrowej, na działania na rzecz środowiska i jego ochrony, rozwój obszarów wiejskich, poprawę warunków życia rolników.
- 6) Na zakończenie zajęć nauczyciel przeprowadza debatę „za” i „przeciw” – „Czy rolnictwo ekologiczne jest przyszłością?” (Materiał uzupełniający nr 3).

Materiały uzupełniające dla ucznia

MATERIAŁ NR 1

Wskazówki do wykorzystania treści filmu:

Podczas oglądania filmu zwróć szczególną uwagę na następujące treści:

1. Dlaczego rolnictwo zajmuje silną pozycję w gospodarce polskiej i światowej?
2. Jakie są cechy polskiego rolnictwa?
3. Co charakteryzuje system gospodarowania unijnego?
4. Jak powinno wyglądać gospodarowanie zgodne z wymogami ochrony środowiska i krajobrazu?
5. Jakie są założenia polityki rolnej we wspólnocie europejskiej i jakie czekają nas zmiany?

Pracując w grupach opracujcie metodą metaplanu temat: „*Rolnictwo polskie i europejskie, czy łączy je ekologia?*”. Podczas dyskusji uwzględnijcie wiadomości uzyskane z filmu oraz własne obserwacje. Weźcie również pod uwagę wymagania Unii Europejskiej oraz uwarunkowania geograficzne, społeczne, gospodarcze, polityczne rozwoju rolnictwa w naszym kraju. Patrzcie na problem nie tylko krytycznie, poszukujcie również pozytywnych przykładów, opierajcie się na faktach.

Grupa 1: Jakie jest obecnie polskie rolnictwo i europejski styl gospodarowania? Wnioski zapiszcie na białych karteczkach i zamieście na tablicy pod zapisanym zagadnieniem.

Grupa 2: Jakie być powinno polskie rolnictwo?

- Wnioski zapiszcie na żółtych karteczkach i zamieście na tablicy pod zapisanym zagadnieniem.

Grupa 3: Dlaczego rolnictwo polskie nie jest takie, jakie być powinno?

- Wnioski zapiszcie na czerwonych karteczkach i zamieście na tablicy pod zapisanym zagadnieniem.

Grupa 4: Co należy robić, aby rolnictwo polskie było takie, jakie być powinno, aby było zbliżone do europejskiego stylu gospodarowania?

- Wnioski zapiszcie na niebieskich karteczkach i zamieście na tablicy pod zapisanym zagadnieniem.

MATERIAŁ NR 3

Czy rolnictwo ekologiczne jest przyszłością Polski?

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (<http://www.minrol.gov.pl>)

17 lutego 2000 roku Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi ogłosił program promocji żywności. Nazwa „Polska Dobra Żywność” zawiera dwie najważniejsze cechy programu odnoszące się do jakości produktów żywnościowych i ich pochodzenia. Szczególne walory smakowe, zdrowotne, oryginalna receptura, wreszcie udokumentowane pochodzenie produktu. Właśnie ze względu na te wyróżniające cechy, żywność produkowana w Polsce ma ogromne możliwości w zdobyciu nie tylko naszego wewnętrznego rynku, ale także w rywalizacji ze światowymi potentatami w produkcji żywności. Nasze największe regiony specjalizujące się w produkcji żywności są położone z dala od terenów uprzemysłowionych. Polskie rolnictwo zużywa dwukrotnie mniej nawozów sztucznych i kilkakrotnie mniej środków ochrony roślin niż kraje Unii Europejskiej. Mniej intensywna produkcja rolna może być naszym atutem. Mamy naturalne warunki do wytwarzania zdrowej żywności. Dotychczas nie potrafiliśmy efektywnie wykorzystać tego atutu.

Twórcy Programu Polska Dobra Żywność korzystali z tych najlepszych wzorów unijnych w promowaniu żywności. Program opiera się na dwóch filarach:

- 1) ustanowieniu przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi znaku „Polska Dobra Żywność”,
- 2) promocji znaku, a co za tym idzie także wszystkich produktów opatrzonych tym znakiem.

Materiały uzupełniające dla nauczyciela

MATERIAŁ NR 3 Rolnictwo w Unii Europejskiej

Rolnictwo należy do głównych obszarów aktywności gospodarczej UE. Celem Wspólnej Polityki Rolnej, obejmującej rolnictwo i handel produktami rolnymi, jest przede wszystkim zapewnienie odpowiedniego poziomu życia społeczności wiejskiej.

Wspólna Polityka Rolna opiera się na trzech zasadach:

- 3) jedności rynkowej (ustanowienie jednolitych cen i wspólnej regulacji rynku dla wszystkich produktów rolnych),
- 4) preferencji dla produktów rolnych Unii (popieranie towarów Unii – na rynku wewnętrznym, w stosunku do produktów sprowadzanych z krajów trzecich),
- 5) solidarności finansowej (wspólna odpowiedzialność wszystkich państw członkowskich za ponoszenie kosztów regulacji rynku rolnego i dostosowań strukturalnych).

W ramach polityki rolnej prowadzi się działania na rzecz:

- stabilizacji rynków zbytu,
- zagwarantowania bezpieczeństwa dostaw,
- regulacji poziomu zatrudnienia w rolnictwie,
- koordynacji szkolenia zawodowego i badań naukowych,
- upowszechniania wiedzy rolniczej, promocji spożycia wybranych produktów.

Rozwój Wspólnej Polityki Rolnej w minionych latach doprowadził do wypracowania systemu pomocy dla większości sektorów rolnictwa, polegającego na:

- 1) interwencyjnych zakupach nadprodukcji,
- 2) wprowadzeniu środków ochronnych w imporcie spoza krajów Unii,
- 3) ustanowieniu dotacji dla produkcji eksportowej.

Koszt Wspólnej Polityki Rolnej obejmuje 42,2% całego budżetu Unii Europejskiej. Również przeważająca część ustawodawstwa Wspólnoty Europejskiej dotyczy rolnictwa. Zmniejszenie nadwyżek produkcji rolnej, obniżenie cen detalicznych i zapewnienie pomocy materialnej najsłabszym ekonomicznie rolnikom – to cele zapoczątkowanej w 1992 roku reformy polityki rolnej.

MATERIAŁ NR 4 Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi Negocjacje Polski z UE w dziedzinie „Rolnictwo”

Negocjacje akcesyjne z Unią Europejską rozpoczęły się w marcu 1998 r. Zostały wówczas przedstawione oczekiwania naszego kraju związane z członkostwem, w tym z udziałem we wspólnotowych funduszach, jak również polskie deklaracje odnoszące się do tempa i sposobu dostosowania własnego prawa do unijnego. We wrześniu 1998r. rozpoczął się w obszarze negocjacyjnym „Rolnictwo” przegląd prawa wspólnotowego pod kątem zgodności i dostosowania prawa polskiego (screening). Jest to najbardziej rozbudowany pod względem legislacyjnym obszar negocjacyjny. Akty prawne odnoszące się

do tego obszaru obejmują około połowy dorobku prawnego Wspólnoty Europejskiej (*acquis communautaire*). Przegląd prawa trwał do listopada 1999 r. i miał formę sesji w pierwszej fazie wielostronnych – wszystkie kraje kandydujące i Komisja, zaś w drugiej fazie dwustronnych – strona polska i Komisja. Resort rolnictwa realizował m.in. zadania związane z koordynacją negocjacji akcesyjnych w obszarze „Rolnictwo” w oparciu o zapisy zawarte w Polskim Stanowisku Negocjacyjnym w ww. obszarze przyjętym przez Radę Ministrów 9 grudnia 1999 r. i przekazanym do Brukseli w dniu 16 grudnia 1999 roku. Zgodnie z przyjętymi w 2001 r. założeniami, w celu przyspieszenia procesu negocjacji, zostały zorganizowane w Brukseli konsultacje techniczne w obszarze negocjacyjnym „Rolnictwo – sprawy ogólne” oraz w podobszarach „Sprawy weterynaryjne”, „Sprawy fitosanitarne”. Wynikiem tych konsultacji technicznych było przygotowanie i przekazanie przez stronę polską w ramach Konferencji Akcesyjnej dodatkowych dokumentów dotyczących poszczególnych punktów Polskiego Stanowiska Negocjacyjnego.

W dniu 5 grudnia 2001 strona unijna przekazała Polsce Revised Common Position zawierające stanowisko UE w odniesieniu do wniosków Polski, nie odpowiadając jednocześnie na większość kwestii dotyczących płatności bezpośrednich, kwot produkcyjnych i okresów referencyjnych. W lutym 2002 r. strona polska przygotowała i przekazała Unii Europejskiej „Odpowiedź Polski na Wspólne Stanowisko UE w obszarze negocjacyjnym „Rolnictwo – sprawy weterynaryjne i fitosanitarne”, natomiast w maju 2002 r. „Zrewidowane stanowisko w obszarze negocjacyjnym „Rolnictwo – zagadnienia inne niż ustawodawstwo weterynaryjne i fitosanitarne”.

Niektóre z dotychczas istniejących problemów negocjacyjnych zostały uznane za problemy techniczne i przekazane w celu podjęcia decyzji zgodnie z procedurą Komitetu Zarządzającego z zaznaczeniem, że powinny być one rozpatrzone na tyle wcześnie, aby zapobiec opóźnieniom w przebiegu negocjacji. Dodatkowo w odniesieniu do pewnych kwestii część wniosków została wycofana (nie są problemami negocjacyjnymi i technicznymi) co jest związane zarówno ze zmieniającym się *acquis* w tym obszarze, jak również z potwierdzeniem przez UE, że wnioski te zostały wzięte pod uwagę zgodnie z obowiązującym ustawodawstwem. Jednocześnie 20 czerwca 2002 r. Unia Europejska przygotowała nowe Common Position w obszarze „Rolnictwo”, w którym odniosła się m.in. do kwestii dotyczących płatności bezpośrednich, kwot produkcyjnych i okresów referencyjnych.

Odpowiedź Polski na Wspólne Stanowisko Unii Europejskiej w obszarze negocjacyjnym „Rolnictwo – sprawy weterynaryjne i fitosanitarne” przekazano Unii Europejskiej w dniu 30 sierpnia 2002 r. Najważniejszymi problemami negocjacyjnymi zawartymi w tym dokumencie są w odniesieniu do kwestii weterynaryjnych wnioski strony polskiej o:

- 1) przyznanie okresu przejściowego do końca 2006 r. dotyczącego możliwości segregacji mleka spełniającego i nie spełniającego norm unijnych,
- 2) przyznanie 4-letniego okresu przejściowego od dnia akcesji dla zakładów przetwórstwa mięsnego,
- 3) przyznanie 3-letniego okresu przejściowego dla zakładów rybnych, oraz
- 4) przyznanie okresu przejściowego do dnia 31.12.2011 r. dla ferm utrzymujących kury w systemie bateryjnym (chów klatkowy) w odniesieniu do wymogów Dyrektywy Rady 1999/74 ustalających minimalne standardy stosowane przy klatkowej produkcji jaj kurzych.

W stosunku do spraw fitosanitarnych do najważniejszych kwestii należy zaliczyć:

- 1) ustanowienie 10-letniego okresu przejściowego, liczonego od daty przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, podczas którego na terytorium Polski będą mogły być rejestrowane i uprawiane wyłącznie odmiany ziemniaka odporne na raka, oraz
- 2) okres przejściowy w zakresie wprowadzania na rynek pewnych środków ochrony roślin.

W zakresie spraw weterynaryjnych i fitosanitarnych odbywają się intensywne konsultacje techniczne. 18.10.2002 r. strona unijna przekazała Wspólne Stanowisko dotyczące spraw weterynaryjnych i fitosanitarnych. Jest szansa na uzgodnienie tych kwestii jeszcze w październiku 2002 roku.

Przygotowana „Odpowiedź Polski na Wspólne Stanowisko UE z dnia 20 czerwca 2002 r. w obszarze negocjacyjnym „*Rolnictwo – zagrożenia inne niż ustawodawstwo weterynaryjne i fitosanitarne*” została uzgodniona międzyresortowo m.in. z udziałem MF, MSZ i UKIE. Jednocześnie dokument ten został przyjęty przez ZP KIE, a następnie w dniu 8 października 2002 r. przez Radę Ministrów i przekazany do Brukseli.

Odpowiedź Polski na Wspólne Stanowisko UE z dnia 20 czerwca 2002 r. w obszarze negocjacyjnym „*Rolnictwo – zagrożenia inne niż ustawodawstwo weterynaryjne i fitosanitarne*” odnosi się do wszystkich kwestii, w tym do tych, które dotychczas nie były prezentowane jak np. pomoc państwa w rolnictwie (pomoc, którą stosują wszystkie państwa UE, finansowaną z budżetów krajowych np. kredyty preferencyjne). W dokumencie tym Polska występuje o zwolnienie z podatku akcyzowego eko-komponentów produkowanych na bazie surowców rolniczych, produktów ubocznych i odpadowych przeznaczonych na paliwa silnikowe i komponenty do ropopochodnych paliw ciekłych i paliw ekologicznych oraz utrzymanie obecnych stawek podatku VAT w rolnictwie.

Głównym celem negocjacji jest zapewnienie odpowiednich warunków konkurencji dla polskich rolników po akcesji.

W stanowisku negocjacyjnym strona polska szeroko przedstawiła kwestie limitów produkcyjnych, poszerzając argumentację, zwłaszcza do mleka, skrobi ziemniaczanej i suszu paszowego. Wiele uwagi poświęcono argumentacji umożliwiającej zwiększenie plonu referencyjnego.

Szczegółowo wyjaśniono wpływ różnych czynników na wielkość produkcji w Polsce w ostatnim dziesięcioleciu, takich jak warunki klimatyczne (powódzie, susze), import subsydiowanej żywności do Polski, załamanie rynków wschodnich, poczynione nieodwracalne inwestycje. Szeroko zilustrowano wpływ pogarszającej się sytuacji dochodowej w rolnictwie na wyniki produkcji. Zaprezentowano także inne specyficzne uwarunkowania polskiego rolnictwa jak na przykład wysoki poziom produkcji mleka, zużywanego bezpośrednio w gospodarstwach rolnych. W zakresie rynków rolnych regulowanych w Polsce ustawowo np. skrobia, cukier, izgoluchoza, susz paszowy, tytoń, postulaty strony polskiej są zbliżone do obowiązującego ustawodawstwa.

Na tym etapie negocjacji nadal istnieją znaczące różnice w zakresie limitów produkcyjnych proponowanych przez Polskę i UE. Pewne zbliżenie nastąpiło jedynie w odniesieniu do limitu produkcji cukru, skrobi ziemniaczanej, tytoniu i suszu paszowego. W zakresie dopłat bezpośrednich Unia Europejska nie zdołała jeszcze wypracować stanowiska negocjacyjnego i nadal prezentowana jest jedynie deklaracja Komisji Europejskiej o stopniowym wprowadzeniu tego systemu.

Przestrzeń – przeszłość, teraźniejszość, przyszłość

Poziom: gimnazjum, liceum

Przedmiot: biologia, geografia, ścieżka edukacja europejska, zajęcia Szkolnego Koła Europejskiego

Cele operacyjne:

UCZEŃ:

- określa, co rozumie przez pojęcie przestrzeni,
- omawia, w jaki sposób człowiek w ciągu wieków zapatrywał się na problem zagospodarowania przestrzeni,
- analizuje sposób i stopień wykorzystania przestrzeni w Polsce i krajach Unii Europejskiej, dokonuje porównania,
- przewiduje zmiany w przestrzeni, które będą następstwem rozwoju nowej cywilizacji, cywilizacji informacyjnej,
- szacuje, co Europa przyniesie polskiej przestrzeni, a co Polska może zaoferować Europie.

Metody i techniki pracy:

- projekcja filmu,
- elementy dyskusji dydaktycznej – dokończ myśl, „stopki”,
- praca w grupach.

Czas:

- jedna jednostka lekcyjna.

Źródła:

- Film „Świat wokół nas. Bliżej Europy. Część 1. Europa regionalna. Przestrzeń – teren – grunt”,
- Kompendium wiedzy o Unii Europejskiej. Regionalne Centrum Informacji Europejskiej. Płyta CD.

Materiały uzupełniające:

- 1) Pytania pomocnicze do filmu.
- 2) Instrukcja do pracy zespołowej „Przestrzeń – w przeszłości, w teraźniejszości, w przyszłości”.
- 3) Instrukcja do zadania „Jestem optymistą, pod warunkiem, że ...”.

Realizacja:

1. Wstępem do lekcji jest fragment filmu „Świat wokół nas. Bliżej Europy. Część 1. Europa regionalna. Przestrzeń – teren – grunt”, w którym narrator uzmysławia nam, jak

małą cząstką wszechświata jest przestrzeń, w której bytuje człowiek. Nauczyciel przybliży w ten sposób tematykę zajęć, prowokuje do aktywnej pracy na lekcji, zaciekawia, wskazuje ważność problemu.

2. Nauczyciel zapisuje na tablicy zdanie „Przestrzeń, to:” i prosi, aby uczniowie stosując metodę *dokończ myśl*, zastanowili się, co można wpisać w luki. Uczniowie uzupełniają zdanie, wpisując na przykład:

„Przestrzeń, to lasy, pola, łąki, wody, miasta, wsie, drogi, koleje....”.

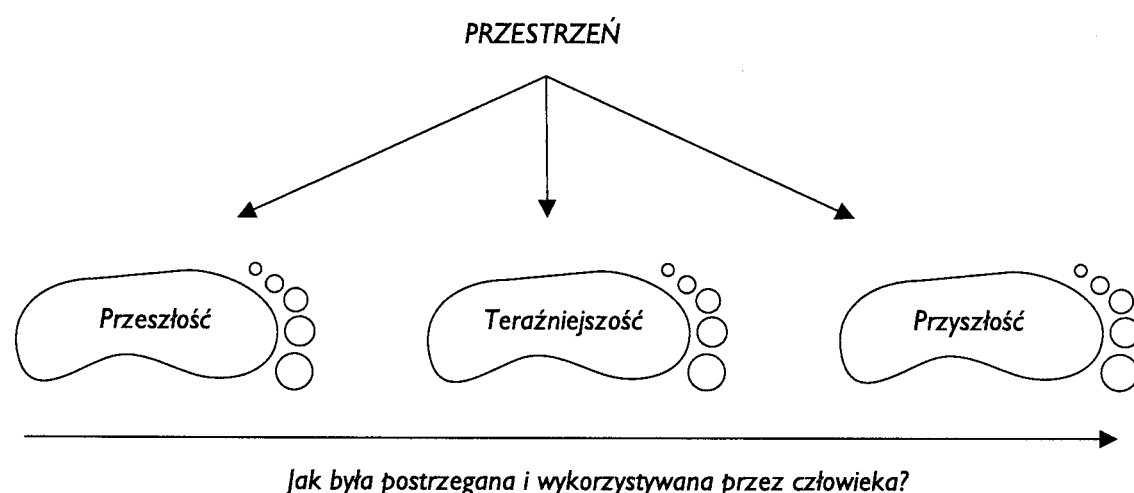
„Przestrzeń, to miejsce życia człowieka”.

„Przestrzeń, to miejsce zamieszkania”.

„Przestrzeń, to miejsce pracy”.

„Przestrzeń, to miejsce wypoczynku”.

Następnie nauczyciel zadaje pytanie „Jak pojmowano przestrzeń kiedyś, jak obecnie, jakim zmianom będzie podlegała w przyszłości?”. Umieszcza na tablicy schemat:

3. Projekcja filmu. Uczniowie oglądając film, mają zwrócić uwagę na to, w jaki sposób w ciągu wieków, człowiek rozumiał pojęcie „przestrzeni” i jak ją wykorzystywał (Materiał uzupełniający nr 1). Uczniowie po obejrzeniu filmu, podzieleni zostają na trzy grupy i realizują przydzielone zadania (Materiał uzupełniający nr 2). Po wykonaniu zadań następuje prezentacja efektów pracy i odpowiednie ułożenie „stopki” tak, aby powstał logiczny ciąg ukazujący zmianę rozumienia przez człowieka pojęcia przestrzeni i związanych w tym faktem nowych potrzeb jej wykorzystania. „Stopki” można umieścić na ścianie i pozostawić do wglądu innym uczniom.

PROPONOWANE MYŚLI:

- 1) przeszłość: znikoma wiedza człowieka na temat pojęcia przestrzeni, postrzeganie jej jako dobra, którego jest pod dostatkiem i które nie ulega wyczerpaniu. Stopniowo człowiek zaczyna świadomie zagospodarowywać przestrzeń, według swoich potrzeb i wyobrażeń. Nadal jednak nie docenia jej jako wartości, która nie mnoży się. Przykłady powstawania nowych cywilizacji, rozwoju osad ludzkich, przemysłu, sieci komunikacyjnej. Człowiek zaczyna uświadamiać sobie nowe funkcje przestrzeni (walory wypoczynkowe, poznawcze, estetyczne, zdrowotne),

- 2) terażniejszość: wiedza człowieka na temat pojęcia przestrzeni wzrasta, szczególnie, kiedy staje przed faktem, iż jest jej coraz mniej. Człowiek uświadamia sobie nowe funkcje przestrzeni (element rozwoju ekonomicznego państwa). Pojęcie przestrzeni staje się dotykalne, staje się zagadnieniem związanym z naszymi decyzjami. Człowiek zderzywszy się z rzeczywistością, zaczyna rozumieć, iż powinien planować, zagospodarowywać przestrzeń z myślą o przyszłości, z myślą o swoim zdrowiu fizycznym i psychicznym, z myślą o środowisku przyrodniczym. Odpowiednio dzieli przestrzeń w miastach, uwzględnia aspekt środowiskowy i zdrowotny (miasto, jako mozaika terenów zielonych i zabudowanych). Uwzględnia w planach urbanistycznych tzw. kliny przewietrzające (pasy zieleni, doliny rzeczne),
- 3) przyszłość: człowiek posiada już dużą wiedzę, jest bogatszy o nowe doświadczenia, ale czy będzie potrafił to odpowiednio wykorzystać w dalszym zagospodarowaniu przestrzeni? Jak będzie wyglądała przestrzeń w dobie ekspansji społeczeństwa konsumpcyjnego? Wchodzimy w nową cywilizację, cywilizację informacyjną, w cywilizację szybkiej komunikacji. Zawęża się znaczenie odległości. Społeczeństwo, w którym dominuje myśl ludzka i szybka komunikacja, ma inne potrzeby przestrzeni, przestrzeni efektywnej ekonomicznie, uzbrojonej w nośniki energii, komunikacji, telekomunikacji, infrastrukturę biznesu, co ma ułatwić osiągnięcie szybkiego zysku. A więc przestrzeń ma być podporządkowana działalności człowieka.

4. Nauczyciel zadaje pytanie – „Czy człowiek w przyszłości zapomni o rozsądnym zagospodarowaniu przestrzeni, czy w planowaniu przestrzennym uwzględni obowiązujące przepisy prawne i wymogi ochrony środowiska przyrodniczego, potrzebę zachowania jego bogactwa? Uczniowie poszukują odpowiedzi, która będzie zarazem stanowiła podsumowanie tej części zajęć.
5. Na koniec lekcji zostaje poruszony problem – „Co Europa przyniesie polskiej przestrzeni, a co Polska może zaoferować Europie?”
6. Uczniowie wykonują zadanie – „Jestem optymistą, pod warunkiem, że.....” podczas, którego poszukują odpowiedzi na postawione przez nauczyciela pytanie (Materiał uzupełniający nr 3).

PROPONOWANE ODPOWIEDZI:

- 1) Polska ma do zaoferowania dużo terenów do zagospodarowania (na przykład poprzez zalesianie), bogactwo świata przyrody (duża różnorodność biologiczna). Pod warunkiem, że będziemy prowadzić politykę sprzyjającą właściwemu zagospodarowaniu przestrzeni, z uwzględnieniem potrzeby jej ochrony przed chaotyczną industrializacją, z zachowaniem różnorodności biologicznej. Pod warunkiem, że będziemy brali udział w światowych i międzynarodowych programach, których celem jest ochrona przestrzeni przed nadmierną eksploatacją oraz pozyskamy na ten cel fundusze z UE.
- 2) Europa ma do zaoferowania nowe rozwiązania w planowaniu przestrzennym, programy uwzględniające aspekt ochrony środowiska, fundusze na realizację przedsięwzięć na terenie Polski. Pod warunkiem, że Polska spełni wymagania związane z przystąpieniem do UE (dostosuje przepisy prawne),

Materiały uzupełniające dla ucznia

MATERIAŁ NR 1 Pytania pomocnicze do filmu

1. Jak człowiek rozumiał pojęcie „przestrzeni” i jak ją wykorzystywał w przeszłości?
2. Jak człowiek rozumie pojęcie „przestrzeni” i jak ją wykorzystuje obecnie?
3. Jak człowiek będzie rozumiał pojęcie „przestrzeni” i jak będzie ją wykorzystywał w przyszłości?
4. Co Europa przyniesie polskiej przestrzeni, po wejściu Polski do UE?
5. Co Polska ma do zaoferowania Europie po przystąpieniu do wspólnoty europejskiej?

MATERIAŁ NR 2 Instrukcja do pracy zespołowej „Przestrzeń – w przeszłości, w teraźniejszości, w przyszłości”

Grupa 1: **Jak była postrzegana i wykorzystywana przez człowieka przestrzeń w przeszłości?**

Zapisz w stopkach, jak człowiek rozumiał pojęcie przestrzeni oraz przykłady jej wykorzystywania. Zastanów się, czy człowiek planował zagospodarowanie przestrzeni, jakie miał potrzeby i wyobrażenia.

Grupa 2: **Jak jest postrzegana i wykorzystywana przez człowieka przestrzeń obecnie?**

Zapisz w stopkach, jak człowiek rozumie pojęcie przestrzeni. W jaki sposób człowiek wykorzystuje przestrzeń? Zastanów się, w jaki sposób człowiek planuje zagospodarowanie przestrzeni, jakie ma potrzeby i wyobrażenia. Co cechuje zabudowę w Polsce, a co w Europie? Jakie funkcje pełni przestrzeń w mieście?

Grupa 3: **Jak w przyszłości człowiek będzie postrzegał i wykorzystywał przestrzeń?**

Zapisz w stopkach, jak człowiek będzie rozumiał pojęcie przestrzeni. Jaki styl społeczeństwa nas czeka i co się z tym wiąże?

MATERIAŁ NR 3 „Co Europa przyniesie polskiej przestrzeni, a co Polska może zaoferować Europie?” „Jestem optymistą, pod warunkiem, że ...”

Jesteśmy optymistami, jednak tylko pod warunkiem, że zostaną spełnione pewne wymagania. Wymień działania umożliwiające optymistyczne spojrzenie na zmiany, jakie przyniesie wejście Polski do Unii Europejskiej.

Uzupełnij zdanie „Jestem optymistą, pod warunkiem, że ...”,

Jak uczynić region „regionem inteligentnym”?

Poziom: liceum

Przedmiot: wiedza o społeczeństwie

Cele operacyjne:

UCZEŃ:

- analizuje film pt. „Regionalizm”
- formułuje definicję „regionu inteligentnego”,
- efektywnie pracuje w grupie,
- wykazuje się znajomością problemów środowiska lokalnego,
- analizuje materiały źródłowe,
- planuje działania na rzecz środowiska lokalnego.

Metody i techniki pracy:

- praca w grupach,
- analiza dokumentu.

Czas:

- dwie jednostki lekcyjne.

Źródła:

- Film pt. „Regionalizm”,
- Projekt „Polska. Zintegrowany program operacyjny rozwoju regionalnego 2004-2006”,
- Sekretariat Europejski; www.ukie.gov.pl,
- Przedstawicielstwo Komisji Europejskiej w Polsce; www.europa.delpol.pl.

Materiały uzupełniające:

- 1) Promocja integracji społecznej – wspieranie lokalnych inicjatyw na rzecz niepełnosprawnych, grup szczególnego ryzyka oraz reintegracji zawodowej kobiet.
- 2) Ochrona i kultywowanie dziedzictwa kulturowego.
- 3) Tworzenie warunków dla zwiększania poziomu inwestycji lokalnych.
- 4) Wspieranie inicjatyw lokalnych z dziedziny turystyki.
- 5) Wniosek o dofinansowanie projektu w ramach programu PHARE 2003.

Realizacja:

1. Nauczyciel rozpoczyna lekcję od prezentacji filmu pt. „Regionalizm”.
2. Na podstawie informacji zawartych w filmie uczniowie ustalają definicję „regionu inteligentnego”, np. „Region inteligentny” to region, który umiejętnie czerpie z własnych zasobów, chroni środowisko naturalne, efektywnie wykorzystuje potencjał ludzki oraz

potrafi pozyskiwać potrzebne mu środki z zewnątrz. Stanowi jednostkę przedsiębiorczą, która łączy w spójną całość historię, kulturę, ekologię i gospodarkę regionu.

3. Następnie nauczyciel dzieli klasę na cztery grupy. Każda z grup dostaje inne zadanie:
 - a) I grupa – przedstawia sytuację w mieście, gminie dotyczącą niepełnosprawnych, grup szczególnego ryzyka, statusu zawodowego kobiet (Materiał uzupełniający nr 1).
 - b) II grupa – prezentuje stan ochrony dziedzictwa kulturowego, (np. modernizacja przestrzeni publicznej – place, parki, rynki; modernizacja i wyposażenie obiektów pełniących funkcje kulturalne – biblioteki, muzea; adaptacja budynków zabytkowych na cele kulturalne i społeczne; ochrona przed negatywnymi wpływami środowiska; kultywowanie dorobku kulturalnego – rękodzieło, rzemiosło, folklor muzyczny, obrzędy regionalne) (Materiał uzupełniający nr 2).
 - c) III grupa – określa stan inwestycji lokalnych, (np. gospodarka odpadami, wykorzystanie alternatywnych źródeł energii – energia wodna, wiatrowa, słoneczna, organiczna; lokalna infrastruktura drogowa; lokalna infrastruktura społeczna – poziom wykształcenia, szkoły w mieście, w gminie, poziom bezrobocia) (Materiał uzupełniający nr 3).
 - d) IV grupa – charakteryzuje inicjatywy lokalne z dziedziny turystyki, (np. agroturystyka, baza noclegowa, gastronomiczna, sanitarna, komunikacyjna, sportowa, informacja turystyczna) (Materiał uzupełniający nr 4).Jeżeli chcemy, by informacje były pełniejsze, zadania przydzielamy grupom kilka dni wcześniej. Uczniowie zbierają wiadomości z różnych dostępnych źródeł (obserwacja, rozmowa z pracownikami gminy, dane statystyczne itp.).
4. Liderzy grup prezentują wyniki pracy zespołów zapisane na arkuszach papieru, które przypinamy w widocznych miejscach w sali.
5. Po zakończeniu pracy uczniowie odpowiadają na pytanie, czy ich region można nazwać „regionem inteligentnym”.
6. Nauczyciel informuje uczniów, że każdy region ma możliwość otrzymania wsparcia ze środków Funduszy Strukturalnych Unii Europejskiej, ponieważ polityka regionalna i strukturalna Unii Europejskiej jest wyrazem solidarności bogatszych krajów członkowskich (i ich regionów) z krajami (regionami) względnie uboższymi.
7. Zadaniem uczniów będzie opracowanie propozycji konkretnych działań, które mogą być sfinansowane ze środków UE. Uczestnicy zajęć pracują w grupach jak poprzednio. Każdy zespół zajmuje się swoją dziedziną, wykorzystując materiały zawierające informacje, jakie projekty są preferowane (Materiały uzupełniające) oraz wzór wniosku o dofinansowanie w ramach programu PHARE 2003 (Materiał uzupełniający nr 5). Uczniowie uwzględniają potrzeby społeczności lokalnej.
8. Grupy prezentują swoje propozycje działań zapisane na arkuszach papieru. Dopinają je do arkuszy opracowanych wcześniej i omawiają na forum klasy.

Materiały uzupełniające dla ucznia

MATERIAŁ NR I

Promocja integracji społecznej – wspieranie lokalnych inicjatyw na rzecz niepełnosprawnych, grup szczególnego ryzyka oraz reintegracji zawodowej kobiet.

W ramach działania realizowane będą poniższe cele:

- 1) zapobieganie procesowi marginalizacji niektórych społeczności w regionie;
- 2) stworzenie równych szans dla kobiet i mężczyzn w dostępie do rynku pracy;
- 3) tworzenie lokalnych inicjatyw na rzecz grup szczególnego ryzyka.

W ramach realizacji celów ekonomicznych polityki rozwoju Polski, których osiągnięcie jest przedmiotem NPR, istotne znaczenie ma przeciwdziałanie powstawaniu i utrwalaniu się nadmiernych rozpiętości społecznych pomiędzy i wewnątrz regionów. W kontekście działań podejmowanych z zakresu Europejskiego Funduszu Społecznego na poziomie krajowym zwraca uwagę potrzeba wyrównywania w ramach ZPORR szans życiowych osób, które w wyniku przyczyn losowych zostały dotknięte patologiami społecznymi lub w wyniku niektórych zjawisk będących konsekwencją procesu transformacji, tj. bezrobocia oraz pauperyzacji wsi, znalazły się w skrajnym ubóstwie i grozi im zjawisko wykluczenia społecznego.

Zadania te będą realizowane jako element programów rozwoju lokalnego przedstawianych przez samorządy terytorialne i będą opierały się na wykorzystaniu istniejącego w regionie potencjału organizacji społecznych oraz wyspecjalizowanych instytucji działających na rzecz środowisk i grup społecznie upośledzonych. Kryterium wyboru przedstawianych propozycji będzie innowacyjność i adekwatność do specyficznej sytuacji grup społecznych objętych pomocą. Preferencje uzyskają projekty umożliwiające osobom zaistnienie na rynku pracy, które w wyniku trudnej sytuacji życiowej, nie umieją funkcjonować samodzielnie oraz osobom niepełnosprawnym.

W ramach działania współfinansowane będą również inicjatywy wpływające na przewyższanie zjawiska dziedziczenia statusu rodziców oraz projekty służące wyrównaniu szans w dostępie do rynku pracy dla kobiet, zwłaszcza w zakresie przewyższania utrwalonych i niesłusznych stereotypów, podtrzymywania aktywności zawodowej, zapobiegania procesowi izolowania kobiet od środowisk pracy, zapobiegania dezaktywizacji zawodowej oraz ułatwiania wsparcia w ponownym wejściu na rynek pracy.

Realizacja celów w ramach działania odbywać się będzie poprzez szkolenia, doradztwo, staże subsydiowane miejsca pracy oraz inne formy, spełniające wymogi EFS, przedstawione w ramach programów rozwoju regionalnego przez instytucje i podmioty zainteresowane efektywnym rozwiązaniem omawianego problemu.

Spodziewane rezultaty działania obejmują:

- 1) zmniejszenie się skali ubóstwa na obszarze objętym programem rozwoju lokalnego,
- 2) zmniejszeniem się skali patologii społecznych na obszarze objętym programem rozwoju lokalnego,
- 3) zwiększeniem się partycypacji zawodowej kobiet na obszarach wiejskich w zawodach pozarolniczych (poza sektorem usług publicznych nierynkowych).

Wydatki ogółem w ramach tego działania wynosić będą nie więcej niż 44,1 milionów EURO, z tego wsparcie ze środków Funduszy Strukturalnych wyniesie 31,46 milionów EURO.

Projekt „Polska. Zintegrowany program operacyjny rozwoju regionalnego 2004-2006”.

MATERIAŁ NR 2

Ochrona i kultywowanie dziedzictwa kulturowego

W ramach niniejszego działania będą realizowane projekty finansowane z EAGGF podczas gdy w kolejnym działaniu zgrupowano komplementarne projekty lokalne, które będą współfinansowane z ERDF.

Wsparcie w ramach działania obejmować będzie przede wszystkim infrastrukturę lokalną związaną z rolnictwem, ale także traktowane jako istotne uzupełnienie programów aktywizacji wsi projekty wspomagające rozwój wsi oraz mające na celu ochronę i kultywowanie dziedzictwa kulturowego.

W zakresie rozwoju wsi i ochrony dziedzictwa kulturowego wsparcie będą mogły uzyskać projekty, które przyczyniają się do:

- 1) utrzymania wiejskiego charakteru budynków,
- 2) dostosowania wiejskiej architektury do aktualnych wymogów w zakresie mieszkania i pracy,
- 3) modernizacji przestrzeni publicznej we wsiach (placów, parków, rynków), modernizacja i wyposażenie obiektów pełniących funkcje kulturalne (bibliotek, muzeów),
- 4) adaptacji budynków zabytkowych na cele kulturalne i społeczne,
- 5) przygotowania planów rozwoju wsi, zachowujących cechy architektoniczne budownictwa wiejskiego i charakterystyczne dla danego regionu,
- 6) ochrony przed negatywnymi wpływami środowiska,
- 7) ochrony i kultywowania dorobku kulturalnego wsi, w tym ochrony i promocji szeroko rozumianej twórczości ludowej, obejmującej różne formy: rzemiosło, rękodzieło, folklor muzyczny oraz obrzędy kultywowane w poszczególnych regionach.

Uwypuklanie i ochrona wartości tkwiących w zabytkach i szeroko rozumianym dziedzictwie sprzyjać będzie integracji społeczności lokalnych i regionalnych, budowaniu społeczeństwa obywatelskiego, a w dalszej perspektywie wpłynie na podniesienie atrakcyjności wybranego obszaru, czy regionu dla lokowania w nich inwestycji realizujących model rozwoju zintegrowany z ochroną środowiska przyrodniczego i kulturowego.

Spodziewane rezultaty realizacji zadania obejmują:

- zwiększenie aktywności społecznej i kulturalnej mieszkańców wsi,
- zwiększenie liczby turystów.

Wydatki ogółem w ramach tego działania wynosić będą nie więcej niż 192,9 milionów EURO, z tego wsparcie ze środków Funduszy Strukturalnych wyniesie 137,27 milionów EURO.

Projekt „Polska. Zintegrowany program operacyjny rozwoju regionalnego 2004-2006”.

MATERIAŁ NR 3

Tworzenie warunków dla zwiększania poziomu inwestycji lokalnych

Wsparcie projektów w zakresie lokalnej infrastruktury technicznej i społecznej należy traktować jako niezbędne uzupełnienie działań realizowanych w ramach sektorowych programów krajowych oraz działań realizowanych w ramach ZPORR na poziomie regionalnym (w ramach priorytetu 1). Projekty zgłaszane w ramach niniejszego działania powinny stanowić element lokalnych programów rozwoju i być realizowane w powiązaniu z celami stawianymi przed całą polityką regionalną. W pierwszym rzędzie chodzi o dostarczenie na obszarach o najmniej korzystnych warunkach rozwoju i najmniejszej konkurencyjności (obszary wiejskie oraz zagrożone marginalizacją miasta monostrukturalne i dzielnice miast) możliwości zwiększania poziomu inwestycji, rozwoju pozarolniczych źródeł utrzymania i zwiększenia jakości siły roboczej.

W ramach działania wsparciu podlegać będą projekty z zakresu:

- 1) gospodarki wodno-ściekowej, w tym zbiorniki wodne związane ze zwiększeniem lokalnego potencjału gospodarczego, np. turystycznego,
- 2) gospodarki odpadami na obszarach małych miast i wsi, likwidacja „dzikich” wysypisk,
- 3) tworzenia lokalnych systemów odnawialnych źródeł energii (energia słoneczna, energia wiatrowa, wodna, energia organiczna-biomasa), wykorzystania alternatywnych źródeł energii,
- 4) inwestycje związane ze zwiększeniem jakości i efektywności dostaw energii, jej uzyskiwania oraz kontrola zużycia energii w skali lokalnej,
- 5) inwestycje z zakresu dostaw i dystrybucji energii, gazu, produktów ropopochodnych, paliw stałych,
- 6) lokalnej (drogi powiatowe i gminne) infrastruktury drogowej,
- 7) lokalnej infrastruktury społecznej,
- 8) promocji lokalnej działalności gospodarczej w małych miastach i na obszarach wiejskich (w tym uzbrojenie terenu pod inwestycje).

W zakresie ochrony środowiska wspierane będą w głównej mierze przedsięwzięcia koncentrujące się na uporządkowaniu gospodarki wodno-ściekowej, zwłaszcza budowy oczyszczalni ścieków, rozbudowy sieci kanalizacyjnych oraz urządzeń zwiększających zasoby dyspozycyjne wody jak również rozwój niekonwencjonalnych źródeł energii.

Natomiast poprawie gospodarki odpadami służyć będą rozwiązania systemowe, poprzedzone odpowiednimi badaniami, pozwalającymi na ich przystosowanie do warunków polskich małych miast i wsi, w szczególności w zakresie segregowania, zbierania i wtórnego wykorzystania odpadów. Wspierane będą przedsięwzięcia mające na celu zmniejszenie materiało- i energochłonności produkcji (stosowanie czystych technologii), stosowanie analizy pełnego „cyklu życia” produktu (produkcji, transportu, opakowania, użytkowania, ewentualnego ponownego wykorzystania i unieszkodliwiania).

Ponadto wspierane będą inwestycje w modernizację i dostosowanie sieci energetycznej do zaopatrzenia ludności miejskiej i wiejskiej oraz podmiotów działających na tych obszarach. Wspierane będą przedsięwzięcia ukierunkowane na promocję i rozwój alternatywnych źródeł energii (biogaz, energia wiatrowa, energia organiczna), gdyż

sprzyjają zachowaniu przyrody w stanie nienaruszonym oraz ochronie środowiska. Takie przedsięwzięcia umożliwiają ochronę terenów ważnych przyrodniczo i atrakcyjnych turystycznie, poprawę warunków bytowych mieszkańców na obszarach małych miast i obszarach wiejskich oraz promocję tworzenia MSP (małych i średnich przedsiębiorstw) wytwarzających lub korzystających ze źródeł alternatywnych oraz instalujących urządzenia energooszczędne. Zbędne jest doprowadzanie i utrzymywanie drogich sieci energetycznych i gazowych do miejscowości odległych od głównych tras przesyłowych. Rozwój wykorzystania odnawialnych źródeł energii zwiększy bezpieczeństwo energetyczne kraju poprzez decentralizację wytwarzania energii, zróżnicowanie jej źródeł, wykorzystanie jej lokalnych zasobów oraz wprowadzenie pożądanego elementu konkurencji wobec naturalnych monopolii w sektorze energetycznym oraz będzie stymulować rozwój nowoczesnych technologii i modernizację infrastruktury technicznej.

Wspierane będą przedsięwzięcia mające na celu zmniejszenie energochłonności. Realizacja tego celu będzie wymagać wprowadzenia mechanizmów pozwalających w większym niż dotąd stopniu uwzględniać w cenach energii jej koszty środowiskowe, przede wszystkim przez wdrożenie opłat produktowych od paliw, zróżnicowanych w zależności od uciążliwości poszczególnych rodzajów paliw dla środowiska, a także znacznie większego niż dotąd zaangażowania się instytucji publicznych, przedsiębiorstw i obywateli w działania w zakresie wprowadzania i upowszechniania wysoce energooszczędnych technologii i wyrobów, które w porównaniu z usprawnieniami organizacyjnymi i ogólną poprawą racjonalności gospodarowania mogą wymagać znacznie większych nakładów, ale bez których zmniejszenie energochłonności nie nastąpi w pożądanej skali i nie będzie wystarczająco trwałe. Zmniejszenie energochłonności, obok efektów ekologicznych, przynosi również znaczące korzyści ekonomiczne, zwłaszcza w dłuższej perspektywie.

Spodziewane rezultaty realizacji działania obejmują:

- podwyższenie poziomu zatrudnienia poza rolnictwem na obszarach, w których realizowane będą programy rozwoju lokalnego,
- zwiększenie dochodów gmin i mieszkańców objętych programem,
- zwiększenie ilości firm lokalizujących swoją działalność na terenie objętym programem rozwoju lokalnego.

Wydatki ogółem w ramach tego działania wynosić będą nie więcej niż 214,7 milionów EURO, z tego wsparcie ze środków Funduszy Strukturalnych wyniesie 153,38 milionów EURO.

Projekt „Polska. Zintegrowany program operacyjny rozwoju regionalnego 2004-2006”.

MATERIAŁ NR 4

Wspieranie inicjatyw lokalnych z dziedziny turystyki

Praktycznie wszystkie polskie regiony dysponują dużymi niewykorzystanymi możliwościami turystycznymi związanymi z warunkami przyrodniczymi i kulturowymi.

Rozwój oferty turystycznej na obszarach zagrożonych marginalizacją oferuje możliwość przyspieszenia zmian strukturalnych na tych obszarach. Inicjatywy lokalne z za-

kresu wsparcia dla turystyki muszą być jednak powiązane z działaniami o charakterze krajowym i regionalnym, tak aby mogły być one znane i promowane wśród potencjalnych klientów pochodzących z dużych miast, a w niektórych przypadkach także z zagranicy.

W ramach tego działania przedmiotem wsparcia ze strony funduszy strukturalnych będą mogły być projekty z zakresu:

- 1) agroturystyki,
- 2) turystyki alternatywnej,
- 3) rozwoju oraz podniesienia standardu podstawowej bazy noclegowej oraz infrastruktury turystycznej, tj.: sanitarnej, komunikacyjnej, gastronomicznej, sportowej,
- 4) rozwoju i świadczenia usług turystycznych, sportowych, kulturalnych,
- 5) odnowy lokalnych zabytków oraz ochrony dziedzictwa kulturowego,
- 6) utworzenie lokalnych punktów i systemów informacji turystycznej (centra turystyczne, punkty usługowe, druk materiałów promocyjnych, broszur, ulotek).

Priorytetowe znaczenie, komplementarnie do działań realizowanych w ramach priorytetu 2 ZPORR będą miały kompleksowe projekty realizowane na obszarach o niewykorzystanym potencjale turystycznym, aczkolwiek atrakcyjnych turystycznie, obszarach chronionego krajobrazu, parków narodowych i parków krajobrazowych, obszarach wiejskich. Wspierane będą przedsięwzięcia ukierunkowane na promocję lokalnych zróżnicowanych form turystyki (oprócz masowej turystyki stacjonarnej także przyjaznej środowisku turystyki wędrownej, agroturystyki, turystyki edukacyjno-przyrodniczej, itp.). Szerokie wsparcie będzie udzielane dla lokalnych przedsięwzięć, które będą tworzyć atrakcyjną ofertę generującą pozytywny wizerunek Polski na rynku turystycznym (turystyka aktywna, turystyka przyrodnicza) oraz zwiększać atrakcyjność wyjazdów na wieś.

Inwestycyjne wsparcie będzie również ukierunkowane na poprawę jakości usług turystycznych o znaczeniu lokalnym w niezbędną infrastrukturę oraz szerokie wprowadzanie w obiektach turystycznych nowoczesnych, przyjaznych środowisku technologii (np. w zakresie zaopatrzenia w energię). Wykorzystanie nowych technologii, możliwość redukcji kosztów operacyjnych i podniesienie sprawności funkcjonowania wszystkich podmiotów gospodarczych działających w turystyce jest jednym z podstawowych warunków poprawy ich pozycji konkurencyjnej.

Istotne będzie także wspieranie inicjatyw lokalnych w dziedzinie turystyki, które wykorzystują lokalne możliwości społeczno-kulturowe oferowane przez środowisko przyrodnicze.

Wsparcie przedsięwzięć w zakresie informacji turystycznej przyczyni się do podniesienia poziomu usług turystycznych (szczególnie wśród turystów indywidualnych), zwiększy się dostępność do atrakcji turystycznych, czego następstwem będzie wzrost ruchu turystycznego w Polsce. Subwencjonowane będą także inicjatywy lokalne wspierające rozwój i poprawę konkurencyjności (w tym rentowności i dostępności) imprez i wydarzeń kulturalnych, sportowych itp. oraz obiektów i szlaków dziedzictwa kulturowego wzbogacających atrakcyjność polskich małych miast, miejscowości, oraz obszarów wiejskich.

Spodziewane rezultaty realizacji działania obejmują:

- wzrost zatrudnienia w usługach turystycznych na obszarach objętych programem rozwoju lokalnego, szczególnie na obszarach wiejskich,
- wzrost dochodów mieszkańców regionów wymagających głębokiej restrukturyzacji gospodarki,
- wzrost liczby turystów,

Działanie to przyczyni się także do rozszerzenia oferty regionalnej na terenach mało znanych, poprawy dostępności na krajowym i zagranicznym rynku turystycznym, zwiększenia aktywności powiatowych, gminnych władz samorządowych oraz zwiększenia roli lokalnych organizacji turystycznych w kształtowaniu i promocji oferty turystycznej.

Wzrost dochodów mieszkańców obszarów objętych programem rozwoju lokalnego odbywać się będzie poprzez wykorzystanie redystrybucyjnej roli turystyki, polegającej na przenoszeniu dochodów z regionów bogatszych (duże aglomeracje) do regionów biedniejszych (zagrożonych strukturalnym bezrobociem, niedoinwestowanych). Te przedsięwzięcia spowodują także zwiększenie rentowności majątku państwowego poddawane go procesowi przekształceń własnościowych: w sektorze ośrodków wypoczynkowych zakładów pracy, w bazie rekreacyjnej zarządzanej przez gminy, itp.).

Wydatki ogółem w ramach tego działania wynosić będą nie więcej niż 93,0 mln EURO, z tego wsparcie ze środków Funduszy Strukturalnych wyniesie 66,46 mln EURO.

Projekt „Polska. Zintegrowany program operacyjny rozwoju regionalnego 2004-2006”.

MATERIAŁ NR 5

WNIOSEK O DOFINANSOWANIE PROJEKTU W RAMACH PROGRAMU PHARE 2003 – SPÓJNOŚĆ SPOŁECZNA I GOSPODARCZA

UWAGA - w treści wniosku znajduje się komentarz (kursywa), który należy usunąć w trakcie wypełniania formularza.

1. PODSTAWOWE INFORMACJE

Tytuł:

Priorytet Programu Operacyjnego Phare ESC 2002-2003:

Zgodnie z wyciągiem z Programu Operacyjnego dla Programu Phare ESC 2002-2003

Lokalizacja projektu:

Należy podać powiat, gminę i miejscowość

Wnioskodawca:

Należy podać pełną nazwę podmiotu i adres

2. OPIS I CELE REALIZACJI PROJEKTU

2.1. Tło i uzasadnienie (w tym działania związane z projektem):

Należy uzasadnić celowość realizacji przedsięwzięcia, podając problemy gospodarcze i społeczne, do których rozwiązania przyczyni się wdrożenie projektu. Należy wskazać, czy wnioskodawca lub inne podmioty realizują działania, które są powiązane z projektem.

2.2. Działania:

Należy opisać zakres prac, który ma zostać wykonany w ramach projektu. Przykłady:

A. Budowa drogi o parametrach technicznych x, od punktu xx do punktu xxx wraz z niezbędną infrastrukturą xxx

B. Budowa kolektora sanitarnego o parametrach technicznych y od punktu yy do punktu yyy oraz modernizacja nawierzchni drogi na odcinku yyy,

2.2. Rezultaty projektu:

Należy wskazać na rezultaty, które zostaną osiągnięte w wyniku realizacji działań w ramach projektu. Opis należy przygotować w tabeli wg poniższego wzoru. Dla ułatwienia w tabeli podano przykłady.

REZULTAT	WSKAŹNIK	ŹRÓDŁO DANYCH
Poprawa dostępności komunikacyjnej strefy aktywizacji gospodarczej	Budowa 3 km drogi do strefy aktywizacji gospodarczej	Raport końcowy przygotowany przez Gminę
Wypożyczenie atrakcyjnego turystycznie obszaru w niezbędną infrastrukturę z zakresu ochrony środowiska	Budowa 1,5 km kolektora sanitarnego	Raport końcowy przygotowany przez Gminę

2.3 Cele projektu:

Należy wskazać na cele, które zostaną osiągnięte w wyniku realizacji projektu. Cel projektu jest wynikiem uzyskanych rezultatów. Opis należy przygotować w tabeli wg poniższego wzoru. Dla ułatwienia w tabeli podano przykłady.

CEL	WSKAŹNIK	ŹRÓDŁO DANYCH
Zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej gminy X	• Udostępnienie 20 ha terenów inwestycyjnych • Realizacja 20 nowych inwestycji w okresie 2 lat od zakończenia projektu. • Utworzenie 200 nowych miejsc pracy w okresie 2 lat od zakończenia projektu	Raport przygotowany przez Gminę 2 lata po zakończeniu realizacji projektu
Zwiększenie atrakcyjności turystycznej gminy Y	• Zwiększenie liczby turystów odwiedzających gminę o 20% w okresie 2 lat po zakończeniu realizacji projektu. • Zwiększenie wykorzystania miejsc noclegowych o 10% • Udostępnienie 5 ha pod nowe inwestycje	• Dane statystyczne GUS • Raport przygotowany przez Gminę 2 lata po zakończeniu realizacji projektu

CEL	WSKAŹNIK	ŹRÓDŁO DANYCH
	Realizacja 20 inwestycji i utworzenie 60 nowych miejsc pracy w branży turystycznej okresie 2 lat od zakończenia inwestycji	

4. WPŁYW NA ŚRODOWISKO NATURALNE:

Nie będą brane pod uwagę zadania inwestycyjne, które nie posiadają oceny oddziaływania na środowisko. Identyfikowane będą jedynie zdania, które zapewniają zmniejszenie emisji substancji toksycznych do środowiska naturalnego. Nie będą brane pod uwagę zadania, które nie zapewniają osiągnięcia dyrektyw i standardów UE w zakresie ochrony środowiska.

4.1.	Czy zadanie posiada ocenę wpływu na środowisko? (proszę zaznaczyć krzyżykiem właściwą odpowiedź)		TAK		NIE
------	---	--	-----	--	-----

4.2. Proszę krótko opisać wpływ realizacji projektu na środowisko

Uwaga: wniosek został skrócony (dostosowany do potrzeb lekcji).

Źródło: Internet

Systemy obszarów chronionych przyrody w Polsce

Poziom: gimnazjum, liceum

Przedmiot: biologia, geografia, ścieżka edukacja ekologiczna

Cele operacyjne:

UCZEŃ:

- omawia system ochrony przyrody w Polsce,
- wymienia formy ochrony przyrody,
- ocenia bogactwo świata przyrody, jego zróżnicowanie,
- wskazuje obszary przyrodniczo cenne,
- określa działalność organizacji pozarządowych na rzecz ochrony środowiska.

Metody i techniki pracy:

- mapa skojarzeń,
- analiza SWOT,
- wykorzystanie filmu „Bliżej Europy. Świat wokół nas. Część 1. Europa regionalna. Z zubrem w herbie.

Czas:

- jedna bądź dwie jednostki lekcyjne

Źródła:

- Film „Świat wokół nas. Część 1. Europa regionalna. Z zubrem w herbie”,
- E. Pyłka-Gutowska, Ekologia z ochroną środowiska, Wydawnictwo Oświata, Warszawa 1996,
- Ochrona różnorodności biologicznej Polski. Krajowa strategia i plan działań. Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska.

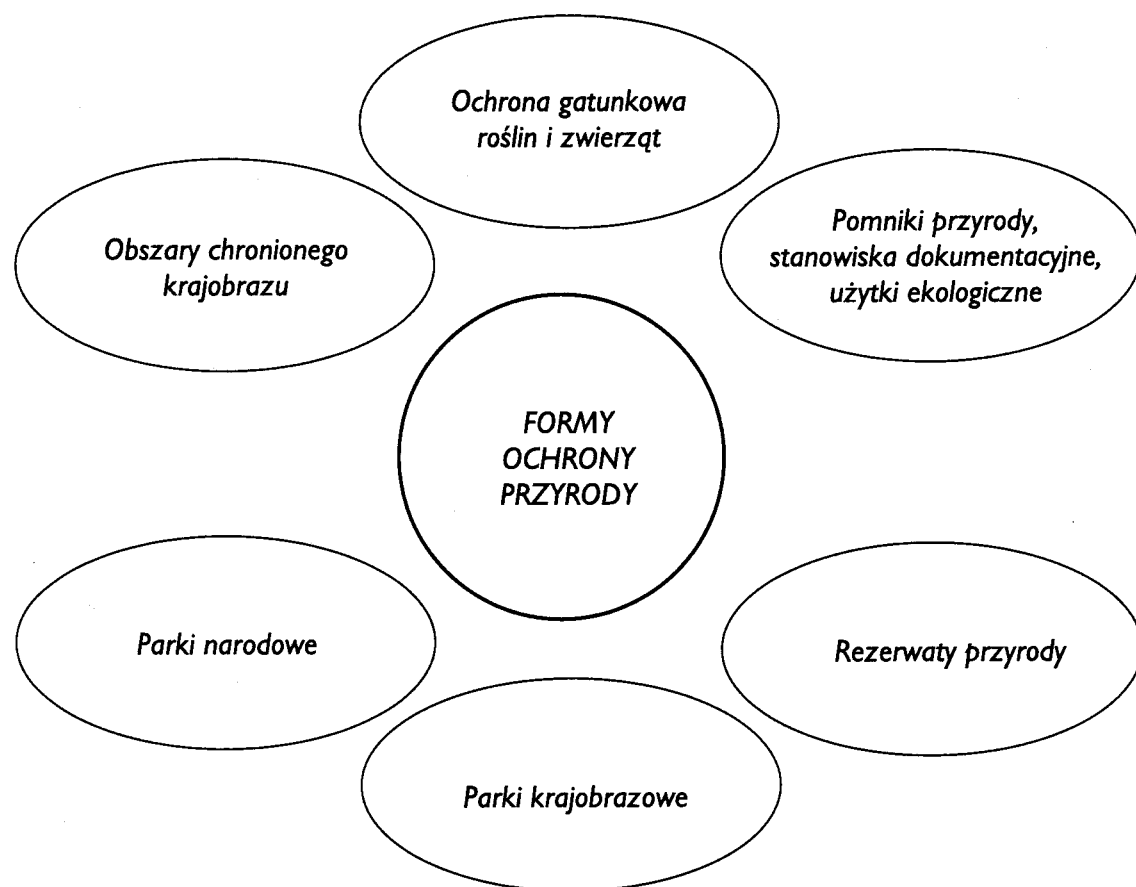
Materiały uzupełniające:

- Pytania pomocne do filmu.
- Analiza SWOT.
- System obszarów chronionych w Polsce.

Realizacja:

- Nauczyciel wprowadza uczniów w tematykę zajęć, umieszcza na tablicy mapę fizyczną Polski i prosi o podanie ogólnej charakterystyki warunków krajobrazowych, przyrodniczych, które cechują obszar naszego państwa. Pada stwierdzenie, iż Polska jako kraj średniej wielkości, kraj nizinny, cechuje się olbrzymim zróżnicowaniem krajobrazu, niezwykłym bogactwem fauny i flory, różnorodnością biologiczną, posiada obszary przyrodniczo cenne stanowiące dziedzictwo kulturowe Europy.

2. Jak wygląda nasz system ochrony przyrody, co się na niego składa? Uczniowie tworzą mapę skojarzeń, umieszczając na niej formy ochrony przyrody występujące w Polsce.

Uczniowie zastanawiają się, co należy rozumieć przez system ochrony przyrody i co jest podstawowym celem tworzenia obszarów chronionych (Materiał dla nauczyciela). Dopisują to do wcześniej zrobionej mapy skojarzeń.

3. W trakcie pogadanki powinny zostać wyliczone cele tworzenia obszarów chronionych. Takie, jak:
- Ochrona zasobów przyrody przed ich degradacją.
 - Stworzenie odpowiednich warunków zapewniających rozwój poszczególnych elementów flory i fauny.
 - Zapewnienie równowagi w przyrodzie i różnorodności biologicznej, genetycznej.
 - Ochrona osobliwości przyrody martwej.
 - Utrzymanie korzystnych warunków klimatycznych.
4. Projekcja filmu. Nauczyciel ukierunkowuje uczniów, na co powinni zwrócić szczególną uwagę podczas oglądania filmu (Materiał uzupełniający nr 1).
5. Uczniowie zastanawiają się, czy w tym systemie jest miejsce na działalność człowieka i jaki ta działalność powinna mieć charakter. Dopisują to do wcześniej zrobionej mapy skojarzeń.
6. Nauczyciel dzieli uczniów na cztery grupy i przekazuje zadania do realizacji. Każda grupa opracowuje zagadnienie: „System obszarów chronionych w Polsce” przy pomocy analizy SWOT (Materiał uzupełniający nr 2). Nauczyciel wyjaśnia sposób pracy meto-

dą SWOT. Na wcześniej przygotowanych przez nauczyciela arkuszach papieru uczniowie, pracując w grupach, przedstawiają efekty swojej pracy. Następnie umieszczają swoje propozycje w odpowiednim miejscu na plakacie. Następuje przedyskutowanie poszczególnych stron zagadnienia oraz podsumowanie pracy uczniów. Wnioski końcowe. Jak wygląda system obszarów chronionych w Polsce?

Grupa 1: **Mocne strony systemów obszarów chronionych w Polsce**

Grupa 2: **Słabe strony systemów obszarów chronionych w Polsce**

Grupa 3: **Szanse systemów obszarów chronionych w Polsce**

Grupa 4: **Zagrożenia systemów obszarów chronionych w Polsce**

7. Uczniowie uzupełniają odpowiednio mapę skojarzeń o nowe treści, tworząc logiczną całość.
8. Na zakończenie zajęć nauczyciel omawia zagadnienie polityki państwa w zakresie ochrony przyrody i działalności na tym polu organizacji pozarządowych. Korzystając z rankingu trójkątnego (Materiał uzupełniający nr 3) uczniowie podają propozycje, które należy zrealizować, aby zachować piękno i bogactwo naszej przyrody dla potomnych.

Materiały uzupełniające dla ucznia

MATERIAŁ NR 1 Pytania do filmu

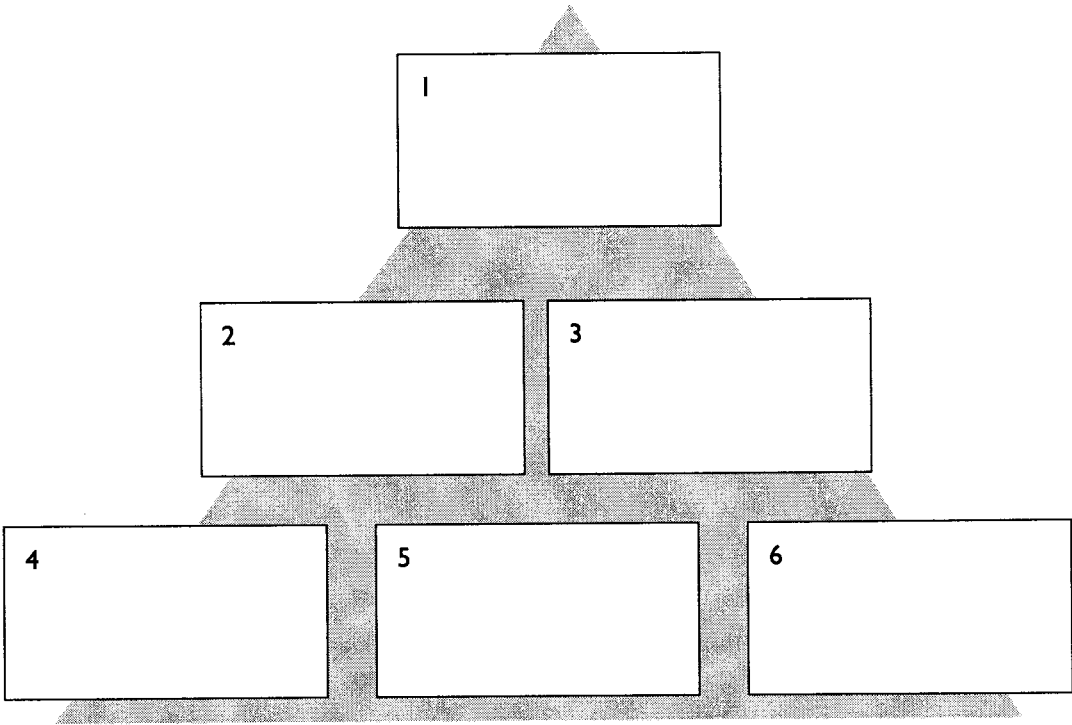
Podczas oglądania filmu zwróć uwagę na następujące zagadnienia:

- 1) Co nazywamy systemem obszarów chronionych?
- 2) Jakie są formy ochrony w Polsce?
- 3) Czy mamy w Polsce miejsca o szczególnej wartości przyrodniczej?
- 4) Czy człowiek może prowadzić działalność na terenie obszarów chronionych, jaka to jest działalność?
- 5) Co należy rozumieć przez stwierdzenie, że przyroda polska to olbrzymi skarb genetyczny?
- 6) Jak wygląda polityka państwa w zakresie ochrony przyrody?
- 7) Na czym polega działalność organizacji pozarządowych w zakresie ochrony przyrody?

MATERIAŁ NR 2
Analiza SWOT

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
SZANSE	ZAGROŻENIA

MATERIAŁ NR 3
Ranking trójkątny

Materiały uzupełniające dla nauczyciela

System obszarów chronionych

Potrzeba opracowania w Polsce strategii oraz zasad realizacji działań na rzecz ochrony przyrody żywej istniała od dawna. Zasadniczym impulsem podjęcia inicjatywy w tym zakresie stało się wyrażone w *Światowej Strategii Ochrony Przyrody* zalecenie dotyczące przygotowania strategii krajowych, w których znalazłyby miejsce bardziej konkretne wskazania i zalecenia dostosowane do lokalnych problemów i warunków, a tym samym lepiej uwzględniające możliwości realizacyjne poszczególnych państw. W efekcie opracowana została w 1991 roku *Strategia Ochrony Żywych Zasobów Przyrody w Polsce*, która za podstawowe cele polityki państwa w tej dziedzinie wyznaczyła:

- 1) utrzymanie podstawowych procesów ekologicznych i systemów podtrzymujących życie,
- 2) zachowanie różnorodności genetycznej organizmów,
- 3) zapewnienie trwałego użytkowania gatunków i ekosystemów.

System obszarów chronionych jest układem przestrzennie powiązanych ze sobą terenów parków narodowych, rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych obszarów chronionego krajobrazu. Podstawowym celem systemu obszarów chronionych jest stworzenie możliwości zabezpieczenia różnymi formami ochrony, w sposób spójny przestrzennie i funkcjonalnie, najbardziej wartościowych pod względem różnorodności biologicznej obszarów kraju.

Polski system obszarów chronionych, w myśl Ustawy o ochronie przyrody z 1991 tworzą 4 kategorie obszarów, różnych pod względem celów i reżimów ochrony, tj.:

- rezerваты przyrody,
- parki narodowe,
- parki krajobrazowe,
- obszary chronionego krajobrazu.

Ponadto system ten wspomagają indywidualne formy ochrony, takie jak:

- pomniki przyrody,
- zespoły przyrodniczo-krajobrazowe,
- stanowiska dokumentacyjne przyrody nieożywionej,
- użytki ekologiczne,
- miejsca rozrodu i regularnego przebywania gatunków chronionych.

Według danych GUS (Ochrona środowiska 1996) obszary chronione obejmują około 26% powierzchni kraju. Szczególny ich przyrost nastąpił w ostatnich latach. Przewiduje się utworzenie 3 dalszych parków narodowych (Mazurski, Jurajski, Turnicki) oraz powiększenie 2 istniejących. W wyniku tych zmian wskaźnik udziału powierzchni parków narodowych w ogólnej powierzchni kraju powinien wzrosnąć do 1,2%. Liczba parków krajobrazowych, które stanowią cenne uzupełnienie sieci parków narodowych, powinna wzrosnąć do około 140 obiektów, a tym samym w pełni reprezentować wartości przyrodnicze i krajobrazowe wszystkich regionów kraju. Obszary chronionego krajobrazu stanowią najbardziej rozległą powierzchnioowo (18,5% powierzchni kraju) i równocześnie najmniej restrykcyjną formę ochrony przyrody. W myśl zapisów Polityki ekologicz-

nej państwa obszary te mają objąć łącznie 30% powierzchni kraju. Przewiduje się ponadto kontynuację ustanawiania indywidualnych form ochrony (wzrost o około 50% w stosunku do stanu obecnego).

Formy ochrony przyrody w Polsce

Ustawa ustanawia, że ochrona przyrody jest obowiązkiem każdego obywatela, organów państwowych oraz samorządu terytorialnego, a także osób prawnych i fizycznych prowadzących działalność wpływającą na przyrodę. Akt ten ustanawia również następujące formy ochrony przyrody:

- parki narodowe,
- rezerваты przyrody,
- parki krajobrazowe,
- obszary chronionego krajobrazu,
- ochronę gatunkową roślin i zwierząt,
- pomniki przyrody,
- stanowiska dokumentacyjne,
- użytki ekologiczne,
- zespoły przyrodniczo-krajobrazowe.

Co należy rozumieć przez stwierdzenie, że przyroda polska to olbrzymi skarb genetyczny?

Aspekty genetyczne w ochronie przyrody nie były dawniej uwzględniane ani w Polsce, ani w krajach Unii Europejskiej w taki sposób, jak wynika to z postanowień Konwencji o Różnorodności Biologicznej. Ochrona różnorodności genetycznej w Polsce wchodziła w zakres programu ochrony gatunkowej, w ramach którego endemity, zagrożone relikty oraz część gatunków rzadkich uzyskały wysoki status ochronny, a także w zakres ochrony zróżnicowania regionalnego gatunków. Pojawiła się jako uzasadnienie dla tworzenia korytarzy ekologicznych. Ochrona różnorodności genetycznej była także głównym motywem ochrony *in situ* w gospodarstwach rolnych. Zróżnicowanie genetyczne roślin i zwierząt gospodarskich stanowi bowiem część światowego dorobku materialnego i kulturowego, a utrata unikalnych odmian i ras jest niezaprzeczalnym dowodem zmniejszania się bogactwa żywych zasobów. Polska uczestniczy w Ogólnosiwiatowym Planie Działania FAO, który jest częścią Ogólnosiwiatowego Systemu Zachowania i Zrównoważonego Wykorzystywania Zasobów Genowych Roślin, przyjętego w 1996 roku. Fakt przystąpienia Polski do tego planu zobowiązuje nasz kraj do podejmowania działań w zakresie:

- 1) ochrony *in situ* dziko rosnących roślin użytkowych i dzikich krewnych roślin uprawnych,
- 2) finansowego wspierania gospodarstw, w których możliwa jest uprawa starych odmian roślin i ich dalsze doskonalenie metodami tradycyjnymi,
- 3) otwarcia rynku na szerszą gamę produktów rolnych i promocji mało znanych upraw,
- 4) prowadzenia badań i inwentaryzacji zasobów genetycznych roślin uprawnych.

Polska zajmuje jedno z czołowych miejsc w Europie pod względem zachowania różnorodności biologicznej. Olbrzymie bogactwo gatunkowe roślin i zwierząt, w szczególności ptaków, ssaków, owadów oraz olbrzymie zróżnicowanie krajobrazu sprawiają, że Polska należy do krajów o dużej różnorodności biologicznej. Ważne jest położenie Polski oraz fakt, iż na obszarze naszego kraju krzyżują się zasięgi gatunków subatlantycznych, subkontynentalnych, śródziemnomorskich i borealnych. Na specjalne zlecenie UNEP, w roku 1991 wykonano w Polsce ocenę stanu różnorodności biologicznej. Z braku innych podobnych opracowań kompleksowych, dane w niej zawarte są do dzisiaj na ogół aktualne. Od czasu tej oceny wykonano jednak wiele opracowań na tematy zbieżne z problematyką różnorodności biologicznej, takich jak:

- czerwone księgi dla polskiej flory i fauny,
- czerwoną listę biotopów Morza Bałtyckiego,
- numeryczną bazę danych CORINE-ostoję przyrody,
- atlas rozmieszczenia w Polsce siedlisk mokradłowych,
- wydanie nowych rozporządzeń o ochronie gatunkowej zwierząt i roślin ustalających listy roślin i zwierząt prawem chronionych.

W Polsce występuje około:

- 2750 gatunków i podgatunków roślin naczyniowych,
- 33000 do 45000 gatunków zwierząt, w tym około 620 gatunków kręgowców,

Brak naturalnych barier geograficznych i ciągłość siedlisk w układzie równoleżnikowym sprawiły, że flora i fauna Polski na niżu jest uboga w endemity. Endemity występują głównie na terenach górskich i terytorialnie są związane z pasmem Karpat i Sudeków.

Polityka państwa w zakresie ochrony środowiska

Efektywność działań na rzecz ochrony i racjonalnego wykorzystania różnorodności biologicznej jest bezpośrednio uwarunkowana istnieniem stosownego do zamierzeń systemu uregulowań prawnych. Obecnie podstawowym celem polityki państwa w tym zakresie jest szczegółowa analiza obowiązujących w Polsce przepisów pod kątem ich zgodności z wymogami obowiązującymi w krajach Unii Europejskiej. Nowa ustawa ma być zgodna z przyjętymi przez Polskę konwencjami. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483) w art. 5 stanowi, że Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju. Oznacza to racjonalne użytkowanie i odtwarzanie zasobów przyrodniczych uwzględniając potrzeby przyszłych pokoleń. Podstawowym aktem prawnym normującym ochronę i kształtowanie środowiska jest Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 roku (tekst jednolity Dz.U. z 1994 r. Nr 41, poz. 196 z późniejszymi zmianami). Ustawa o ochronie i kształtowaniu środowiska nakłada na jednostki organizacyjne i osoby fizyczne obowiązki wynikające z potrzeb ochrony środowiska i określa zasady tej ochrony w działalności inwestycyjnej oraz zasady korzystania z zasobów środowiska. Określa też odpowiedzialność za skutki naruszenia jego stanu. Wprowadza również system opłat za korzystanie ze środowiska i wprowadzanie w nim zmian oraz system kar za naruszenie jej przepisów. Na podstawie tej ustawy został utworzony Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz analogiczne fundusze wojewódzkie. Dochodami funduszy są wpływy z tytułu opłat

za korzystanie ze środowiska i kar pieniężnych wymierzanych i pobieranych za przekroczenie dopuszczalnych norm emisji lub skażenie środowiska. Środki te w sposób zwrotny służą finansowaniu działalności w zakresie ochrony środowiska, ochrony przyrody, gospodarki wodnej, edukacji ekologicznej. Ustawa określa też udział samorządów mieszkańców miast i wsi, samorządu pracowniczego oraz związków zawodowych i innych organizacji społecznych w tworzeniu warunków ochrony środowiska. Zadania samorządów w tym zakresie zostały uszczegółowione w ustawie o samorządzie terytorialnym z dnia 8 marca 1990 roku (Dz.U. Nr 16, poz. 95). Obecnie we wszystkich resortach trwają intensywne prace nad oceną zgodności legislacji, w tym także w zakresie ochrony różnorodności biologicznej, z przepisami prawnymi, które staną się dla Polski obowiązujące w momencie integracji z Unią Europejską. Szczególny nacisk kładzie się na następujące sfery mające bezpośredni wpływ na stan różnorodności biologicznej: ochrona przyrody, rolnictwo, leśnictwo, gospodarka przestrzenna, gospodarka wodna, gospodarka morska, turystyka itp. Zgodnie z podejściem obowiązującym w Unii Europejskiej ochrona różnorodności biologicznej wymaga opracowania kompleksowego systemu aktów prawnych, tworzącego mechanizmy efektywnego jej wdrażania wraz z kontrolą respektowania prawa, zawierającego także zalecenia dotyczące edukacji, nauki.

Strategia działań:

- 1) Nowelizacja obowiązujących aktów prawnych, dostosowanie systemu form ochrony przyrody obowiązujących w Polsce do systemu ochrony przyrody w Unii Europejskiej,
- 2) Włączenie przedstawicieli proekologicznych organizacji pozarządowych do grup negocjujących warunki przystąpienia Polski do Unii Europejskiej,
- 3) Uspołecznienie ochrony przyrody, odpowiednie organizowanie społeczeństwa, aby było ono zainteresowane ochroną przyrody, rozwojem turystyki,
- 4) Stworzenie prawnych podstaw dla wspierania inicjatyw społecznych, mających na celu ochronę różnorodności biologicznej,
- 5) Edukacja społeczeństwa, rozbudowanie świadomości ekologicznej.

Ze względu na integrację z Unią Europejską należy brać pod uwagę obowiązujący tam system podziałów regionalnych na jednostki *NUTS (Nomenclature of Territorial Units for Statistics)*, który polega na wydzielaniu regionów opartych na podziale administracyjnym i regionalizacji fizyczno-geograficznej. Taki podział przestrzenny Polski, uwzględniający 20 jednostek NUTS, został opracowany w ramach programu CORINE (Dyduch-Falniowska i Połczyńska-Konior 1996). Inny typ jednostek przestrzennych, praktykowany w krajach UE, to tzw. obszary podatne na zagrożenia (*Environmentally Sensitive Areas*), które są wydzielane w celu wdrażania programów ochrony różnorodności biologicznej na terenach rolniczych w ramach Rozporządzenia 2078/92/EEC. Istotne z tego punktu widzenia są też obszary wdrażania Dyrektywy „Habitatowej” i Dyrektywy „Ptasiej” (zintegrowane w sieć NATURA 2000), które na terenie Polski nie we wszystkich przypadkach będą tożsame z krajowym systemem obszarów chronionych.

Cywilizacja trzeciego tysiąclecia

Poziom: gimnazjum, liceum

Przedmiot: godzina wychowawcza, wiedza o społeczeństwie

Cele operacyjne:

UCZEŃ

- wchodzi w rolę mieszkańca wybranego kontynentu,
- uzasadnia decyzje, które podejmuje w trakcie gry,
- dzieli się swoimi odczuciami,
- objaśnia koncepcję „rozwoju zrównoważonego”,
- argumentuje postawioną tezę.

Metody i techniki pracy:

- gra dydaktyczna „Świat w liczbach” wg PSPiA KLANZA, Lublin 1998 r.
- heureka.

Czas:

- dwie jednostki lekcyjne.

Źródła:

- Film „Prognozy demograficzne i migracyjne”
- Rocznik Statystyczny 1995 r.,
- Agenda 21 w Polsce.

Materiał uzupełniający:

- 1) Rozwój zrównoważony.

Realizacja:

1. Przed lekcją nauczyciel wraz z uczniami przygotowuje salę (zsuwamy ławki tak, by zajmowały jak najmniej miejsca, krzesła ustawiamy na środku, na ścianach sali umieszczamy plansze z nazwami kontynentów).
2. Przyjmujemy liczebność grupy za 100% ludności żyjącej na świecie. Uczestnicy wybierają kontynent, który zasiedlają. Prowadzący dokonuje korekty zgodnie z danymi statystycznymi.
3. Następnie nauczyciel proponuje, aby „mieszkańcy kontynentów” wzięli tyle krzeseł, ile uważają, że wypracowują dochodu i sprawdza, czy krzesła zostały rozdzielone zgodnie z podziałem dochodu światowego.

KONTYNENT	ZALUDNIENIE	DOCHÓD
Europa	13%	37%
Afryka	13%	2%
Azja, Oceania i Australia	61%	27%
Ameryka Południowa	5%	5%
Ameryka Północna i Środkowa	8%	29%

W przypadku trzydziestoosobowej klasy proporcje rozkładają się następująco:

KONTYNENT	ILOŚĆ UCZNIÓW	ILOŚĆ KRZESEŁ I JABŁEK
Europa	4	11
Afryka	4	1
Azja, Oceania i Australia	18	8
Ameryka Południowa	2	2
Ameryka Północna i Środkowa	2	8

- Potem nauczyciel prosi, by uczniowie zajęli miejsca na przypadających im krzesłach. Zaznacza, że żadna osoba nie może dotykać podłogi. „Mieszkańcy” Azji, Oceanii i Australii (18 osób) nie mieszczą się na ośmiu krzesłach. Podobnie sytuacja wygląda w przypadku Afryki. Uświadamia to obrazowo dysproporcje w dochodzie poszczególnych kontynentów.
- Prowadzący wnosi jabłka, które dzielone są jak krzesła. Następuje moment negocjacji: **Co zrobić, by wszyscy dostali po jednym jabłku?** Mieszkańcy ubogich kontynentów mają skłonić bogatych do pomocy, używając różnorodnych argumentów. Można przemieszczać się z „kontynentu” na „kontynent”. Zabawa kończy się w momencie, gdy każdy uczestnik ma jedno jabłko.
- Po zakończeniu gry młodzież siada w kręgu i dzieli się swoimi odczuciami. *Gra ilustruje dysproporcje w podziale dóbr na świecie, a także procesy migracyjne, ukazuje pasywność, a czasem agresję biednej większości; wzbudza wiele emocji.*
- Podczas przerwy śródlekcyjnej młodzież porządkuje salę.
- Nauczyciel zaprasza uczniów na projekcję filmu pt. „Prognozy demograficzne i migracyjne”.
- Po obejrzeniu filmu uczniowie odpowiadają na pytania nauczyciela:
 - Od czego zależy stan środowiska?
 - Czym spowodowany został skok demograficzny w XVII wieku?
 - Dlaczego w latach 50. XX wieku nastąpiła eksplozja demograficzna?
 - Jakie są prognozy demograficzne na przyszłość?
 - Eksperti twierdzą, że Ziemia może wyżywić 100 miliardów ludzi. Dlaczego więc obecnie, kiedy ludność planety liczy około 7 mld, występują ogromne dysproporcje w podziale dóbr?
 - Co może zapobiec katastrofie demograficznej i ekologicznej?
- Nauczyciel omawia koncepcję rozwoju zrównoważonego (Materiał uzupełniający)
- Praca domowa: Zapisz argumenty przemawiające za wprowadzeniem koncepcji rozwoju zrównoważonego.

Materiał uzupełniający

MATERIAŁ NR 1 Rozwój zrównoważony

(materiały zaczerpnięte z Agendy 21)

„Rozwój zrównoważony to taki rozwój, który zaspokaja potrzeby obecnego pokolenia bez pozbawiania możliwości przyszłych pokoleń do zaspokojenia ich potrzeb”

(Komisja Brundtland)

Geneza pojęcia

Pojęcie „rozwój zrównoważony” po raz pierwszy pojawia się 5 lipca 1972 roku w Sztokholmie – na Konferencji poświęconej Środowisku Człowieka – delegaci ze 113 krajów debatują nad przyszłością świata. Rezultatem jest sztokholmski plan działania, który zapoczątkował międzynarodową współpracę na rzecz ochrony środowiska. Powstaje Komisja Ochrony Środowiska ONZ.

W roku 1987 – Światowa Komisja ds. Środowiska i Rozwoju ONZ ogłasza znamieny Raport Brundtland: „Nasza Wspólna Przyszłość”, który przedstawia politykę harmonijnego wzrostu, wzrostu zrównoważonego (ang. sustainable development). Raport nazwano tak od nazwiska przewodniczącej Komisji, Gro Harlem Brundtland.

W maju 1990 r. w Bergen na konferencji państw członkowskich Europejskiej Komisji Ekonomicznej ONZ przyjęto zasady trwałego zrównoważonego rozwoju jako wytyczne dla Europy.

W listopadzie 1990 r. w Polsce, Rada Ministrów przyjęła Politykę Ekologiczną Państwa.

W maju 1991 r. powyższy dokument został zatwierdzony przez polski parlament jako wytyczna do działań programowych związanych z rekonstrukcją gospodarki i ochroną środowiska. Dokument ten deklaruje odejście od tradycyjnej, wąsko rozumianej ochrony środowiska na rzecz ekorozwoju.

3-14 czerwca 1992 r. – Szczyt Ziemi, światowa konferencja Narodów Zjednoczonych w Rio de Janeiro. Reprezentanci 179 krajów podpisują Deklarację z Rio, oraz formułują Agendę 21 – Globalny Program Działań z myślą o XXI wieku.

W 1999 roku cele i priorytety dla realizatorów działań edukacyjnych w Polsce wyznacza Narodowa Strategia Edukacji Ekologicznej – przez edukację do zrównoważonego rozwoju. http://www.mos.gov.pl/mos/publikac/Raporty_opracowania/strategia_pol.pdf

W czerwcu 2000 roku w Polsce przyjęto II Politykę Ekologiczną Państwa.

Jaka jest różnica między edukacją ekologiczną a edukacją dla zrównoważonego rozwoju?

Edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju jest nierozdzielalną częścią edukacji każdego człowieka, która rozpoczyna się w dniu jego narodzin.

Edukacja ekologiczna natomiast jest tylko elementem edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju i ukierunkowana jest na zagadnienia środowiska, pomijając często aspekt społeczny i ekonomiczny.

Rozwój zrównoważony obejmuje szereg zagadnień, które dotyczą funkcjonowania człowieka w sferze społecznej, ekonomicznej i środowiskowej.

Wyjaśnia, że czynniki demograficzne, konsumpcja i technologia to główne siły, które napędzają zmiany w środowisku. Wskazuje metody zmniejszenia wpływu mało efektywnych modeli konsumpcji w niektórych częściach świata, zachęcając do zrównoważonego rozwoju w innych. Prezentuje takie założenia polityki oraz programy, które zmierzają do osiągnięcia równowagi między konsumpcją, liczbą ludności oraz co najważniejsze – zdolnością Ziemi do podtrzymywania życia.

Rozdział 36 Agendy 21 – czyli: Edukacja, szkolenie i świadomość społeczna.

Należy zwiększyć wrażliwość ludzi i ich zaangażowanie w proces poszukiwania rozwiązań dotyczących problemów środowiska i rozwoju. Edukacja kształtuje świadomość, jeśli chodzi o kwestie środowiska i etykę, wartości i postawy, umiejętności i zachowania potrzebne do zrównoważonego rozwoju. W celu osiągnięcia tego zamierzenia edukacja powinna obejmować nie tylko środowisko fizyczne i biologiczne, lecz także zagadnienia środowiska społeczno-gospodarczego oraz rozwój człowieka.

Państwa w celu poprawy edukacji w zakresie zrównoważonego rozwoju powinny:

- 1) zapewnić ludziom w każdym wieku dostęp do wiedzy na temat środowiska i rozwoju;
- 2) wprowadzić koncepcje dotyczące środowiska i rozwoju, w tym koncepcje dotyczące ludności oraz analizy zajmujące się przyczynami poważnych problemów do wszystkich programów edukacyjnych;
- 3) włączyć uczniów w lokalne i regionalne badania dotyczące oddziaływania środowiska na zdrowie, w tym na temat bezpiecznej wody pitnej, kanalizacji, żywności oraz wpływu wykorzystania zasobów na środowisko i gospodarkę.

Świat potrzebuje obywateli elastycznych, łatwo dostosowujących się do zmian zachodzących w środowisku, którzy będą w stanie podołać problemom w zakresie środowiska i rozwoju oraz zmianom zachodzącym podczas przechodzenia do społeczeństwa zrównoważonego.

Kraje powinny:

- 1) ustanowić programy szkoleniowe dla absolwentów szkół i uczelni, które będą pomocne w uzyskaniu źródeł utrzymania zgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju;
- 2) zachęcać wszystkie sektory: przemysł, uczelnie i szkoły, organizacje pozarządowe, organizacje samorządowe do kształcenia w zakresie prawidłowego gospodarowania środowiskiem;
- 3) zapewnić wyszkoloną kadrę w zakresie ochrony środowiska na miejscu, aby zapewniała lokalnej społeczności potrzebne usługi, począwszy od podstawowej opieki nad środowiskiem;
- 4) współpracować z mediami, grupami teatralnymi i innymi, zachęcając do bardziej aktywnej społecznej debaty na temat środowiska;
- 5) wprowadzić do systemu edukacji doświadczenie ludności rdzennej.

Źródło: Internet

Prognozy ekologiczno- -cywilizacyjne Polski i Europy

Poziom: liceum

Przedmiot: wiedza o społeczeństwie

Cele operacyjne:

UCZEŃ:

- zna problemy demograficzne, ekologiczne oraz cywilizacyjne Polski i Europy,
- bierze udział w dyskusji panelowej,
- prezentuje własny punkt widzenia, wyciąga wnioski z dyskusji.

Metody i techniki pracy:

- dyskusja panelowa.

Czas:

- dwie jednostki lekcyjne.

Źródła:

- film „Prognozy ekologiczno-cywilizacyjne”,
- Wiedza o społeczeństwie. Podręcznik do szkoły średniej. Pod red. K.A. Wojtaszczyka, WSiP, Warszawa 1999, s. 261-269,
- Polska. Narodowy Plan Rozwoju 2004-2006. Wersja robocza z dn. 9 lipca 2002,
- D. Piórkowski, Ludzie z innego świata, Tygodnik Powszechny nr 35, 2002.

Materiały uzupełniające:

- 1) Sytuacja na rynku pracy.
- 2) Środowisko przyrodnicze.
- 3) Kierunki interwencji Funduszu Spójności; Środowisko.
- 4) Rozwój zasobów ludzkich i zatrudnienia.
- 5) Uchodźcy i migranci.

Realizacja:

1. Uczniowie oglądają film pt. „Prognozy ekologiczno-cywilizacyjne” lub przygotowują się w domu, korzystając z materiałów zawartych w książce *Wiedza o społeczeństwie. Podręcznik do szkoły średniej*. Pod red. K.A. Wojtaszczyka, WSiP, Warszawa 1999, s. 261-269.

PROBLEMY PORUSZANE W	
FILMIE	PODRĘCZNIKU
Problemy demograficzno-ekologiczne średnio-wiecznej Polski i Europy. Sprzeczne postawy Polaków wobec środowiska. Parametry wskaźnika fizycznej jakości życia opracowane przez ONZ. Problemy demograficzne współczesnej Europy. Sytuacja migrantów i uchodźców w Polsce i w Europie. Ochrona i poszanowanie narodowej tradycji i kultury. Potrzeba radykalnej przebudowy systemu edukacji.	Przyczyny lokalnych konfliktów zbrojnych. Źródła zagrożeń demokracji. Przyczyny i przejawy antagonizmów powstających pomiędzy bogatą Północą a biednym Południem. Problem głodu i plagi bezrobocia. Destrukcyjne oddziaływanie cywilizacji na naturalne środowisko człowieka. Działania podejmowane w celu rozwiązania globalnych problemów współczesnego świata.

2. Wiadomości zawarte w filmie lub podręczniku obowiązują wszystkich uczestników zajęć i stanowią podstawę do dyskusji na temat: *Ekologiczno-cywilizacyjne wyzwania współczesnej Polski i Europy*. Natomiast pięciu uczniów przygotowuje się w domu do roli ekspertów, korzystając z materiałów uzupełniających:

- ekspert I – sytuacja na rynku pracy,
- ekspert II – środowisko przyrodnicze,
- ekspert III – kierunki interwencji Funduszu Spójności; środowisko,
- ekspert IV – rozwój zasobów ludzkich i zatrudnienia,
- ekspert V – sytuacja migrantów i uchodźców.

Przed dyskusją spośród uczestników zajęć wybrani zostają dwaj sekretarze, których zadaniem będzie zapisywanie na plakacie wszystkich tez i wniosków.

3. Dyskusja panelowa.

- Moderator (prowadzący) rozpoczyna dyskusję od sformułowania tematu: *Ekologiczno-cywilizacyjne wyzwania współczesnej Polski i Europy*. Przedstawia ekspertów.
- Eksperci w przystępny sposób przedstawiają swoje tezy.
- Moderator zaprasza do dyskusji, udziela głosu.
- Podsumowuje kolejne etapy dyskusji, pilnuje czasu, czuwa nad tym, aby dyskutanci trzymali się tematu.
- W tym czasie sekretarze zapisują tezy i wnioski na plakacie.

4. Dyskusja kończy się odczytaniem tez i wniosków.

Materiały uzupełniające

MATERIAŁ NR I Sytuacja na rynku pracy

Do niedawna Polska była jednym z krajów europejskich o najwyższym współczynniku przyrostu naturalnego. Współczynnik ten systematycznie malał aż do 0,3 na 1000 mieszkańców w 2000 r. (Grecja – 0,1; Hiszpania 0,2; Portugalia 0,8). Współczynnik śmier-

telności niemowląt w Polsce jest ciągle istotnie wyższy niż przeciętny dla krajów UE (4,9 na 1000 urodzeń w 2000 r.) i wynosi 8,1 na 1000 urodzeń. Na 100 mężczyzn przypada w Polsce 106 kobiet. Przeciętna przewidywana długość życia w Polsce ulega systematycznie wydłużeniu i w 2000 r. wynosiła: dla kobiet 78 lat, zaś dla mężczyzn 69,7 lat. Są to wartości istotnie niższe niż w krajach UE (Grecja 80,5 i 75,3; Hiszpania 81,6 i 74,3). Na tle krajów UE społeczeństwo polskie jest stosunkowo młode.

Relatywnie niski jest w Polsce współczynnik urbanizacji. Jedynie 61,8% populacji kraju mieszka w miastach. Systematycznie od początku lat 90-tych rośnie poziom wykształcenia społeczeństwa polskiego.

Jednak w 2000 r. jedynie 12% populacji Polski w wieku 25-59 lat legitymowało się wyższym wykształceniem, co jest wartością blisko dwukrotnie niższą niż przeciętna dla krajów UE. Dynamicznie wzrasta zainteresowanie osiągnięciem kwalifikacji pozwalających na skuteczne konkutowanie na rynku pracy. Przyrost wskaźnika liczby studentów na 10 000 mieszkańców w Polsce w latach 90-tych (blisko 2,5 krotny) osiągał jedną z najwyższych wartości wśród krajów europejskich (1,8 dla Grecji, 1,7 dla Portugalii i 1,4 dla Hiszpanii).

Sektorowa struktura zatrudnienia w Polsce drastycznie odbiega od średnich wartości dla UE, co jest efektem nadal wysokiego udziału zatrudnionych w sektorze rolniczym. Niższy jest także udział zatrudnionych w sektorze usług.

Poważnym problemem gospodarczym i społecznym w Polsce jest wysoki poziom bezrobocia z wyraźnie utrzymującą się tendencją wzrostu w ostatnich latach. Wskaźnik zatrudnienia był w Polsce w 2001 r. niski i wynosił ok. 49,6% (przy średniej dla UE – 62,3%). W pierwszych latach transformacji (1991-1993) gwałtownie wzrosła stopa bezrobocia, osiągając poziom 16,5%, co stanowiło efekt adaptacji w gospodarce mechanizmów rynkowych. W latach 1994-1998 poziom bezrobocia systematycznie malał. W realnym ujęciu liczba bezrobotnych spadła w 1998 r. poniżej 2 mln osób. Od tego roku notowana jest w Polsce wyraźna tendencja wzrostu stopy bezrobocia. Na koniec 1998 r. (wg BAEL) osiągnęła ona 10,6% a w 2001 r. – 18,5%. Ponad 42% ogółu bezrobotnych to mieszkańcy wsi.

Jednocześnie w krajach Unii Europejskiej mimo spowolnienia gospodarczego następuje systematyczny spadek bezrobocia. W ciągu trzech kwartałów 2001 roku stopa bezrobocia w państwach UE wyniosła 7,7%.

W roku 2001 w grupie osób z wyższym wykształceniem stopa bezrobocia sięgnęła ok. 3,2%, podczas gdy w grupie osób z wykształceniem podstawowym przekraczała 32%. Nasila się zjawisko bezrobocia długotrwałego. Aż 44,7% ogółu bezrobotnych w Polsce to bezrobotni długookresowo (ok. 16% w UE).

Mimo że kobiety stanowią ponad 60% absolwentów szkół wyższych i ponad 70% absolwentów szkół policealnych, to stopa bezrobocia wśród kobiet jest wyraźnie wyższa niż wśród mężczyzn (20% w 2001 r., chociaż stanowiły ok. 50% ogółu bezrobotnych). Równie niepokojącym zjawiskiem jest utrzymywanie się wysokiego bezrobocia wśród ludzi młodych do 24 roku życia. W 2001 r. stanowili oni ok. 40% ogółu bezrobotnych.

W Polsce, podobnie jak w wielu innych krajach, szczegółowym statystykom wymykają się zjawiska takie jak poziom zatrudnienia w „szarej strefie” oraz tzw. poziom bezrobocia ukrytego. Szacunki wskazują, że w szarej strefie może w Polsce znajdować zatrudnienie do 14% osób czynnych zawodowo i dla znacznej części z nich jest to stałe

źródło dochodów. Bezrobocie ukryte szacowane jest w Polsce na ponad 1,2 mln osób, z tego aż 0,9 mln w sektorze rolniczym.

„Polska. Narodowy Plan Rozwoju 2004-2006”. Wersja robocza z dn. 9 lipca 2002

MATERIAŁ NR 2

Środowisko przyrodnicze

Stan środowiska przyrodniczego w Polsce w ostatniej dekadzie uległ znacznej poprawie w efekcie spadku aktywności branż przemysłowych, najsilniej degradujących stan środowiska, wzrostu nakładów na ochronę środowiska oraz wprowadzenia nowocześniejszych technologii. Od początku 1992 roku poprawa stanu środowiska przyrodniczego następowała przy utrzymującej się wysokiej stopie wzrostu gospodarczego, co oznacza zmniejszające się ilości zanieczyszczeń w przeliczeniu na jednostkę PKB.

W latach 90-tych emisja pyłów w Polsce zmniejszyła się o 57%, związków siarki o 48%, a związków azotu o 28%. Z ponad 2,3 mln ton pyłów i gazów wyemitowanych w roku 2000 neutralizowane było ok. 99% pyłów i blisko 38% gazów. W czasie ostatniej dekady nastąpiła też znaczna redukcja emisji podstawowych zanieczyszczeń powietrza takich jak dwutlenek siarki, tlenki azotu, dwutlenek węgla i pyłów. Zmiany w poziomie emisji to częściowo efekt racjonalizacji i unowocześnienia technologii w przemyśle a szczególnie energetyce, a także inwestycji w ochronę środowiska. Wzrost emisji tlenków azotu w ostatnich trzech latach jest spowodowany intensywnym rozwojem motoryzacji w Polsce.

Jakość powietrza atmosferycznego w Polsce (z wyłączeniem kilku aglomeracji miejskich, w których zdarzają się okresowe przekroczenia dopuszczalnych stężeń niektórych zanieczyszczeń np. pyłów, ozonu, tlenku węgla i tlenków azotu) jest dobra.

Ilość ścieków nieoczyszczonych, odprowadzanych do wód powierzchniowych spadła w latach 1988-2000 o ponad 70%. W 1990 roku ścieki przemysłowe i komunalne odprowadzano do wód w wielkości 11368,4 hm³. W 2000 r. objętość tych ścieków spadła do 9160,7 hm³. W końcu 2000 r. 53,1% populacji kraju było obsługiwane przez różne rodzaje oczyszczalni ścieków (przy czym w miastach obsługiwane było 78% populacji, a na wsi zaledwie 8,5%; średnia dla krajów UE wynosi 73%).

Głównym źródłem zanieczyszczenia wód są nieoczyszczone lub niewystarczająco oczyszczone ścieki komunalne, przemysłowe i spływy obszarowe na terenach wiejskich. Mniejsze znaczenie mają zanieczyszczenia osadzone w wodach z powietrza. Ilość ścieków komunalnych i przemysłowych, których odbiornikiem są wody powierzchniowe zmniejszyła się w ostatnim czasie. Zmniejszenie ilości ścieków wymagających oczyszczenia w gospodarstwach domowych i przemyśle jest następstwem racjonalizacji zużycia wody, związanej z wprowadzeniem opłat, a spadek ilości nieoczyszczonych ścieków to skutek znaczących inwestycji w budowę oczyszczalni ścieków (w okresie 1989-2000 wybudowano około 7 tys. nowych oczyszczalni ścieków).

Systemy selektywnej zbiórki odpadów, recyklingu i ich ekonomicznej utylizacji są w Polsce słabo rozwinięte. Jedynie kilkanaście miast dysponuje kompostowniami lub spalarniami odpadów. Poważnym problemem jest też właściwa eksploatacja istniejących

składowisk odpadów, zwłaszcza w obliczu wzrostu ilości wytwarzanych odpadów komunalnych, związanego z upowszechnianiem się jednorazowych opakowań na polskim rynku.

Powierzchnia lasów w Polsce w przeliczeniu na jednego mieszkańca utrzymuje się w ostatnich latach na jednakowym poziomie – 0,23 ha. Lesistość kraju w 2000 r. wynosiła 28,4%. Wzrasta powierzchnia obszarów chronionych w Polsce. Tylko powierzchnia parków narodowych wzrosła pomiędzy 1990 r. a 2000 r. o 84%, do 306494,1 ha.

„Polska. Narodowy Plan Rozwoju 2004-2006”. Wersja robocza z dn. 9 lipca 2002

MATERIAŁ NR 3

Kierunki interwencji Funduszu Spójności; środowisko

Stan środowiska naturalnego w Polsce w ciągu ostatnich kilku lat uległ znacznej poprawie, jednak w dalszym ciągu istnieje wiele „gorących problemów ekologicznych”. Dotyczy to zarówno zanieczyszczenia powietrza i wód, jak i gospodarki odpadami.

Dlatego też głównym celem strategii środowiskowej Funduszu Spójności jest wsparcie dla realizacji zadań inwestycyjnych władz publicznych w zakresie ochrony środowiska, wynikających z wdrażania prawa Unii Europejskiej. Ze względu na to, że Fundusz Spójności pozwala na finansowanie projektów przekraczających 10 mln Euro w ramach sektora środowiska realizowane będą kompleksowe systemy z zakresu uzdatniania i dostarczania wody, kanalizacji i oczyszczania ścieków. Ponadto przewiduje się, że projekty dotyczące gospodarowania odpadami obejmą całe województwa, a problemy ekologiczne dotyczące stanu wód rozwiązywane będą w układzie zlewni.

Pod uwagę wzięto te działania, które wpływają na polepszenie stanu środowiska, nie tylko w Polsce, ale również w krajach Unii Europejskiej, w szczególności odnośnie czystości wód powierzchniowych, zanieczyszczenia powietrza oraz ilości nagromadzonych odpadów. Czystość wód polskich znacznie odbiega od standardów europejskich. Wynika to z faktu, że duża część ścieków komunalnych nie jest oczyszczana i jest bezpośrednio odprowadzana do wód powierzchniowych. W Polsce nieco ponad połowa ludności jest obsługiwana przez oczyszczalnie ścieków, podczas gdy w Krajach Unii Europejskiej jest to 73%.

Emitowane do atmosfery zanieczyszczenia są w Polsce wyższe niż w krajach UE, szczególnie w przypadku emisji SO₂, która w Polsce wynosi 61 kg na jednego mieszkańca, a w UE 27 kg. Mniejsze rozbieżności występują w emisji NO_x – w Polsce na jednego mieszkańca przypada 30 kg, a w UE – 31 kg. Również w przypadku CO₂ wartości przypadające na jednego mieszkańca nie różnią się znacząco w Polsce i UE, i odpowiednio wynoszą 9,06 i 8,58 tony. Jednak po przeliczeniu na jednostkę produktu krajowego brutto wartości te wynoszą dla Polski 4,7 kg na 1 dolara produktu krajowego brutto, a dla Unii 0,43 kg na 1 dolara produktu krajowego brutto. Różnica ta wynika przede wszystkim z bardzo dużej energochłonności gospodarki i z wysokiego zużycia paliw kopalnych.

Dużym problemem jest gospodarka odpadami komunalnymi. Mimo zbliżonej wartości wskaźnika wytwarzania tego rodzaju odpadów w Polsce i w UE – odpowiednio 320 kg i 460 kg na mieszkańca – sposób ich zagospodarowania nie odpowiada standardom UE.

Porównywalny jest natomiast stan obszarów prawnie chronionych w Polsce. Obszary o wyższym statusie ochronnym stanowią w Polsce około 10% powierzchni, a więc nieco mniej niż w Unii Europejskiej, gdzie średnio stanowią 11,5%. Lasy w Polsce pokrywają 29% powierzchni kraju, a w UE 36%.

Priorytetem strategii dla Funduszu Spójności jest przede wszystkim poprawa jakości wód powierzchniowych, zwiększenie dostępności wody do picia i poprawa jej jakości, a ponadto ograniczenie emisji zanieczyszczeń do powietrza, racjonalizacja gospodarki odpadami, rekultywacja obszarów przemysłowych, a także wsparcie dla leśnictwa i ochrony przyrody.

Każdy z priorytetów realizowany jest poprzez poszczególne, poniżej opisane, działania.

Priorytet 1 – budowa komunalnych oczyszczalni ścieków i miejskiej kanalizacji, a także unowocześnienie urządzeń uzdatniania wody pitnej w miastach. Celem tego priorytetu jest zmniejszenie ilości ścieków odprowadzanych do wód powierzchniowych bez koniecznego oczyszczenia oraz zwiększenie ilości gospodarstw wyposażonych w kanalizację. Priorytet ten będzie realizowany poprzez budowę, rozbudowę i modernizację konwencjonalnych, biologicznych oczyszczalni z podwyższonym usuwaniem biogenów, a także budowę nowych, rozbudowę i modernizację istniejących systemów kanalizacji zbiorczej oraz oczyszczalni ścieków w zakładach przemysłu rolno-spożywczego. W stosunku do urządzeń uzdatniania wody pitnej celem jest ich unowocześnienie w miastach, w których występować mogą przypadki awaryjności lub deficytu wody pitnej, a będzie to realizowane za pomocą inwestycji w zakładach uzdatniania wody i sieciach wodociągowych.

Priorytet 2 – wsparcie gospodarki odpadami komunalnymi, mające na celu stworzenie systemów zbiórki, transportu, odzysku i unieszkodliwienia odpadów komunalnych. W ramach tego priorytetu będą realizowane działania, służące stworzeniu zintegrowanego systemu gospodarki odpadami oraz działania związane z eliminacją zanieczyszczeń azbestem. W wyniku realizacji tego priorytetu powołany zostanie oddział Krajowego Centrum Najlepszych Technik Zagospodarowania Odpadów Komunalnych.

Priorytet 3 – dokonanie postępu w ograniczeniu emisji do powietrza przede wszystkim zanieczyszczeń SO₂, NO_x, CO, CO₂. Priorytet ten realizowany będzie poprzez działania polegające na modernizacji i rozbudowie miejskich systemów ciepłowniczych połączonej z likwidacją niskiej emisji i termorenowacją obiektów na obszarach o znaczących przekroczeniach norm oraz konwersji palenisk domowych na rozwiązania przyjazne środowisku. Ponadto w ramach tego priorytetu realizowane będą przedsięwzięcia na rzecz wykorzystania alternatywnych źródeł energii, a także prowadzone będą działania w związku z dyrektywą 2000/76 z dnia 27 listopada 2000 r. w sprawie spalarni odpadów.

Priorytet 4 – rekultywacja terenów przemysłowych i wsparcie dla leśnictwa i ochrony przyrody ma na celu przede wszystkim likwidację bezpośrednich zagrożeń dla życia i zdrowia ludzi oraz przeciwdziałanie degradacji środowiska. W ramach tego priorytetu opracowany zostanie program zarządzania środowiskiem na terenach przemysłowych. W przypadku zalesiania, priorytet ten ma na celu odtworzenie pokrywy roślinnej na obszarach wrażliwych, poprzez zakrzaczenia i zadrzewienia

oraz rozbudowę szkółek leśnych dla przyspieszenia procesu zalesiania gleb marginalnych. Ponadto celem są działania w istniejących lasach ukierunkowane na polepszenie składu gatunkowego. Dodatkowo zbudowana zostanie mała infrastruktura, której wynikiem będzie stabilizacja rzek i strumieni oraz zalesione i chronione będą obszary zniszczone przez pożary lub nimi zagrożone. W ramach ochrony przyrody priorytet ma na celu wsparcie dla obszarów NATURA 2000, a także wykup prywatnych gruntów rolnych na obszarach parków narodowych, co spowoduje poprawę skuteczności ochrony na całej powierzchni parków narodowych. Priorytet ten będzie realizowany poprzez działania polegające na ochronie korytarzy ekologicznych dolin rzecznych w celu zachowania bądź odtworzenia tras wędrownych gatunków ryb oraz lęgów ptaków oraz odtwarzanie siedlisk jak np. małe zbiorniki wodne.

Odbiorcami pomocy będzie przede wszystkim Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej, Krajowy Zarząd Parków Narodowych, Lasy Państwowe i ich regionalne dyrekcje, a także parki narodowe oraz samorządy.

W wyniku realizacji oczekuje się poprawy stanu wód powierzchniowych oraz powietrza. Ponadto zlikwidowane będą „gorące punkty”, a stopień skanalizowania miast i wsi znacznie się zwiększy. Dodatkowo oczekuje się zmniejszenia ilości odpadów składowanych na wysypisku oraz poprawy stanu lasów.

Na finansowanie projektów związanych z realizacją przedstawionych wyżej priorytetów przewiduje się łącznie sumę 3000 mln Euro, z czego (2000 mln Euro) pokryte zostanie z Funduszu Spójności.

„Polska. Narodowy Plan Rozwoju 2004-2006”. Wersja robocza z dn. 9 lipca 2002

MATERIAŁ NR 4

Rozwój zasobów ludzkich i zatrudnienia

Wydatki publiczne w okresie realizacji Narodowego Planu Rozwoju będą koncentrowane w czterech priorytetowych obszarach, wynikających z czterech filarów Europejskiej Strategii Zatrudnienia:

1. Poprawa zatrudnialności poprzez rozwój jakości zasobów ludzkich.
2. Rozwój przedsiębiorczości.
3. Poprawa zdolności adaptacyjnych przedsiębiorstw i ich pracowników do warunków zmieniającego się rynku.
4. Wzmocnienie polityki równych szans.

Jednym z narzędzi realizacji strategii zatrudnienia w Polsce będzie Europejski Fundusz Społeczny. Projekty wspierane przez EFS będą odwoływały się do wszystkich priorytetów funduszu. Dodatkowo przewiduje się, że EFS przyczyni się do finansowania Inicjatywy Wspólnotowej – EQUAL. Na realizację osi rozwojowej zostaną także przeznaczone środki krajowe z budżetu państwa i z Funduszu Pracy.

4.2.1 Priorytet – Poprawa zatrudnialności poprzez rozwój jakości zasobów ludzkich

Zmniejszenie różnic w poziomie wykształcenia ludności w porównaniu z poziomem wykształcenia w państwach członkowskich Unii Europejskiej zostało określone jako jedno z najważniejszych wyzwań dla Polski. Podjętymi dotąd działaniami, zmierzającymi do realizacji tego celu, było wprowadzenie reformy szkolnej edukacji ogólnej i zawodowej ukierunkowanej na podniesienie poziomu kwalifikacji oraz bardziej elastyczne dostosowanie kwalifikacji osób młodych do wymagań rynku pracy. Zgodnie z harmonogram reformy edukacyjnej, pierwsi absolwenci objęci nowym systemem wejdą jednak na rynek pracy dopiero w 2007 r.

Ze względu na ciągłe zmiany zachodzące w życiu gospodarczym i społecznym oraz dążeniem do zwiększenia konkurencyjności polskiej gospodarki, konieczne jest natomiast przystosowanie osób już będących uczestnikami rynku pracy do życia w społeczeństwie wysoko rozwiniętym, do pracy w warunkach cywilizacji informacyjnej oraz do gospodarki opartej na wiedzy. Wiedza i informacja przekazywana w procesie edukacji i kształcenia staje się najważniejszym zasobem gospodarki, kreującym poziom rozwoju społeczno-gospodarczego kraju i wpływającym na poprawę jakości życia. Cele te będą osiągnięte poprzez wprowadzenie pakietu specjalnych środków propagujących i promujących kontynuację kształcenia przez osoby dorosłe oraz poprzez ciągłe inwestowanie w podnoszenie kwalifikacji zawodowych, zgodnie z potrzebami pracodawców.

Integralnie powiązany z programem „Przede wszystkim przedsiębiorczość” będzie pakiet działań nadzwyczajnych, ułatwiających absolwentom wszystkich typów szkół podjęcie pierwszego zatrudnienia. Program „Pierwsza praca” będzie miał na celu ograniczenie bezrobocia wśród młodych, wchodzących na rynek pracy i aktywizację tej grupy, tak, aby na samym początku swojej kariery zawodowej nie stawali się i nie pozostawiali bezrobotnymi. Przewidziane są równocześnie działania wobec byłych pracowników zrestrukturizowanych przedsiębiorstw i sektorów, w szczególności adresowane do mieszkańców obszarów wiejskich oraz terenów po byłych państwowych gospodarstwach rolnych.

Osiąganiu efektywności przy realizacji tych programów będzie towarzyszyć wzbogacanie dostępnych instrumentów, jakimi posługują się instytucje rynku pracy i inne organizacje działające na rzecz osób poszukujących pracy i bezrobotnych z myślą o ich zawodowej aktywizacji i ułatwianiu powrotu do zatrudnienia.

Realizacja zadań będzie ściśle powiązana z działaniami w zakresie prac nad rozwiązaniami systemowymi i instytucjonalnymi. Będą one dotyczyły m. in. wzmocnienia kadrowego poprzez doskonalenia kwalifikacji zawodowych specjalistów z dziedziny informacji i poradnictwa zawodowego (odpowiadających bieżącym potrzebom indywidualnych i grupowych klientów instytucji pośrednictwa pracy). Koncentracja jednostek informacji i poradnictwa zawodowego w dużych miastach i ośrodkach akademickich wymaga konieczności stworzenia nowych rodzajów instytucji poradnictwa zawodowego zlokalizowanych lub świadczących usługi przede wszystkim poza dużymi miastami, w tym na terenach wiejskich. Coraz większą rolę w dostępie do informacji zawodowej muszą odgrywać formy usług wykorzystujące nowoczesne techniki informatyczne. Swobodny przepływ osób między krajami UE wymagać będzie prowadzenia stosownych metod i technik informacji i poradnictwa zawodowego.

Wydatkowanie środków finansowych w okresie realizacji Narodowego Planu Rozwoju 2004-2006 będzie koncentrowało się na kilku zasadniczych obszarach:

- 1) przeciwdziałaniu długotrwałemu bezrobociu poprzez stworzenie efektywnego systemu kształcenia ustawicznego dorosłych umożliwiającego wszechstronny rozwój osobowości i dostosowanie kwalifikacji zawodowych do zmieniającego się rynku pracy, funkcjonującego w warunkach współczesnej, konkurencyjnej gospodarki światowej,
- 2) realizacji programu na rzecz młodzieży poszukującej pracy,
- 3) rozwoju, doskonaleniu i upowszechnianiu metod i instrumentów rynku pracy,
- 4) doskonaleniu kwalifikacji zawodowych doradców zawodowych,
- 5) rozwoju sieci instytucji informacji i poradnictwa zawodowego poprzez zwiększenie ich liczby i form działania.

4.2.2 Priorytet – Rozwój przedsiębiorczości

Wieloletnie doświadczenia wykazują, że najtańszym i najskuteczniejszym sposobem zwalczania bezrobocia jest tworzenie nowych miejsc pracy szczególnie poprzez rozwój małych i średnich przedsiębiorstw. W tym celu konieczne jest wprowadzenie zestawu środków ułatwiających podejmowanie działalności gospodarczej. Rozwój przedsiębiorczości opiera się na rządowym programie „Przedsiębiorczość – Rozwój – Praca”, który jest m. in. podstawą prac nad programem operacyjnym dotyczącym rozwoju zasobów ludzkich.

Dla rozwoju przedsiębiorczości oraz tworzenia nowych miejsc pracy niezbędne jest wyeliminowanie szeregu przeszkód administracyjnych i finansowych (m. in. niedostosowanie systemu podatkowego do specyfiki i zasad działania małych i średnich przedsiębiorstw, trudny dostęp do kredytów i mały zakres gwarancji i poręczeń, niespójne przepisy) ograniczających przedsiębiorczość. Bariere w dążeniu do samozatrudnienia oraz rozwoju przedsiębiorczości stanowi również ograniczona wiedza na temat zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej.

Pomoc państwa w rozwoju usług dla małych i średnich przedsiębiorstw wdrażających nowe technologie, wspieranie instytucji doradczych z otoczenia biznesu (ośrodków wspierania przedsiębiorczości, centrów informacji gospodarczej zapewniających dostęp do wiedzy – szkolenia, doradztwo, informacja gospodarcza, eksportowa), wprowadzenia ułatwień w dostępie do źródeł finansowania, upowszechnianie wiedzy w zakresie przedsiębiorczości poprzez szkolenia, wprowadzanie zajęć związanych z podstawami gospodarki wolnorynkowej do programów nauczania w dalszej perspektywie umożliwi absorpcję nadwyżek siły roboczej przez sektor usług, przetwórstwa i handlu.

Wydatkowanie środków finansowych w okresie realizacji Narodowego Planu Rozwoju 2004-2006 na realizację priorytetu będzie koncentrowało się na kilku zasadniczych obszarach:

- stworzeniu systemu usług doradczych, szkoleniowych i informacyjnych w zakresie podejmowania działalności gospodarczej i prowadzenia przedsiębiorstwa,
- oddziaływaniu na tworzenie w społeczeństwie postaw przedsiębiorczych i postaw wobec przedsiębiorczości, m. in. poprzez włączenie do programów nauczania elementów przedsiębiorczości oraz wiedzy z zakresu podejmowania samodzielnej działalności gospodarczej.

4.2.3 Priorytet – Poprawa zdolności adaptacyjnych przedsiębiorstw i pracowników do zmieniających się warunków rynku pracy

Przyjęte podczas szczytu w Lizbonie postanowienie, że w najbliższych latach Unia Europejska stanie się najbardziej innowacyjną i najszybciej rozwijającą się gospodarką na świecie, oznacza dla polskiej gospodarki konieczność jak najszybszego pokonania dystansu dzielącego ją od gospodarek państw członkowskich UE. Osiągnięcie tego celu jest możliwe przez wzrost innowacyjności gospodarki oraz podniesienie jakości kapitału ludzkiego.

Poziom zaawansowania wdrażanych technologii i innowacyjności będzie w dużej mierze decydował o konkurencyjności polskich przedsiębiorstw. Poziom ten z kolei w ogromnej większości zależy od dostępu do wiedzy i ciągłego doskonalenia kadr przedsiębiorstw. Wobec postępującej globalizacji gospodarki i włączenia Polski w struktury międzynarodowe, przedsiębiorstwa funkcjonujące tylko na rynkach lokalnych, posiadające nieprzystosowaną kadrę będą miały coraz mniejsze szanse przetrwania. Firmy zainteresowane trwałym rozwojem muszą być przygotowane do włączenia się w wymianę międzynarodową.

Niezbędne są w związku z powyższym działania wspierające przedsiębiorstwa w rozwijaniu działalności innowacyjnej oraz działania eliminujące trudności w dotarciu do potencjalnych odbiorców. Przeszkody te muszą zostać wyeliminowane przez podniesienie efektywności, polepszenie wydajności pracy, zastosowanie nowoczesnych metod zarządzania przedsiębiorstwem. Jednocześnie niezbędne są działania służące poprawie jakości zasobów ludzkich przede wszystkim poprzez szkolenia. Niezbędne staje się doskonalenie kadr przedsiębiorstw i podnoszenie ich kwalifikacji zawodowych, by mogli swobodnie zmieniać swoje zadania w miarę zmian w zadaniach firmy. Polscy pracownicy powinni osiągnąć taki poziom przygotowania merytorycznego, aby ich wiedza i umiejętności stanowiły jeden z podstawowych filarów przedsiębiorstw i przyczyniały się do zwiększenia konkurencyjności polskiej gospodarki.

Wydatkowanie środków finansowych w okresie realizacji Narodowego Planu Rozwoju 2004-2006 na realizację priorytetu będzie koncentrowało się na skoncentrowaniu wsparcia szkoleniowego na przedsiębiorstwach wykorzystujących nowe technologie, działających w usługach wymagających wysokich kwalifikacji pracowników oraz w sektorach o długookresowym potencjale wzrostu.

4.2.4 Priorytet – wzmocnienie polityki równych szans

Przemiany zachodzące w Polsce, w ostatnim dziesięcioleciu, spowodowały, że część społeczeństwa, w wyniku nieumiejętności przystosowania się do nowych warunków ekonomicznych i bytowych, znalazła się poza nurtem gospodarki i życia społecznego. Marginalizacja niektórych grup społeczeństwa jest poważnym zagrożeniem dla spójnego rozwoju kraju. Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu oraz wspieranie integracji społecznej to ważne wyzwania dla Polski. Zjawisko ubożenia i utrwalania się nadmiernych rozpiętości w społeczeństwie wymaga podjęcia działań skoncentrowanych na aktywizacji tych osób, odzyskaniu poczucia własnej wartości, samodzielności, odpowiedzialności, umiejętności kierowania własnym życiem w zmieniających się warunkach oraz rodzi konieczność uwrażliwienia środowisk lokalnych na ten problem i podjęcia przez nie wysiłków na rzecz przeciwdziałania marginalizacji.

W ramach realizacji priorytetu środki zostaną przeznaczone bezpośrednio na aktywizację zawodową grupy szczególnego ryzyka, do których zalicza się osoby młode pochodzące z rodzin patologicznych, wypadające z systemu szkolnego, a także klientów pomocy społecznej, bezdomnych, osoby uzależnione, byłych więźniów, w niektórych przypadkach uchodźców. Istotnym elementem będzie również tworzenie nowych i doskonalenie dotychczasowych instrumentów zwiększających możliwości osób niepełnosprawnych na rynku pracy. Występujące różnice między kobietami a mężczyznami w obszarze zatrudnienia i bezrobocia sugerujące, że przeszkody w pełnym uczestnictwie kobiet w rynku pracy mają trwały charakter, wymuszają eliminację przyczyn poprzez promowanie właściwie funkcjonującego rynku pracy.

Zapewnienie efektywnej realizacji priorytetu na rzecz zmniejszenia dysproporcji i zapewnienia równych szans, udzielane będzie w formie kształcenia i szkolenia (w zakresie podstawowych umiejętności, szkolenia zawodowe, przekwalifikowania, praktyki zawodowe, staże) poradnictwa, doradztwa zawodowego, pośrednictwa, zindywidualizowanego doradztwa oraz subsydiowanego zatrudnienia. Bazując na doświadczeniach innych krajów, gdzie obok antydyskryminacyjnych regulacji prawnych dotyczących równych płac i równych szans, prowadzono działania towarzyszące, służące poprawie sytuacji osób niepełnosprawnych i kobiet na rynku pracy. Rząd polski podejmie działania skierowane na zwiększenie uczestnictwa i wzmocnienia dostępu do rynku pracy.

Propagowanie idei równości płci, przełamywania społecznych stereotypów i niewłaściwych nastawień odbywać się będzie na różnych poziomach, zarówno w ramach kształcenia szkolnego, w kampaniach medialnych, jak i na współpracy z pracodawcami. Najważniejszym celem wszelkich działań będzie zapobieganie procesowi izolowania osób niepełnosprawnych od środowiska pracy oraz podtrzymanie aktywności zawodowej kobiet w trakcie przerwy zawodowej spowodowanej urodzeniem i wychowaniem dzieci.

Dalszy postęp w realizacji idei równości szans w zatrudnieniu będzie osiągnięty dzięki wydatkowaniu środków publicznych w czasie realizacji NPR na:

- 1) tworzenie warunków równego dostępu do rynku pracy,
- 2) tworzenie warunków ułatwiających utrzymanie zatrudnienia i powrót do aktywności zawodowej,
- 3) wdrażanie nowoczesnych standardów zatrudnienia z wykorzystaniem nowoczesnych technologii,
- 4) promocję i wdrażanie nietradycyjnych form zatrudnienia – przełamywanie schematów w sferze podziału zawodów na tradycyjne męskie i kobiece,
- 5) wprowadzanie elastycznych form zatrudnienia pozwalających na godzenie ról zawodowych i rodzicielskich.

„Polska. Narodowy Plan Rozwoju 2004-2006”. Wersja robocza z dn. 9 lipca 2002

MATERIAŁ NR 5 **Uchodźcy i migranci**

Są w całej Europie. Anglicy nazywają ich undocumented persons, dla Włochów to clandestini, Francuzów – sans-papiers, Niemców – Illegale. W oczach urzędów weszli

w konflikt z prawem, a ich przestępstwo polega na samej egzystencji na obcej ziemi. Brak im tak cennego papieru: pozwolenia na pobyt. Jak to jest: żyć jako „nielegalny”?

Można znaleźć jeszcze inne określenia: „ludzie, których nie ma”, „bezimienni”, „żyjący w świetle cieni”, aż po „postmodernistyczne wolne ptaki”. Poetyckie zwroty nie usuwają jednak kryminalnego podtekstu słowa „nielegalny”, stworzonego przez prawo i media. Szacuje się, że niemiecki świat ludzi bez „papierów” liczy 500 tys. do miliona osób; w samym Berlinie jest ich 100 tys.

W publicznej debacie „bezimienni” pozostawali długo tematem tabu. Milczenie zostało przerwane, gdy niemiecki socjolog i jezuita Jörg Alt opublikował w 1999 r. studium „Nielegalnie w Niemczech”, poprzedzone kilkuletnimi kontaktami z „nielegalnymi” imigrantami. Alt, który wszedł w ich świat, pisał: „Publiczna dyskusja na temat przestępczości »nielegalnych« migrantów jest w dużej mierze polemiczna, gdyż nie czyni prawie różnienia między niedozwolonym wjazdem a niedozwolonym pobytem, przewinieniem spowodowanym koniecznością życiową i brakiem alternatyw oraz zaplanowaną, poważną działalnością przestępczą”. (...)

„Nielegalni” nie stanowią jednolitej grupy. Są wśród nich *uchodźcy* w rozumieniu konwencji genewskiej, którzy nie czują się dostatecznie chronieni przez tutejsze prawo azylowe. W Niemczech azyl otrzymać może ten, kto jest prześladowany przez organy państwa ze względów politycznych. Starający się o azyl nie czują jednak różnicy między razami policji, a kopniakami mafii czy guerilli. Sudańczyk Anchi, którego podanie o azyl odrzucono, opowiada: „Gdy miałem 14 lat, rodzice zginęli w wojnie domowej. Uciekłem przed handlarzami niewolników. Udało mi się dostać na statek do Europy, dotarłem do Niemiec”. Anchi musi wracać do Chartumu. Dlatego, obawiając się podobnego losu, szukający schronienia unikają procedur azylowych. A w przypadku innych, uznanych wprawdzie za uchodźców, postępowanie azylowe ciągnie się latami. Niektórzy tego nie wytrzymują, tracą cierpliwość, znikają ze schronisk dla azylantów.

Kolejna ogromna grupa to *migranci* zarobkowi. Przyjeżdżają, zmuszeni biedą czy bezrobociem. Niektórzy nie chcą zatrzymywać się na stałe: pragną zarobić (nielegalnie) i wrócić. Spory odsetek migrantów stanowią też ofiary handlu ludźmi, zwłaszcza dzieci i kobiety zmuszone do prostytucji. W końcu „życie w krainie cieni” prowadzi zwykli przestępcy, tworzący mafijne sitwy czy handlarze narkotyków.

Poszukiwani, tolerowani...

„Nielegalni”, mimo społecznego potępienia, są tolerowani, gdyż przynoszą niektórym grupom profity: firmy werbują kłopotliwych robotników z zagranicy, bo inaczej nie wytrzymałyby konkurencji. Najbardziej nieprzyjemną cechą „nielegalnych” dla politycznego i ekonomicznego establishmentu nie jest więc ich obecność, lecz to, że w pewnych gałęziach gospodarki są niezbędni. „Nie jest tajemnicą, że na największej budowie Europy, w Berlinie, w latach 90. nie dotrzymano by planowanych terminów ukończenia rządowych obiektów bez nielegalnych robotników budowlanych – twierdził prof. Klaus Bade z Uniwersytetu w Osnabrück w „Süddeutsche Zeitung”. – Społeczeństwo dotknięte jest przez obłudę, gdyż nastawia się na nieregularne i nielegalne zatrudnienie, które właśnie dlatego, mimo całej polityczno-populistycznej retoryki, otrzymuje sporą dawkę cichej akceptacji i milczącej, urzędniczej cierpliwości”. Podobnie jest we Francji, Wielkiej Brytanii, Włoszech.

„Nielegalni” pracują w miejscach, które pozwalają im nie być łatwo zauważonymi przez niepożądane osoby. Wykonują prace, o których Brytyjczycy mówią z sarkazmem „3D jobs-dirty, demeaning, difficult” (brudne, poniżające i trudne). Mężczyźni najmowani są na budowy, do restauracyjnych kuchni, pralni, do przeładunku towarów. Kobiety pracują w gastronomii, rolnictwie, sprzątają hotele i domy, opiekują się dziećmi lub starszymi, są służącymi.

Lęk przed zdemaskowaniem i deportacją, który wśród „nielegalnych” najboleśniej dotyka uchodźców, prowadzi do faktycznego pozbawienia ich praw. Sytuację pogarsza fakt, że pomaganie „nielegalnym” bez powiadomienia o tym urzędów jest karalne. Wielu ludzi dobrej woli staje więc przed dylematem: denuncjować albo łamać prawo. Nawet jeśli nieprzekazanie informacji rzadko jest karane, to wiele organizacji kościelnych, charytatywnych czy lekarzy doświadcza tego konfliktu.

„Nielegalni” unikają więc instytucji państwowych w obawie przed aresztowaniem. Ciężko chorzy nie zgłaszają się do szpitala, rodzące kobiety skazane są na niefachową pomoc krewnych. Chirurdzy operują „nielegalne” ofiary wypadków, powołując się na przysięgę Hipokratesa, która zobowiązuje do leczenia bez pytania o dokumenty. Rodzice nie zgłaszają dzieci do szkoły. „Dzieci te rozmawiają między sobą jedynie o doznawanych krzywdach. Ucieczka i życie w podziemiu czyni je psychicznie okaleczonymi” – opowiada ks. Alt.

Skutkiem życia „w ukryciu” jest bezbronność wobec wszelkiego wyzysku: wygórowane żądania w pracy, wysokie czynsze czy szkodliwe dla zdrowia kwatery, niewypłacone czy zaniżone pensje. Gdyby „nielegalny” pracownik wniósł skargę przeciw przełożonemu, nie byłaby przyjęta – w obliczu prawa człowiek taki jest nikim. W tej sytuacji może pomóc jedynie mafia. „Niektórzy w desperacji wzywają specjalne »brygady z Pra-gi«, by przybyły i zrobiły porządek” – pisze niemiecki jezuita.

Preambuła niemieckiej konstytucji mówi: „Godność człowieka jest nienaruszalna. Jej szanowanie i ochrona jest obowiązkiem każdej władzy państwowej”. Okazuje się, że godność ta schodzi na drugi plan, jeśli człowiek nie istnieje dla państwa. Wydając w maju 2001 oświadczenie o problemie imigracji, niemieccy biskupi katolicki przypomnieli, że „ludzka godność i wywodzące się z niej prawa mają wartość uniwersalną i nie są zarezerwowane jedynie dla obywateli konkretnego kraju lub osób posiadających prawo pobytu na jego terenie”.

Pozostają organizacje kościelne i charytatywne: one są przystaniami, do których zgłaszają się zdesperowani *uchodźcy*. Kościoły niemieckie, katolicki i ewangelicki, wspierają imigrantów, czasem udzielają im nawet schronienia czy wręcz azylu. „Lekarstwa, wizyty lekarskie, operacje, czynsze itd. kosztują jednak wiele. Rozmiar problemu przekracza możliwości Kościoła – mówi ks. Alt. – To dodatkowy powód, oprócz względów humanitarnych, który nie pozwala nam dłużej milczeć”. Kard. Georg Sterzinsky, arcybiskup Berlina, w jednym z wystąpień mówił, że „również nielegalny imigrant musi znaleźć swe miejsce w Kościele lokalnym”. I nie tylko w Kościele: „Oczekuję czynów, a mianowicie ustawodawstwa. Nie jutro, lecz teraz” – apelował kardynał do polityków. Biskupi domagali się od polityków podjęcia konkretnych kroków: stworzenia możliwości kształcenia dla dzieci „nielegalnych” imigrantów, dostępu do świadczeń socjalnych i medycznych i prawnej ochrony przed wyzyskiem pracodawców.

Godność i prawo

Ferment wywołany przez Kościół wydaje owoce. Wiosną tego roku parlament przyjął dyskutowany od dawna projekt ustawy o imigracji. Ustawa otwiera możliwość bezterminowego pobytu dla wykwalifikowanych specjalistów i naukowców oraz wprowadza regulacje, umożliwiające skrócenie procedury azylowej i gwarantujące ochronę dla osób prześladowanych przez organizacje niepaństwowe, np. przez grupy społeczne i religijne. Zobowiązuje również obcokrajowców do uczestnictwa w obowiązkowych kursach niemieckiego. Nowe prawo nadal nie poświęca jednak „bezimiennym” ani słowa. Ważne jednak, że podjęto pierwszy, choćby pośredni krok w kierunku polepszenia ich losu(...).

D. Piórkowski, *Ludzie z innego świata*.

Ekologizacja miast i mieszkań

Poziom: gimnazjum lub liceum

Przedmiot: biologia, geografia, godzina wychowawcza

Cele operacyjne:

UCZEŃ:

- uzupełnia kartę pracy dotyczącą filmu „Ekologizacja miast i mieszkań”,
- praktycznie wykorzystuje zdobyte na lekcji informacje,
- sporządza schemat miasta ogrodu.

Metody i techniki pracy:

- heureka,
- nauczanie przez współpracę – praca w grupach,
- miniwykład.

Czas:

- dwie jednostki lekcyjne

Źródła:

- Film pt. „Ekologizacja miast i mieszkań”,
- Agnieszka Żukowska, Zielone miasta – cywilizacja w harmonii z naturą, Przegląd Komunalny 6/2001.

Materiały uzupełniające:

- 1) Karta pracy do filmu.
- 2) Koncepcja „miasta ogrodu”.

Realizacja:

1. Na początku zajęć nauczyciel rozdaje uczniom karty pracy, które pomogą im uporządkować informacje (Materiał uzupełniający nr 1).
2. Następnie uczniowie oglądają film pt. „Ekologizacja miast i mieszkań”.
3. Po projekcji uczestnicy zajęć na podstawie kart pracy omawiają zagadnienia poruszone w filmie.

PYTANIE	ODPOWIEDŹ
Dlaczego wyludniają się śródmieścia wielkich miast?	Przyczyny: przeludnienie, zanieczyszczenie powietrza, brak zieleni, trudności komunikacyjne, niski standard mieszkań (zwłaszcza w Polsce),
Jakie to niesie zagrożenia?	W śródmieściach pozostają ludzie, których nie stać na zmianę miejsca zamieszkania. Nagromadzenie biedy rodzi patologie społeczne, śródmieścia stają się niebezpieczne.
Jak władze Berlina Wschodniego zapobiegają degradacji osiedli z wielkiej płyty?	Modernizacja osiedli z wielkiej płyty (zmiana elewacji, docieplanie, powiększanie mieszkań, rehabilitacja terenów zielonych, tworzenie miejsc, gdzie można atrakcyjnie spędzić wolny czas).
Na czym polega symbioza natury i budowli?	Zadrzewianie wolnych powierzchni (drzewa zatrzymują kurz i wilgoć, dotleniają). Nawilżanie powietrza (budowanie fontann i zbiorników wodnych). Zakładanie ekologicznych ogrodów – parków, w których dominuje rodzima roślinność. Zabudowa jednorodzinna z bujną roślinnością (bezpieczne schronienie dla zwierząt, na które nikt nie poluje).
Jakim problemom ma zaradzić koncepcja ekologizacji miast i mieszkań?	Nowe, energooszczędne technologie budowlane zmniejszą zapotrzebowanie na energię ciepłą, której produkcja bardzo zanieczyszcza środowisko. Wprowadzone zostaną także alternatywne źródła ogrzewania, np. baterie słoneczne. Proekologiczne rozwiązania motoryzacyjne (np. wprowadzenie paliw niekonwencjonalnych), ograniczenie ruchu pojazdów osobowych (postawienie na transport masowy) zmniejszą emisję spalin do atmosfery. Selekcja odpadów pozwoli na powtórne wykorzystanie materiałów. Oczyszczanie ścieków zmniejszy zanieczyszczenie zbiorników wodnych. Meble, wykładziny z odpowiednim atestem wyeliminują emisję szkodliwych dla zdrowia związków chemicznych Zasiedlanie śródmieść wyeliminuje patologie społeczne. Ponieważ rozwój miast jest nieunikniony, powinny one być multifunkcyjne (bez potrzeby uciążliwego dojeżdżania do pracy, po zakupy itd.).

- Po omówieniu filmu nauczyciel przybliży młodzieży koncepcję miasta ogrodu. (Materiał uzupełniający nr 2). Następnie dzieli klasę na pięcioosobowe zespoły. Każda z grup otrzymuje plan swojej miejscowości (lub osiedla) oraz duży arkusz brystolu. Zadaniem uczniów będzie dostosowanie aktualnego planu miejsca zamieszkania do koncepcji miasta ogrodu.
- Po zakończeniu pracy uczestnicy zajęć eksponują swoje plany w widocznych miejscach w klasie. W razie potrzeby objaśniają swoje pomysły.

MATERIAŁ NR 1

Karta pracy do filmu „Ekologizacja miast i mieszkań”

PYTANIE	ODPOWIEDŹ
Dlaczego wyludniają się śródmieścia wielkich miast?	
Jakie to niesie zagrożenia?	
Jak władze Berlina Wschodniego zapobiegają degradacji osiedli z wielkiej płyty?	
Na czym polega symbioza natury i budowli?	
Jakim problemom ma zaradzić koncepcja ekologizacji miast i mieszkań?	

MATERIAŁ NR 2

Koncepcja „miasta ogrodu”

- Kształtowanie terenów zieleni w miastach jako element strategii zrównoważonego rozwoju.
- Jak może wyglądać ucywilizowana przestrzeń miasta?
- Przekuć hasła na rozwiązania?

Kształtowanie terenów zieleni w miastach jako element strategii zrównoważonego rozwoju

Ponad 100 lat temu w koncepcjach planistycznych dotyczących budowy miast powstała idea „miasta ogrodu”. Jej autorem jest Ebenezer Howard. Silnie uprzemysłowione, gęsto zaludnione miasta XIX-wiecznej Europy stały się coraz mniej przyjazne dla swoich mieszkańców. Architekci i planiści podjęli wyzwanie opracowania takiej koncepcji budowy nowych miast, w których mieszkańcy będą mogli nie tylko pracować, ale także żyć.

Zeupenie nowych „miast ogrodów” niestety nie powstało wówczas wiele. Jednakże silny wpływ tej humanistycznej koncepcji zaznaczył się w architekturze i pod koniec XIX wieku wiele miast próbowało realizować ją w rozbudowie nowych dzielnic i przebudowie starych. Zabudowa stała się luźniejsza, a drogi i ulice szersze. Pojawiały się zielone bulwary, parki i ogrody publiczne dostępne dla mieszkańców. Silny wpływ tej koncepcji planistycznej widoczny jest w wielu miastach Anglii, Francji, Niemiec i Holandii.

Na początku XXI wieku – ery pieniądza i informacji – idea „miasta ogrodu” powraca nie tylko jako marzenie czy utopijna wizja architektów krajobrazu. Humanizacja otocze-

nia – również poprzez zieleń – to wymóg naszych czasów. Człowiek – Natura – Technika i przywrócenie równowagi pomiędzy tymi czynnikami to dewiza Światowej Wystawy Expo w Hannoverze. Jej największym eksponatem był, reklamowany jako „miasto jak ogród”, sam Hannover i jego okolice. Prezentowane tam rozwiązania są realnym przykładem filozofii kształtowania nowej jakości otoczenia człowieka, w którym natura i technika stanowią harmonijną i zintegrowaną całość.

Na nową jakość przyjaznego dla mieszkańców miasta składa się kilka czynników. Pierwszym jest system terenów otwartych oraz urządzonych terenów zieleni i terenów sportowych wraz z systemem retencjonowania wód opadowych oraz system korytarzy ekologicznych. Kolejny czynnik to prawidłowa gospodarka odpadami (selektywna zbiórka odpadów, odpowiednio zabezpieczone składowiska odpadów), a ponadto sprawna komunikacja (wraz z rozwiązaniami dla alternatywnych sposobów poruszania się – przede wszystkim komunikacji publicznej i rowerowej), rekultywacja obszarów przemysłowych i zaniedbanych oraz rewaloryzacja krajobrazu kulturowego.

(...) Zieleń w mieście to nie tylko ozdoba i element jego wizerunku, to przede wszystkim czynnik jakości życia jego mieszkańców.

Dlatego konieczne jest tworzenie takich rozwiązań prawnych, przestrzennych i ekonomicznych, które spowodują intensywniejsze wysycenie przestrzeni miejskiej zielenią.

Jak może wyglądać ucywilizowana przestrzeń miasta?

W miastach miejsca jest niewiele, każdy wolny, a nie zabudowany skrawek to interesujący kąsek dla inwestorów. Tym szczerzej zieleń powinna wypełniać wolne miejsca. Nie wystarczą tylko trawniki, resztki starych, schorowanych drzew. Zieleń musi być agresywna – dotrzymać kroku zalewowi betonu, prześcigać go. Miejsca po starych, uschniętych drzewach powinny być natychmiast wypełnione nowymi nasadzeniami (niekoniecznie musi być to ten sam gatunek, sadzone kiedyś drzewa nie zawsze są odporne na niekorzystne warunki miejskie). Jeśli nie ma możliwości odtworzenia drzewostanu w ich miejscu wprowadzać należy gęste krzewy lub wieloletnią roślinność w dużych pojemnikach.

Zapełniać należy również miejsca pod drzewami – tam, gdzie nie chce rosnąć trawa, świetnie poradzą sobie rośliny okrywowe (niskie krzewy, krzewinki, pnącza szczególnie zadarniające powierzchnię). Tego typu rośliny powinny być również stosowane na małych skrawkach zieleni lub wąskich pasach przy ulicach. W ciasnych uliczkach szczególnie zabudowanych centrów sposobem na wprowadzenie zieleni jest zastosowanie specjalnie prowadzonych form drzew o pionowych płaskich koronach, małych drzewek w pojemnikach oraz pnączy, które nie potrzebując dużo miejsca na system korzeniowy są w stanie, w krótkim czasie, wytworzyć olbrzymie masy liści. Dachy budynków, parkingów podziemnych i tarasy mogą pokrywać rośliny, które co prawda tworzą tylko namiastkę naturalnego układu, ale są często jedynym rozwiązaniem pozwalającym na wprowadzenie zieleni. Sposobem na intensywniejsze zazielenianie, który można zastosować przy tworzeniu nowych obiektów, jest takie projektowanie, które już na etapie wstępnych założeń zakłada ścisły związek budynku z otoczeniem i zielenią.

W nowoczesnych projektach wielu współczesnych architektów wyraźny jest nurt traktowania przyrody jako jednego z elementów całego założenia architektonicznego.

Zieleń przenika budynek, oplata go fasadą pnączy, wspina się po nim murawą w przemyślny sposób wprowadzaną na dachy i pochylnie. Takie realizacje zobaczyć można w wielu miastach Europy i Stanów Zjednoczonych, powstają one też w Polsce. Przykładem jest budynek Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego oraz projekt Świątyni Opatrzności w Wilanowie – obydwa autorstwa Marka Budzyńskiego.

Na pomysł intensywniejszego zazieleniania nie zawsze pierwszy musi wpaść architekt i nie zawsze jego realizacja musi się odbyć wysokim kosztem.

Na pierwszy rzut oka wydaje się, że nasze polskie miasta są zielone. Ale jednocześnie wiele z nich już teraz jest wielkim placem budowy, inne staną się nim za chwilę. Wolne tereny będą się kurczyć. Te szczególnie atrakcyjne przy parkach, lasach, ogrodach miejskich już teraz są zagrożone agresywnym apetytem inwestorów i krótkowzrocznym myśleniem samorządów. Nie jest jednak jeszcze za późno. Polskie miasta mogą być przyjazne dla swoich mieszkańców i odwiedzających je gości. Wiele zdziałać można już na etapie planowania przestrzennego – na przykład w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego znaleźć się mogą zapisy dotyczące obligatoryjnej realizacji określonych ilości terenów zieleni na danym terenie. Na etapie ustaleń tego planu można wprowadzić też zapis o obowiązkowej realizacji zieleni przyulicznej i realizacji stref izolacyjnych. Określić też można obowiązkową ilość drzew na parkingach. Ustalenia planu, jako prawo lokalne, są obligatoryjne i są podstawą egzekucji od inwestora.

Ponadto inwestorzy mają obowiązek uzgadniania szczegółowego planu zagospodarowania przestrzennego w wydziałach ochrony środowiska urzędów miast lub gmin. Wówczas już na etapie koncepcji urzędnik może zgłosić zastrzeżenia do projektu, który jego zdaniem mogą wpływać negatywnie na stan środowiska. Jego uwagi nie muszą mieć charakteru wyłącznie zachowawczego, „ochroniarskiego”. Może on i powinien stawiać również wymogi dotyczące realizacji nowej zieleni – jej ilości i jakości. Można np. wyrażając zgodę na usunięcie drzew kolidujących z inwestycją jednocześnie zobowiązać inwestora do posadzenia nowych, określając przy tym minimalną ich ilość i parametry jakościowe.

Przekuć hasła na rozwiązania?

Środowisko miejskie to skrajnie trudne miejsce dla bytowania żywych organizmów. Wiele gatunków roślin i zwierząt potrafiło się jednak przystosować do tej sytuacji. Rośliny na swe nieszczęście nie mogą się przemieszczać. Pozostaje im tylko przyzwyczaić się lub liczyć na pomoc człowieka, który powinien to czynić we własnym interesie. Człowiek może przede wszystkim wybrać odpowiednie, odporne gatunki, które lepiej od innych zniosą zanieczyszczenie, niedostatek wody, nadmierne zasolenie spowodowane chęcią uzyskania wolnej od śniegu nawierzchni, uciskanie i udeptywanie bryły korzeniowej, czy wibracje pochodzące z ruchu kołowego.

Człowiek może także przewidzieć skutki swoich decyzji – wobec czego na wąskiej ulicy posadzi drzewa o małej średnicy korony (np. klon odmiany Globosum czy Robinie białą odmiany Umbraculifera), by nie zasłaniały widoczności i nie były uszkodzane przez samochody. Nie posadzi przy ulicy kruchej i łamliwej wierzby, a wokół nowego placu zabaw dla dzieci nie umieści kłujących czy trujących krzewów. Posadzonej świeżo roślinie zapewni wodę i nawożenie, zabezpieczy przed rozjechaniem przez samochód czy rozdeptanie.

Warunkiem powstania dobrej zieleni jest przemyślany projekt i poprawny dobór gatunków, uwzględniający funkcje danego terenu, warunki siedliskowe i możliwości późniejszej pielęgnacji. Niezwykle ważne jest także zastosowanie dobrego jakościowo materiału roślinnego, tj. atrakcyjnego z wyglądu, zdrowego, wyprodukowanego zgodnie z zasadami sztuki szkółkarskiej. Kolejny warunek to prawidłowa realizacja, która zaczyna się już na etapie transportu i przechowania roślin przed sadzeniem, poprzez przygotowanie podłoża, posadzenie i pielęgnację roślin.

W systemie zamówień publicznych i obowiązujących procedur podstawowym kryterium wyboru oferenta jest cena. Jest to słuszna zasada, bo środków publicznych jest zawsze mało. W praktyce jednak, aby uzyskać pożądaną jakość i pieniędzy nie zmarnować niezbędne jest odpowiednie przygotowanie: precyzyjnego określenia zakresu robót, szacunkowego kosztu realizacji robót (kosztorys inwestorski), opracowanie specyfikacji istotnych warunków zamówienia oraz kryteriów pozwalających na rzetelną ocenę oferty.

Niezwykle pomocne w przygotowaniu specyfikacji i ocenie ofert byłyby na pewno uniwersalne, dostępne i wzajemnie spójne standardy urbanistyczne, określające „co powinno być zrobione”, aby zapewnić odpowiednią jakość terenów zieleni oraz standardy techniczne, podpowiadające jak należy wykonać pracę. Takich standardów nie ma, co nie ułatwia pracy urzędnikom odpowiedzialnym za zieleni publiczną, a finansowanej ze środków publicznych zieleni nie wróży dobrze. Mijamy jednak nadzieję, że działania w kierunku opracowania takich standardów wkrótce się rozpoczną, że skorzystamy z doświadczeń krajów sąsiednich, gdzie od lat urzędnicy, architekci krajobrazu i wykonawcy je wykorzystują. Mijamy nadzieję, że racje pieniądza i komercji nie wezmą całkowicie góry nad wspólnym dobrem, jakim jest dbałość o środowisko i otaczającą nas zieleni oraz abyśmy ufni w potęgę technologii i informacji nie zapomnieli o prawach natury i by nie pozostały one w sferze deklaracji i pobożnych życzeń.

A. Żukowska, *Zielone miasta - cywilizacja w harmonii z naturą*, Przegląd Komunalny 6/2001.

Byle nie na moim podwórku – rozwiązujemy sytuacje konfliktowe

Poziom: gimnazjum, liceum

Przedmiot: wiedza o społeczeństwie, godzina wychowawcza

Cele operacyjne:

UCZEŃ:

- analizuje film pt. „Wzory procesu inwestycyjnego”,
- określa główne zagadnienia filmu i formułuje wnioski,
- dobiera argumenty w dyskusji,
- ocenia fakty,
- rozwiązuje konflikty, dążąc do kompromisu,
- kulturalnie dyskutuje i negocjuje,
- rozumie koncepcję „czystszej produkcji”.

Metody i techniki pracy:

- konflikt w grupie,
- heureza,
- mapa mentalna.

Czas:

- dwie jednostki lekcyjne

Źródła:

- Film „Świat wokół nas. Część 2. Europa i jej perspektywa. Wzory procesu inwestycyjnego”

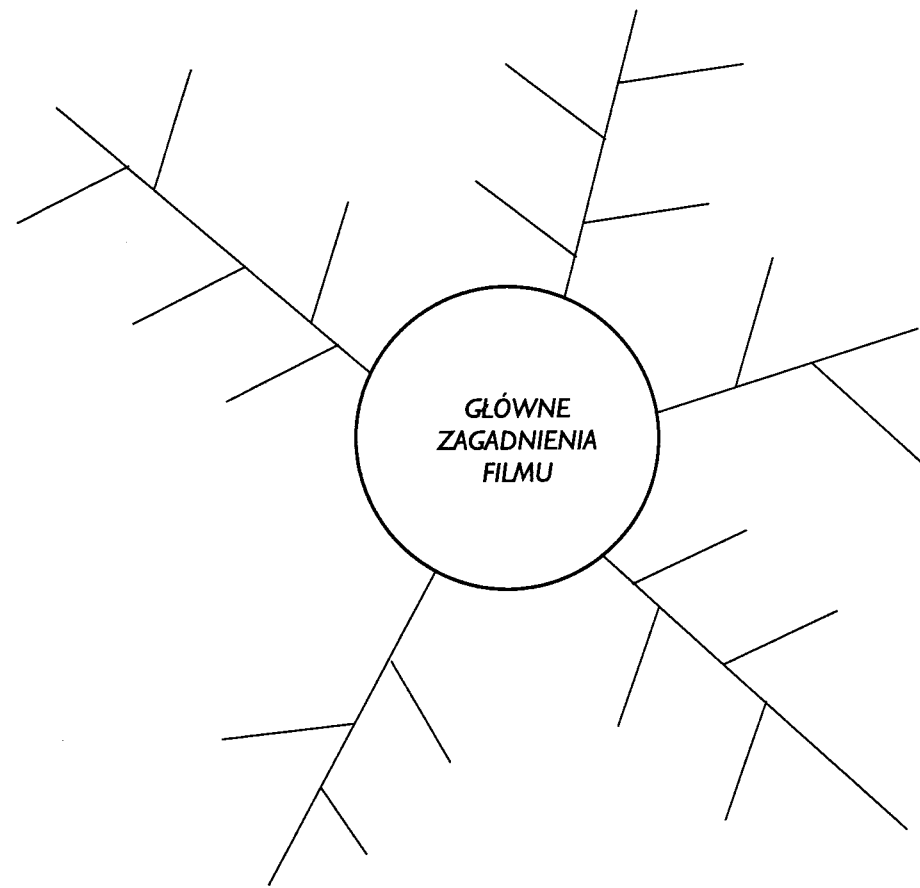
Materiał uzupełniający:

- 1) Konflikt – sposoby rozwiązywania; podejścia do rozwiązania

Realizacja:

1. Uczniowie oglądają film „Świat wokół nas. Część 2. Europa i jej perspektywa. Wzory procesu inwestycyjnego”.
2. Następnie omawiają główne zagadnienia filmu i zapisują je w formie mapy mentalnej. Jest to metoda wizualnego opracowania problemu czy zagadnienia. Pomaga planować i organizować pracę. Na środku kartki uczniowie zapisują problem. Później, na promieniach odchodzących ze środka, umieszczają zagadnienia, porządkując je od naj-

bardziej do najmniej szczegółowych. Mapy są subiektywne, odpowiadają logice i sposobowi uczenia się każdego ucznia. Ogólny schemat mapy wygląda następująco:

Zagadnienia do uporządkowania w formie mapy mentalnej:

A. Powojenna filozofia gospodarki:

- 1) gospodarka rabunkowa,
- 2) preferowanie przemysłu ciężkiego, itd.

B. Współczesne tendencje w rozwoju gospodarczym państw europejskich:

- 1) mądra lokalizacja nowych inwestycji,
- 2) gospodarka śmieciowa,
- 3) budowa oczyszczalni ścieków,
- 4) prawo ekologiczne, itd.
- 5) Zadania administracji publicznej – działalności Komisji do Spraw Ocen Oddziaływania na Środowisko:
- 6) opiniowanie nowych inwestycji, itp.
- 7) Zadania społeczności lokalnych, stowarzyszeń ekologicznych:
- 8) protesty,
- 9) rokowania,
- 10) negocjacje,
- 11) mediacje,
- 12) kształtowanie współodpowiedzialności.
- 13) Koncepcja „czystszej produkcji”:

- nowa strategia zarządzania środowiskiem naturalnym, oznacza ciągłe stosowanie kompleksowej, prewencyjnej ochrony przyrody, ograniczając ryzyko, jakie niesie produkcja i jej wytwory ludziom i otoczeniu,
- zapobieganie marnotrawstwu pracy ludzkiej, materiałów i energii lub jego ograniczanie,
- działanie zgodne z zasadą: *To, co zrobisz dzisiaj dla środowiska, musi być lepsze od tego, co zrobisz wczoraj i to, co zrobisz jutro, musi być lepsze od tego, co zrobisz dzisiaj.*

14) Konflikty między producentem a konsumentem.

3. Po prezentacji map mentalnych nauczyciel dzieli klasę na cztery grupy, które pozostają ze sobą w konflikcie:

- Zespół mieszkańców miasteczka
- Przedstawiciele organizacji ekologicznych
- Inwestorzy rzeźni i przetwórci mięsa
- Władze gminy

Etapy rozwiązywania konfliktu

4. **Zgłoszenie konfliktu:** Zespoły mają rozwiązać konflikt związany z budową dużej rzeźni i przetwórci mięsa na przedmieściach miasteczka. Miejscowość jest malowniczo położona, w pobliżu znajduje się park krajobrazowy. Bezrobocie wśród mieszkańców wynosi 30%.
5. Uczniowie otrzymują materiały zawierające definicję konfliktu oraz dwa podejścia do jego rozwiązania (Materiał uzupełniający). Wybierają podejście problemowe jako bardziej efektywne. Decydują, jaką strategię rozwiązania konfliktu wybierają (arbitraż, negocjacje czy mediacje).
6. **Zebranie różnych opinii:** Grupy ustalają opinie na temat inwestycji zgodnie ze swoimi interesami. Wszystkie poglądy są jednakowo ważne. Prezentują je liderzy grup.
7. **Określenie potrzeb:** Następnie członkowie każdej z grup mówią o własnych odczuciach i potrzebach (wypowiedzieć się może każdy, nie tylko lider). Nauczyciel udziela głosu poszczególnym dyskutantom (Uwaga: na razie nie rozmawia się o rozwiązaniach. Najważniejsze w tym momencie jest uważne słuchanie i dążenie do zrozumienia intencji stron konfliktu).
8. **Sformułowanie celów:** Nauczyciel prosi, aby grupy przeformułowały swoje negatywne odczucia w życzenia, które przedstawiają liderzy grup.
9. **„Burza mózgów”** na temat możliwych rozwiązań: Nauczyciel (ew. wybrany uczeń) zapisuje na tablicy lub plakacie możliwe rozwiązania podawane przez grupy, nie oceniając realności ich zastosowania.
10. **Znalezienie rozwiązania,** które będzie satysfakcjonowało wszystkie strony: Uczniowie w trakcie dyskusji wybierają realne rozwiązania konfliktu. Nauczyciel podsumowuje lekcję.

Materiał uzupełniający

MATERIAŁ NR 1 Konflikt – sposoby rozwiązywania

Konflikty są nieodłącznym elementem naszego życia i pracy. Są naturalnym zjawiskiem tam, gdzie ludzie różnią się poglądami, sposobem myślenia i wartościami. Ważną kompetencją jest umiejętność rozwiązywania konfliktów. Generalnie są trzy sposoby (strategie) „cywilizowanego” rozwiązywania konfliktów:

Arbitraż – decyzję o sposobie rozwiązania konfliktu strony powierzają uznawanemu przez siebie arbitrowi,

Negocjacje – strony w procesie rozmów ustalają sposób rozwiązania konfliktu satysfakcjonujący obie strony,

Mediacje – stronom podczas rozmów pomaga bezstronny i niezależny pośrednik – mediator, który nie ma mocy podejmowania w ich imieniu decyzji.

Konflikt – podejścia do rozwiązania

POZYCYJNE	PROBLEMOWE
1. Dobro widziane jest jako ograniczone.	1. Dobro nie jest spostrzegane jako ograniczone.
2. Drugi negocjator jest przeciwnikiem.	2. Drugi negocjator jest partnerem.
3. Moja wygrana twoją przegraną.	3. Poszukiwane jest rozwiązanie zwycięskie dla wszystkich stron.
4. Celem jest osiągnąć jak najwięcej.	4. Celem jest realizacja interesów (a nie wygrana czy przegrana).
5. Ustępstwo jest oznaką słabości.	5. Oferty są poszukiwaniem rozwiązań korzystnych dla wszystkich stron.
6. Istnieje tylko jedno słuszne rozwiązanie – moje.	6. Dobre rozwiązanie to takie, które spełnia standardy zainteresowanych stron.
7. Koncentracja na pozycjach.	7. Koncentracja na problemach.
8. Ludzie to problem.	8. Ludzie to nie problem (oddziel ludzi od problemu).

Źródło: materiały szkoleniowe z kursu „Doskonalenie umiejętności wychowawczych” przeprowadzonego przez CEN w Łomży.

Handel a ochrona środowiska

Poziom: gimnazjum, liceum

Przedmiot: geografia, ścieżka edukacja europejska

Cele operacyjne:

UCZEŃ:

- 1) wyjaśnia, co rozumie pod pojęciem „handel”,
 - przedstawia rys historyczny rozwoju handlu w Europie,
 - określa czynniki mające wpływ na rozkwit handlu w wieku VII i XVIII,
 - przytacza sytuację na rynku wewnętrznym UE, zasady jego działania,
 - wskazuje cechy polskiego konsumenta, porównuje je z cechami konsumenta państw UE, analizuje wolności konsumenckie i system ochrony praw konsumentów,
 - wymienia preferencje konsumentów, które byłyby przyjazne dla środowiska naturalnego,
 - ocenia wpływ handlu na stan środowiska przyrodniczego,
 - podkreśla znaczenie zdrowej żywności i EKO, znaku jakości ekologicznej,
 - określa znaczenie transportu w handlu i jego wpływ na środowisko przyrodnicze, wymienia rodzaje transportu przyjaznego dla środowiska,
 - podaje znaczenie turystyki jako dynamicznie rozwijającej się gałęzi gospodarki,
 - wskazuje znaczenie ekoturystyki jako atutu Polski i przyszłości we Wspólnej Europie.

Metody i techniki pracy:

- projekcja filmu,
- „burza mózgów”.

Czas:

- dwie jednostki lekcyjne.

Źródła:

- Film „Bliżej Europy. Część 3. Europejskie modele starych branż. Handel dyktuje, my wybieramy”,
- A. Kalinowska, Ekologia – wybór przyszłości, Edition Spotkania, Warszawa, 1991

Materiał uzupełniający:

- 1) Historia i pojęcie handlu. Polityka ochrony konsumenta w Polsce i Unii Europejskiej.

Realizacja:

1. Nauczyciel wprowadzając uczniów do tematu zajęć pisze na tablicy wyraz „handel” i prosi, aby uczniowie dopisali do niego pojęcia, które się z tym wyrazem kojarzą. Następnie metodą „burzy mózgów” uczniowie wybierają słowa pasujące do znaczenia wyrazu „handel” i wspólnie definiują to pojęcie.
2. Nauczyciel dokładniej określa tematykę zajęć, informuje uczniów o sposobie pracy na lekcji (wykorzystanie filmu).
3. Projekcja filmu – „Blżej Europy. Europejskie modele starych branż. Handel dyktuje, my wybieramy”.
4. Uczniowie analizują mapę świata, zaznaczają regiony, w których zapoczątkowany był rozwój handlu. Wyjaśniają, dlaczego dokonali takiego wyboru. Uczniowie przedstawiają rys historyczny rozwoju handlu na świecie, wykorzystując wiadomości zawarte w filmie i odczytane z mapy.
5. Nauczyciel umieszcza na tablicy fotografie, reklamy przedstawiające supermarkety. Dzieli uczniów na grupy i przydziela zadania oraz wyjaśnia sposób ich wykonania. Uczniowie w oparciu o film i materiał udostępniony przez nauczyciela opracowują w grupach przydzielone zadania:

Grupa I: Otrzymuje sylwetkę handlowca i ma za zadanie wpisać w postać cechy, jakimi się on charakteryzuje.

Grupa II: Otrzymuje postać konsumenta polskiego i ma za zadanie wpisać w nią cechy, jakimi się charakteryzuje.

Grupa III: Otrzymuje postać konsumenta polskiego i ma za zadanie wpisać przykłady praw konsumenckich, jakie obowiązują w Polsce i mu przysługują.

Grupa IV: Otrzymuje postać konsumenta europejskiego i ma za zadanie wpisać przykłady praw konsumenckich, jakie obowiązują w UE i mu przysługują.

Uczniowie prezentują wyniki swojej pracy. Wspólnie ustalają, jaki jest model polskiego i europejskiego konsumenta oraz handlowca. Zapisują swoje spostrzeżenia, umieszczają na tablicy obok pojęcia „handel”. Nauczyciel zwraca uwagę na to, jakie produkty powinno się kupować, na wybór produktów bezpiecznych dla środowiska przyrodniczego i człowieka. Wskazuje uczniom sposób znakowania zdrowej żywności – Znak EKO. Zapoznaje uczniów z przykładami EKO – Znaków.

6. Uczniowie zastanawiają się, w jaki sposób polityka ochrony konsumenta pełni swoje funkcje wobec obywateli Wspólnej Europy, analizują sytuację praw konsumenckich w Polsce. Podają przykłady ukazujące sposoby rzetelnego informowania o jakości i cenie produktu (np. oznaczenie pochodzenia towaru, umieszczanie etykiet ekologicznych, ceny towaru).
7. Uczniowie w grupach wykonują plakaty ukazujące, jakie produkty powinniśmy kupować, aby były one bezpieczne dla środowiska przyrodniczego i naszego zdrowia (kupujemy to, co jest nam faktycznie potrzebne, zdrowe, pozbawione niepotrzebnych opakowań – absurdalnych śmieci).

Pojęcie handlu

Handel wyodrębniony w rezultacie społecznego podziału pracy jest to rodzaj aktywności gospodarczej, polegający na pośredniczeniu w ruchu dóbr materialnych za pomocą wymiany towarowej przez akty kupna-sprzedaży. Jako forma wymiany jest jedną z faz reprodukcji rozszerzonej, stanowi nieodzowny element procesu produkcji i aktywnie na nią wpływa.

Historia rozwoju handlu

Handel zaczął się kształtować w okresie rozkładu wspólnoty pierwotnej, gdy pojawiły się nadwyżki produkcyjne i pieniądź. Celem produkcji, obok zaspokojenia własnych potrzeb wytwórcy, stał się zbyć. Wraz z powstaniem handlu wyłoniła się nowa grupa stałych pośredników – kupców. W niewolnictwie i feudalizmie, gdy dominowała gospodarka naturalna, handel był słabo rozwinięty. Obejmował wówczas głównie wymianę między wsią i ośrodkami miejskimi. Na znacznie mniejszą skalę dotyczył wymiany między bardzo oddalonymi od siebie ośrodkami oferującymi towary luksusowe (przyprawy, jedwab, bursztyn) przywożone przez wędrownych kupców przemierzających szlaki handlowe, np. Jedwabny Szlak. Powszechny rozwój handlu zaczął się w XVI i XVII wieku. Dzięki odkryciom geograficznym i wytyczeniu nowych szlaków handlowych nawiązano kontakty z Afryką, Ameryką i Azją. To spowodowało przesunięcie w politycznym układzie sił, państwa włoskie i niemieckie straciły na ważności, a w siłę urosły kraje z dostępem do Atlantyku – Portugalia, Hiszpania, Holandia, Anglia, Francja. Nowe kontakty przyniosły kupcom bogactwo i umożliwiły sprowadzanie nieznanych dotychczas towarów: czekolady, kawy, herbaty, cukru z trzciny cukrowej, pieprzu, tytoniu, ziemniaków.

Rozwój handlu spowodował z kolei wyłonienie się zamożnej klasy średniej i rozkwit miast. Zmiany ekonomiczne, w tym przede wszystkim wzrost znaczenia pieniądza i problemy z tym związane, jak na przykład inflacja, pociągnęły za sobą przemiany w strukturach społecznych.

Handel jako wielki dział gospodarki narodowej rozwinął się w kapitalizmie.

Polityka ochrony konsumentów w UE

Politykę handlową w UE uzupełniają zasady wspólnej ochrony konkurencji. Zgodnie z Traktatem o Wspólnocie Europejskiej, zakazane są działania ograniczające konkurencję w obrębie Rynku Wewnętrznego Unii. Polityka ochrony konsumentów nabrała wagi i dynamiki w 1987 roku, wraz z wejściem w życie Jednolitego Aktu Europejskiego. W 1993 roku wraz z Traktatem w Maastricht wprowadzono „Ochronę konsumenta”, nowy tytuł Traktatu o WE.

Ważną rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa konsumentów na terenie WE odgrywa System Szybkiego Ostrzegania (Rapid Alert System) o wspólnotowym systemie szybkiej wymiany informacji o zagrożeniach wynikających z używania produktów konsumpcyjnych. W ramach systemu działają dwie sieci (ds. produktów żywnościowych i nieżywnościowych). Nadzór nad organizacją i sprawnością sieci sprawuje Komisja Europejska.

W przypadku zagrożenia związanego z pojawieniem się na rynku jakiegoś państwa niebezpiecznego produktu, dane państwo członkowskie ma obowiązek powiadomić o tym Komisję Europejską.

Produkt uznaje się za wadliwy, jeśli nie gwarantuje bezpieczeństwa. W przypadku powstania szkody, konsument nie musi udowadniać ewentualnych braków w towarze. Producent, jeśli chce uniknąć odpowiedzialności, musi wykazać, iż jego towar jest pozbawiony wad. Wraz z producentem, odpowiedzialność ponoszą dostawcy, dystrybutor i importer produktu.

Prawo wspólnotowe wprowadziło również specjalne oznakowania niektórych produktów, informujące o specyficznych cechach tych produktów i mające ułatwić konsumentom wybór, jak oznaczenie pochodzenia towaru, etykiety ekologiczne.

Generalnie rzecz biorąc konsumentom należy umożliwić dokonywanie świadomego wyboru poprzez rzetelną informację o cechach i cenach towarów. Wspólnotowa polityka konsumentów stawia sobie również za zadanie funkcje edukacyjne w zakresie zdobywania i przetwarzania informacji przez konsumenta, a także kształtowanie świadomości konsumentów w odniesieniu do ich praw i obowiązków. Funkcje te są realizowane we współpracy z narodowymi federacjami organizacji konsumenckich. Utworzono też sieć kilkunastu Europejskich Centrów Konsumenckich.

W maju 2002 roku Komisja Europejska przyjęła nową Strategię Polityki Konsumentckiej na lata 2002-2006, która powinna objąć również Polskę po przystąpieniu do UE. Jej podstawowe cele to:

- osiągnięcie wysokiego poziomu ochrony konsumentów,
- efektywne wdrażanie przepisów chroniących konsumentów,
- wpływ organizacji konsumenckich na politykę UE.

Wraz z Jednolitym Aktem Europejskim polityka ochrony konsumentów stała się częścią kompleksowej polityki mającej na celu zakończenie budowy rynku wewnętrznego. Uruchamiane w końcu lat 80-tych oraz na początku lat 90-tych programy koncentrowały się zaś na zapewnieniu konsumentom należytej reprezentacji (tak na szczeblu krajowym, jak i wspólnotowym), dbałości o dostęp do informacji, bezpieczeństwie produktów oraz ochronie interesów konsumentów w zawieranych przez nich umowach.

Czy można chronić człowieka, nie chroniąc jego środowiska?

Poziom: gimnazjum, liceum

Przedmiot: biologia, geografia, wiedza o społeczeństwie, ścieżka edukacja europejska

Cele operacyjne:

UCZEŃ:

- wymienia konstytucyjne zadania armii w państwie polskim, wskazuje negatywny wpływ tych działań na środowisko,
- omawia stan wyposażenia naszej armii w sprzęt wojskowy, nowoczesne technologie, poziom wykształcenia, w tym świadomość ekologiczną żołnierzy,
- podaje przykłady działania wojska na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego, wykorzystania technik wojskowych do celów cywilnych,
- określa, czy wojsko w swoich działaniach uwzględnia potrzebę ochrony środowiska przyrodniczego,
- wnioskuje, czy NATO zapewni Polsce bezpieczeństwo ekologiczne.

Metody i techniki pracy:

- pogadanka,
- drzewko decyzyjne,
- projekcja filmu,
- praca w grupach.

Źródła:

- Film wideo „Blżej Europy. Część 3. Wojsko. Ekologia. NATO”;

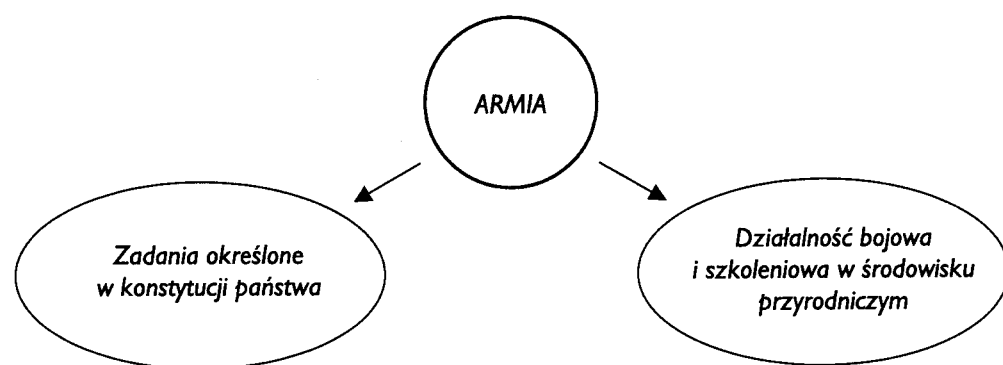
Materiał uzupełniający:

- 1) Jak pracować metodą drzewka decyzyjnego?

Realizacja:

1. Nauczyciel wprowadza uczniów w tematykę zajęć: Jakie zadania stoją przed naszą armią? Czy realizacja tych zadań jest możliwa bez ingerencji żołnierzy w środowisku przyrodniczym? Czy realizując ustanowione w konstytucji zadania bojowe i szkoleniowe wojsko, działając w środowisku, może nie brać pod uwagę konieczności jego równoczesnej ochrony? Czy NATO zapewni nam bezpieczeństwo i ekologię? Nauczyciel zapisuje na tablicy schemat do uzupełnienia i prosi o to, aby uczniowie zastano-

wili się nad tym, jakie zadania ma do spełnienia armia, co ją do tego obliguje, gdzie te zadania są realizowane.

2. Dzieli klasę na cztery zespoły, wyjaśnia sposób pracy na lekcji metodą drzewka decyzyjnego (Materiał uzupełniający). Przedstawia temat dyskusji: *Czy armia, chroniąc człowieka, może działać w środowisku, nie czyniąc w nim szkód?* Podejmij decyzję, pracując metodą drzewka decyzyjnego, wykorzystaj w swojej pracy wiadomości uzyskane w trakcie projekcji filmu oraz własną wiedzę.
3. Projekcja filmu; uczniowie zwracają uwagę na treści, które będą przydatne w trakcie późniejszej pracy zespołowej, zapisują ważne informacje.
4. Uczniowie pracują w grupach, otrzymują przedzielone zadania, dyskutując i zapisując efekty swojej pracy na przygotowanych przez nauczyciela arkuszach papieru. Przedstawiają efekty pracy, nauczyciel ewentualnie uzupełnia brakujące wiadomości. Podsumowanie: Czy armia powinna prowadzić działania w środowisku, czy zastąpić je szkoleniami na symulatorach?

Rozważany problem: „Czy armia, chroniąc człowieka, może działać w środowisku, nie czyniąc w nim szkód? Przykładowe rozwiązania:

Grupa 1: **Możliwości rozwiązania**

- 1) Armia może prowadzić działania bojowe i szkoleniowe w środowisku przyrodniczym uwzględniając w swoim działaniu potrzeby jego ochrony.
- 2) Armia może prowadzić szkolenia na symulatorach, co zapewni czystość środowiska przyrodniczego.

Grupa 2: **Skutki pozytywne tych rozwiązań**

- 1) Armia może prowadzić działania w środowisku, co umożliwi jej przygotowanie do określonych konstytucyjnie zadań, prowadzi jednocześnie działania na rzecz jego ochrony: oczyszczalnie ścieków, segregacja odpadów, naprawa sprzętu bojowego tylko w wyznaczonych miejscach, odpowiednie zagospodarowanie materiałów po remoncie, w tym olejów, utylizacja we właściwych przedsiębiorstwach, działania na rzecz ochrony przyrody – wykorzystywanie technologii wojskowej do celów cywilnych, udział w akcjach na rzecz ochrony przyrody, wzrost świadomości ekologicznej wśród żołnierzy poprzez ich edukację, wprowadzenia opłat za korzystanie z poligonów.

- 2) Armia może prowadzić szkolenia na symulatorach, co zapewni czystość środowiska przyrodniczego, nie doprowadzi do jego dewastacji.

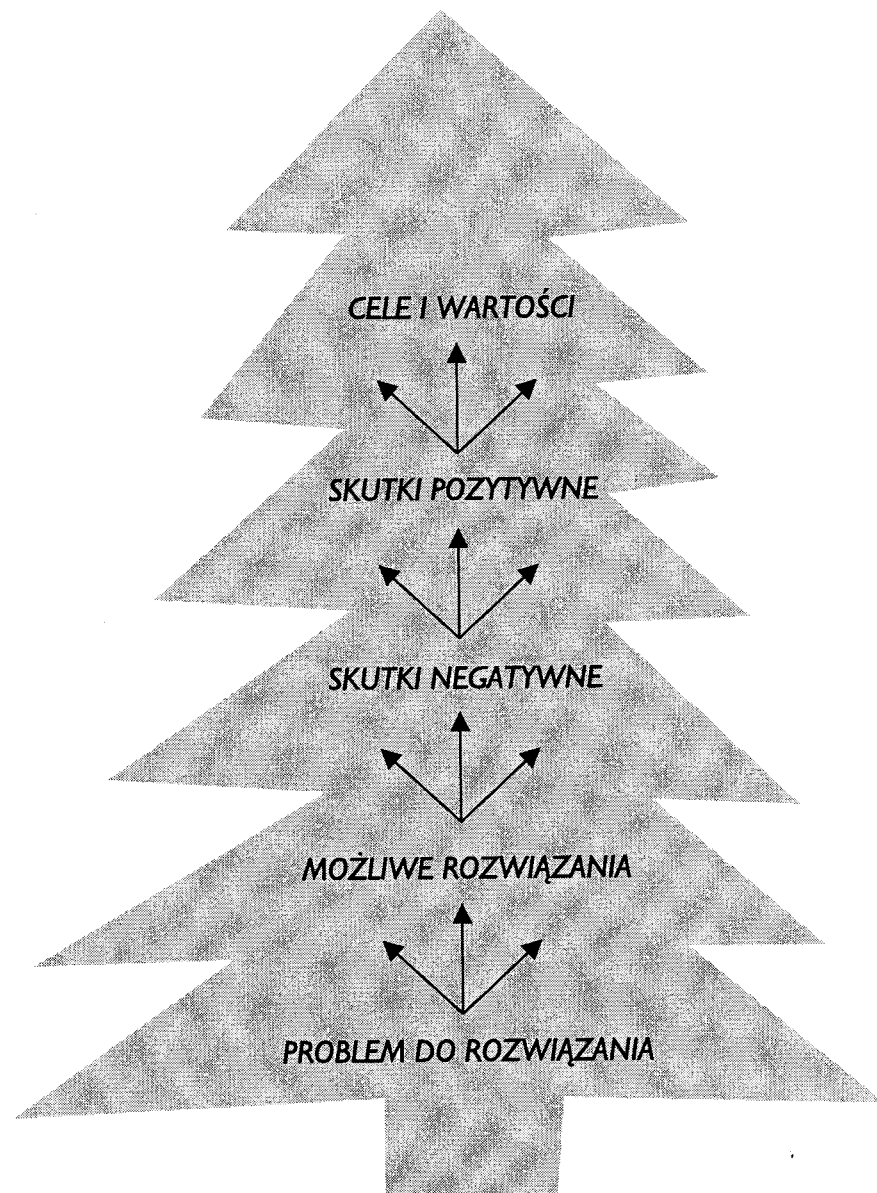
Grupa 3: **Skutki negatywne tych rozwiązań**

- 1) Armia, prowadząc działania w środowisku, emituje do niego zanieczyszczenia, dewastuje krajobraz.
- 2) Szkolenia na symulatorach nie zastąpi w 100% prawdziwego szkolenia na poligonach, nie odda w pełni zasad szkolenia i panujących warunków bojowych.

Grupa 4: **Cele i wartości**

- 1) Armia ma do spełnienia swoje zadania bojowe i szkoleniowe, które chronią ludność cywilną, działania te podejmowane są w środowisku przyrodniczym.
 - 2) Zwiększa się świadomość ekologiczna armii, prowadzone są szkolenia, wprowadza się nowoczesne technologie, system zarządzania środowiskowego, pracuje sztab ekspertów, który ocenia wpływ działań wojska w środowisku, jeszcze przed ich rozpoczęciem.
 - 3) Wzrasta poziom wiedzy o poligonie, jako o elemencie przyrody, opracowuje się procedury oceny ryzyka środowiskowego, uwzględniające tło historyczne terenu, źródła i drogi przenoszenia zanieczyszczeń, receptory zanieczyszczeń.
 - 4) Armia wprowadza ekologizację sprzętu bojowego, prowadzi badania nad sprzętem, nad precyzją działania sprzętu, bezpieczeństwem ekologicznym.
 - 5) Wdrażane są projekty NATO, których celem jest zagospodarowanie terenów po dawnych poligonach Armii Radzieckiej i renaturalizacja tych miejsc.
5. Na zakończenie zajęć w trakcie pogadanki omówiony zostaje problem: Czy NATO zapewni nam bezpieczeństwo?

MATERIAŁ NR I
Metoda drzewka decyzyjnego

Dokąd zmierzasz, świecie informacji?

Poziom: gimnazjum lub liceum

Przedmiot: język polski, wiedza o społeczeństwie, godzina wychowawcza

Cele operacyjne:

UCZEŃ:

- w trakcie oglądania filmu „Świat informacji” sporządza notatkę w formie planu,
- dokonuje selekcji materiału dotyczącego cywilizacji informacyjnej,
- zna pojęcia „semiotyka”, „znak”,
- efektywnie pracuje w grupie,
- argumentuje, wyciąga wnioski.

Metody i techniki pracy:

- „myślące kapelusze” wg E. de Bono,
- miniwykład.

Czas:

- dwie jednostki lekcyjne.

Źródła:

- Film pt. „Świat informacji”,
- A. Gis, J. Kaniewski, Moja polszczyzna, Poznań 2002, s. 22-23.

Materiał uzupełniający:

- 1) Znak – znaczenie, rodzaje znaków. Odczytywanie tekstów pisanych i ikonicznych.

Realizacja:

1. Uczniowie oglądają film i w formie planu wynotowują najważniejsze treści:

- Informacja staje się surowcem strategicznym.
- Przestrzeń fizyczna schodzi na dalszy plan.
- Następuje kompresja czasu i przestrzeni (każdy z każdym może porozumieć się w dowolnym miejscu i czasie).
- Internet przejmuje rolę autostrad.
- Nadchodzi era demokracji komputerowej – obywatele za pomocą komputera będą mogli wyrażać opinię o tym, co się dzieje w kraju.
- W przyszłości nastąpi symbioza informatyki i telekomunikacji.
- Środowisko semiotyczne staje się coraz bardziej skomplikowane. Współczesny człowiek czuje się bezradny wobec otoczenia symbolicznego (semiotycznego).

MATERIAŁ NR I

Znak – znaczenie, rodzaje znaków

Komunikat staje się środkiem komunikacji, gdyż złożony jest ze znaków. Znakiem może stać się przedmiot, zachowanie czy zjawisko fizyczne postrzegane przez nasze zmysły, ale odnoszące się do czegoś innego niż on sam. Innymi słowy: znak jest zawsze dwustopniowy, dwuelementowy – składa się z formy, która oznacza oraz treści, która jest oznaczana, np.

1) Formą znaku jest litera A, treścią – głoska (a);

2) Formą znaku jest „czerwone światło” – treścią „stop, zatrzymaj się”.

Znaczenie (czyli treść) znak uzyskuje nie dzięki temu, czym jest, ale dzięki umiejętności interpretowania go przez odbiorcę oraz przez zdolność przeciwstawiania się innym znakom (np. podniesienie ręki i skinienie nią jest znakiem dla taksówkarza, że chcemy skorzystać z usługi, podniesienie ręki w klasie przez ucznia jest znakiem, że chce udzielić odpowiedzi na pytanie zadane przez nauczyciela, podniesienie ręki przez przewodnika turystycznego jest znakiem dla grupy, którą oprowadza).

Niektóre ze znaków są naturalne (np. ciemne chmury zapowiadają deszcz, dym unoszący się w październiku nad ogródkami informuje o prowadzonych przez działkowców pracach porządkowych, wysoka gorączka oznacza chorobę). W przypadku tych znaków istnieje naturalna więź pomiędzy zjawiskiem a symptomem (oznaką), który nie został świadomie nadany w celu poinformowania jakiegoś odbiorcy, lecz odbiorca wiąże go z pewną treścią (np. ślady stóp na piasku, kałuże na ulicy i chodnikach).

Spotykamy również znaki umowne (konwencjonalne, sygnały), których znaczenie zostało ustalone przez ludzi w wyniku uzgodnienia, konwencji. Sygnały celowo nadane tworzą kod dwustronny, tzn. i nadawca, i odbiorca wiążą je z tą samą treścią. Ta grupa znaków ma określoną wartość tylko w pewnym układzie, systemie. Zostały one umownie skojarzone z określonymi obiektami (np. czerwone światło na sygnalizatorze świetlnym oznacza „stój, zatrzymaj się”). Sygnały mogą być podobne do rzeczy oznaczonej, tzw. obrazy, znaki ikoniczne (np. rysunki: zakaz palenia, nie wolno fotografować), lecz także między sygnałami a oznaczonym przedmiotem może nie istnieć żadne materialne podobieństwo (symbole). Zależność między formą a funkcją tej grupy sygnałów jest wynikiem ustalonego społecznie zwyczaju, czyli konwencji (np. Polacy i Anglicy mówią w grupie ściszymi głosami; starają się, by ich rozmowa nie dotarła do osób postronnych, nie chcą przeszkadzać innym. Amerykanie i Niemcy używają w takiej sytuacji pełnego głosu. Ściszone rozmowy odbierają jako wyraz intrygowania; w Polsce kolor czarny jest oznaką żałoby, w Indiach – kolor biały). Raz przyjęta konwencja obowiązuje każdego członka danej społeczności (zmiana jest możliwa tylko pod warunkiem, że zostaną o tym powiadomieni wszyscy użytkownicy).

Wyrazy i ich połączenia są znakami językowymi, gdyż zastępują składniki rzeczywistości, np. przedmioty, zjawiska. Znaki językowe są symbolami, ponieważ związek między treścią a formą wynika z umowy społecznej, która kształtuje się spontanicznie,

- Nowoczesne media umożliwiają wielozadaniowość, co bardzo obciąża psychikę człowieka.
 - Dematerializacja pieniądza (obrot bezgotówkowy) niesie za sobą różne kryzysy.
 - Powszechna dostępność danych (karty kredytowe, adresy e-mail itp.) stwarza zagrożenie wykorzystania ich w nielegalnym celach.
 - W przyszłości nastąpi podział świata na wiedzących i niewiedzących.
2. Po odczytaniu notatek nauczyciel wyjaśnia pojęcia „semiotyka”, „otoczenie semiotyczne”, „znak” (Materiał uzupełniający).
 3. Następnie uczniowie zapisują temat lekcji: Dokąd zmierzasz, świecie informacji?
 4. Prowadzący proponuje klasie pracę metodą „myślących kapeluszy”. Pięć kapeluszy różnego koloru symbolizuje sposoby postrzegania problemu, jego analizy, znajdowania różnych rozwiązań i argumentowania w dyskusji:

Biały – opiera się na neutralnych faktach, liczbach, danych, argumentuje na płaszczyźnie rzeczowej, szuka odpowiedzi na pytania: Co wiemy? Jakie dane musimy zgromadzić?

Czerwony – ukazuje emocje i uczucia, wyraża przypuszczenia (zarówno pozytywne, jak i negatywne), szuka odpowiedzi na pytanie: Co odczuwamy w związku z tą sprawą w momencie, gdy o niej myślimy?

Czarny – widzi wszystko w czarnych kolorach, wnosi trudności, wszystko jest dla niego niemożliwe, wydaje negatywne opinie, szuka odpowiedzi na pytania: Czy fakty są spójne? Czy to będzie funkcjonować? Czy to będzie bezpieczne? Czy to jest możliwe?

Niebieski – odznacza się chłodnym dystansem, kontroluje, czuwa nad innymi kapeluszami (wewnętrzny prowadzący dyskusję), szuka odpowiedzi na pytania: Dokąd doszliśmy? Jaki powinien być następny krok?

Żółty – kieruje się optymizmem, myśli pozytywnie, konstruktywnie, widzi świetlaną przyszłość, szuka odpowiedzi na pytania: Dlaczego to warto zrobić? Jakie będą korzyści? Dlaczego to się będzie opłacać?

5. Nauczyciel przygotowuje karteczki w pięciu kolorach do rozlosowania. Po losowaniu każda grupa wybiera swojego lidera. Wybrana osoba jest uczestnikiem dyskusji, pozostali uczniowie mający karteczki w tym samym kolorze przygotowują argumenty dla swojego reprezentanta (myślącego kapelusza). Pamiętamy, że każdy kolor odpowiada tylko jednemu typowi myślenia i argumenty muszą być z nim zgodne.
6. Prowadzący zajęcia zapisuje problem: Dokąd zmierza świat informacji?
7. Uczniowie przygotowują do dyskusji „swój kapelusz”.
8. Następnie ma miejsce dyskusja „myślących kapeluszy”, która jest obserwowana przez młodzież nie biorącą w niej udziału.
9. Na zakończenie wypowiadają się obserwatorzy.
10. Argumenty zostają zapisane na plakacie, aby dyskusja zakończyła się konkretnym wnioskiem.

mają więc charakter konwencjonalny. Każdy znak językowy ma określoną formę dźwiękową (w językach, które znają pismo także graficzną) oraz określone znaczenie, tj. treść.

Symbole można podzielić na rzeczowe (chorągiew państwowa na urzędach, czarna tasiemka na kołnierzu marynarki, dwie gwiazdki na czapce wojskowego) i językowe (nad, pod, zza, obok, syn, córka, profesor egzaminuje).

Odbiór tekstów pisanych i ikonicznych

Podstawą każdego świadomego aktu odbioru jest przekonanie o znakowym charakterze przekazu i możliwościach jego odczytania poprzez zastosowanie odpowiednich reguł deszyfracji komunikatu. Predyspozycje odbiorcze uwarunkowane są przez kilka czynników: znajomość kodu i reguł kodowania, doświadczenie odbiorcze, wiedzę o świecie oraz sprawność intelektualną odbiorcy. Choć na gruncie semiotyki, zajmującej się badaniem kulturowych i społecznych uwarunkowań funkcjonowania znaków, istnieją ogólne reguły odczytywania sensów, ważną rolę w ostatecznym precyzowaniu znaczeń odgrywa charakter tworzywa oraz utrwalone w praktyce społecznej zasady kodowania i odbioru. Dlatego też różne typy tekstów wymagają zastosowania innych strategii odczytywania tekstów.

A. Gis, J. Kaniewski, *Moja polszczyzna*, Poznań 2002, s. 22-23

Polityka Wspólnoty Europejskiej i Polski w zakresie ochrony środowiska naturalnego

Poziom: gimnazjum, liceum

Przedmiot: biologia, geografia, ścieżka edukacja ekologiczna, ścieżka edukacja europejska

Cele operacyjne:

UCZEŃ:

- wyjaśnia, co należy rozumieć przez pojęcie „system ochrony środowiska”,
- wymienia unijne i polskie normy prawne dotyczące ochrony środowiska przyrodniczego,
- przedstawia główne cele polityki Wspólnot Europejskich w zakresie ochrony środowiska przyrodniczego,
- określa i ocenia ekologiczne zasady Unii Europejskiej,
- opisuje schemat funkcjonowania systemu ochrony środowiska w Polsce,
- wskazuje na ekorozwój jako na podstawę polityki ekologicznej Polski,
- wyjaśnia, na czym ma polegać dostosowanie prawa polskiego do unijnego w dziedzinie ochrony środowiska, wskazuje istniejące problemy, poszukuje sposobu ich rozwiązania,
- wymienia narzędzia polityki ekologicznej w Polsce,
- określa kompetencje terenowych organów administracji państwowej (na przykładzie urzędu wojewody i starosty) w zakresie prowadzenia inwestycji nieprzyjaznych dla środowiska przyrodniczego,
- porządkuje odpowiednio inwestycje szczególnie uciążliwe i pogarszające stan środowiska przyrodniczego i zdrowie człowieka,
- podkreśla znaczenie certyfikatu ISO 14000 jako narzędzia napędowego do działań na rzecz środowiska naturalnego i rozwoju zrównoważonego,
- podaje przykłady współpracy międzynarodowej Polski na rzecz ekologii.

Metody i techniki pracy:

- dokończ myśl – Polityka ekologiczna to,
- projekcja filmu,
- mapa mentalna,
- AMW – Alternatywy Możliwości Wyboru – „Jak inwestować w środowisko i wdrażać mechanizmy prawne i ekonomiczne do polityki ekologicznej zgodnie z zasadami ekorozwoju?”,
- układanka.

Źródła:

- Film wideo „Blżej Europy. Część 3. Europejskie modele starych branż. Systemy ochrony środowiska”;
- Centrum Informacji Europejskiej. *Unia Europejska. Informator o ochronie środowiska*: http://www.mos.gov.pl/mos/publikac/polityka_ekologiczna.

Materiały uzupełniające:

- Pytania pomocnicze do filmu.
- Mapy mentalne.
- Materiały pomocnicze dla map mentalnych:
 - „Polityka ekologiczna Polski. Schemat funkcjonowania systemu ochrony środowiska”,
 - „Polityka ekologiczna Polski. Co Polska daje Europie?”,
 - „Polityka ekologiczna UE. Schemat funkcjonowania systemu ochrony środowiska”,
 - „Polityka ekologiczna UE. Co UE daje Polsce?”,
 - „Negocjacje przedczłonkowskie Polski z UE w zakresie ochrony środowiska”.
- Elementy układanek:
 - układanka 1 – „Schemat funkcjonowania systemu ochrony środowiska w Polsce”,
 - układanka 2 – „Inwestycje szczególnie szkodliwe dla środowiska i zdrowia człowieka oraz inwestycje pogarszające stan środowiska i zdrowie człowieka”,
 - układanka 3 – „Kompetencje terenowych organów administracji państwowej w zakresie prowadzenia inwestycji w środowisku przyrodniczym”.
- Informator o ochronie środowiska.

Realizacja:

- Przed prezentacją filmu nauczyciel wprowadza uczniów w tematykę polityki ekologicznej, jako jednego z najszybciej rozwijających się obszarów współpracy krajów należących do UE, a także Polski jako kraju ubiegającego się o członkostwo. Zapisuje na tablicy hasło „Polityka ekologiczna” i prosi o podanie skojarzeń związanych z zapisanym hasłem. Uczniowie podają nauczycielowi skojarzenia, które zapisywane są na tablicy (polityka; organy administracji państwowej, lokalnej; ustawy; akty; inwestycje; rozporządzenia; strategia; ministerstwo; narzędzia polityki; ekorozwój).
- Prezentacja filmu. Podział uczniów na grupy (praca w 5 zespołach), przydział zestawu pytań pomocniczych (Materiał uzupełniający nr 1) i odpowiednich materiałów dla ucznia. W trakcie oglądania filmu poszczególne grupy, kierując się pytaniami pomocniczymi i otrzymanymi opracowaniami, przygotowują elementy mapy mentalnej (Materiał uzupełniający nr 2).
 - Grupa 1: „Polityka ekologiczna Polski. Schemat funkcjonowania systemu ochrony środowiska”,
 - Grupa 2: „Polityka ekologiczna Polski. Co Polska daje Europie?”,
 - Grupa 3: „Polityka ekologiczna UE. Schemat funkcjonowania systemu ochrony środowiska”,
 - Grupa 4: „Polityka ekologiczna UE. Co UE daje Polsce?”,
 - Grupa 5: „Negocjacje przedczłonkowskie Polski z UE w zakresie ochrony środowiska”.

- Nauczyciel umieszcza na ścianie 5 arkuszy szarego papieru, odpowiednio podpisanych (adekwatnie do tematu pracy w poszczególnych grupach). Prosi, aby grupy po obejrzeniu fragmentu filmu i zapoznaniu się z materiałem pomocniczym (Materiał uzupełniający nr 3) wykonały przydzielone zadania, tłumaczy sposób ich realizacji, określa czas potrzebny na ich wykonanie. Po wykonaniu zadań poszczególne grupy identyfikują swój arkusz i zamieszczają na nim efekty swojej pracy, które głośno prezentują na forum klasy. Następnie uczniowie po zapoznaniu się z przedstawionymi faktami analizują i wartościują uzyskane wiadomości, formułują wnioski.
- Na zakończenie zajęć uczniowie podają wnioski końcowe, zapisują je. Zastanawiają się, jak polityka ekologiczna realizowana jest przez organy administracji państwowej i terytorialnej. Po krótkim wstępie nauczyciela układają elementy układanek (Materiał uzupełniający nr 4):
 - układanka 1 – „Schemat funkcjonowania systemu ochrony środowiska w Polsce”,
 - układanka 2 – „Inwestycje szczególnie szkodliwe dla środowiska i zdrowia człowieka oraz inwestycje pogarszające stan środowiska i zdrowie człowieka”,
 - układanka 3 – „Kompetencje terenowych organów administracji państwowej w zakresie prowadzenia inwestycji w środowisku przyrodniczym”,
- Umieszczenie map mentalnych pod tablicą informacyjną Szkolnego Klubu Europejskiego. Zaproszenie społeczności szkolnej do wspólnej dyskusji – zamieszczenie skrzynki na pytania i sugestie.

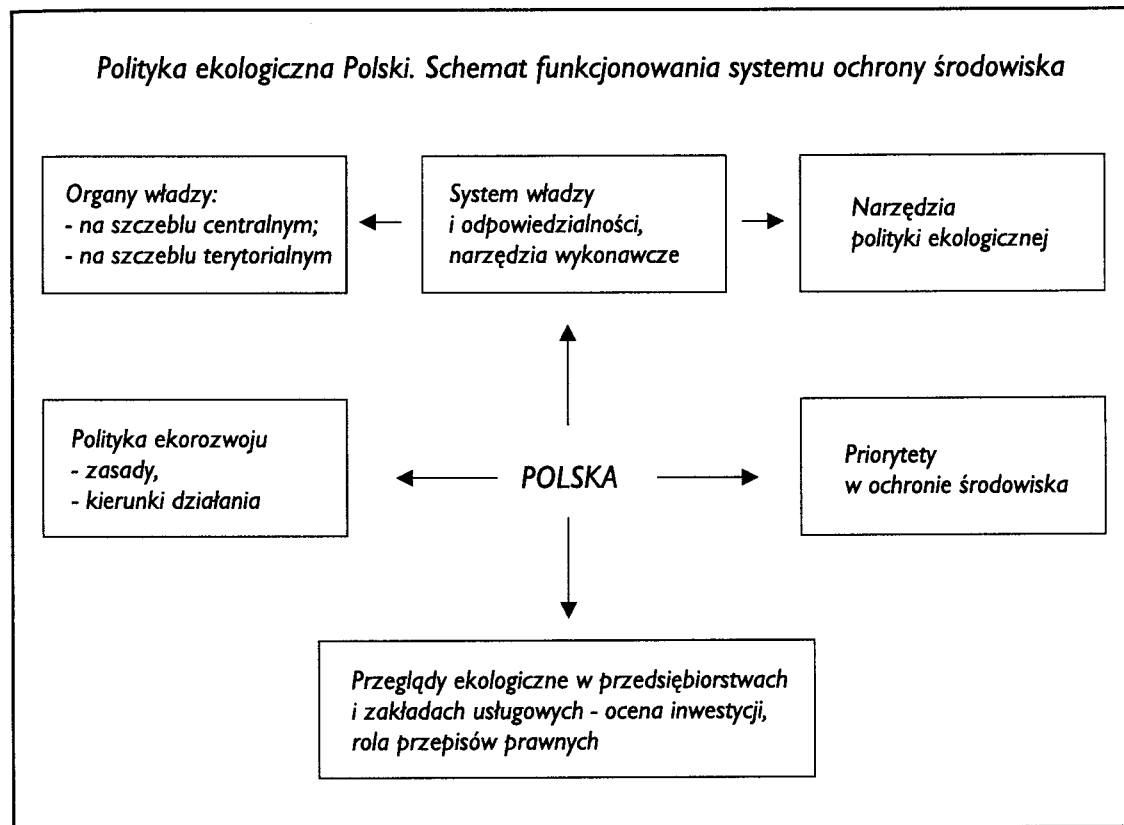
Materiały uzupełniające

MATERIAŁ NR 1

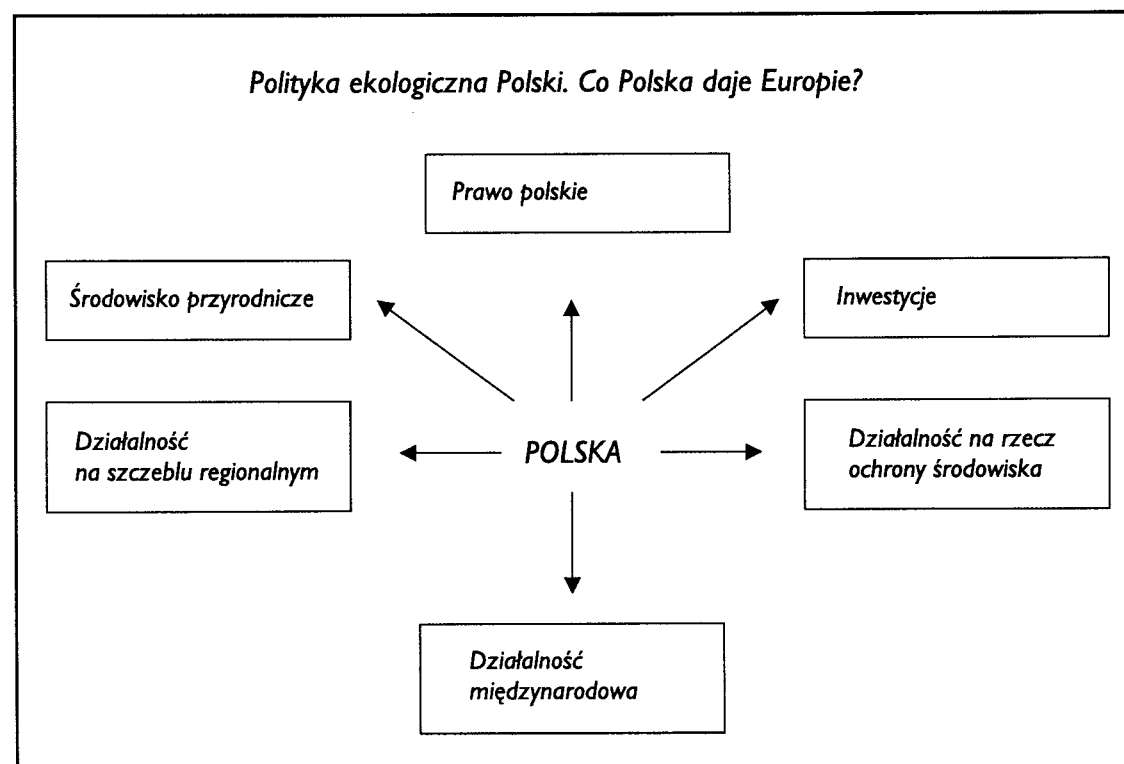
Pytania pomocnicze do filmu

- Co rozumiemy przez system ochrony środowiska?
- Jakie są normy prawne regulujące politykę ochrony środowiska w Polsce i UE?
- Jak wygląda schemat funkcjonowania systemu ochrony środowiska w Polsce i UE?
- Jakie są główne kierunki działalności Komisji Europejskiej w dziedzinie ochrony środowiska przyrodniczego?
- Jakich najważniejszych działań na rzecz ochrony środowiska dotyczą prace Komisji Wspólnot Europejskich?
- Na czym polegają negocjacje przedczłonkowskie Polski z UE w zakresie polityki ekologicznej?
- Na czym polega polityka ekorozwoju realizowana przez Polskę i UE?
- Jakie są kompetencje terenowych organów administracji państwowej w prowadzeniu inwestycji w środowisku?
- Które inwestycje zaliczamy do szczególnie szkodliwych dla środowiska i życia człowieka, a które do pogarszających jego stan?
- Jakie są narzędzia polityki ekologicznej prowadzonej przez organy administracji państwowej?
- Jak wygląda system zarządzania środowiskiem w przedsiębiorstwach? Co to jest certyfikat ISO 14000?

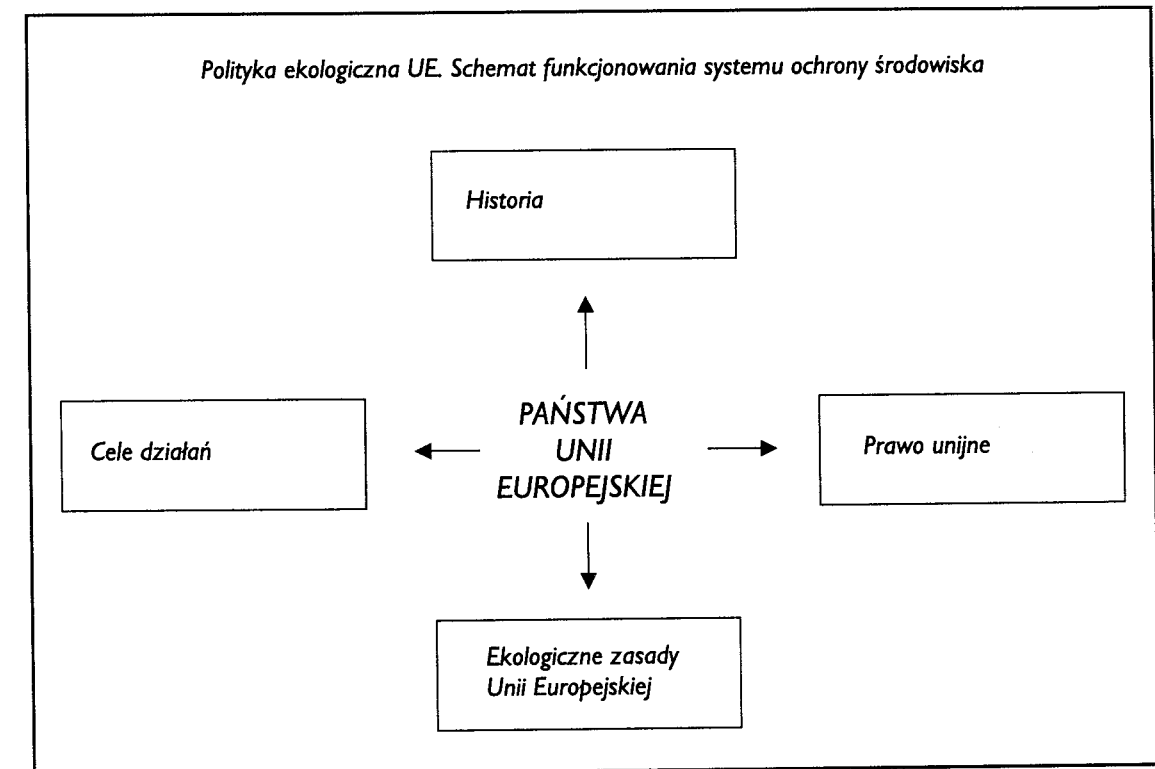
MATERIAŁ NR 2
Arkusz 1 – Mapa mentalna 1

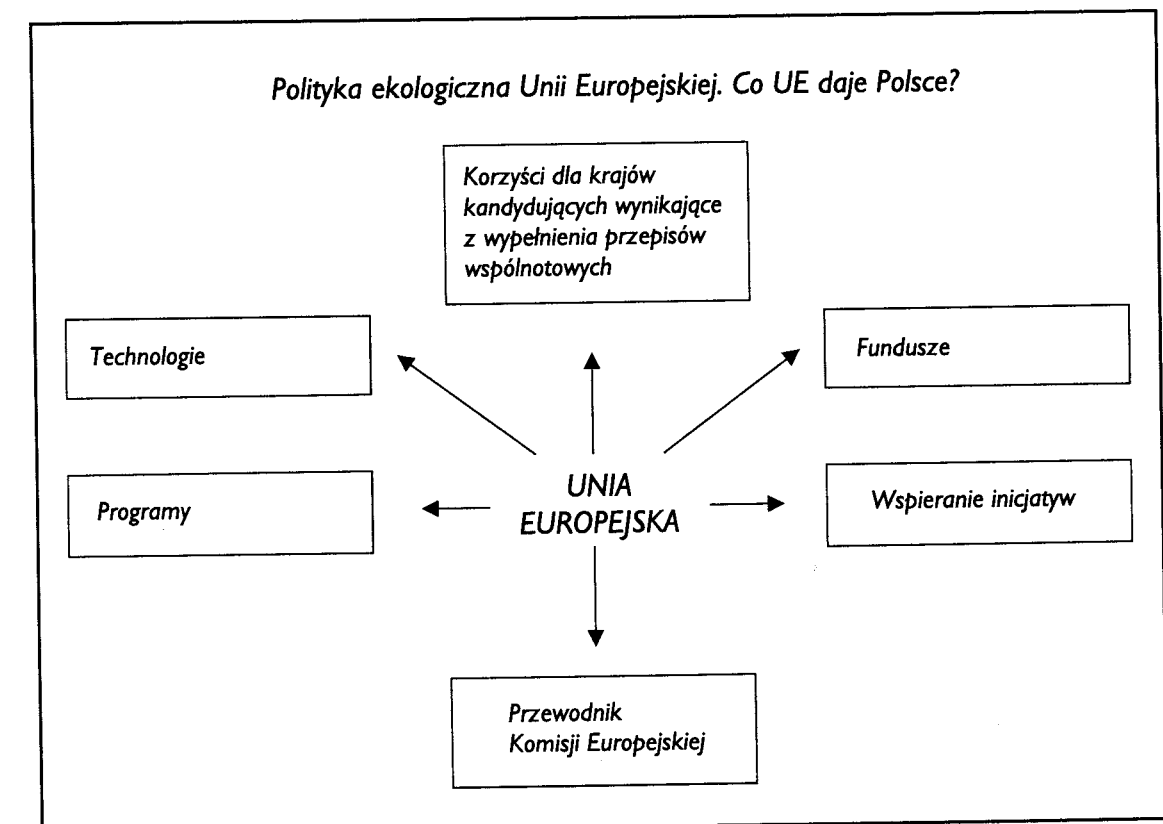
Arkusz 2 – Mapa mentalna 2

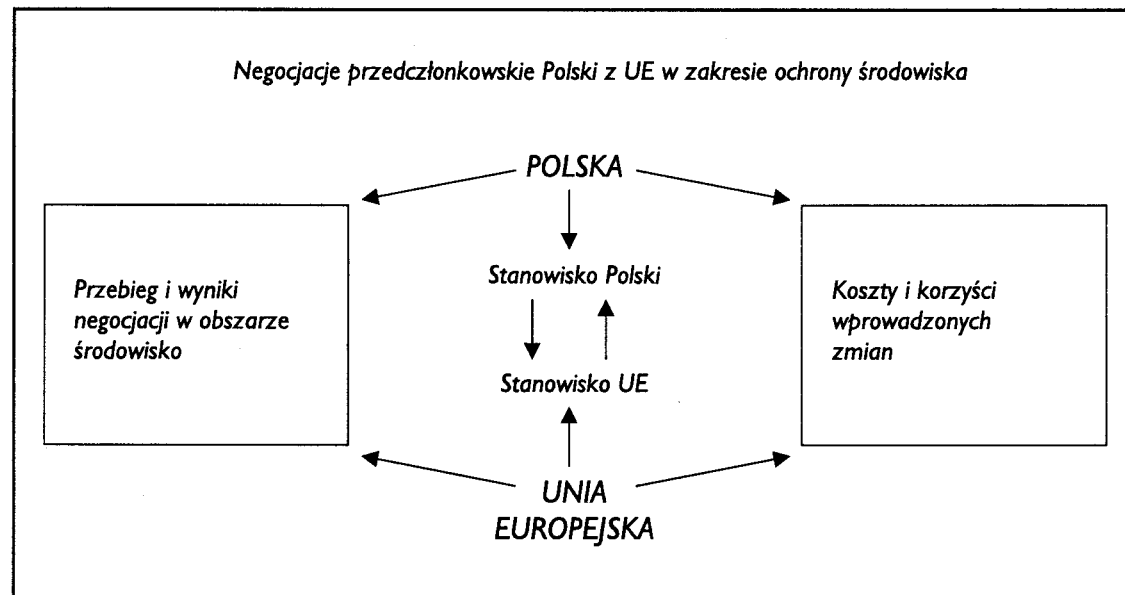
Arkusz 3 – Mapa mentalna 3

Arkusz 4 – Mapa mentalna 4

Arkusz 5 – Mapa mentalna 5

MATERIAŁ NR 3

Materiały pomocnicze dla map mentalnych

Grupa 1: **Polityka ekologiczna Polski. Schemat funkcjonowania systemu ochrony środowiska**

Przesłanki polityki ekologicznej państwa:

<http://www.mos.gov.pl/mos/publikac/polityka-ekologiczna>

Polska staje przed bardzo trudnym zadaniem dokonania zasadniczych zmian w polityce ekologicznej państwa w warunkach głębokich przekształceń systemowych. Polityka ta nawiązuje do zmian, jakie objęły polityczne i ekonomiczne życie kraju. Wyznacznikiem tych zmian jest odejście od tradycyjnej, wąsko rozumianej, ochrony środowiska na rzecz ekorozwoju, tj. podporządkowania potrzeb i aspiracji społeczeństwa i państwa możliwościom jakie daje środowisko, którym dysponujemy. Tak rozumiana formuła ekorozwoju powinna przynieść korzyści zarówno w wymiarze społecznym, środowiskowym jak i ekonomicznym w stosunku do stanu obecnego.

Cele nadrzędne polityki ekologicznej:

- promocja zdrowia,
- nowoczesna, efektywna i oszczędna gospodarka surowcami naturalnymi,
- współpraca z zagranicą w ograniczaniu globalnych zagrożeń, restrukturyzacja gospodarki, ochrona cennych zespołów przyrodniczych,
- edukacja ekologiczna społeczeństwa.

Polityka ekorozwoju: Polityka ekorozwoju to z jednej strony nadanie rozwojowi konsumpcji i produkcji oraz rozwojowi cywilizacyjnemu kierunku zachowującego w sposób trwały walory i zasoby środowiska, z drugiej zaś czynna ochrona środowiska przyrodni-

czego. Oba kierunki polityki ekorozwoju są w Polsce aktualne. Obok obszarów zagrożenia ekologicznego, zajmujących 11% powierzchni kraju, tereny o przyrodzie zachowanej w stanie naturalnym lub zbliżonym do naturalnego oceniane są na 27% naszego terytorium. Wynika stąd potrzeba zróżnicowanego (zregionalizowanego) podejścia do ochrony środowiska w naszym kraju. Polityka ekorozwoju realizowana będzie poprzez egzekwowanie wymagań środowiska w każdej działalności społeczno-gospodarczej na terenie kraju oraz poprzez odpowiednią politykę w stosunku do krajów sąsiadujących, a także poprzez podnoszenie świadomości społeczeństwa o osobistej odpowiedzialności każdego obywatela za realizowanie ochrony środowiska i jego zasobów w miejscu pracy, zamieszkania i wypoczynku.

Podstawowe zasady nowej polityki ekologicznej:

- 1) zasada praworządności,
- 2) likwidacja zanieczyszczeń u źródła,
- 3) działania na rzecz przebudowy systemu wytwarzania i konsumpcji, w kierunku zmniejszenia presji na środowisko,
- 4) recykling surowców wtórnych,
- 5) neutralizacja zanieczyszczeń,
- 6) edukacja ekologiczna społeczeństwa,
- 7) złożenie pełnej odpowiedzialności, w tym materialnej, za skutki zanieczyszczenia i innych zagrożeń dla środowiska na sprawców, tj. jednostki użytkujące zasoby środowiska,
- 8) stosowanie zasad regionalizacji przy budowie prawa ekologicznego,
- 9) wspólne rozwiązywanie problemów globalnych, współpraca międzynarodowa.

Organizacja ochrony środowiska: system władz:

- 1) Szczebel centralny: minister i organy doradcze (Państwowa Rada Ochrony Środowiska, Państwowa Rada Ochrony Przyrody).
- 2) Szczebel terytorialny - wojewódzki (wojewoda) i powiatowy oraz kontrola państwowa (Najwyższa Izba Kontroli, Państwowa Inspekcja Ochrony Środowiska).

Główne priorytety w ochronie środowiska:

- 1) zmniejszanie emisji pyłów, gazów przemysłowych do atmosfery,
- 2) likwidacja zakładów przemysłowych szczególnie zagrażających środowisku i życiu człowieka, ewentualnie zmiana technologii produkcji,
- 3) zmniejszenie deficytu wody,
- 4) zmniejszenie uciążliwości odpadów,
- 5) poprawa bezpieczeństwa ekologicznego,
- 6) zalesianie,
- 7) edukacja ekologiczna społeczeństwa.

Narzędzia polityki ekologicznej:

- 1) prawne i administracyjne - ustawy, akty prawne, rozporządzenia, strategie, polityki, dyrektywy,
- 2) systemy kontroli i monitoring - mobilne stacje monitoringu,

- 3) edukacja ekologiczna,
- 4) badania naukowe.

Grupa 2: Polityka ekologiczna Polski. Co Polska daje Europie?

Przynależność Polski do organizacji międzynarodowych zajmujących się stanem ochrony środowiska naturalnego:

- 1) Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ),
- 2) Agenda ONZ ds. Ochrony Środowiska (UNEP),
- 3) Europejska Komisja Gospodarcza (EKG),
- 4) Rada Europy,
- 5) Inicjatywa Środkowoeuropejska,
- 6) Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD),
- 7) Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju.

Polska zachowała znaczne **obszary o bogatej różnorodności biologicznej**, co pozytywnie wyróżnia ją wśród państw Unii Europejskiej i państw aspirujących do członkostwa w tej organizacji. Mamy w Polsce obiekty przyrodnicze unikalne w skali europejskiej, takie jak Puszcza Białowieska, Bagna Biebrzańskie, Bieszczady, Zachodnie Polesie, środowisko przyrodnicze obszaru Zielonych Płuc Polski. Mamy 22 parki narodowe uznawane przez Światową Unię Ochrony Przyrody (IUCN), mamy też ponad 28% kraju pokryte lasami, w których występują gatunki roślin i zwierząt, które zginęły już z mapy ekologicznej rozwiniętej Europy. Nieczęsto spotykana w krajach europejskich różnorodność gatunków i stosunkowo korzystny stan ich populacji występują także w Polsce w siedliskach otwartych – na obszarach użytkowanych rolniczo i na nieużytkach, często pozostających w stanie pół-naturalnym.

Od 1991 r. systematycznie rosną nakłady na inwestycje ochrony środowiska w Polsce. Podczas gdy w 1991 r. wyniosły one 0,8 mld USD (w 1988 r., ostatnim przed rozpoczęciem procesu transformacji ustrojowej – ok. 0,5 mld USD), to w 1998 r. – już 2,8 mld USD (1,6% PKB). Czynnikiem ten, a także konsekwencja we wdrażaniu mechanizmów prawnych i ekonomicznych polityki ekologicznej oraz znaczący wzrost świadomości ekologicznej społeczeństwa spowodowały, że nastąpiło **istotne zmniejszenie presji na środowisko i poprawa stanu środowiska**. Między innymi w latach 1988-1997 emisja pyłów do powietrza zmniejszyła się o 57%, emisja związków siarki o 48% i emisja związków azotu o 28%. W rezultacie zmniejszyło się zanieczyszczenie powietrza, szczególnie w regionach uprzemysłowionych. Ilość nieoczyszczonych ścieków odprowadzanych do rzek spadła w latach 1988-1998 o ponad 70%, co poprawiło jakość wód w rzekach, szczególnie z punktu widzenia wskaźników fizykochemicznych. Coraz bardziej racjonalne staje się także gospodarowanie odpadami, zwłaszcza odpadami przemysłowymi. Chociaż w pierwszym okresie transformacji do poprawy stanu środowiska przyczyniła się zauważalna recesja gospodarcza, to jednak już od 1993 roku poprawa ta ma miejsce przy utrzymującej się wysokiej stopie wzrostu gospodarczego, co oznacza zmniejszające się ilości zanieczyszczeń w przeliczeniu na jednostkę PKB. W omawianym okresie, tj. w dziesięcioleciu 1988-1998, ponad 2-krotnie wzrosła też powierzchnia obszarów chro-

nionych, w tym ponad 2-krotnie powierzchnia parków krajobrazowych, a ponad 1,8-krotnie powierzchnia parków narodowych i rezerwatów przyrody. Poprawa stanu środowiska w Polsce jest faktem, który ma wpływ zarówno na poprawę samopoczucia społecznego, jak i na poprawę wizerunku Polski na forum międzynarodowym.

Grupa 3: „Polityka ekologiczna UE. Schemat funkcjonowania systemu ochrony środowiska”

Historia

Polityka ekologiczna jest obecnie jednym z najszybciej rozwijających się obszarów współpracy państw należących do Unii Europejskiej. Wraz z traktatem w Maastricht (1991) Wspólnoty Europejskie włączyły ją do spisu swych stałych działań i określiły cele działań w zakresie ochrony środowiska naturalnego. Na początku działania w zakresie ochrony środowiska dotyczyły głównie działań skierowanych przeciwko zanieczyszczeniom, stopniowo zmieniały się w działania zapobiegawcze. Na początku lat 70. szefowie państw i rządów Wspólnoty Europejskiej wezwali Komisję Europejską do opracowania programu na rzecz ochrony środowiska. Za podstawę prawną uznano Traktat EWG, mówiący o „harmonijnym rozwoju życia gospodarczego” oraz o „stałej gospodarce zrównoważonego rozwoju” w państwach członkowskich Wspólnot. Stworzono wspólnotowe prawo ochrony środowiska. Wraz z podpisaniem Jednolitego Aktu Europejskiego w 1987 roku WE rozpoczęły prowadzić politykę w zakresie ochrony środowiska. W lipcu 1988 roku weszła w życie dyrektywa w sprawie ochrony środowiska, która przewidywała stworzenie jednolitej procedury administracyjnej, przyjaznej dla środowiska przyrodniczego i człowieka. Od 1993 roku istnieje Europejska Agencja ds. Środowiska Naturalnego z siedzibą w Kopenhadze. Jest głównym centrum informacji o stanie środowiska i jego zanieczyszczeniu.

Polityka ochrony środowiska została uznana za niezbędną i zyskała podstawy prawne. Skutkiem tych decyzji było powstanie wspólnotowego prawa ochrony środowiska.

Prawo unijne:

Pierwotne źródła prawne – traktaty założycielskie: Paryski (1951), Rzymski (1957).
Wtórne źródła prawa:

- 1) rozporządzenia (zasięg ogólny: normy prawne obowiązujące wszystkich),
- 2) dyrektywy (nie zawierają norm prawnych, obowiązują tylko adresata),
- 3) decyzje (wydawane w prawie krajowym na gruncie prawa administracyjnego, obowiązujące w poszczególnych państwach członkowskich),
- 4) zalecenia, opinie (wyrażanie stanowiska w konkretnych sprawach, formułowanie postulatów odnośnie oczekiwań wobec państw członkowskich).

Struktura organów:

- 1) Rada Europejska (określa strategiczne cele rozwoju UE, formułuje dyspozycje i wiąże nimi odpowiednie organy),
- 2) Parlament Europejski (opiniodawczy i doradczy organ RE),

- 3) Rada Unii Europejskiej (organ Wspólnot Europejskich, realizuje postanowienia Traktatu z Maastricht),
- 4) Komisja Europejska (nadzoruje przestrzeganie prawa, realizuje postanowienia i rozporządzenia RU, odpowiada za politykę Unii, koordynuje jej działania),
- 5) Trybunał Sprawiedliwości (interpretacja przepisów, tworzenie prawa, brak możliwości decyzyjnych)

Ekologiczne zasady UE:

- 1) Lepiej zapobiegać niż leczyć.
- 2) Uwzględnić skutki działań w środowisku jak najwcześniej.
- 3) Nie naruszaj równowagi ekologicznej.
- 4) Podejmuj działania przemyślane, zwiększ zasób wiedzy.
- 5) Sprawca szkód w środowisku ponosi koszty.
- 6) Działania w państwach członkowskich powinny uwzględniać dobro każdego państwa.
- 7) Polityka ekologiczna państw członkowskich powinna uwzględniać interesy państw rozwijających się.
- 8) Państwa UE powinny wspierać ochronę środowiska w skali międzynarodowej i globalnej.
- 9) Ochrona środowiska jest obowiązkiem każdego.
- 10) Środki ochrony środowiska powinny być stosowane odpowiednio do rodzaju zanieczyszczeń.
- 11) Krajowe programy i polityka na rzecz ochrony środowiska powinny być wspólnie koordynowane.

Grupa 4: Polityka ekologiczna UE. Co UE daje Polsce?

Celem studium pt. „Korzyści dla krajów kandydujących wynikające z wypełnienia wspólnotowych przepisów ochrony środowiska” opracowanego na zlecenie Komisji Europejskiej w lipcu 2001 roku było:

- Oszacowanie korzyści, które uzyskają poszczególne kraje kandydujące po spełnieniu wymogów ochrony środowiska wynikających z dorobku prawnego UE.
- Porównanie tych korzyści według jednolitej metodyki i wyrażenie w jednostkach monetarnych.

Powinno to pozwolić krajom kandydującym na wypracowanie efektywnych strategii wdrażania poszczególnych dyrektyw przy maksymalizacji korzyści społeczno-ekonomicznych wynikających z ich wdrożenia.

Przeprowadzając analizę uwzględniono korzyści:

- zdrowotne,
- odnoszące się do zasobów wykorzystywanych w celach gospodarczych, np. w leśnictwie, rolnictwie, rybołówstwie,
- odnoszące się do elementów środowiska naturalnego nie posiadających charakteru komercyjnego,

- społeczne – np. zabezpieczanie dostępu do spuścizny przyrodniczej i kulturalnej, rekreacja, rozwój społeczeństwa obywatelskiego,
- szeroko pojęte korzyści gospodarcze.

Dla wszystkich krajów kandydujących całkowita wartość korzyści wyniesie od 12 500 mln euro/rok (scenariusz niskich szacunków) do 69 300 mln euro/rok (scenariusz wysokich szacunków).

Udział Polski w tej kwocie jest najwyższy i wyniesie 4 200 – 21 400 mln euro/rok, co stanowi ponad 30% całości szacowanych kwot.

Na sumę korzyści dla Polski składają się następujące wielkości roczne korzyści odnoszących się do poszczególnych składników środowiska:

- powietrze: 2 650 – 15 400 mln euro,
- woda: 1 400 – 3 280 mln euro,
- odpady: 165 – 2 750 mln euro.

W przypadku przeliczenia korzyści na głowę mieszkańca Polska zajmuje piątą pozycję wśród krajów kandydujących z szacunkiem korzyści na poziomie 109-533 euro/rok, co stanowi 2,9-14,8% PKB. Pierwszą pozycję w tym zestawieniu zajmuje Republika Czeska z wartością 232-702 euro/rok (4,8-14,5% PKB). Średnia dla wszystkich krajów wynosi 81-420 euro/rok (2,6-13,1% PKB wszystkich krajów kandydujących). Największe korzyści kraje kandydujące uzyskują z wdrożenia dyrektyw dotyczących powietrza – około 62-63,5% w zależności od scenariusza. W przypadku Polski wartości te są wyższe i wynoszą odpowiednio 63-72%. Całkowita wartość korzyści odniesionych w latach 2000-2020, obliczona przy założeniach osiągnięcia pełnej zgodności z *acquis* w 2010 i stopie dyskontowej 4% wyniesie 134-681 mld euro. Dla Polski wartość ta wyniesie 41-208 mld euro. Dla porównania koszty wdrożenia *acquis* przez Polskę szacowane są na poziomie od 22,1 do 42,8 mld euro.

Grupa 5: „Negocjacje przedczłonkowskie Polski z UE w zakresie ochrony środowiska”

Przedmiotem negocjacji w obszarze „środowisko” było 9 dziedzin:

- 1) Prawo horyzontalne.
- 2) Ochrona przyrody.
- 3) Jakość wód.
- 4) Ograniczanie zanieczyszczeń przemysłowych i ocena ryzyka.
- 5) Jakość powietrza.
- 6) Hałas z maszyn i urządzeń.
- 7) Chemikalia i organizmy zmodyfikowane genetycznie.
- 8) Gospodarka odpadami.
- 9) Bezpieczeństwo jądrowe i ochrona przed promieniowaniem.

Polska zobowiązała się zgodnie z *Acquis communautaire* do końca 2002 roku dopasować prawo polskie do prawa unijnego. Niestety, nie wszystkie unijne akty prawne można włączyć do prawa polskiego. W stanowisku negocjacyjnym Polska wystąpiła o tzw. okresy przejściowe dotyczące 14 unijnych dyrektyw. Polska, aby dostosować się do unijnych wymogów w dziedzinie ochrony środowiska, musi nie tylko włączyć przepi-

sy unijne, ale wdrożyć je w życie i pilnować ich przestrzegania. Dodatkowym problemem są ciągle zmiany prawa dotyczącego ochrony środowiska.

Dostosowanie do wymagań UE przebiegać będzie w dwóch etapach. W pierwszym nastąpi włączenie przepisów unijnych do prawa polskiego (do końca 2002 r.), w drugim wdrożenie zapisanych w prawie Unii wymagań. Etap drugi wymaga wsparcia finansowego Polski przez UE. Komisja Europejska wydała przewodnik dostosowania prawa polskiego do prawa unijnego w dziedzinie ochrony środowiska. Najważniejsze obszary dotyczą:

- oczyszczania ścieków,
- zintegrowania kontroli zapobiegania zanieczyszczeniom,
- dużych zakładów spalania energetycznego.

Kalendarium negocjacji w obszarze „środowisko naturalne”:

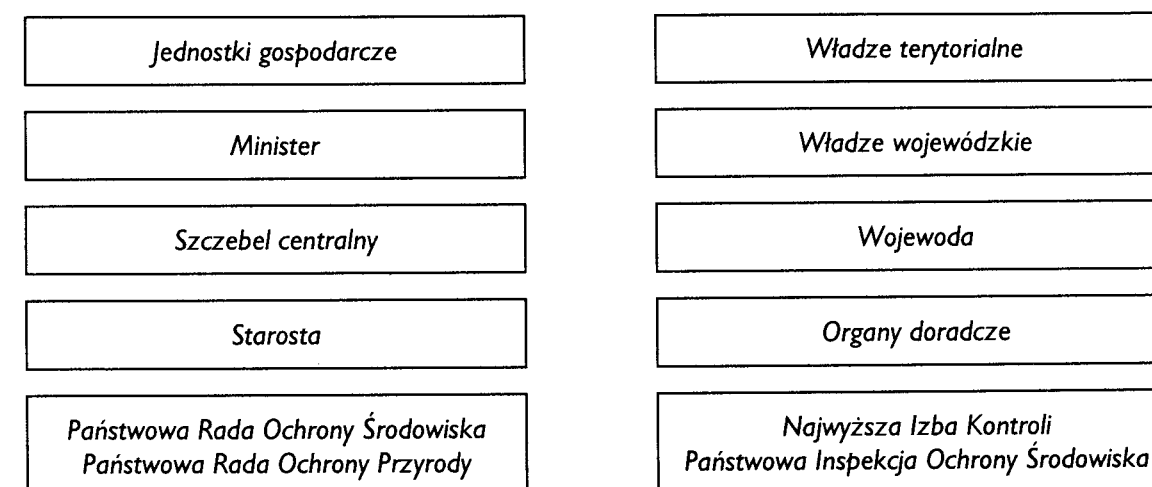
- październik 1999 – Rada Ministrów przyjmuje stanowisko negocjacyjne w obszarze „środowisko naturalne”,
- październik 1999 – przekazanie stanowiska negocjacyjnego stronie wspólnotowej,
- grudzień 1999 – otwarcie negocjacji,
- grudzień 2002 – wdrożenie przez Polskę całego *Acquis communautaire*.

Finansowanie poszczególnych etapów:

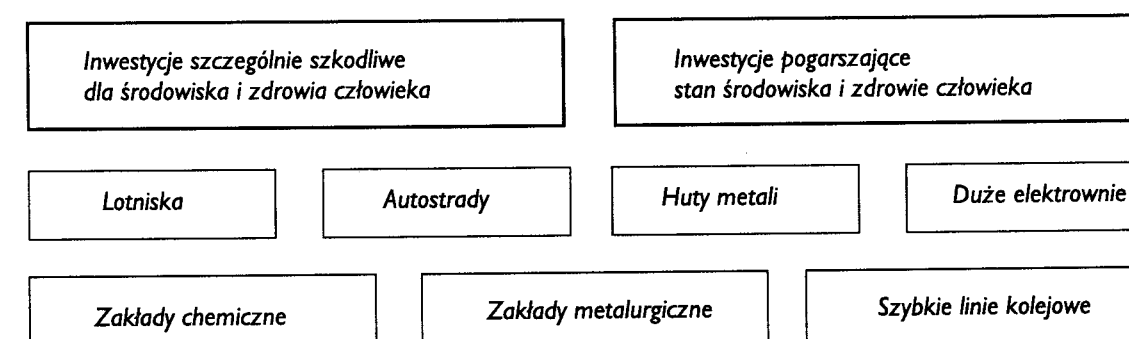
- 1) fundusze własne inwestorów;
- 2) kredyty preferencyjne udzielane przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (głównymi formami wspierania inwestycji ekologicznych przez NFOŚiGW są: kredyty preferencyjne, dotacje, wspieranie kredytów preferencyjnych, udział w spółkach komercyjnych);
- 3) kredyty preferencyjne i dotacje przyznawane przez Wojewódzkie, Powiatowe i Gminne Fundusze Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- 4) różnego typu pożyczki preferencyjne udzielane przez Bank Ochrony Środowiska S.A.;
- 5) kredyty i pożyczki udzielane przez banki komercyjne (brak preferencji);
- 6) środki zagraniczne (np. z ekokonwersji poprzez EkoFundusz, konwersji długu wobec Finlandii, funduszy PHARE, Banku Światowego itp.).
- 7) Polska może liczyć na około 250-300 mln euro rocznie. Na realizację ISPA UE ma przekazać 7 mld euro. Z programu ISPA można finansować projekty inwestycyjne, określone przedsięwzięcia, grupy projektów lub systemy projektów w szczególności służące realizacji celów „Partnerstwo dla Członkostwa” i „Narodowy Program do Członkostwa w UE” w zakresie transportu i ochrony środowiska.

MATERIAŁ NR 4

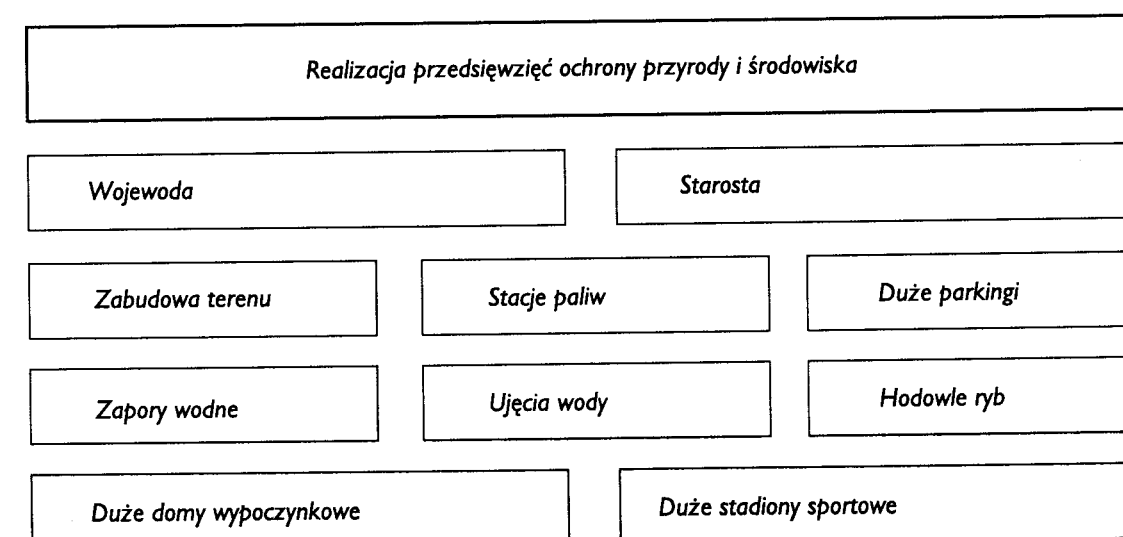
Układanka 1 – Schemat funkcjonowania systemu ochrony środowiska w Polsce

Układanka 2 – Inwestycje szczególnie szkodliwe dla środowiska i zdrowia człowieka oraz inwestycje pogarszające stan środowiska i zdrowie człowieka

Układanka 3 – Kompetencje terenowych organów administracji państwowej w zakresie prowadzenia inwestycji w środowisku przyrodniczym

MATERIAŁ NR 5
Centrum Informacji Europejskiej.
„Unia Europejska. Informator o ochronie środowiska”

http://www.mos.gov.pl/mos/publikac/polityka_ekologiczna

Historia

Polityka ekologiczna jest obecnie jednym z najszybciej rozwijających się obszarów współpracy państw należących do Unii Europejskiej. Wraz z traktatem w Maastricht (1991) Wspólnoty Europejskie włączyły ją do spisu swych stałych działań i określiły cele działań w zakresie ochrony środowiska naturalnego. Na początku działania w zakresie ochrony środowiska dotyczyły głównie działań skierowanych przeciwko zanieczyszczeniom, stopniowo zmieniały się w działania zapobiegawcze. Na początku lat 70. szefowie państw i rządów Wspólnoty Europejskiej wezwali Komisję Europejską do opracowania programu na rzecz ochrony środowiska. Za podstawę prawną uznano Traktat EWG, mówiący o „harmonijnym rozwoju życia gospodarczego” oraz o „stałej gospodarce zrównoważonego rozwoju” w państwach członkowskich Wspólnot. Stworzono wspólnotowe prawo ochrony środowiska. Wraz z podpisaniem Jednolitego Aktu Europejskiego w 1987 roku WE rozpoczęły prowadzić politykę w zakresie ochrony środowiska. W lipcu 1988 roku weszła w życie dyrektywa w sprawie ochrony środowiska, która przewidywała stworzenie jednolitej procedury administracyjnej, przyjaznej dla środowiska przyrodniczego i człowieka. Od 1993 roku istnieje Europejska Agencja ds. Środowiska Naturalnego z siedzibą w Kopenhadze. Jest ona głównym centrum informacji o stanie środowiska i jego zanieczyszczeniu.

Polityka ochrony środowiska została uznana za niezbędną i zyskała podstawy prawne. Skutkiem tych decyzji było powstanie wspólnotowego prawa ochrony środowiska.

Wspólnoty uruchomiły także programy badawcze w zakresie ochrony środowiska:

- 1) STEP (Nauka i Technologia na rzecz Ochrony Środowiska),
- 2) EPOCH (Europejski Program Klimatologii i Zagrożeń Naturalnych).

Wraz z wydaniem *Zielonej Księgi* Komisja Europejska rozpoczęła nową dyskusję na temat usuwania szkód i naruszeń ochrony środowiska. W zakres tej polityki wchodzi finansowe wspieranie inwestycji służących poprawie stanu środowiska za pośrednictwem:

- 1) programu LIFE, którego celem jest zapewnienie pomocy finansowej dla unijnych projektów z zakresu ochrony środowiska, m.in. ochrony naturalnych siedlisk oraz dzikiej fauny i flory;
- 2) funduszy strukturalnych wspierających restrukturyzację i modernizację gospodarek krajów UE;
- 3) Funduszu Spójności, który wspiera finansowo peryferyjne kraje UE.

Przepisy prawne: Prawo Unii Europejskiej regulujące ochronę środowiska powstało na przestrzeni ostatnich trzydziestu lat. Obecnie liczy około 300 aktów prawnych obejmujących: dyrektywy, rozporządzenia, decyzje, zalecenia, strategie. Do tego należy dodać dużą liczbę publikowanych informacji i innych dokumentów o charakterze programowym,

istotnych dla polityki ekologicznej Unii Europejskiej. Przepisy dotyczące ochrony środowiska służą eliminowaniu barier handlowych, które mogłyby powstać przy braku jednolitych standardów ekologicznych.

Dotyczą one:

- Ochrony słodkich i słonych wód przed zanieczyszczeniami powierzchniowymi i głębinowymi (normy jakościowe wód, kontrola i redukcja ścieków, limity substancji zanieczyszczających).
- Zanieczyszczeń atmosfery (regulacja emisji zanieczyszczeń gazowych i pyłowych z zakładów przemysłowych i transportu, analiza skutków efektu cieplarnianego i sposobów jego ograniczenia).
- Hałasu (dopuszczalny poziom hałasu).
- Zagospodarowanie odpadów (regulacja sposobów gromadzenia, składowania i przetwarzania odpadów, recykling).
- Produkty chemiczne (obowiązek informowania władz o substancjach szkodliwych, miejscach zakładach niebezpiecznych dla środowiska, redukcja substancji szczególnie szkodliwych, zakaz używania substancji szczególnie niebezpiecznych dla zdrowia człowieka).
- Ochrona przyrody (projekty ochrony wszystkich elementów środowiska naturalnego).

Negocjacje: Przedmiotem negocjacji w obszarze „środowisko” było 9 dziedzin:

- 1) Prawo horyzontalne.
- 2) Ochrona przyrody.
- 3) Jakość wód.
- 4) Ograniczanie zanieczyszczeń przemysłowych i ocena ryzyka.
- 5) Jakość powietrza.
- 6) Hałas z maszyn i urządzeń.
- 7) Chemikalia i organizmy zmodyfikowane genetycznie.
- 8) Gospodarka odpadami.
- 9) Bezpieczeństwo jądrowe i ochrona przed promieniowaniem.

Polska zobowiązała się zgodnie z *Acquis communautaire* do końca 2002 roku dopasować prawo polskie do prawa unijnego. Niestety, nie wszystkie unijne akty prawne można włączyć do prawa polskiego. W stanowisku negocjacyjnym Polska wystąpiła o tzw. okresy przejściowe dotyczące 14 unijnych dyrektyw. Polska, aby dostosować się do unijnych wymogów w dziedzinie ochrony środowiska, musi nie tylko włączyć przepisy unijne, ale wdrożyć je w życie i pilnować ich przestrzegania. Dodatkowym problemem są ciągłe zmiany prawa dotyczącego ochrony środowiska.

Dostosowanie do wymagań UE przebiegać będzie w dwóch etapach. W pierwszym nastąpi włączenie przepisów unijnych do prawa polskiego (do końca 2002 r.), w drugim wdrożenie zapisanych w prawie Unii wymagań. Etap drugi wymaga wsparcia finansowego Polski przez UE. Komisja Europejska wydała przewodnik dostosowania prawa polskiego do prawa unijnego w dziedzinie ochrony środowiska. Najważniejsze obszary dotyczą:

- oczyszczania ścieków,
- zintegrowania kontroli zapobiegania zanieczyszczeniom,
- dużych zakładów spalania energetycznego.

Finansowanie poszczególnych etapów:

1. Narodowy i Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska.
2. Program ISPA (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession) pomoc samorządom i administracji w przygotowaniu się do funkcjonowania w polityce strukturalnej UE.
3. Polska może liczyć na około 250-300 mln euro rocznie. Na realizację ISPA UE ma przekazać 7 mld euro. Z programu ISPA można finansować projekty inwestycyjne, określone przedsięwzięcia, grupy projektów lub systemy projektów w szczególności służące realizacji celów „Partnerstwo dla Członkostwa” i „Narodowy Program do Członkostwa w UE” w zakresie transportu i ochrony środowiska.

Certyfikat ISO 14000: zakłada dobrowolny udział podmiotów gospodarczych w działaniach na rzecz ochrony środowiska. Firma posiadająca ten „zielony” certyfikat jest pewniejszym partnerem dla firm ubezpieczeniowych na Zachodzie i dobrym sąsiadem dla społeczeństwa lokalnego. W Polsce do wydania certyfikatu uprawnione jest Polskie Centrum Badań i Certyfikacji oraz akredytowane w kraju zachodnie firmy certyfikacyjne. Przedsiębiorstwa chcące uniknąć olbrzymich kosztów związanych z zanieczyszczeniem środowiska, w momencie ujednolicenia prawa polskiego z prawem europejskim, powinny postarać się o certyfikat ISO 14000.

Ochrona przed klęskami żywiołowymi

Poziom: gimnazjum, liceum

Przedmiot: biologia, geografia, ścieżka edukacja ekologiczna

Cele operacyjne:

UCZENI:

- określa, co rozumie przez pojęcie „klęska żywiołowa”,
- podaje przykłady zagrożeń naturalnych (powódzie, pożary) oraz nadzwyczajnych (awarie i katastrofy chemiczne, katastrofy drogowe i kolejowe), wskazuje ich przyczyny,
- wyjaśnia, jak działa system zabezpieczeń i ratownictwa w Polsce i Unii Europejskiej, nazywa jednostki odpowiedzialne za bezpieczeństwo ludności,
- przedstawia system organizacyjny ratownictwa w Polsce i sposób monitoringu zagrożeń,
- doskonali umiejętność współpracy w zespole, prowadzenia dyskusji, przedstawiania własnego punktu widzenia.

Metody i techniki pracy:

- dyskusja dydaktyczna – dokończ myśl,
- projekcja filmu,
- dyskusja dydaktyczna – metaplan („cicha dyskusja”),
- śniegowa kula.

Czas:

- jedna jednostka lekcyjna.

Źródła:

- Film „Świat wokół nas. Część 4. Europa przeciw zagrożeniom. Ochrona przed klęskami żywiołowymi”.
- Fragmenty notatek prasowych:
 - „Nowiny Ujsolskie. Nieszczęście przyszło nad ranem”,
 - „Gdańskim lasom grożą pożary”,
 - „Tygodnik Ciechanowski. Bombowe cysterny”,
 - „Tygodnik Ciechanowski. Niewielki przemysł, ale ...”.
- Informacje na temat Krajowego Centrum Koordynacji Ratownictwa i Ochrony Ludności – <http://www.kgpsp.gov.pl>.

Materiały uzupełniające:

- 1) Podczas oglądania filmu zwróć uwagę na ...
- 2) Instrukcja do dyskusji metodą metaplanu.
- 3) Działalność Krajowego Centrum Ratownictwa.

Realizacja:

1. Nauczyciel wprowadzając uczniów do tematyki zajęć przytacza myśl „Raz za razem przyroda udowadnia nam jak mały – mimo całego potencjału współczesnej techniki i cywilizacji – jest człowiek wobec nieokiełznanej, ślepej furii jej żywiołu”. Informuje uczniów o tematyce zajęć, zapisuje na tablicy pojęcie „klęska żywiołowa”. Następnie wybrany uczeń czyta fragmenty notatek prasowych opisujących kataklizmy, które dotknęły obszaru Polski.

Fragment 1

„Powódź ustąpiła odsłaniając dzieło zniszczenia. Tam, gdzie była droga, teraz znajduje się wyrwa na 5 metrów głęboka. Resztki domów jak kikuty zieją grozą. Spychacze pracowały dzień i noc, aby zasypać około 100 metrów ubytku drogi i umożliwić uruchomienie przerwanej komunikacji gmin Rajczy i Ujsół z resztą świata. W czasie powodzi, jaka nawiedziła Rajczę i całą Żywiecczynę, wielu jej mieszkańców poniosło ogromne straty. Czasem usuwanie szkód będzie trwało wiele lat kosztem osobistych wyrzeczeń. Najdotkliwiej ucierpieli ci, którym woda zmyła domy i pozbawiła ich dachu nad głową”.

Fragment 2

„Pożary grożą gdańskim lasom. Leśnicy ogłosili najwyższy stopień zagrożenia. Wilgotność ściółki utrzymuje się na poziomie 23%, gdy w zwykłych warunkach wynosi ona około 60%... W sierpniu na terenie Polski zanotowano około 300 pożarów. Liczba pożarów dochodzi dziennie do 50. Codziennie do akcji wysyłanych jest około 4 000 strażaków”.

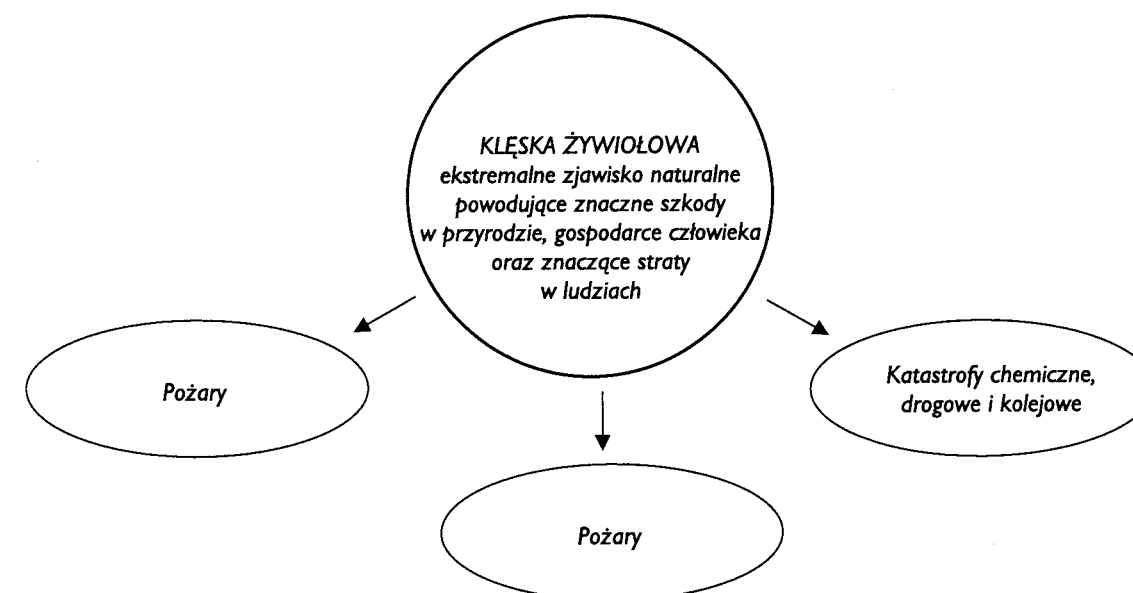
Fragment 3

„Co miesiąc samochodowe bądź kolejowe cysterny przewożą w pobliżu naszych domów dziesiątki ton niebezpiecznych substancji chemicznych. Na obszarach, przez które przebiegają szlaki drogowe, zamieszkuje około 100 tys. osób, a w sąsiedztwie linii kolejowych od 130 do 200 tys. Przewozy samochodowe niebezpiecznych substancji powinny odbywać się jedynie wyznaczonymi trasami. Mimo to zasady bezpieczeństwa są często lekceważone, a głupota ludzka stwarza sytuacje mogące doprowadzić do tragedii”.

Fragment 4

„Z niebezpiecznych substancji chemicznych, stosowanych w przemysłowych procesach technologicznych zakłady w naszym regionie używają przede wszystkim amoniaku. Zagrożenia związane z jego wyciekiem mają charakter lokalny i są na ogół natychmiast neutralizowane przez zakładowe służby specjalistyczne bądź jednostki ratownictwa chemicznego Państwowej Straży Pożarnej. Na terenie 5 powiatów (byłe woj. ciechanowskie) składa się 111 t amoniaku. W przypadku jego całkowitego uwolnienia należałoby ewakuować około 60 tys. osób”.

2. Nauczyciel rozdaje uczniom kartki z niedokończonym zdaniem i prosi, aby dokończyli myśl – „Klęska żywiołowa to... „. Po zebraniu myśli i wspólnym stworzeniu definicji pojęcia „klęska żywiołowa”, uczniowie podają przykłady zagrożeń, jakie mogą mieć miejsce w Polsce – „śniegowa kula”. Powstaje schemat:

- 1) Jakie są przyczyny tych zagrożeń i jak możemy je podzielić? (proponowany podział zagrożeń na naturalne – powódzie, pożary; nadzwyczajne – awarie i katastrofy chemiczne, katastrofy drogowe i kolejowe).
- 2) Uczniowie oglądają film – „Świat wokół nas. Część 4. Europa przeciw zagrożeniom. Ochrona przed klęskami żywiołowymi”. Nauczyciel informuje uczniów, na co powinni zwrócić uwagę (Materiał uzupełniający nr 1).

Po obejrzeniu filmu odpowiadają na postawione wcześniej pytania:

Proponowane odpowiedzi:

- 1) Przyczyny zagrożeń:
 - powódzie: obfite opady deszczów, wiosenne roztopy, wycinanie lasów, nieprawidłowa melioracja łąk, regulacja rzek, brak właściwych zabezpieczeń przeciwpowodziowych (wałów ochronnych, zbiorników retencyjnych, zapór),
 - pożary: niska wilgotność ściółki leśnej, bezmyślność człowieka (rozpalanie ognisk, wyrzucanie niedopałków papierosów, butelek szklanych), wadliwa instalacja elektryczna,
 - drogowe i kolejowe: zły stan techniczny dróg, kolei, mostów, brak odpowiedniego oznakowania dróg, brak wyobraźni człowieka,
 - awarie i katastrofy chemiczne: zły stan techniczny środków przewozu i dróg, niedostosowana infrastruktura dróg do przewozu substancji chemicznych (brak odpowiedniego pobocza, brak właściwego oznakowania dróg, niedostosowanie pojazdów do wielkości przewozu substancji chemicznych i poziomu niebezpieczeństwa).
- 2) Podział zagrożeń:
 - naturalne: powódzie, pożary,
 - nadzwyczajne: awarie i katastrofy chemiczne, katastrofy drogowe i kolejowe.

3. Nauczyciel wprowadza uczniów do następnego elementu zajęć, jakim jest dyskusja wokół zagadnienia – „Jak wygląda system zabezpieczeń i ratownictwa oraz monitoringu w Polsce i Unii Europejskiej?”.

Siła i gwałtowność klęsk żywiołowych przekracza często możliwości przeciwstawienia się im. W trakcie powodzi, pożarów, awarii chemicznych, katastrof drogowych ginie wielu ludzi, powstają też ogromne straty materialne. Każde państwo posiada specjalne służby ratownicze przeszkolone w zakresie pomocy ofiarom oraz usuwania skutków klęsk żywiołowej. Posiada systemy zabezpieczeń, ratownictwa i monitoringu.

4. Uczniowie pracują w grupach (cztery grupy), każda grupa formułuje problem, nad którym dyskutuje i prezentuje efekty pracy w postaci graficznej (Materiał uzupełniający nr 2).
5. Grupy przedstawiają swoje plakaty, nauczyciel nie ingeruje podczas wypowiedzi uczniów. Po prezentacji wszystkich plakatów uczniowie wspólnie dokładnie raz jeszcze rozważają wszystkie propozycje i znajdują wspólne rozwiązanie. Ustalają wnioski końcowe, które są zapisane i zaprezentowane.

Materiały uzupełniające

MATERIAŁ NR 1

Podczas oglądania filmu zwróć uwagę na:

- 1) przyczyny klęsk żywiołowych – powodzi, pożarów, katastrof chemicznych, drogowych i kolejowych,
- 2) systemy zabezpieczeń i ratownictwa w Polsce i Unii Europejskiej,
- 3) system monitoringu w Polsce i Unii Europejskiej.

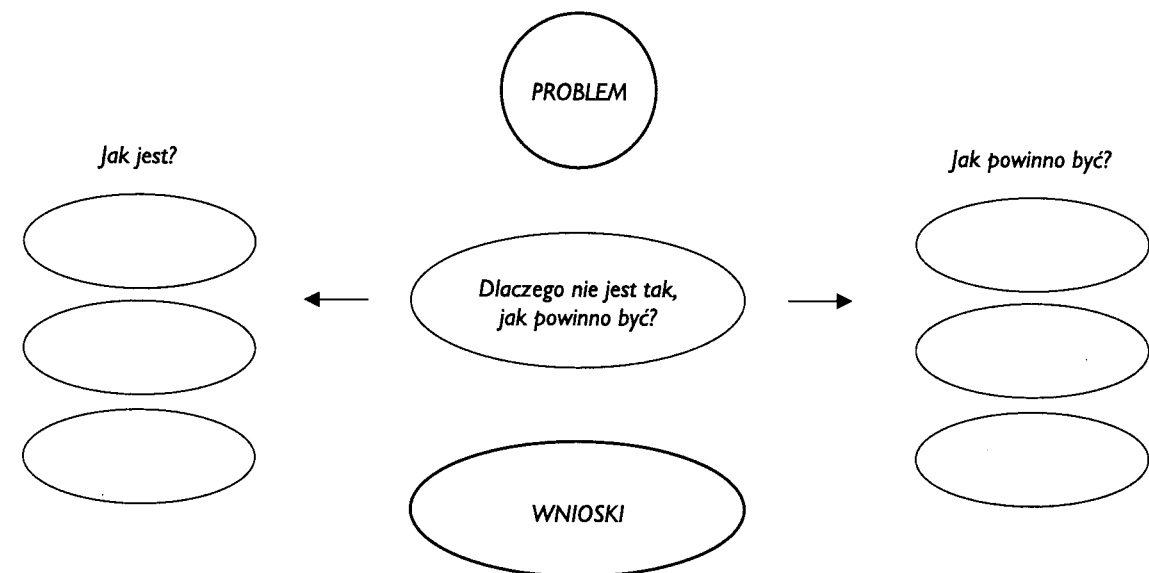
MATERIAŁ NR 2

Instrukcja do dyskusji metodą metaplanu

Tematy do dyskusji:

- Grupa 1 – Jak wygląda system zabezpieczeń i ratownictwa w Polsce? Czy należymy do państw bezpiecznych?
- Grupa 2 – Jak powinien wyglądać system zabezpieczeń i ratownictwa w Polsce, abyśmy byli państwem bezpiecznym?
- Grupa 3 – Jakie są słabe strony systemu zabezpieczeń i ratownictwa w Polsce, jakie są tego przyczyny?

Graficzny układ metaplanu:

MATERIAŁ NR 3

Działalność Krajowego Centrum Ratownictwa

Krajowe Centrum Koordynacji Ratownictwa podczas powodzi czy wielkiej katastrofy, uzupełnione o specjalistów z policji, medycyny, straży granicznej itp. zmienia się w centrum zarządzania sytuacją kryzysową. Na co dzień monitoruje sytuację meteorologiczną i hydrograficzną w zlewiskach najgroźniejszych rzek, mierzy też poziom radiacji na granicach. Śledzi sytuację na drogach, odpowiada za koordynację działań w wypadku poważniejszych blokad czy zatorów komunikacyjnych. Rejestruje informacje o trasach przejazdu toksycznych ładunków.

Strukturę organizacyjną Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego tworzą trzy poziomy: krajowy, wojewódzki i powiatowy. Poszczególne poziomy odnoszą się do organów administracji państwowej, terenowych organów Państwowej Straży Pożarnej i jednostek ratowniczych, które przez realizację przypisanych im zadań współuczestniczą w tworzeniu i funkcjonowaniu Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego.

Krajowe Centrum Koordynacji Ratownictwa i Ochrony Ludności wykonuje zadania w zakresie:

- 1) określania zadań na obszarze kraju,
- 2) ustalania planu sieci jednostek tego systemu,
- 3) koordynowania działań ratowniczych,
- 4) organizowania i kierowania działaniami centralnego obwodu operacyjnego,
- 5) przygotowania i wdrażania procedur postępowania ratowniczego,
- 6) zapewnienie całodobowej grupy operacyjnej wraz ze środkami transportu.

Operacyjna współpraca międzynarodowa

W październiku 1999 r. Grupy Poszukiwawczo-Ratownicze z Gdańska i Nowego Sącza postawione zostały w stan gotowości i przygotowane do wyjazdu do międzynaro-

dowej akcji ratowniczej po trzęsieniu ziemi na Tajwanie. Ze względu na sprawy proceduralne związane z przekroczeniem przestrzeni powietrznej Chin, do wyjazdu nie doszło.

W listopadzie tegoż roku Grupa Ratownictwa Chemicznego i Technicznego PSP uczestniczyła w Bratysławie (Słowacja) w ćwiczeniach COMPROTEX'99, które zorganizowane zostały przez Austrię, Słowację i Węgry.

Prowadzono także prace w ramach działalności obejmującej członkostwo w strukturach Międzynarodowych Grup Doradczych do spraw poszukiwań i ratownictwa Biura Koordynacji Spraw Humanitarnych ONZ (UN OCHA - INSARAG) oraz CTIF.

Dotychczasowe doświadczenia funkcjonowania systemu, zebrane przez PSP spowodowały rozpoczęcie prac na przekształceniu KSRG w krajowy system ratowniczy – rozumiany jako integralna część organizacji bezpieczeństwa wewnętrznego państwa, obejmująca, w celu ratowania życia, zdrowia, środowiska lub mienia, rozpoznawanie i prognozowanie zagrożeń, związanych z powstaniem pożaru, klęski żywiołowej i innego miejscowego zagrożenia, powiadamianie lub dysponowanie sił i środków przewidzianych do ich zwalczania oraz prowadzenie działań ratowniczych; system ten będzie skupiał jednostki ochrony przeciwpożarowej, służby, inspekcje, straże, instytucje, organizacje społeczne oraz organy administracji niespolonej, a także inne podmioty, o ile dobrowolnie w drodze umowy cywilnoprawnej zgodzą się współuczestniczyć w działaniach ratowniczych lub działać na jego rzecz.

Dotychczasowa definicja Krajowego Systemu Ratowniczego jest niepełna i nieprecyzyjna, gdyż nie obejmuje pełnego obszaru rozpoznawania zagrożeń oraz procesu powiadamiania i dysponowania sił i środków przewidzianych do zwalczania pożarów, klęsk żywiołowych i innych miejscowych zagrożeń, a także prowadzenia działań ratowniczych. Jednocześnie na uwzględnienie zasługują organizacje społeczne (pozarządowe), które coraz aktywniej prowadzą działania na rzecz szeroko rozumianego ratownictwa oraz deklarują gotowość do współpracy w rozbudowie systemu. Zasadne jest, aby w nieuzasadniony sposób nie zawężać zakresu działania Krajowego Systemu Ratowniczego oraz utrzymać spójność i ciągłość działania jego podmiotów, począwszy od fazy rozpoznawania i prognozowania zagrożeń, poprzez jego uruchamianie w procesie powiadamiania i dysponowania sił i środków, a na działaniach ratowniczych skończywszy. Ważne jest także włączenie do KSR podmiotów, które chcą działać dobrowolnie na rzecz systemu, np. realizując wsparcie logistyczne, ale nie prowadząc działań ratowniczych.

Działania w zakresie współpracy międzynarodowej koncentrowały się na rozwijaniu współpracy z krajami członkowskimi i partnerskimi NATO, członkami Unii Europejskiej oraz europejskimi organizacjami regionalnymi.

Współpraca z Unią Europejską

Współpraca z UE jest ukierunkowana głównie na przyszłe członkostwo Polski w tej organizacji. Ma przyczyniać się do integracji struktur ochrony ludności, wzajemnego poznawania zasad, procedur i schematów działania oraz podejmowania inicjatyw umożliwiających skuteczne zapobieganie klęskom i sprawne udzielanie pomocy w przypadku ich wystąpienia.

Najważniejsze elementy tej współpracy w 2001 r. to:

- udział przedstawicieli szefa OCK – komendanta PSP w spotkaniach dyrektorów instytucji odpowiedzialnych za ochronę cywilną w krajach Unii Europejskiej i krajach

kandydujących. W ub.r. odbyły się dwa takie spotkania – w czerwcu w Sztokholmie i w październiku w Knokke. Poświęcono je problemom związanym z zaangażowaniem krajów kandydackich w proces integracji z UE, wprowadzeniu w zagadnienia dotyczące ochrony cywilnej, zaznajomieniu ze standardami, procedurami i programami funkcjonującymi w UE oraz działaniami podejmowanymi przez Dyrektoriat Generalny ds. Środowiska, który zajmuje się koordynacją prac z dziedziny ochrony ludności,

- uzupełnianie na bieżąco *Vademecum* i *Podręcznika operacyjnego ochrony cywilnej (Operational Manual of Civil Protection)* o dane dotyczące Polski,
- udział w konferencjach, seminariach i innych przedsięwzięciach organizowanych w ramach UE.

Efekt cieplarniany – zagrożenie czy mit XX wieku?

Poziom: gimnazjum, liceum

Przedmiot: biologia, geografia, ścieżka edukacja ekologiczna

Cele operacyjne:

UCZEŃ:

- wyjaśnia, czym jest efekt cieplarniany i co go powoduje,
- określa, jaki jest udział człowieka w emisji gazów cieplarnianych,
- opisuje wpływ efektu cieplarnianego na elementy środowiska przyrodniczego,
- ocenia, czy gazy cieplarniane mają istotny wpływ na klimat,
- wymienia alternatywne źródła energii, zastanawia się, które z nich można wykorzystać w Polsce,
- podaje przykłady polityki ekologicznej państwa oraz europejskie standardy, które Polska będzie musiała przyjąć wstępując do Unii Europejskiej,
- analizuje *Ustawę o ochronie i kształtowaniu środowiska* z dnia 31 stycznia 1980 r.
- uczestniczy w dyskusji, przedstawia swój punkt widzenia, przytacza przykłady, korzystając z posiadanych wiadomości i otrzymanych materiałów oraz treści filmu.

Metody i techniki pracy:

- metoda problemowa – dyskusja okrągłego stołu,
- elementy dyskusji dydaktycznej – dokończ myśl,
- projekcja filmu,
- praca w grupach.

Czas:

- jedna lub dwie jednostki lekcyjne.

Źródła:

- Film „Świat wokół nas. Część 4. Gazy szklarniowe”;
- Plansza dydaktyczna „Powstawanie efektu cieplarnianego”,
- Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska,
- Kompendium wiedzy o Unii Europejskiej (płyta CD),
- A. Kalinowska. *Ekologia wybór przyszłości*. Editions Spotkania, Warszawa, 1991,
- T. Miński, *Ekologia. Środowisko. Przyroda*, WSiP, Warszawa, 1995.

Materiały uzupełniające:

- 1) Plan dyskusji.
- 2) Wytyczne do oglądania filmu.
- 3) Przyczyny i następstwa efektu cieplarnianego.

4) Mechanizm powstawania efektu cieplarnianego.

5) Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska. Ochrona powietrza.

6) Polityka ochrony środowiska w UE – powietrze atmosferyczne.

Realizacja:

1. Nauczyciel wprowadza uczniów do tematu, rozpoczynając zajęcia od przedstawienia problematyki poruszanej na lekcji. Naukowcy twierdzą, że XX wiek jest najcieplejszym okresem w ciągu ostatnich 600 lat. Najcieplejsze lata w XX stuleciu to 1990, 1995 i 1997. Czy jest to dowodem istnienia efektu cieplarnianego? Zapisuje na tablicy temat do dyskusji – Efekt cieplarniany – zagrożenie czy mit XX wieku?
2. Określa zasadę pracy na lekcji. Informuje uczniów, że będą pracowali metodą dyskusji okrągłego stołu, wyjaśnia reguły postępowania. Przypomina uczniom, że każdy powinien zabierać głos w dyskusji. Dyskusja ma mieć charakter swobodnie wypowiedzianych poglądów, z zachowaniem zasad poszanowania każdego punktu widzenia. Uczniowie wymieniają poglądy. Nauczyciel przypomina, iż będzie kontrolował przebieg dyskusji i ewentualnie ją uzupełniał.
3. Projekcja filmu – „Świat wokół nas. Część 4. Europa przeciw zagrożeniom. Gazy szklarniowe.” Nauczyciel informuje uczniów, na co powinni zwrócić szczególną uwagę podczas oglądania filmu (Materiał uzupełniający nr 1).
4. Rozpoczęcie dyskusji.

Dyskusję rozpoczyna uczeń: „Wielkie koncerny energetyczne wspierające Polski Przemysł Petrochemiczny postanowiły podjąć działania mające na celu przeciwstawienie się zmniejszeniu zużycia paliw kopalnych. W tym celu zatrudniły naukowców, którzy dzielą ich punkt widzenia na zmiany klimatyczne. Zadaniem naukowców jest udowodnienie podczas ogólnej dyskusji z obrońcami środowiska przyrodniczego, podających za przyczynę efektu cieplarnianego spalanie paliw kopalnianych, iż ryzyko związane ze zmianami klimatycznymi jest zbyt niepewne, aby usprawiedliwiać kontrolę emisji gazów szklarniowych”.

Uczniowie zostają podzieleni na dwa obozy:

- 1) Grupę naukowców reprezentujących Polski Przemysł Petrochemiczny i pogląd, iż atmosfera i Ziemia jest układem bardziej złożonym niż zwykła szklarnia i że dwutlenek węgla odpowiada tylko za około 55% efektu cieplarnianego. Nie można ograniczyć rozwoju przemysłu i ryzykować recesji gospodarczej i spadku dobrobytu życia dla niesprawdzonych i niejasnych hipotez.
- 2) Grupę naukowców – zwolenników alternatywnych źródeł energii, reprezentujących pogląd, że nie można również udowodnić, iż dalsze spalanie paliw kopalnianych nie spowoduje ocieplenia klimatu Ziemi. Potrzebna jest restrukturyzacja polskiego przemysłu energetycznego poprzez wprowadzenie nowoczesnych technologii, ograniczenie emisji gazów oraz wprowadzenie nowych mechanizmów ekologicznych, gospodarczych i prawnych redukujących emisję gazów cieplarnianych. Wejście Polski do Unii Europejskiej obliguje do zmniejszenia emisji gazów cieplarnianych, zobowiązuje do przyjęcia europejskich standardów, poprawy efektywności gospodarki, wprowadzenia nowoczesnych technologii i nowych mechanizmów

ekologicznych i prawnych. Rozwiązaniem jest wykorzystanie w jak największym stopniu alternatywnych źródeł energii.

5. Prowadzenie uczniowskiej dyskusji, którą kontroluje i ewentualnie uzupełnia nauczyciel. Każdy uczeń otrzymuje materiały i plan dyskusji.

Plan dyskusji:

Co według naukowców powoduje efekt cieplarniany i jakie są jego symptomy?

Uczniowie na podstawie filmu i posiadanych wiadomości kończą zdanie: „*Naukowcy donoszą o ...*” (Materiał uzupełniający nr 2), wymieniają swoje poglądy, uzupełniają się, współtworzą odpowiedź na pytanie. Analizują schemat powstawania efektu cieplarnianego (plansza – mechanizm powstawania efektu cieplarnianego. Uzupełniają go (Materiał uzupełniający nr 3). Podają jego przyczyny i dyskutują nad wpływem efektu cieplarnianego na stan atmosfery, poziom wód i zdrowie człowieka.

Jaki jest udział człowieka w emisji gazów cieplarnianych?

Czy zanieczyszczenia, które człowiek wprowadza do atmosfery mają wpływ na klimat? Każda z grup naukowców przedstawia swoje stanowisko.

- Naukowcy reprezentujący Polski Przemysł Petrochemiczny przedstawiają pogląd, iż klimat podlega wpływom astronomicznym i charakteryzują go cykliczne zmiany, które mają miejsce co 100 tysięcy lat. W historii Ziemi występowały obniżenia temperatury i okresy zlodowaceń (glacjały), po których przychodził okres ocieplenia (interglacjały).
- Naukowcy – zwolennicy alternatywnych źródeł energii stwierdzają, iż człowiek w wyniku spalania węgla emituje do atmosfery znaczne ilości dwutlenku węgla, uznawanego za gaz powodujący efekt cieplarniany. W atmosferze ziemskiej notuje się najwyższy od milionów lat wzrost CO₂. Ilości CO₂ które wytwarza sama przyroda (produkt oddychania), są włączane od razu w biomasę roślin (proces fotosyntezy), co nie doprowadza do zmian temperatury. Ta dodatkowa ilość CO₂ nie jest buforowana przez przyrodę (biomasę lasów i oceanów) i stwarza niebezpieczeństwo wzrostu temperatury atmosfery o 2-3°C i pojawienie się anomalii klimatycznych oraz zachorowań wśród organizmów żywych.

Jaka jest sytuacja w Polsce? Co czeka Polskę po wejściu do UE?

Każda z grup naukowców przedstawia swoje stanowisko.

- Przemysł energetyczny – polska gospodarka opiera się głównie na spalaniu węgla zawierającego dużą ilość siarki, niemniej jednak emisja gazów cieplarnianych przez polski przemysł nie należy do niepokojących (Polska zajmuje 13 miejsce na świecie w emisji CO₂ co stanowi 1,5% emisji światowej). Co jest potrzebne? Niezbędna wręcz jest restrukturyzacja polskiego przemysłu energetycznego, spalanie węgla wysokokalorycznego, z niską zawartością siarki, wprowadzanie nowoczesnych technologii.
- Zwolennicy alternatywnych źródeł energii – ekorozwój wpisany jest do ustaw i konstytucji, zobowiązuje to nas do poszukiwania rozwiązań w nowoczesnych technologiach i alternatywnych źródłach energii. W Polsce wykorzystać można

energię wiatru, wody, geotermalną (analiza mapy Polski i wskazanie miejsc, w których istnieje możliwość wykorzystania naturalnych źródeł energii, naniesienie na mapę odpowiednich symboli).

Uczniowie analizują ustawę z dnia 31 stycznia 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska, dotyczącą ochrony powietrza atmosferycznego. Zastanawiają się, jak rozumiana jest w aspekcie prawnym ochrona powietrza atmosferycznego i co uważane jest za zanieczyszczenie, jakie są restrykcje dla trucicieli i instrumenty ścigania dla jednostek organizacyjnych emitujących zanieczyszczenia gazowe do atmosfery, przekraczające dopuszczalne stężenia.

Uczniowie zastanawiają się nad wymogami, jakie czekają Polskę po wstąpieniu do UE. Europejskie standardy będą wymuszały w sposób rygorystyczny od wstępujących państw:

- stabilizację i redukcję emisji gazów cieplarnianych (redukcja CO₂, wysokokaloryczny węgiel),
- poprawę efektywności gospodarki (restrukturyzacja przemysłu energetycznego),
- wprowadzenie nowoczesnych technologii (elektrociepłownie blokowe, alternatywne źródła energii),
- stosowanie nowych mechanizmów ekologicznych i prawnych (monitoring zanieczyszczeń, realizacja założeń konwencji klimatycznej – wdrożenie standardów europejskich).

Jaka jest polityka Unii Europejskiej?

Uczniowie zastanawiają się w oparciu o materiał filmowy, jaka jest polityka UE w sprawie ochrony powietrza atmosferycznego i problemu efektu cieplarnianego. Zabierają głos w dyskusji.

Zakończenie dyskusji

Uczniowie wyciągają wnioski końcowe. Wspólnie odpowiadają na pytanie: *Efekt cieplarniany – zagrożenie czy mit XX wieku?* Spisują dokument końcowy, w którym umieszczają wnioski końcowe, będące podsumowaniem dyskusji. Dokument ten może być umieszczony na szkolnej stronie internetowej bądź przedstawiony społeczności szkolnej w inny sposób.

Materiały uzupełniające dla ucznia

MATERIAŁ NR 1 Plan dyskusji

1. Powitanie zgromadzonych osób.
2. Przedstawienie tematyki dyskusji.
3. Kolejność poruszanych tematów:
 - Co według naukowców powoduje efekt cieplarniany i jakie są jego symptomy?

- Jaki jest udział człowieka w emisji gazów cieplarnianych?
 - Czy zanieczyszczenia, które człowiek wprowadza do atmosfery, mają wpływ na klimat?
 - Jaka jest sytuacja w Polsce? Co czeka Polskę po wejściu do UE?
 - Jaka jest polityka Unii Europejskiej?
4. Zakończenie dyskusji, wnioski końcowe.

MATERIAŁ NR 2

Pytania pomocnicze do filmu

1. Co według naukowców powoduje efekt cieplarniany?
2. Jakie są symptomy efektu cieplarnianego?
3. Jak przeciwdziałać efektowi cieplarnianemu?
4. Jakie są polskie i europejskie normy emisji gazów cieplarnianych do atmosfery?
5. Jakie wprowadza się technologie oraz mechanizmy ekologiczne i prawne zapobiegające wzrostowi emisji zanieczyszczeń gazowych?

MATERIAŁ NR 3

Przyczyny i następstwa efektu cieplarnianego

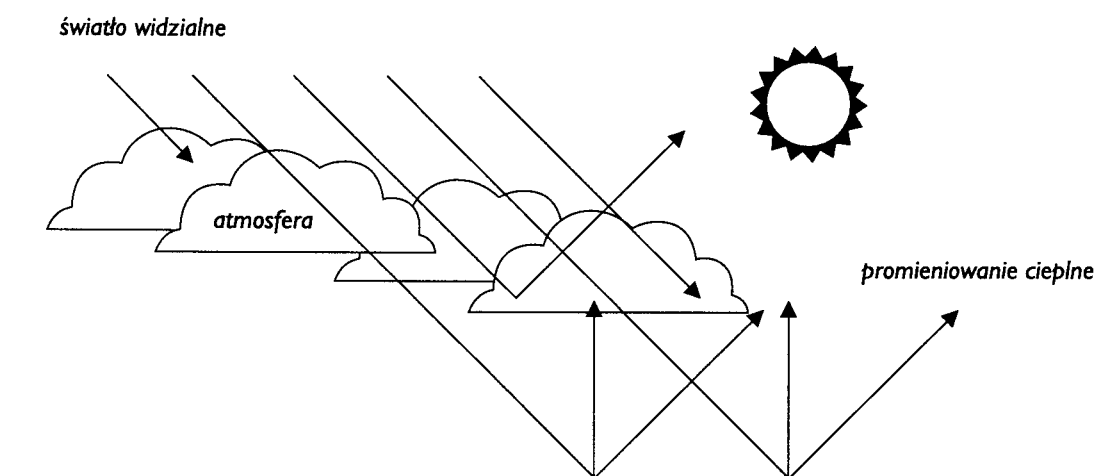
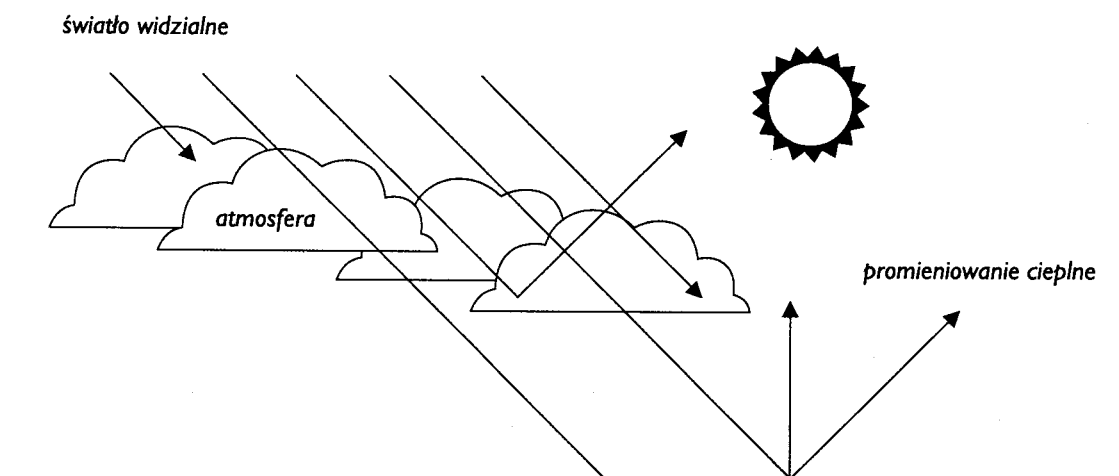
Wszystko wskazuje na to, że zmiany klimatu są ściśle powiązane ze spalaniem przez ludzi paliw kopalnych, czego konsekwencją jest wprowadzanie do atmosfery wielkich ilości gazów szklarniowych, przede wszystkim dwutlenku węgla. Ilość dwutlenku węgla w atmosferze wzrosła w ciągu ostatnich 100 lat o 25%. Przyczynia się do tego w dużym stopniu wycinanie lasów tropikalnych, które są buforem i włączają w swoją biomasę (jak i oceany) duże ilości dwutlenku węgla.

Naukowcy donoszą, że:

- w XX wieku wzrosła średnia temperatura na Ziemi,
- podniósł się poziom oceanów,
- lodowce topnieją pod wpływem wzrostu temperatury,
- w ostatnim wieku wzrosła ilość opadów, szczególnie gwałtownych (zwiększone parowanie),
- zwiększa się ilość powodzi,
- w ciągu ostatnich lat zmienia się długość i czas następowania pór roku,
- Światowa Organizacja Zdrowia podaje, że ze względu na zmiany klimatyczne zwiększa się ilość komarów przenoszących malarię, żółtą febrę i inne choroby: zwiększonym ryzykiem zachorowania dotknięte są miliony osób,
- modele komputerowe przewidują więcej gwałtownych burz, anomalii pogodowych.

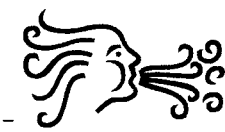
MATERIAŁ NR 4

Mechanizm powstawania efektu cieplarnianego (do uzupełnienia przez ucznia)

Symbole alternatywnych źródeł energii:

energia słoneczna -

energia wiatru -

energia wodna -

energia geotermalna -

MATERIAŁ NR 5

Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska

(Dz. U. 94.94.196), tekst jednolity

* ostatnia zmiana Ustawą z dnia 12 maja 2000 r. o zasadach wspierania rozwoju regionalnego. (Dz. U. 00.48.550 z dnia 14 czerwca 2000 r.)

Rozdział 3

Ochrona powietrza (wybrane fragmenty)

Art. 25. Ochrona powietrza polega na zapobieganiu powstawaniu, na ograniczaniu lub na eliminowaniu wprowadzanych do powietrza substancji zanieczyszczających w celu zmniejszenia stężeń do dopuszczalnego poziomu lub utrzymania ich na poziomie nie przekraczającym obowiązujących wielkości dopuszczalnych stężeń substancji.

Art. 26. Zanieczyszczeniem powietrza jest wprowadzanie do powietrza substancji stałych, ciekłych lub gazowych w ilościach, które mogą ujemnie wpłynąć na zdrowie człowieka, klimat, przyrodę żywą, glebę, wodę lub spowodować inne szkody w środowisku.

Art. 27. Jednostki organizacyjne są obowiązane stosować metody, technologie i środki techniczne chroniące powietrze przed zanieczyszczeniem.

Art. 27a. Użytkownicy silników spalinowych są obowiązani do utrzymania tych silników w stanie technicznym zabezpieczającym powietrze przed zanieczyszczeniem ponad wielkości określone w odrębnych przepisach.

Art. 28.

1. Przy podejmowaniu przedsięwzięć, z którymi związane jest wprowadzanie do powietrza substancji zanieczyszczających, uwzględnia się aktualny stan zanieczyszczenia powietrza na danym obszarze, określany przez właściwego wojewódzkiego inspektora ochrony środowiska.

2. Na obszarze, na którym nastąpiło przekroczenie dopuszczalnych stężeń substancji zanieczyszczających, starosta, wykonujący zadanie z zakresu administracji rządowej może, w drodze decyzji, nałożyć na jednostkę organizacyjną prowadzącą działalność powodującą wprowadzanie substancji zanieczyszczających obowiązek prowadzenia pomiarów stężeń tych substancji w powietrzu.

3. Organem właściwym do wydawania decyzji, o których mowa w ust. 2, dla obiektów zaliczonych do inwestycji szczególnie szkodliwych dla środowiska i zdrowia ludzi, określonych w odrębnych przepisach, jest wojewoda.

Art. 29.

1. Minister właściwy do spraw środowiska w porozumieniu z Ministrem Zdrowia i Opieki Społecznej określi, w drodze rozporządzenia, listy substancji zanieczyszczających, dopuszczalne wartości stężeń tych substancji w powietrzu oraz zakres, warunki ich dostrzymywania, obszar, na którym mają obowiązywać, a także czas ich obowiązywania.

2. Minister właściwy do spraw środowiska określi, w drodze rozporządzenia, dopuszczalne do wprowadzania do powietrza ilości i rodzaje substancji zanieczyszczających z procesów technologicznych i operacji technicznych, warunki uznawania dopuszczalnych ilości i rodzajów substancji zanieczyszczających za dotrzymane, czas obowiązywa-

nia tych ustaleń, postępowanie w przypadku zakłóceń w procesach technologicznych i operacjach technicznych lub pracy urządzeń ochronnych, warunki prowadzenia tych procesów i operacji oraz konieczne ze względu na wymagania ochrony środowiska urządzenia techniczne, a także przypadki, w których jest niezbędne prowadzenie pomiarów stężeń substancji zanieczyszczających w gazach odlotowych i zakres tych pomiarów.

3. Minister właściwy do spraw środowiska określi, w drodze rozporządzenia, szczegółowe zasady ustalania dopuszczalnych do wprowadzania do powietrza rodzajów i ilości substancji zanieczyszczających oraz wymagania, jakim powinna odpowiadać dokumentacja niezbędna do wydania decyzji, o której mowa w art. 30 ust. 1.

4. Minister właściwy do spraw środowiska określi, w drodze rozporządzenia, dopuszczalne wielkości i rodzaje substancji zanieczyszczających wytwarzanych przez silniki spalinowe, czas obowiązywania tych ustaleń oraz konieczne ze względu na ochronę środowiska urządzenia techniczne wymagane w układach tych silników.

5. Minister właściwy do spraw środowiska określi, w drodze rozporządzenia, metody obliczania stanu zanieczyszczenia powietrza dla źródeł istniejących i projektowanych.

Art. 32.

1. Wojewoda, na wspólny wniosek wojewódzkiego inspektora sanitarnego i wojewódzkiego inspektora ochrony środowiska w porozumieniu z właściwymi starostami, może określić, w drodze rozporządzenia, alarmowe poziomy stężeń zanieczyszczeń dla terenu województwa lub jego części oraz określić zakres działań zmierzających do ograniczenia emisji zanieczyszczeń do powietrza, a w szczególności:

- 1) tryb i sposób ogłaszania stanów alarmowych,
- 2) listę jednostek organizacyjnych obowiązanych do ograniczenia lub zakazu emisji,
- 3) tryb uzgadniania sposobu i zakresu ograniczenia emisji,
- 4) sposób organizacji i ograniczeń lub zakazu ruchu pojazdów, maszyn i urządzeń napędzanych silnikami spalinowymi na obszarze, na którym ogłoszono stan alarmowy.

MATERIAŁ NR 6

Polityka ochrony środowiska w UE – powietrze atmosferyczne

Polityka ochrony powietrza atmosferycznego jest dziś traktowana przez Unię Europejską jako nieodłączny element polityki na rzecz trwałego i zrównoważonego rozwoju. W trakcie realizacji piątego programu „W stronę zrównoważonego rozwoju” za priorytetowe dziedziny uznano między innymi: zrównoważone gospodarowanie zasobami naturalnymi, zintegrowane zwalczanie zanieczyszczeń gazowych i ograniczenie zużycia energii nieodnawialnej.

Propozycja kolejnego, szóstego programu działań w dziedzinie środowiska naturalnego, zatytułowanego „Środowisko 2010: Nasza przyszłość zależy od naszego wyboru” (Environment 2010: Our Future, Our Choice), na lata 2001-2010, za priorytetowe uznaje przeciwdziałanie zmianom klimatycznym (efektowi cieplarnianemu). W 1997 roku Wspólnota Europejska przyjęła w Kioto zobowiązanie ograniczenia emisji CO₂ o 8% do 2008 r. Chociaż nie jest to zadanie łatwe, w przedłożonym w końcu stycznia 2001 r. projekcie szóstego programu na rzecz ochrony środowiska Komisja Europejska zaproponowała przyjęcie znacznie bardziej ambitnego celu: zredukowania emisji o 20-40%

w okresie do 2020 r. Polska przystąpiła również do konwencji klimatycznej, deklarując redukcję emisji gazów cieplarnianych o 6% do 2002 roku. Wymaga to dość zasadniczej zmiany polityki energetycznej i transportowej, w tym kosztownej przebudowy zanieczyszczających środowisko elektrowni, a także stopniowego odejścia od wykorzystywania paliw płynnych do napędu samochodów.

Wspólnota jest również sygnatariuszem Konwencji Genewskiej z 1979 r. w sprawie transgranicznego zanieczyszczania powietrza na dalekie odległości, a związana z tym problemem wspólnotowa legislacja ma przede wszystkim na celu zmniejszenie emisji zanieczyszczeń przez przemysł i transport drogowy. Strategia Wspólnoty w odniesieniu do transportu drogowego koncentruje się na działaniu na rzecz: ograniczenia emisji (obowiązek stosowania katalizatorów), zmniejszenia zużycia paliwa przez samochody osobowe (we współpracy z producentami samochodów) i promowaniu „czystych” pojazdów (poprzez bodźce podatkowe).

Świat opakowań – czym jest opakowanie, jakie być powinno?

Poziom: gimnazjum, liceum

Przedmiot: biologia, geografia, ekologiczna ścieżka edukacyjna

Cele operacyjne:

UCZENI:

- definiuje pojęcie „opakowanie”,
- omawia funkcję opakowania, określa jego formę i wpływ na sprzedaż produktu,
- ustala, na co zwraca uwagę klient robiący zakupy w supermarkecie,
- analizuje „cykl życiowy” opakowania, wskazuje na opakowanie jako na źródło odpadów,
- charakteryzuje, jak powinno wyglądać opakowanie przyjazne dla środowiska przyrodniczego i człowieka,
- planuje zakupy, uwzględniając aspekt ekologiczny opakowania,
- konstruuje opakowanie według zasady – proste, tanie, estetyczne, przyjazne dla środowiska przyrodniczego,
- wymienia polskie i europejskie standardy gospodarowania odpadami,
- przedstawia przykłady systemów gospodarowania odpadami w państwach UE (Niemcy, Wielka Brytania, Finlandia).

Metody i techniki pracy:

- metoda problemowa,
- projekcja filmu,
- elementy dyskusji dydaktycznej – dokończ myśl,
- opis aktywny,
- praca w grupach.

Czas:

- jedna bądź dwie jednostki lekcyjne

Źródła:

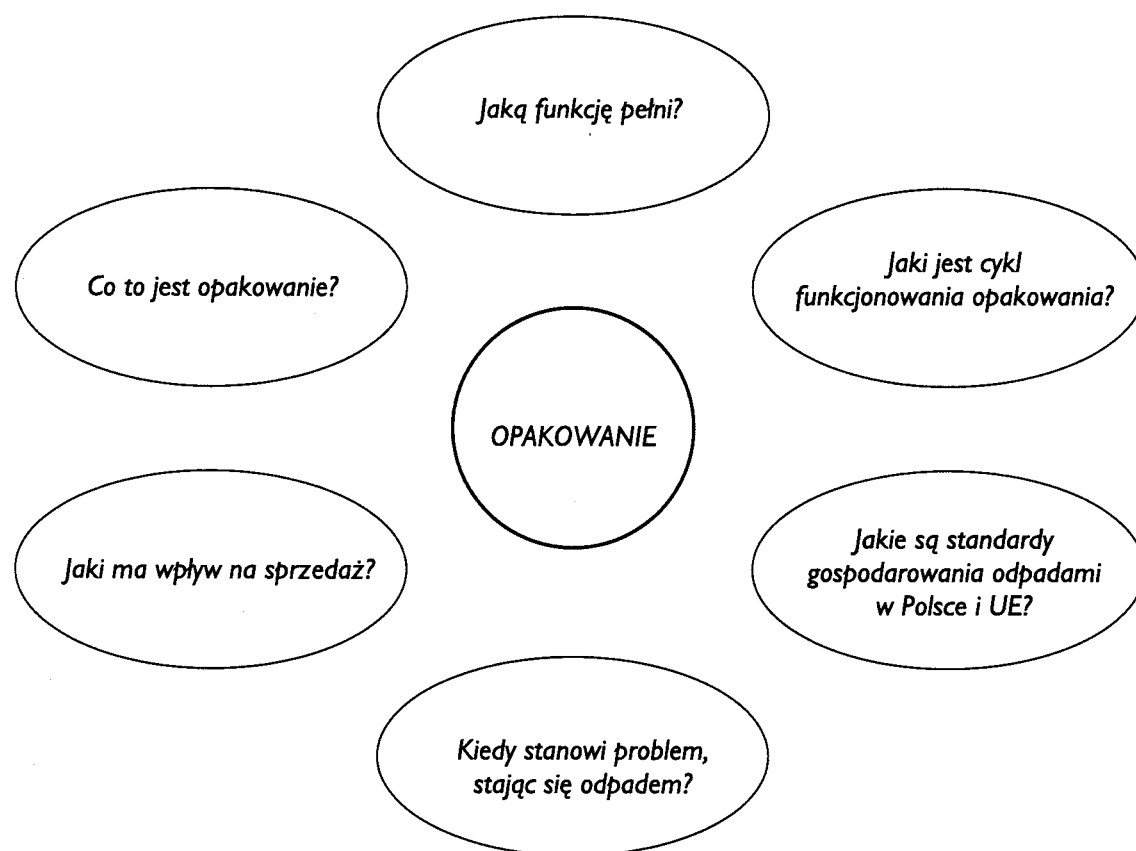
- Film „Świat wokół nas. Część 4. Europa przeciw zagrożeniom. Opakowania”;
- Ustawa z dnia 11 maja 2001 r. o opakowaniach i odpadach opakowaniowych,
- T. Miński, *Ekologia, środowisko, przyroda*, WSiP, Warszawa 1995.

Materiały uzupełniające:

- 1) Co to jest opakowanie? Jaką funkcję pełni? Jaki ma wpływ na sprzedaż?
- 2) Jak powinno wyglądać opakowanie? Jaką powinno mieć formę?
- 3) Lista zakupów.
- 4) Przykłady rozwiązań w państwach UE.
- 5) Strategie działania państwa. Ustawa z dnia 11 maja 2001 r. o opakowaniach i materiałach opakowaniowych (fragmenty).

Realizacja:

1. Zajęcia rozpoczynamy od zaprezentowania uczniom opakowań, staramy się zgromadzić opakowania wyprodukowane z różnych materiałów, tak aby uczniowie mogli wskazać ich różnorodność. Nauczyciel prezentując opakowania zwraca się do uczniów z pytaniem – „Co to jest opakowanie?”, „Kiedy powstał pomysł pakowania produktów?”, „Dlaczego pakujemy towar?”.
2. Nauczyciel zapisuje na tablicy słowo kluczowe – *opakowanie*. Stawia pytania:

3. Prezentacja filmu. Uczniowie, oglądając film, poszukują odpowiedzi na postawione pytania.
4. Nauczyciel dzieli uczniów na grupy i zapoznaje z zadaniami do wykonania. Każda grupa otrzymuje kartę pracy (Materiał uzupełniający nr 1). Na podstawie wiadomości przekazanych w filmie oraz własnych doświadczeń uczniowie odpowiadają na pytania. Po zrealizowaniu zadań uczniowie prezentują wyniki pracy zespołowej. Uzupełniają schemat, umieszczając we właściwym miejscu odpowiednie wiadomości (np. Co to jest opakowanie? – *To sposób zabezpieczenia towaru, zwiększający jego atrakcyj-*

ność; Jaką funkcję pełni opakowanie? – Chroni produkt przed uszkodzeniem, informuje nas o jego jakości i pochodzeniu; Jaki ma wpływ na sprzedaż? – Zwiększa atrakcyjność towaru, produkt szybciej wpada klientowi w oko, klient szybciej podejmuje decyzję o zakupie).

5. Nauczyciel prosi uczniów o zapisanie kilku spostrzeżeń, jakie nasuwają im się, kiedy analizują przykładową sytuację: „*Jesteś w dużym sklepie na zakupach, poruszasz się między kolorowymi półkami wypełnionymi po brzegi towarem. Twój wzrok skupia się na opakowaniach, które Co dzieje się z opakowaniem, kiedy staje się już niepotrzebne?*”

Uczniowie zwracają uwagę na fakt, iż decyzję o zakupie danego towaru podejmują dość szybko, że w dużym stopniu ma na nią wpływ atrakcyjność opakowania. Po spełnieniu swojej funkcji opakowanie trafia do kosza, staje się odpadem, problemem. Uczniowie uzupełniają schemat nowymi wiadomościami.

Pojawia się nowy problem, który zostaje przedstawiony uczniom – Jakie powinno być opakowanie, aby było bezpieczne dla środowiska przyrodniczego i stanowiło atrakcję dla klienta? (Materiał uzupełniający nr 2). Uczniowie w grupach wypisują wymogi, jakie powinno spełniać opakowanie, aby było bezpieczne dla środowiska przyrodniczego i stanowiło atrakcję dla klienta. Układają hasła ukazujące bezsens kupowania towaru zapakowanego w materiał nie nadający się do powtórnego wykorzystania.

Poszukiwanie alternatyw – Kupić czy nie kupić? (Materiał uzupełniający nr 3). Uczniowie, dyskutując w grupach podejmują decyzje o zakupie produktu, uzasadniają swój wybór.

6. Na zakończenie zajęć uczniowie zastanawiają się, jakie są strategie i mechanizmy prawne oraz ekologiczne gospodarowania odpadami w Polsce i krajach UE. Bazując na otrzymanych materiałach, przedstawiciel grupy reprezentujący jednocześnie państwo (Polska, Finlandia, Niemcy) prezentuje, jak działa w poszczególnych państwach gospodarka odpadami i system informacyjno-prawny. Analiza *Ustawy o opakowaniach i odpadach opakowaniowych* z dnia 11 maja 2001 r.
7. Podsumowanie zajęć – uczniowie, odpowiadają na postawione w temacie pytanie: Czym jest opakowanie, jakie być powinno, jaki ma wpływ na psychikę klienta, jak wpływa na środowisko przyrodnicze? Zapisanie wniosków końcowych.

Materiały uzupełniające

MATERIAŁ NR 1

Co to jest opakowanie? Jaką funkcję pełni? Jaki ma wpływ na sprzedaż?

Dokończ myśl:

Producent stosuje różne opakowania, ponieważ:

- a.
- b.

Konsument kupuje towary różnorodnie opakowane, ponieważ:

- a.
- b.

Opakowanie powinno informować klienta o:

- a.
- b.

Kupując produkty powinniśmy zwracać uwagę, czy opakowanie jest:

- a.
- b.

MATERIAŁ NR 2

1. Jak powinno wyglądać opakowanie? Jaką powinno mieć formę? (proste, tanie, estetyczne, zrobione z materiału nadającego się do powtórnego wykorzystania).
2. Co powinien wiedzieć projektant, projektujący opakowania? (kto jest odbiorcą produktu, jakie są przyzwyczajenia klienta, nawyki).
3. Z jakiego materiału powinno być wykonane opakowanie, aby było przyjazne dla środowiska i zdrowia człowieka?

Ułóż kilka haseł na temat zakupu produktów zapakowanych w materiał, który w krótkim czasie zasili kosz na śmieci, stając się odpadem.

Na podstawie wiadomości, które poznałeś, i własnych doświadczeń wykonaj opakowanie dla dowolnego produktu, wykorzystując dowolny materiał. Pamiętaj o zasadach, które wcześniej ustaliłeś.

MATERIAŁ NR 3

Przedyskutuj w grupie, dlaczego kupicie te, a nie inne produkty. Przy każdym z produktów zapisz uwagę, dlaczego go kupujesz, bądź nie kupujesz. Lista zakupów:

1. Sok pomarańczowy w kartonowym pudełeczku
 - 0,33 l,
 - litrowy.
2. Sok pomarańczowy w szklanej butelce.
3. Sok pomarańczowy w plastikowej butelce.
4. Woda mineralna w półlitrowej butelce.
5. Woda mineralna w litrowej butelce.
6. Bułeczki zapakowane w papierową torebkę.
7. Bułeczki zapakowane w foliową torebkę.
8. Produkt opakowany w jednorazowe opakowania plastikowe.
9. Produkt opakowany w mniej barwne szare opakowanie papierowe.

MATERIAŁ NR 4

Przykłady rozwiązań w państwach UE

Niemcy – wprowadzone zostały podatki lokalne, za segregację odpadów i ich ponowne wykorzystanie płać sami mieszkańcy. Jest to bardzo kosztowny, ale skuteczny system, który cechuje wysoka świadomość mieszkańców.

Wielka Brytania – odzysk i segregacja odpadów odbywa się na jasno sprecyzowanych i znanych mieszkańcom zasadach. Pomiędzy rządem, przemysłem i władzami lokalnymi obowiązuje porozumienie, według zasady „Kto segreguje, nie płaci za wywóz”. Dobrze rozwinięty jest system informacyjny.

MATERIAŁ NR 5

Strategie działania państwa:

- 1) zapobieganie powstawaniu odpadów;
- 2) minimalizacja produkcji opakowań;
- 3) wykorzystanie gospodarcze zużytych opakowań (biznes śmieciowy);
- 4) preferowanie opakowań wielokrotnego użycia;
- 5) wymóg środowiskowy, produkcja opakowań z materiałów ulegających biodegradacji (poszukiwanie nowych technologii produkcji, np. skrobia);

Polska zobowiązana jest dostosować standardy gospodarki odpadami do wymogów UE. Do 2001 zobowiązani byliśmy określić, na ile jesteśmy w stanie zagospodarować odpady (wymogi w UE 50%, nasze realia – 25%). W odróżnieniu od UE w niewielkim stopniu odzyskujemy zużyte opakowania. Czekają nas dostosowanie panujących u nas standardów gospodarowania odpadami do wymogów UE. Ważna w tym jest współpraca przemysłu z administracją rządową i władzami lokalnymi, szybsze osiągnięcie przyjętych pułapów gospodarczego odzysku zużytych opakowań.

Ustawa z dnia 11 maja 2001 r. o opakowaniach i odpadach opakowaniowych
(Dz. U. Nr 63 z dnia 22 czerwca 2001 r., poz. 638)

Rozdział 1

Przepisy ogólne

Art. 1.

1. Ustawa określa wymagania, jakim muszą odpowiadać opakowania ze względu na zasady ochrony środowiska oraz sposoby postępowania z opakowaniami i odpadami opakowaniowymi, zapewniające ochronę życia i zdrowia ludzi oraz ochronę środowiska, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.
2. W sprawach dotyczących postępowania z odpadami opakowaniowymi w zakresie nieuregulowanym w ustawie stosuje się przepisy o odpadach.
3. Przepisy ustawy nie naruszają postanowień działu II w tytule I ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. Nr 62, poz. 627).

Art. 2. Przepisy ustawy stosuje się do opakowań wprowadzanych na polski obszar celny w ramach procedury dopuszczenia do obrotu opakowań będących przedmiotem działalności gospodarczej na terenie kraju oraz wszystkich powstały z nich odpadów opakowaniowych.

Art. 3.

1. Opakowaniami w rozumieniu ustawy są wprowadzone do obrotu wyroby wykonane z jakichkolwiek materiałów, przeznaczone do przechowywania, ochrony, przewozu, dostarczania lub prezentacji wszelkich produktów, od surowców do towarów przetworzonych.

2. Opakowania obejmują:

- opakowania jednostkowe, służące do przekazywania produktu użytkownikowi w miejscu zakupu, w tym przeznaczone do konsumpcji produktów naczyń jednorazowego użytku,
- opakowania zbiorcze, zawierające wielokrotność opakowań jednostkowych produktów, niezależnie od tego, czy są one przekazywane użytkownikowi, czy też służą zaopatrywaniu punktów sprzedaży i które można zdjąć z produktu bez naruszenia jego cech,
- opakowania transportowe, służące do transportu produktów w opakowaniach jednostkowych lub zbiorczych w celu zapobiegania ich uszkodzeniom, z wyłączeniem kontenerów do transportu drogowego, kolejowego, wodnego lub lotniczego.

3. Ilekcioć w ustawie jest mowa o:

- odpadach opakowaniowych – rozumie się przez to wszystkie opakowania, w tym opakowania wielokrotnego użytku wycofane z ponownego użycia, stanowiące odpady w rozumieniu przepisów o odpadach, z wyjątkiem odpadów powstających w procesie produkcji opakowań,
- odzysku – rozumie się przez to odzysk w rozumieniu przepisów o odpadach,
- recyklingu – rozumie się przez to recykling w rozumieniu przepisów o odpadach, wielokrotnym użytku – rozumie się przez to każde działanie, w trakcie którego opakowanie przeznaczone i zaprojektowane do co najmniej dwukrotnego zastosowania jest powtórnie wykorzystywane do tego samego celu, do którego było pierwotnie przeznaczone.

Art. 4. Przepisy ustawy nie naruszają wymagań przewidzianych dla opakowań w przepisach odrębnych.

Rozdział 2

Obowiązki producenta, importera i eksportera opakowań

Art. 5.

1. Producent i importer opakowań powinni ograniczać ilość i negatywne oddziaływanie na środowisko substancji stosowanych do produkcji opakowań oraz wytwarzanych odpadów opakowaniowych w taki sposób, aby:

- objętość i masa opakowań były ograniczone do niezbędnego minimum wymaganego do spełnienia ich funkcji, biorąc pod uwagę oczekiwania użytkownika,
- opakowania były projektowane i wykonane w sposób umożliwiający ich wielokrotny użytek i późniejszy recykling, a jeśli nie jest to możliwe, to przynajmniej recykling, a jeżeli nie jest on możliwy, to inną formę odzysku,

- opakowania zawierały możliwie najmniejszą ilość substancji stwarzających zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzi lub dla środowiska,
- maksymalna suma zawartości ołowiu, kadmu, rtęci i chromu sześciowartościowego w opakowaniu nie przekraczała 100 mg/kg, z zastrzeżeniem ust. 3.

2. Minister właściwy do spraw środowiska, kierując się potrzebą uzyskania wiarygodnych i powtarzalnych wyników, określi, w drodze rozporządzenia, metodyki referencyjne oznaczania sumy zawartości ołowiu, kadmu, rtęci i chromu sześciowartościowego w opakowaniach.

3. Minister właściwy do spraw środowiska, kierując się właściwościami fizycznymi i składem chemicznym opakowań, a także ryzykiem powstania zagrożeń dla życia lub zdrowia ludzi lub dla środowiska, określi, w drodze rozporządzenia, rodzaje opakowań zwolnionych z wymagań określonych w ust. 1 pkt 4 oraz rodzaje opakowań, dla których maksymalna suma zawartości ołowiu, kadmu, rtęci i chromu sześciowartościowego może być wyższa niż określona w ust. 1 pkt 4, czas trwania oraz szczegółowe warunki zwolnienia lub podwyższenia zawartości.

4. Minister właściwy do spraw środowiska w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw gospodarki, kierując się właściwościami fizycznymi i składem chemicznym opakowań i odpadów opakowaniowych oraz ich podatnością na rozkład biologiczny, może określić, w drodze rozporządzenia:

- wymagania dotyczące opakowań ze względu na zalecaną metodę odzysku,
- wymagania dotyczące opakowań wielokrotnego użytku.

5. Minister właściwy do spraw środowiska w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw gospodarki, kierując się dostępnymi możliwościami technologicznymi i wymaganiami ochrony środowiska, może, w drodze rozporządzenia, ustanowić ograniczenia lub zakazy stosowania określonych substancji używanych do produkcji opakowań, nie spełniających wymagań określonych w ust. 1.

Art. 6.

1. Producent i importer opakowań mają obowiązek ich oznakowania, chyba że rodzaj opakowania tego nie wymaga.

2. Oznakowanie powinno określać:

- rodzaj materiałów wykorzystanych do produkcji opakowania,
- możliwość wielokrotnego użytku opakowania,
- przydatność opakowania do recyklingu.

3. Oznakowanie umieszcza się na opakowaniu lub na naklejonej na nim etykiecie, a jeśli rozmiary opakowania na to nie pozwalają – na dołączonej do niego informacji.

4. Oznakowanie powinno być wyraźne, widoczne i czytelne oraz powinno zachowywać trwałość również po otwarciu opakowania.

Art. 7.

1. Producent, importer i eksporter opakowań są obowiązani do składania właściwemu marszałkowi województwa rocznego sprawozdania o masie wytworzonych, przywiezionych z zagranicy oraz wywiezionych za granicę opakowań, według rodzaju materiałów, z jakich zostały wykonane, z wyszczególnieniem opakowań wielokrotnego użytku, oraz o przestrzeganiu ograniczeń wynikających z art. 5 ust. 1 pkt 4, w terminie do dnia 31 marca za poprzedni rok kalendarzowy.

Czystsza produkcja. Odpady przemysłowe

Poziom: gimnazjum, liceum

Przedmiot: biologia, geografia, ścieżka edukacja ekologiczna

Cele operacyjne:

UCZEŃ:

- wyjaśnia, co należy rozumieć przez pojęcie: odpady przemysłowe, czysta produkcja,
- określa główne źródła oraz skalę produkcji odpadów przemysłowych w Polsce, porównuje ją do produkcji światowej,
- przedstawia hierarchię postępowania z odpadami przemysłowymi, odnosząc się do prawa polskiego i wymogów Unii Europejskiej,
- podaje przykłady dostosowania produkcji przemysłowej do obowiązujących norm prawnych oraz proekologicznych systemów zarządzania środowiskiem,
- wskazuje kierunki działań w zakresie gospodarowania odpadami przemysłowymi dostosowujące prawodawstwo polskie do prawa wspólnotowego.

Metody i techniki pracy:

- projekcja filmu,
- konferencja prasowa,
- analiza dokumentów,
- burza mózgów,
- poster.

Czas:

- jedna lub dwie jednostki lekcyjne.

Źródła:

- Gospodarka odpadami w Polsce i wymogi związane z wejściem Polski do UE,
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. o odpadach. (Dz. U. Nr 62 z 20 czerwca 2001 r., poz. 628 oraz Dz. U. Nr 41 z 19 kwietnia 2002 r., poz. 365) Tekst ujednolicony po zmianie z 20 marca 2002 roku. Stan prawny na 1 maja 2002 roku,
- A. Kalinowska. Ekologia wybór przeszłości. Editions Spotkania, Warszawa, 1991,
- T. Umiński, Ekologia. Środowisko. Przyroda, WSiP, Warszawa 1995.

Materiały uzupełniające:

- 1) Zasady pracy na zajęciach.
- 2) Instrukcja do oglądania filmu.
- 3) Zasady pracy w grupach.

4) Materiały źródłowe:

- materiał źródłowy nr 1,
- materiał źródłowy nr 2 – Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. o odpadach.

Realizacja:

1. Nauczyciel przedstawia uczniom tematykę i plan zajęć. Informuje, że zajęcia będą przebiegały w formie konferencji prasowej pod hasłem: „Idea czystej produkcji i system zarządzania środowiskiem”. Omawia metodę pracy na lekcji, wyjaśnia zasady pracy (Materiał uzupełniający nr 1). Dzieli uczniów na trzy grupy: grupę dziennikarzy, przedstawicieli Instytutu Gospodarki Odpadami i przedstawicieli rządu. Informuje, że źródłem wiadomości niezbędnych do dalszej pracy jest w dużym stopniu materiał filmowy.
2. Zwraca się z pytaniem: Co należy rozumieć przez pojęcie „odpady przemysłowe” i na czym polega idea czystej produkcji? Odpowiedź ucznia powinna zawierać przykładowe treści:
 - „Odpady oznaczają każdą substancję lub przedmiot należący do jednej z kategorii: pozostałości z procesów przemysłowych, pozostałości z wydobywania lub przetwarzania surowców, pozostałości z procesów usuwania zanieczyszczeń, których posiadacz pozbywa się, zamierza pozbyć się lub do ich pozbycia się jest obowiązany”. „Czysta produkcja jest sposobem na dostarczanie żywności, towarów i usług w systemach zaprojektowanych rozważnie, gdzie ochrona środowiska i zdrowie człowieka jest elementem najważniejszym”.
 - „Czysta produkcja to unikanie stosowania niebezpiecznych substancji i produkcji toksycznych odpadów. Wprowadzane do produkcji surowce i energia są odnawialne, wykorzystywane ponownie i zachowywane”.
3. Projekcja filmu – „Świat wokół nas. Część 4. Europa przeciw zagrożeniom. Czysta produkcja. Odpady przemysłowe.” Nauczyciel informuje uczniów, na co powinni zwrócić szczególną uwagę podczas oglądania filmu, rozdaje instrukcję do oglądania filmu (Materiał uzupełniający nr 2).
4. Praca w grupach, uczniowie wykonują przydzielone zadania (Materiał uzupełniający nr 3), przygotowują się do konferencji prasowej. Nauczyciel zwraca uwagę, iż uczniowie w trakcie zajęć powinni wykorzystać wiadomości zawarte w filmie i w otrzymanych materiałach.
5. Rozpoczęcie konferencji prasowej. Uczniowie zajmują odpowiednio miejsca przy stole konferencyjnym (dobrze jest wcześniej przygotować stół konferencyjny, odpowiednio oznakować miejsca, rozdać identyfikatory uczestnikom konferencji). Nauczyciel rozpoczyna konferencję prasową, przedstawia uczestników i poruszany problem.
„Witam wszystkich zgromadzonych na dzisiejszym spotkaniu przedstawicieli rządu, przedstawicieli Instytutu Gospodarki Odpadami oraz przybyłych na konferencję dziennikarzy. Przypominam, iż celem naszego spotkania jest przybliżenie problemu gospodarowania odpadami przemysłowymi w Polsce oraz warunków, jakie stawia przed nami w tym zakresie Unia Europejska. Sądzę, iż przedstawiciele Instytutu Gospodarowania Odpadami przedstawią również przykłady systemowych rozwiązań zgodnych z ideą czystej produkcji. Proszę o zachowanie porządku, zadawania pytań zgodnych z poruszonym tematem i udzielanie wyczerpujących odpowiedzi. Życzę miłej atmosfery

i ogólnego zadowolenia z dzisiejszego spotkania. Teraz oddaję głos przedstawicielom świata mediów”.

Nauczyciel przypomina, że pytania zadawane przez dziennikarzy mogą dotyczyć wyłącznie tematyki zawartej w filmie.

Dziennikarze zadają pytania, kierując je zarówno do przedstawicieli rządu, jak i Instytutu Gospodarki Odpadami. Przykładowe pytania i odpowiedzi:

- Kiedy weszła w życie ustawa o odpadach i jakie są jej główne przesłanki?
 - Odpowiada przedstawiciel rządu: „Wstępne uporządkowanie zagadnień związanych z gospodarką odpadami nastąpiło w 1997 roku. Ustawa o odpadach weszła w życie w 1988 roku. W kwietniu 2001 roku wprowadzono poprawki do ustawy, tekst ustawy ujednolicono w maju 2002 roku, po zmianie z marca 2002 roku. W myśl ustawy najważniejsze jest:
 - zapobieganie powstawaniu odpadów,
 - minimalizacja ilości odpadów,
 - recykling w miejscu powstania, czemu służyć ma w pierwszym rzędzie:
 - usuwanie odpadów z miejsc, w których powstały w celu ich zagospodarowania,
 - usuwanie odpadów z miejsc, w których powstały w celu ich unieszkodliwiania”.
- Jak przepisy unijne określają zasady skutecznego gospodarowania odpadami?
 - Odpowiada przedstawiciel rządu: „Zasady skutecznego gospodarowania regulują w przepisach unijnych dwie podstawowe dyrektywy. Pierwsza dotycząca gospodarowania odpadami, druga mówiąca o odpadach niebezpiecznych. Dyrektywy ramowe są uzupełniane przez dwie grupy dyrektyw szczegółowych. Pierwsza grupa dyrektyw szczegółowych dotyczy rodzajów odpadów przemysłowych, druga grupa dotyczy instalacji, w których można te odpady unieszkodliwiać”.
- Jakie są kierunki działań w zakresie gospodarowania odpadami przemysłowymi w Polsce? Czy są one zgodne z prawodawstwem wspólnotowym?
 - Odpowiada przedstawiciel Instytutu Gospodarki Odpadami: „W Polsce produkuje się rocznie 110 mln ton odpadów przemysłowych (świat – 22 mld ton). W 1993 roku powstał w Katowicach Instytut Gospodarowania Odpadami, którego celem jest opracowanie systemowych rozwiązań w gospodarce odpadami, prognozowanie oddziaływań planów i przedsięwzięć na środowisko, sporządzanie raportów, szkolenie i doradztwo w zakresie gospodarki odpadami. Zauważa się już coraz więcej przykładów dostosowania przemysłu do obowiązujących w Polsce i UE norm oraz standardów. Proekologiczne systemy zarządzania środowiskiem wprowadza Thomson Polcolor oraz największy w Polsce producent energii, Elektrociepłownia Bełchatów. Wprowadzane przedsięwzięcia to głównie:
 - innowacje technologiczne prowadzące do redukcji emisji zanieczyszczeń gazowych,
 - wycofanie substancji toksycznych, zastępowanie ich nową generacją substancji przyjaznych dla środowiska,
 - odzysk i ponowne wykorzystanie odpadów,
 - monitoring składowisk odpadów niebezpiecznych”.

- Jakie są problemy w zakresie gospodarowania odpadami przemysłowymi z uwzględnieniem prawodawstwa unijnego?
 - Odpowiada przedstawiciel Instytutu Gospodarki Odpadami „Podstawowe problemy w stosowaniu unijnych zaleceń to według Raportu Państwowej Inspekcji Ochrony Środowiska:
 - produkcja i składowiska odpadów niebezpiecznych,
 - brak monitoringu składowisk odpadów niebezpiecznych,
 - utylizacja odpadów niebezpiecznych,
 - metody i technologie zabezpieczające przed odpadami niebezpiecznymi. Negocjacje z UE w sprawie gospodarowania odpadami przemysłowymi prowadzone są w dwóch etapach:
 - etap wstępny – przegląd prawa wspólnotowego, wykazu obowiązujących przepisów prawnych (dwie grupy przepisów – Lista A – przepisy obowiązujące absolutnie, Lista B – wytyczne i zalecenia), ich analiza pod kątem stopnia zgodności z naszym prawem oraz pojawiające się wymogi,
 - etap negocjacji – ustalenia”.
- 6. Następuje zakończenie konferencji, nauczyciel dziękuje zgromadzonym uczestnikom spotkania i prosi uczniów o podsumowanie i podanie wniosków końcowych. Wnioski końcowe redagowane są w oparciu o fakty zaczerpnięte z konferencji („burza mózgów”). Uczniowie przedstawiają propozycje wniosków, które zostają zapisane na tablicy, a następnie poddane wspólnej analizie, w trakcie której zostają wybrane wnioski o ostatecznym brzmieniu i zapisane na arkuszu papieru w postaci plakatu (można go potem wyeksponować w szkole, w odpowiednim miejscu).
- 7. Na zakończenie zajęć nauczyciel proponuje uczniom, aby na podstawie wiadomości uzyskanych w czasie oglądania filmu, zaprojektowali poster reklamujący proekologiczną politykę gospodarowania i utylizacji odpadów na terenie elektrowni Bełchatów (praca w grupach).

Materiały uzupełniające

MATERIAŁ NR I Zasady pracy na zajęciach

- 1) praca na lekcji ma charakter konferencji prasowej; wykorzystuj otrzymane materiały oraz treści filmu,
- 2) zwracaj uwagę na wiadomości zawarte w filmie, korzystaj z instrukcji, rób notatki,
- 3) pamiętaj, odróżniaj opinię od faktu, wiadomości subiektywne od obiektywnych,
- 4) pamiętaj o zasadach współpracy i kulturze prowadzenia dyskusji.

MATERIAŁ NR 2

Instrukcja do filmu

Podczas oglądania filmu zwróć uwagę na następujące problemy:

1. Główne źródła oraz skala produkcji odpadów przemysłowych w Polsce.
2. Wielkość produkcji odpadów przemysłowych na świecie.
3. Hierarchia postępowania z odpadami przemysłowymi, zgodnie z prawem polskim i wymogami Unii Europejskiej.
4. Przykłady dostosowania produkcji przemysłowej do obowiązujących norm prawnych oraz proekologicznych systemów zarządzania środowiskiem.
5. Kierunki działań w zakresie gospodarowania odpadami przemysłowymi zgodnie z prawem wspólnotowym oraz pojawiające się problemy.

MATERIAŁ NR 3

Zasady pracy w grupach

1. Grupa dziennikarzy – przygotuj wspólnie listę pytań do przedstawicieli rządu oraz Instytutu Gospodarowania Odpadami, następnie wybierz te, dzięki którym uzyskasz oczekiwaną odpowiedź. Pamiętaj, pytania mogą dotyczyć jedynie tematyki poruszanej na filmie i zawartej w otrzymanych materiałach. Uwzględnij na liście pytania dodatkowe.
2. Grupa przedstawicieli Instytutu Gospodarowania Odpadami – przygotuj się do udzielania odpowiedzi, oglądając film oraz analizując otrzymane materiały, postaraj się przewidzieć, jakie pytania mogą paść ze strony dziennikarzy. Zrób notatki pomocnicze. Jeżeli zadawane pytania wykraczają poza źródła, możesz nie udzielić odpowiedzi.
3. Grupa przedstawicieli rządu – przygotuj się do udzielania odpowiedzi, oglądając film oraz analizując otrzymane materiały postaraj się przewidzieć, jakie pytania mogą paść ze strony dziennikarzy. Zwróć uwagę na treść ustawy o odpadach. Zrób notatki pomocnicze. Jeżeli zadawane pytania wykraczają poza źródła, możesz nie udzielić odpowiedzi.

Materiał źródłowy nr 1

Wstępne uporządkowanie zagadnień związanych z gospodarką odpadami nastąpiło w 1997 roku z chwilą ukazania się ustawy o odpadach. Większość polskich przedsiębiorców dopiero pod jej wpływem uświadomiła sobie, że problem do niedawna pomijany naprawdę istnieje, i że jest on tak naprawdę problemem ekonomicznym. Ustawa o odpadach weszła w życie w 1988 roku. W kwietniu 2001 roku wprowadzono poprawki do ustawy, tekst ustawy ujednolicono w maju 2002 roku (Art. 5 Ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 roku o odpadach. Dz. U. Nr 62, poz. 682), po zmianie z marca 2002 roku.

W myśl ustawy najważniejsze jest:

- 1) zapobieganie powstawaniu odpadów,
- 2) minimalizacja ilości odpadów,
- 3) recykling w miejscu powstania, czemu służyć ma w pierwszym rzędzie:

- usuwanie odpadów z miejsc, w których powstały w celu ich zagospodarowania,
- usuwanie odpadów z miejsc, w których powstały w celu ich unieszkodliwienia.

Z dniem 1 stycznia 2002 roku wszedł w życie pakiet ustaw „odpadowych”, który w ramach dostosowywania przepisów do wymogów Unii Europejskiej, wprowadził dalsze, rygorystyczne regulacje związane z gospodarką odpadami przemysłowymi.

Zasady skutecznego gospodarowania regulują w przepisach unijnych dwie podstawowe dyrektywy. Pierwsza dotycząca gospodarowania odpadami, druga mówiąca o odpadach niebezpiecznych. Dyrektywy ramowe są uzupełniane przez dwie grupy dyrektyw szczegółowych. Pierwsza grupa dotyczy rodzajów odpadów przemysłowych, druga grupa dotyczy instalacji, w których można te odpady unieszkodliwiać. W 1993 roku powołano Instytut Gospodarowania Odpadami, który ma swoją siedzibę w Katowicach. Stworzono również bazę danych o odpadach oraz opracowano systemowe rozwiązania i kierunki działań w gospodarowaniu odpadami.

W Polsce nadal brak odpowiedniego rynku.

Gospodarka odpadami to trudne zadanie. Ustawodawstwo związane z odpadami jest zawiłe. Wymagane do ich przetworstwa technologie są często skomplikowane i kosztowne. Do niedawna jedyną dostępną na rynku technologią było ich składowanie. Składowanie według ustawy o odpadach powinno być stosowane w ostateczności. Dlatego tak bardzo cenione wśród odbiorców odpadów są firmy, które stosują inne rodzaje unieszkodliwiania, a jeszcze lepiej wykorzystania odpadów.

Materiał źródłowy nr 2

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. o odpadach. (Dz. U. Nr 62 z 20 czerwca 2001 r., poz. 628 oraz Dz. U. Nr 41 z 19 kwietnia 2002 r., poz. 365). Tekst ujednolicony po zmianie z 20 marca 2002 roku. Stan prawny na 1 maja 2002 roku. Fragmenty:

Rozdział 1. Przepisy ogólne

Art. 1.

1. Ustawa określa zasady postępowania z odpadami w sposób zapewniający ochronę życia i zdrowia ludzi oraz ochronę środowiska zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju, a w szczególności zasady zapobiegania powstawaniu odpadów lub ograniczania ilości odpadów i ich negatywnego oddziaływania na środowisko, a także odzysku lub unieszkodliwiania odpadów.

Art. 3.

1. Odpady oznaczają każdą substancję lub przedmiot należący do jednej z kategorii, określonych w załączniku nr 1 do ustawy, których posiadacz pozbywa się, zamierza pozbyć się lub do ich pozbycia jest obowiązany.

Odpady niebezpieczne są to odpady:

- należące do kategorii lub rodzajów odpadów określonych na liście A załącznika nr 2 do ustawy oraz posiadające co najmniej jedną z właściwości wymienionych w załączniku nr 4 do ustawy lub
- należące do kategorii lub rodzajów odpadów określonych na liście B załącznika nr 2 do ustawy i zawierające którykolwiek ze składników wymienionych w załączniku

nr 3 do ustawy oraz posiadające co najmniej jedną z właściwości wymienionych w załączniku nr 4 do ustawy.

Ilekcioć w ustawie jest mowa o:

- gospodarowaniu odpadami – rozumie się przez to zbieranie, transport, odzysk i unieszkodliwianie odpadów, w tym również nadzór nad takimi działaniami oraz nad miejscami unieszkodliwiania odpadów,
- magazynowaniu odpadów – rozumie się przez to czasowe przetrzymywanie lub gromadzenie odpadów przed ich transportem, odzyskiem lub unieszkodliwianiem,
- odzysku – rozumie się przez to wszelkie działania, niestwarzające zagrożeń dla życia, zdrowia ludzi lub dla środowiska, polegające na wykorzystaniu odpadów w całości lub w części, lub prowadzące do odzyskania z odpadów substancji, materiałów lub energii i ich wykorzystania, określone w załączniku nr 5 do ustawy.

Rozdział 2. Zasady gospodarowania odpadami

Art. 5. Kto podejmuje działania powodujące lub mogące powodować powstawanie odpadów, powinien takie działania planować, projektować i prowadzić, tak aby:

- zapobiegać powstawaniu odpadów lub ograniczać ilość odpadów i ich negatywne oddziaływanie na środowisko przy wytwarzaniu produktów, podczas i po zakończeniu ich użytkowania,
- zapewniać zgodny z zasadami ochrony środowiska odzysk, jeżeli nie udało się zapobiec ich powstaniu,
- zapewniać zgodne z zasadami ochrony środowiska unieszkodliwianie odpadów, których powstaniu nie udało się zapobiec lub których nie udało się poddać odzyskowi.

Art. 6. Wytwórca odpadów jest obowiązany do stosowania takich sposobów produkcji lub form usług oraz surowców i materiałów, które zapobiegają powstawaniu odpadów lub pozwalają utrzymać na możliwie najniższym poziomie ich ilość, a także ograniczają negatywne oddziaływanie na środowisko lub zagrożenie życia lub zdrowia ludzi.

Art. 7.

1. Posiadacz odpadów jest obowiązany do postępowania z odpadami w sposób zgodny z zasadami gospodarowania odpadami, wymaganiami ochrony środowiska oraz planami gospodarki odpadami.

2. Posiadacz odpadów jest obowiązany w pierwszej kolejności do poddania ich odzyskowi, a jeżeli z przyczyn technologicznych jest on niemożliwy lub nie jest uzasadniony z przyczyn ekologicznych lub ekonomicznych, to odpady te należy unieszkodliwiać w sposób zgodny z wymaganiami ochrony środowiska oraz planami gospodarki odpadami.

3. Odpady, których nie udało się poddać odzyskowi, powinny być tak unieszkodliwiane, aby składowane były wyłącznie te odpady, których unieszkodliwienie w inny sposób było niemożliwe z przyczyn technologicznych lub nieuzasadnione z przyczyn ekologicznych lub ekonomicznych.

4. Ministrowie właściwi do spraw gospodarki, zdrowia, rolnictwa, administracji publicznej, w zakresie swoich kompetencji, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw środowiska mogą określić, w drodze rozporządzeń, szczegółowy sposób postępowania z niektórymi rodzajami odpadów, kierując się potrzebą stworzenia schematów postępowania z tymi odpadami przez ich posiadaczy.

Rozdział 3. Plany gospodarki odpadami

Art. 14.

1. Dla osiągnięcia celów założonych w polityce ekologicznej państwa oraz realizacji zasad, o których mowa w art. 5, a także stworzenia w kraju zintegrowanej i wystarczającej sieci instalacji i urządzeń do odzysku i unieszkodliwiania odpadów, spełniających wymagania określone w przepisach o ochronie środowiska, opracowywane są plany gospodarki odpadami.

2. Plany te określają:

- aktualny stan gospodarki odpadami,
- prognozowane zmiany w zakresie gospodarki odpadami,
- działania zmierzające do poprawy sytuacji w zakresie gospodarowania odpadami,
- instrumenty finansowe służące realizacji zamierzonych celów,
- system monitoringu i oceny realizacji zamierzonych celów.

Samorządność i ekologia, czyli myśleć globalnie, działać lokalnie

Poziom: gimnazjum lub liceum

Przedmiot: wiedza o społeczeństwie

Cele operacyjne:

UCZEŃ:

- wymienia korzyści i zagrożenia wynikające z rozwoju cywilizacji przemysłowej,
- porównuje samorządność w przykładowych gminach: polskiej i holenderskiej,
- zwraca uwagę na działania proekologiczne we własnej gminie,
- formułuje wnioski,
- definiuje pojęcie samorządności,
- diagnozuje stan samorządności w swojej gminie.

Metody i techniki pracy:

- analiza przypadku (gminy),
- metaplan.

Czas:

- dwie jednostki lekcyjne

Źródła:

- Film pt. „Samorządność i ekologia”,
- Zagadnienia państwa i prawa, pod red. G. Kryszenia, Białystok-Katowice 2001,
- Krzysztof Łabędź, Społeczeństwo polskie wobec samorządu terytorialnego.

Materiały uzupełniające:

- 1) Karta pracy do filmu.
- 2) Samorządność lokalna w Polsce. Pojęcie samorządu. Samorząd gminy.

Realizacja:

1. Na początku lekcji uczniowie zastanawiają się nad pytaniem: *Jakie korzyści wynikają z rozwoju cywilizacji, a jakie zagrożenia ona niesie?* Wnioski zapisują na tablicy i w zeszytach w postaci tabeli.

KORZYŚCI WYNIKAJĄCE Z ROZWOJU CYWILIZACJI	ZAGROŻENIA, JAKIE NIESIE CYWILIZACJA

2. Następnie nauczyciel stawia problem: Czy zwykły obywatel jest w stanie ograniczyć negatywne skutki rozwoju cywilizacji? Jak może to uczynić?
3. Proponuje obejrzenie filmu pt. „Samorządność i ekologia”. Przed projekcją rozdaje karty pracy, na które uczniowie będą nanosić swoje spostrzeżenia (Materiał uzupełniający nr 1).
4. Uczestnicy zajęć uzupełniają i omawiają karty pracy.

	NIDZICA (POLSKA)	HOORN (HOLANDIA)
Motto gminy	„Obce rzeczy dobrze jest znać, swoje obowiązki” Z. Gloger	„Bóg stworzył świat, a Niderlandy – Holendrzy”
Problemy społeczne gminy	• bezrobocie	• duże zaludnienie
Działania proekologiczne	• kotłownie ekologiczne (opalone gazem), • kontenerowy system wywozu śmieci, • szczelne wysypiska śmieci, • pielęgnowanie bioróżnorodności	• biologiczne środki ochrony roślin, • popularyzacja pojazdów poruszanych siłą własnych mięśni (rowerów), • segregacja śmieci, • ekologiczne materiały budowlane, • energia czerpana z siły wiatru (40 gospodarstw na jeden wiatrak), • renaturalizacja brzegów kanałów
Postawa obywateli	• forum wyrażania opinii – „Gazeta Nidzicka”, • upowszechnianie tradycji, zachowanie dziedzictwa – Towarzystwo Ziemi Nidzickiej, • kształtowanie świadomości ekologicznej w szkole traktowane jako priorytet, • działalność szkoły aktywizacji bezrobotnych – Job Centre, • polityka zgodna z zasadami ekorozwoju	• tradycje samorządności w Holandii sięgają średniowiecza, • aktywna działalność domów kultury, • pielęgnowanie dziedzictwa przeszłości

5. Uczniowie formułują wnioski, np. *Gminy mają inne problemy i różne formy działania, ale w obu obserwujemy dużą aktywność obywateli, poczucie odpowiedzialności za gminę, postępowanie według zasady: Myśleć globalnie, działać lokalnie.* Udzielają odpowiedzi na pytanie postawione przed projekcją.
6. Próbuja, na podstawie filmu, zdefiniować pojęcie samorządności.
7. Nauczyciel przeprowadza pogadankę na temat samorządności lokalnej w Polsce (Materiał uzupełniający nr 2), młodzież natomiast uzupełnia swoje definicje.
8. Uczniowie dokonują diagnozy własnej gminy, wykorzystując metodę metaplanu.
9. Na arkuszu szarego papieru zapisujemy problem, który będziemy rozważali: **Sytuacja społeczno-ekologiczna naszej gminy.**
10. Prosimy uczniów o scharakteryzowanie sytuacji z uwzględnieniem problemów społecznych gminy, postawy obywateli, działań proekologicznych. Uczestnicy zajęć swoje spostrzeżenia zapisują na pojedynczych kartkach i przyklejają do plakatu w miejscu przeznaczonym na opis sytuacji (Jak jest?).
11. W następnej kolejności, na innych kartkach, młodzież zapisuje przemyślenia na temat tego, jak być powinno. Kartki przyklejamy do plakatu pod napisem: Jak być powinno?

12. Dalej prosimy, aby po dokonaniu analizy istniejących zapisów, uczniowie spróbowali ustalić, z czego wynikają te rozbieżności. Spostrzeżenia zapisują na kartkach i przyklejają do plakatu pod napisem: Dlaczego nie jest tak, jak powinno być?
13. Lekcję kończymy wyciągnięciem wniosków, dla których podstawą jest sporządzony plakat.

TEMAT: SYTUACJA SPOŁECZNO-EKOLOGICZNA NASZEJ GMINY	
JAK JEST?	JAK POWINNO BYĆ?
DLACZEGO NIE JEST TAK, JAK BYĆ POWINNO?	
WNIOSKI	

Wnioski zapisane na plakacie są podsumowaniem działań uczniów.

Materiały uzupełniające

MATERIAŁ NR 1 Karta pracy

	NIDZICA (POLSKA)	HOORN (HOLANDIA)
Motto gminy		
Problemy społeczne gminy		
Działania proekologiczne		
Postawa obywateli		

MATERIAŁ NR 2 Samorządność lokalna w Polsce

Samorządność terytorialna to jeden z koniecznych warunków dla realizacji zasad demokracji w państwie. Jednak w świadomości Polaków, coraz pełniej akceptujących ustrój demokratyczny, demokracja jest przede wszystkim związana z takimi cechami, jak równość wobec prawa, ochrona wolności osobistej, realizacja przez państwo funkcji

opiekuńczych, dbałość władz o dobrobyt obywateli (cechy wymieniane jako bardzo ważne przez ponad siedemdziesiąt procent badanych), a w znacznie mniejszym stopniu z aktywnością obywateli czy decentralizacją władzy i przekazaniem części uprawnień samorządom. (cechy te wymieniane były przez niecałą połowę badanych). O relatywnie słabym zainteresowaniu samorządnością może świadczyć fakt, że 74% badanych określa swój stopień poinformowania o kompetencjach i uprawnieniach poszczególnych organów samorządowych jako słaby i bardzo słaby. (...)

Samorządność lokalna, o ile jest autentyczna i nie wynika jedynie z przyjęcia określonych regulacji prawnych przez państwo, powinna być oparta na ruchu społecznym mieszkańców, który mimo zmiennego poziomu aktywności i składu, jest zdolny do mobilizacji wokół spraw istotnych dla społeczności lokalnej, w tym także do wyłonienia stale działającego przedstawicielstwa. Na samorządność lokalną składają się przynajmniej trzy elementy, które warto tu wyliczyć: ruch (czy raczej ruchy społeczne) mieszkańców aktywnych w załatwianiu spraw lokalnych, pochodzące z wyboru organy samorządu oraz realny wpływ mieszkańców na działalność organów samorządu m.in. poprzez inicjowanie pewnych działań i kontrolę realizacji. Chcąc podjąć próbę odpowiedzi na pytanie o poziom samorządności na danym terenie nie wystarczy zająć się działaniami organów samorządu, ale trzeba przede wszystkim przyjrzeć się procesom uczestnictwa mieszkańców w rozwiązywaniu spraw lokalnych.

Prof. AP dr hab. Krzysztof Łabędź: *Spółeczeństwo polskie wobec samorządu terytorialnego*.
Źródło: Internet.

Pojęcie samorządu

Generalnie rzecz biorąc, pojęcie samorządu bywa używane w trzech głównych płaszczyznach znaczeniowych, tzn. w odniesieniu do:

- 1) zjawiska samorządności społeczeństwa,
- 2) samorządu jako kategorii społeczno-politycznej,
- 3) samorządu w prawnym znaczeniu.

Na zjawisko samorządności społeczeństwa (lub prościej: samorządności społecznej) składają się takie zachowania, postawy, działania, formy i struktury, które wyrażają czynny, aktywny współdział obywateli w życiu społecznym. Mając na uwadze etymologię słowa „samorząd” (czyli „samo – rządzić się”), akcentuje się cechę własnego aktywnego uczestnictwa w rozwiązywaniu spraw o wymiarze społecznym. Samorządność – to jednocześnie stan społeczeństwa, w którym omawiane cechy występują oraz istnieją warunki do ich krzewienia i rozwijania.

Samorząd w kategorii społeczno-politycznej oznacza samodzielne i niezależne załatwywanie swoimi sprawami przez określone grupy ludzi. W tym ujęciu podkreślany jest głównie charakter działania społeczności. Stąd też traktuje się jako samorząd wszelkie formy udziału poszczególnych grup ludności w samodzielnej realizacji zadań publicznych, które nie są realizowane przez aparat państwowy. Pochodną nazwy samorząd jest wówczas określenie: organizacja samorządna, przy czym za organizacje takie uznaje się zarówno samorząd w znaczeniu ścisłym, jak i organizacje o innym charakterze, takie jak: stowarzyszenia, związki zawodowe, spółdzielnie i in., charakteryzujące się przymiotem samodzielnego działania.

Pojęcie samorządu występuje również w ścisłym, normatywnym znaczeniu. Wiążemy je wtedy z funkcjonowaniem instytucji, które wprost w ustawach zostały nazwane samorządem, albo – pomimo braku tej nazwy – wykazują cechy, które uzasadniają objęcie ich mianem samorządu w znaczeniu prawnym.

(...) na pojęcie samorządu w ścisłym prawnym znaczeniu składają się następujące jego cechy:

1. Samorząd reprezentuje niepaństwowe formy życia publicznego; jest formą organizacyjną społecznej aktywności obywateli, podejmowanej na podstawie i w granicach prawa.
2. Podmiotami samorządu są wyodrębnione grupy społeczne (wspólnoty), oparte na powszechnej przynależności do danej grupy ogółu osób spełniających ustalone kryteria. Podstawą wyodrębnienia są więzi łączące członków danej grupy na podstawie istnienia wspólnych, doniosłych interesów grupowych; mogą to być więzi wynikające ze wspólnego zamieszkiwania, wykonywanego zawodu, charakteru pracy lub oparte również na innych kryteriach.
3. Swoistą cechą przedmiotu samorządu jest wykonywanie szczególnego rodzaju zadań:
 - podejmowanych wewnątrz danej wspólnoty i na rzecz jej członków,
 - związanych z wykonywaniem administracji publicznej. Samorząd jest więc taką formą społecznego działania, w której skupia się realizowanie funkcji ważnych zarówno dla członków wspólnoty samorządowej, jak i dla interesu ogólnospołecznego.
4. Samorząd wykonuje przysługujące mu zadania samodzielnie, tj. we własnym imieniu i na własną odpowiedzialność. Wspólnoty samorządowe uzyskują w związku w tym osobowość prawną oraz wyłaniają w demokratyczny sposób swoje organy. Nadzór nad działalnością samorządu sprawują organy państwa.

Samorząd gminy

Zadania gminy dotyczą wszystkich sfer życia mieszkańców, czyli zaopatrzenia w podstawowe środki i urządzenia użyteczności publicznej (wodę, energię, gaz, oczyszczanie ścieków i in.), ochrony zdrowia, pomocy społecznej, oświaty, kultury, budownictwa, komunikacji, utrzymania dróg i mostów, itd. Tego rodzaju zadania są zaliczane do zadań własnych samorządu. Wspólnota gminna – wyposażona w majątek, własne dochody, uchwalony przez siebie budżet – podejmuje, poprzez swoje wybieralne organy, samodzielną realizację wyżej wymienionych zadań. Niektóre jednak zadania wykonywane przez organy gminy traktowane są jako zadania zlecone z zakresu administracji rządowej (np. ewidencja ludności, prowadzenie akt stanu cywilnego i in.). gmina otrzymuje wtedy od państwa środki finansowe niezbędne do wykonania tych zadań.

Zagadnienia państwa i prawa, pod red. G. Kryszenia, Białystok-Katowice 2001

Prawo dla natury

Poziom: liceum

Przedmiot: wiedza o społeczeństwie

Cele operacyjne:

UCZEŃ:

- analizuje akty prawne (fragment Ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 *Prawo ochrony środowiska*),
- współpracuje w grupie,
- jasno i zwięźle prezentuje efekty pracy w grupie,
- selekcjonuje informacje.

Metody i techniki pracy:

- nauczanie przez współpracę – praca w grupach,
- analiza dokumentu.

Czas:

- dwie jednostki lekcyjne

Źródła:

- film pt. „Prawo ekologiczne”,
- *Prawo ochrony środowiska*. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej Nr 62, Warszawa, dnia 20 czerwca 2001 r.

Materiały uzupełniające:

- 1) Ochrona powietrza.
- 2) Ochrona wód.
- 3) Ochrona powierzchni ziemi.
- 4) Ochrona przed hałasem.
- 5) Ochrona przed polami elektromagnetycznymi.
- 6) Ochrona zwierząt oraz roślin.

Realizacja:

1. Na początku lekcji nauczyciel pyta uczniów, czym jest prawo i czemu służy. Np. *Prawo – ogół przepisów, norm prawnych regulujących stosunki między ludźmi danej społeczności, określających zasady ich postępowania lub zawierających zakazy, których naruszenie zagrożone jest karą* (Słownik języka polskiego, pod red. M. Szymczaka).
2. Następnie prowadzący orientuje się, jaki jest zasób wiedzy uczniów na temat prawnej ochrony przyrody w naszym kraju. Uświadamia młodzieży, że obowiązuje w Polsce Prawo ochrony środowiska – Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001r. Zawiera ona 442 artykuły obejmujące wszystkie aspekty ochrony środowiska w Polsce.

3. Potem nauczyciel dzieli klasę na 6 grup i rozdaje teksty źródłowe (Materiały uzupełniające).
4. Zadaniem poszczególnych zespołów będzie analiza fragmentów Ustawy i udzielenie odpowiedzi na pytanie, jak chronione są w Polsce poszczególne elementy natury.
 - I grupa – ochrona powietrza,
 - II grupa – ochrona wód,
 - III grupa – ochrona powierzchni ziemi,
 - IV grupa – ochrona przed hałasem,
 - V grupa – ochrona przed polami elektromagnetycznymi,
 - VI grupa – ochrona zwierząt oraz roślin.

Uczniowie zwracają uwagę na kompetencje władz (ministrów, wojewodów, starostów), sposoby sprawowania nadzoru, formy przeciwdziałania zagrożeniom.

5. Po zakończeniu pracy lider każdej grupy prezentuje efekty, udziela dodatkowych wyjaśnień.
6. Klasa zapisuje wnioski, np. *Prawo ekologiczne w Polsce jest restrykcyjne, ale mało znane i rzadko przestrzegane.*
7. Następnie prowadzący prezentuje film pt. „Prawo ekologiczne”.
8. Po filmie uczniowie w grupach jak poprzednio zastanawiają się, co zrobić, aby prawo ekologiczne w Polsce było przestrzegane.
9. Podsumowując lekcję, liderzy prezentują stanowiska poszczególnych zespołów. Prowadzący prosi o zapisanie wniosków do zeszytów, np.

Aby prawo ekologiczne było w Polsce przestrzegane, należy:

- *aspekty prawne połączyć z aspektami ekonomicznymi (chronić przyrodę musi się opłacać),*
- *zaostrzyć prawo, zwiększyć dolegliwości,*
- *przeprowadzać proekologiczne kampanie w mediach (kształtować styl życia, normy postępowania, lansować modę na ekologię),*
- *wychowywać proekologicznie w domu i w szkole.*

Materiały uzupełniające

MATERIAŁ NR I Ochrona powietrza

Art. 85. Ochrona powietrza polega na zapewnieniu jak najlepszej jego jakości, w szczególności przez:

- 1) utrzymanie poziomów substancji w powietrzu poniżej dopuszczalnych dla nich poziomów lub co najmniej na tych poziomach,
- 2) zmniejszanie poziomów substancji w powietrzu co najmniej do dopuszczalnych, gdy nie są one dotrzymane.

Art. 86.

1. Minister właściwy do spraw środowiska, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw zdrowia, określi, z zastrzeżeniem ust. 3, w drodze rozporządzenia:

- 1) dopuszczalne poziomy niektórych substancji w powietrzu,
- 2) alarmowe poziomy niektórych substancji w powietrzu, których nawet krótkotrwałe przekroczenie może powodować zagrożenie dla zdrowia ludzi,
- 3) warunki, w jakich ustala się poziom substancji, takie jak temperatura i ciśnienie,
- 4) oznaczenie numeryczne substancji, pozwalające na jednoznaczną jej identyfikację,
- 5) okresy, dla których uśrednia się wyniki pomiarów – odrębnie dla dopuszczalnych poziomów substancji i odrębnie dla alarmowych poziomów substancji w powietrzu,
- 6) zróżnicowane dopuszczalne poziomy substancji w powietrzu dla:
 - a) terenu kraju, z wyłączeniem obszarów parków narodowych i obszarów ochrony uzdrowiskowej,
 - b) obszarów parków narodowych,
 - c) obszarów ochrony uzdrowiskowej. (...)

Art. 87. 1. Oceny jakości powietrza dokonuje się w strefach.

2. Strefę stanowi:

- 1) aglomeracja o liczbie mieszkańców większej niż 250 tysięcy,
- 2) obszar powiatu niewchodzący w skład aglomeracji, o której mowa w pkt 1.

Art. 88.

1. Oceny jakości powietrza i obserwacji zmian dokonuje się w ramach państwowego monitoringu środowiska.

2. Na potrzeby ustalenia odpowiedniego sposobu oceny jakości powietrza w poszczególnych strefach wojewoda dokonuje przynajmniej co pięć lat, z zastrzeżeniem ust. 4, klasyfikacji stref, odrębnie pod kątem poziomu każdej substancji, wyodrębniając strefy, w których:

- 1) przekroczone są poziomy dopuszczalne,
- 2) poziom substancji nie przekracza poziomu dopuszczalnego i jest wyższy od górnego progu oszacowania,
- 3) poziom substancji nie przekracza górnego progu oszacowania i jest wyższy od dolnego progu oszacowania,
- 4) poziom substancji nie przekracza dolnego progu oszacowania. (...)

Art. 89.

1. Wojewoda co roku dokonuje oceny poziomu substancji w powietrzu w danej strefie, a następnie dokonuje klasyfikacji stref. (...)

4. Minister właściwy do spraw środowiska, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw zdrowia, określi, w drodze rozporządzenia, marginesy tolerancji dla dopuszczalnych poziomów niektórych substancji w powietrzu.

Art. 90.

1. Wojewoda dokonuje oceny poziomu substancji w powietrzu na podstawie pomiarów.

3. Minister właściwy do spraw środowiska, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw zdrowia, określi, w drodze rozporządzenia, sposoby, metody i zakres dokonywania oceny poziomów substancji w powietrzu, górne i dolne progi oszacowania dla substancji o ustalonych poziomach dopuszczalnych oraz metodyki referencyjne modelowania jakości powietrza.

4. W rozporządzeniu, o którym mowa w ust. 3, ustalone zostaną:

- 1) zakresy wymaganych pomiarów, z podziałem na pomiary ciągłe oraz okresowe w zależności od podziału na strefy, o których mowa w ust. 1 i art. 88 ust. 2,
- 2) kryteria lokalizacji punktów poboru próbek substancji przy prowadzeniu pomiarów z uwagi na:
 - a) ochronę zdrowia ludzi,
 - b) ochronę roślin,
 - c) oddziaływanie transportu,
- 3) minimalna liczba stałych punktów pomiarowych przy prowadzeniu pomiarów:
 - a) poziomów substancji w powietrzu wprowadzanych w sposób niezorganizowany lub z małych instalacji,
 - b) poziomów substancji w powietrzu wprowadzanych z dużych instalacji,
 - c) poziomów substancji w powietrzu ze względu na ochronę roślin,
- 4) sposób wyboru punktów pomiarowych,
- 5) przypadki, gdy ocena jakości powietrza może być dokonywana w oparciu o kombinacje metod pomiarowych i modelowania oraz wyłącznie w oparciu o metody modelowania lub inne metody szacowania w zależności od podziału na strefy, o których mowa w ust. 1

Art. 91.

1. Dla stref, o których mowa w art. 89 ust. 1 pkt 1, wojewoda, po zasięgnięciu opinii właściwych starostów, określa, w drodze rozporządzenia, program ochrony powietrza, mający na celu osiągnięcie dopuszczalnych poziomów substancji w powietrzu.
2. Dla stref, w których został przekroczony poziom więcej niż jednej substancji, sporządza się wspólny program ochrony powietrza dotyczący wszystkich tych substancji.
3. Jeżeli przyczyny wywołujące przekroczenie w strefach, o których mowa w art. 89 ust. 1 pkt 1, występują na terenie innego województwa niż zlokalizowane są strefy, właściwi wojewodowie współdziałają w sporządzaniu programów, o których mowa w ust. 1.
4. Minister właściwy do spraw środowiska określi, w drodze rozporządzenia, szczegółowe wymagania, jakim powinny odpowiadać programy ochrony powietrza.
5. W rozporządzeniu, o którym mowa w ust. 4, ustalone zostaną:

- 1) forma sporządzania programu,
- 2) niezbędne części składowe programu,
- 3) zakres zagadnień, które powinny zostać określone i ocenione w programie.

Art. 92.

1. W przypadku ryzyka występowania przekroczeń dopuszczalnych lub alarmowych poziomów substancji w powietrzu w danej strefie wojewoda, po zasięgnięciu opinii właściwego starosty, określi, w drodze rozporządzenia, plan działań krótkoterminowych, w którym ustala się działania mające na celu:
 - 1) zmniejszenie ryzyka wystąpienia takich przekroczeń,
 - 2) ograniczenie skutków i czasu trwania zaistniałych przekroczeń.
2. Plan działań krótkoterminowych powinien w szczególności zawierać:
 - 1) listę podmiotów korzystających ze środowiska, obowiązanych do ograniczenia lub zaprzestania wprowadzania z instalacji gazów lub pyłów do powietrza,
 - 2) sposób organizacji i ograniczeń lub zakazu ruchu pojazdów i innych urządzeń napędzanych silnikami spalinowymi,

3) sposób postępowania organów, instytucji i podmiotów korzystających ze środowiska oraz zachowania się obywateli w przypadku wystąpienia przekroczeń,

4) określenie trybu i sposobu ogłaszania o zaistnieniu przekroczeń. (...)

Art. 93.

1. Wojewoda niezwłocznie powiadamia społeczeństwo oraz podmioty, o których mowa w art. 92 ust. 2 pkt 1, w sposób zwyczajowo przyjęty na danym terenie, o ryzyku wystąpienia przekroczeń dopuszczalnych albo alarmowych poziomów substancji w powietrzu albo o wystąpieniu takich przekroczeń.
2. Powiadomienie powinno zawierać w szczególności:
 - 1) datę, godzinę i obszar, na którym wystąpiło ryzyko przekroczenia albo przekroczenie, oraz przyczyny tego stanu,
 - 2) prognozy zmian poziomów substancji w powietrzu łącznie z przyczynami tych zmian, obszaru, którego dotyczy, oraz czasu trwania przekroczenia albo ryzyka jego wystąpienia,
 - 3) wskazanie grup ludności wrażliwych na przekroczenie oraz środki ostrożności, które mają być przez nie podjęte,
 - 4) informację o obowiązujących ograniczeniach i innych środkach zaradczych. (...)

Art. 95.

1. Na obszarze, na którym istnieje przekroczenie dopuszczalnego poziomu substancji w powietrzu, w odniesieniu do przedsięwzięcia mogącego znacząco oddziaływać na środowisko, o którym mowa w art. 51 ust. 1, wojewoda może, w drodze decyzji, nałożyć na podmiot korzystający ze środowiska, który prowadzi działalność powodującą wprowadzanie substancji do powietrza, obowiązek prowadzenia pomiarów poziomów tej substancji w powietrzu.
2. W przypadku, o którym mowa w ust. 1, podmiot obowiązany jest przechowywać wyniki pomiarów przez 5 lat od zakończenia roku kalendarzowego, którego dotyczą.
3. Postępowanie w przedmiocie wydania decyzji, o której mowa w ust. 1, wszczyna się z urzędu.

Art. 96. Wojewoda może, w drodze rozporządzenia, w celu zapobieżenia negatywnemu oddziaływaniu na środowisko lub na dobra kultury określić dla terenu województwa bądź jego części rodzaje lub jakość paliw dopuszczonych do stosowania, a także sposób realizacji i kontroli tego obowiązku

Prawo ochrony środowiska. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej Nr 62, Warszawa, dnia 20 czerwca 2001 r.

MATERIAŁ NR 2

Ochrona wód

Art. 97.

1. Ochrona wód polega na zapewnieniu ich jak najlepszej jakości, w tym utrzymywaniu ilości wody na poziomie zapewniającym ochronę równowagi biologicznej, w szczególności przez:
 - 1) utrzymywanie jakości wód powyżej albo co najmniej na poziomie wymaganym w przepisach,

2) doprowadzanie jakości wód co najmniej do wymaganego przepisami poziomu, gdy nie jest on osiągnięty.

2. Poziom jakości wód jest określany z uwzględnieniem ilości substancji i energii w wodach oraz stopnia zdolności funkcjonowania ekosystemów wodnych.

Art. 98.

1. Wody podziemne i obszary ich zasilania podlegają ochronie polegającej w szczególności na:

1) zmniejszaniu ryzyka zanieczyszczenia tych wód poprzez ograniczenie oddziaływania na obszary ich zasilania,

2) utrzymywaniu równowagi zasobów tych wód.

2. Do celów, o których mowa w ust. 1, tworzy się w szczególności, na zasadach określonych ustawą – Prawo wodne, obszary ochronne zbiorników wód podziemnych.

3. Jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej, wody podziemne przeznacza się na zaspokojenie potrzeb bytowych ludzi.

Art. 99.

1. Organy administracji planują i realizują działania w zakresie ochrony poziomu jakości wód uwzględniające obszary zlewni hydrograficznych.

2. Na potrzeby ochrony wód określone są warunki korzystania z wód dorzecza.

3. Integralną część warunków korzystania z wód dorzecza stanowią programy ochrony wód dla obszarów, na których poziomy jakości wód nie są osiągnięte.

Art. 100.

1. Przy planowaniu i realizacji przedsięwzięcia powinny być stosowane rozwiązania, które ograniczą zmianę stosunków wodnych do rozmiarów niezbędnych ze względu na specyfikę przedsięwzięcia.

2. Jeżeli konieczna jest czasowa zmiana stosunków wodnych, jest ona dopuszczalna wyłącznie w okresie niezbędnym.

3. Każdy, kto czasowo doprowadził do zmiany stosunków wodnych, jest obowiązany do podjęcia działań w celu ich przywrócenia, gdy zmiana ta przestanie być niezbędna.

Prawo ochrony środowiska. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej Nr 62, Warszawa, dnia 20 czerwca 2001 r.

MATERIAŁ NR 3 **Ochrona powierzchni ziemi**

Art. 101. Ochrona powierzchni ziemi polega na zapewnieniu jak najlepszej jej jakości, w szczególności poprzez:

1) racjonalne gospodarowanie,

2) zachowanie wartości przyrodniczych,

3) zachowanie możliwości produkcyjnego wykorzystania,

4) ograniczanie zmian naturalnego ukształtowania,

5) utrzymanie jakości gleby i ziemi powyżej lub co najmniej na poziomie wymaganych standardów,

6) doprowadzenie jakości gleby i ziemi co najmniej do wymaganych standardów, gdy nie są one dotrzymane,

7) zachowanie wartości kulturowych, z uwzględnieniem archeologicznych dóbr kultury.

Art. 102.

1. Władający powierzchnią ziemi, na której występuje zanieczyszczenie gleby lub ziemi albo niekorzystne przekształcenie naturalnego ukształtowania terenu, jest obowiązany, z zastrzeżeniem ust. 2-5, do przeprowadzenia ich rekultywacji.

2. Jeżeli władający powierzchnią ziemi wykaże, iż zanieczyszczenie gleby lub ziemi albo niekorzystne przekształcenie naturalnego ukształtowania terenu, dokonane po dniu objęcia przez niego władania, spowodował inny wskazany podmiot, to obowiązek rekultywacji spoczywa na tym podmiocie.

3. Jeżeli zanieczyszczenie gleby lub ziemi albo niekorzystne przekształcenie terenu odbyło się za zgodą lub wiedzą władającego powierzchnią ziemi, jest on obowiązany do ich rekultywacji solidarnie ze sprawcą.

4. Starosta dokonuje rekultywacji, jeżeli:

1) podmiot, który spowodował zanieczyszczenie gleby lub ziemi albo niekorzystne przekształcenie naturalnego ukształtowania terenu, nie dysponuje prawami do powierzchni ziemi, pozwalającymi na jej przeprowadzenie, lub

2) nie można wszcząć postępowania egzekucyjnego dotyczącego obowiązku rekultywacji albo egzekucja okazała się bezskuteczna, lub

3) zanieczyszczenie gleby lub ziemi albo niekorzystne przekształcenie naturalnego ukształtowania terenu nastąpiło w wyniku klęski żywiołowej.

5. Starosta dokonuje rekultywacji także wówczas, gdy z uwagi na zagrożenie życia lub zdrowia ludzi lub możliwość zaistnienia nieodwracalnych szkód w środowisku konieczne jest natychmiastowe jej dokonanie.

6. W przypadku, o którym mowa w ust. 4 pkt 1, koszty rekultywacji ponosi podmiot, który spowodował zanieczyszczenie gleby lub ziemi albo niekorzystne przekształcenie naturalnego ukształtowania terenu.

7. W przypadku, o którym mowa w ust. 5, koszty rekultywacji ponosi władający powierzchnią ziemi; przepisy ust. 2 i 3 stosuje się odpowiednio.

8. Obowiązek poniesienia kosztów rekultywacji, ich wysokość oraz sposób uiszczenia określa, w drodze decyzji, starosta.(...)

Art. 103.

1. Rekultywacja w związku z niekorzystnym przekształceniem naturalnego ukształtowania terenu polega na jego przywróceniu do stanu poprzedniego.

2. Rekultywacja zanieczyszczonej gleby lub ziemi polega na ich przywróceniu do stanu wymaganego standardami jakości.

3. Standard jakości określa zawartość niektórych substancji w glebie albo ziemi, poniżej których żadna z funkcji pełnionych przez powierzchnię ziemi nie jest naruszona.

4. Funkcję pełnioną przez powierzchnię ziemi ocenia się na podstawie jej faktycznego zagospodarowania i wykorzystania gruntu, chyba że inna funkcja wynika z planu zagospodarowania przestrzennego.

Art. 104. Gleba i ziemia używane do prac ziemnych, w tym używane do tego celu osady pochodzące z dna zbiorników powierzchniowych wód stojących lub wód płynących, nie mogą przekraczać standardów jakości, określonych w przepisach wydanych na podstawie art. 105.

Art. 105.

1. Minister właściwy do spraw środowiska, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw rolnictwa, w drodze rozporządzenia:

- 1) określi standardy jakości gleby,
- 2) może określić standardy jakości ziemi.

2. W rozporządzeniach, o których mowa w ust. 1, zostaną uwzględnione:

- 1) grupy rodzajów gruntów – według kryterium ich funkcji aktualnej lub planowanej,
- 2) standardy jakości gleby lub ziemi jako zawartości niektórych substancji w glebie albo ziemi, zróżnicowane dla poszczególnych grup rodzajów gruntów oraz z uwagi na wodoprzepuszczalność i głębokość.

3. W rozporządzeniach, o których mowa w ust. 1, mogą zostać ustalone:

- 1) standardy jakości gleby albo ziemi, używanych do określonych prac ziemnych, w tym używanych do tego celu osadów pochodzących z dna zbiorników powierzchniowych wód stojących lub wód płynących,
- 2) referencyjne metodyki wykonywania badania jakości gleby lub ziemi,
- 3) referencyjne metodyki modelowania rozprzestrzeniania substancji w glebie i ziemi.

Art. 106.

1. Obowiązany do rekultywacji powinien, z zastrzeżeniem art. 108, uzgodnić jej warunki z organem ochrony środowiska.

2. Uzgodnienie następuje w drodze decyzji określającej zakres, sposób i termin zakończenia rekultywacji.(...)

Art. 107.

1. Na obszarze, na którym istnieje przekroczenie standardów jakości gleby lub ziemi, starosta może, w drodze decyzji, nałożyć na władający powierzchnią ziemi podmiot korzystający ze środowiska, obowiązany do rekultywacji, obowiązek prowadzenia pomiarów zawartości substancji w glebie lub ziemi. Podmiot obowiązany jest w tym przypadku przechowywać wyniki pomiarów przez 5 lat od zakończenia roku kalendarzowego, którego dotyczą.

2. Postępowanie w przedmiocie wydania decyzji, o której mowa w ust. 1, wszczyna się z urzędu.(...)

Art. 109.

1. Oceny jakości gleby i ziemi oraz obserwacji zmian dokonuje się w ramach państwowego monitoringu środowiska.

2. Starosta prowadzi okresowe badania jakości gleby i ziemi.

3. Minister właściwy do spraw środowiska może określić, w drodze rozporządzenia, zakres i sposób prowadzenia badań, o których mowa w ust. 2.

4. W rozporządzeniu, o którym mowa w ust. 3, zostaną ustalone:

- 1) sposób wyboru punktów poboru próbek,
- 2) wymagana częstotliwość pobierania próbek.

5. W rozporządzeniu, o którym mowa w ust. 3, mogą zostać ustalone sposoby prezentacji wyników badań.

6. W przypadku stwierdzenia naruszenia standardów jakości gleby lub ziemi wojewódzki inspektor ochrony środowiska przekazuje staroście wyniki pomiarów.

Art. 110. Starosta prowadzi, aktualizowany corocznie, rejestr zawierający informacje o terenach, na których stwierdzono przekroczenie standardów jakości gleby lub ziemi, z wyszczególnieniem obszarów, na których obowiązek rekultywacji obciąża starostę.

Art. 111.

1. Kolejność realizowania przez starostę zadań w zakresie rekultywacji powierzchni ziemi określają powiatowe programy ochrony środowiska.

2. Starosta może przeprowadzić rekultywację powierzchni ziemi pomimo nieujęcia zadania w programie, o którym mowa w ust. 1, jeżeli stwierdzi, iż nieprzeprowadzenie rekultywacji spowoduje pogorszenie stanu środowiska w znacznych rozmiarach lub zagrożenie życia lub zdrowia ludzi.

Prawo ochrony środowiska. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej Nr 62, Warszawa, dnia 20 czerwca 2001 r.

MATERIAŁ NR 4
Ochrona przed hałasem

Art. 112. Ochrona przed hałasem polega na zapewnieniu jak najlepszego stanu akustycznego środowiska, w szczególności poprzez:

- 1) utrzymanie poziomu hałasu poniżej dopuszczalnego lub co najmniej na tym poziomie,
- 2) zmniejszanie poziomu hałasu co najmniej do dopuszczalnego, gdy nie jest on dotrzymany.

Art. 113.

1. Minister właściwy do spraw środowiska, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw zdrowia, określi, w drodze rozporządzenia, dopuszczalne poziomy hałasu w środowisku.

2. W rozporządzeniu, o którym mowa w ust. 1, zostaną ustalone:

- 1) zróżnicowane poziomy hałasu dla poszczególnych rodzajów terenów przeznaczonych:
 - a) pod zabudowę mieszkaniową,
 - b) pod szpitale i domy opieki społecznej,
 - c) pod budynki związane ze stałym lub wielogodzinnym pobytem dzieci i młodzieży,
 - d) na cele uzdrowiskowe,
 - e) na cele rekreacyjno-wypoczynkowe poza miastem,
- 2) poziomy hałasu z uwzględnieniem rodzaju obiektu lub działalności będącej źródłem hałasu,
- 3) poziomy hałasu dla pory dnia oraz pory nocy,
- 4) okresy, do których odnoszą się poziomy hałasu, jako czas odniesienia.

Art. 114.

1. Przy sporządzaniu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, różnicując tereny o różnych funkcjach lub różnych zasadach zagospodarowania, wskazuje się, które z nich należą do poszczególnych rodzajów terenów, o których mowa w art. 113 ust. 2 pkt 1.

2. Jeżeli teren może być zaliczony do kilku rodzajów terenów, o których mowa w art. 113 ust. 2 pkt 1, uznaje się, że należy do terenu, dla którego dopuszczalny poziom hałasu jest najniższy.

Art. 115. W razie braku miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego organ administracji właściwy do wydania decyzji o ustaleniu warunków zabudowy i zagospodarowania terenu ocenia, na podstawie faktycznego zagospodarowania i wykorzystywania nieruchomości sąsiednich, czy teren, na którym planuje się przedsięwzięcie, należy do rodzajów terenu, o których mowa w art. 113 ust. 2 pkt 1; przepisy art. 114 ust. 2 stosuje się odpowiednio.

Art. 116.

1. Rada powiatu, w drodze uchwały, z zastrzeżeniem ust. 2 i 4, ograniczy lub zakaze używania jednostek pływających lub niektórych ich rodzajów na określonych zbiornikach powierzchniowych wód stojących oraz wodach płynących, jeżeli jest to konieczne do zapewnienia odpowiednich warunków akustycznych na terenach przeznaczonych na cele rekreacyjno-wypoczynkowe.

2. Na śródlądowych wodach żeglownych ograniczenia i zakazy wprowadza, w drodze rozporządzenia, minister właściwy do spraw środowiska, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw transportu.

3. W rozporządzeniu, o którym mowa w ust. 2, zostaną ustalone:

1) nazwa lub inne określenie cieku lub zbiornika wodnego albo jego części, na których obowiązują ograniczenia lub zakazy,

2) rodzaje jednostek pływających, których dotyczą zakazy lub ograniczenia, które mogą być charakteryzowane poprzez:

a) przeznaczenie jednostki,

b) parametry techniczne, takie jak wielkość i rodzaj napędu,

3) zakazy i ograniczenia dotyczące używania jednostek odpowiednio w okresie roku, dni tygodnia lub doby.

4. Ograniczenia nie mogą dotyczyć jednostek pływających, których użycie jest konieczne do celów bezpieczeństwa publicznego lub do utrzymania cieków i zbiorników wodnych.

Art. 117.

1. Oceny stanu akustycznego środowiska i obserwacji zmian dokonuje się w ramach państwowego monitoringu środowiska.

2. Oceny stanu akustycznego środowiska dokonuje się obowiązkowo dla:

1) aglomeracji o liczbie mieszkańców większej niż 100 tysięcy,

2) terenów poza aglomeracjami, o których mowa w art. 179 ust. 1.

3. Powiatowy program ochrony środowiska może określać inne niż wymienione w ust. 2 tereny, dla których dokonywana będzie ocena stanu akustycznego środowiska.

Art. 118.

1. Na potrzeby oceny stanu akustycznego środowiska, o której mowa w art. 117 ust. 2 pkt 1 i ust. 3, starosta sporządza, co 5 lat, mapy akustyczne, z zastrzeżeniem ust. 2.

2. Sporządzając mapę akustyczną, starosta uwzględnia informacje wynikające z map akustycznych, o których mowa w art. 179 ust. 1.

3. Mapa, o której mowa w ust. 1, powinna składać się z części opisowej i części graficznej.

4. Część opisowa powinna zawierać w szczególności:

1) charakterystykę obszaru podlegającego ocenie,

2) identyfikację i charakterystykę źródeł hałasu,

3) uwarunkowania akustyczne wynikające z miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego,

4) metody wykorzystane do dokonania oceny,

5) zestawienie wyników badań,

6) identyfikację terenów zagrożonych hałasem,

7) liczbę ludności zagrożonej hałasem,

8) analizę trendów zmian stanu akustycznego środowiska,

9) wnioski dotyczące działań w zakresie ochrony przed hałasem.

5. Część graficzna powinna zawierać w szczególności:

1) mapę charakteryzującą hałas emitowany z poszczególnych źródeł,

2) mapę stanu akustycznego środowiska, z zaznaczeniem terenów, na których występuje przekroczenie dopuszczalnych poziomów hałasu, z odniesieniem do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego,

3) mapę terenów zagrożonych hałasem,

4) mapę przedstawiającą przewidywane rezultaty działań, o których mowa w ust. 4 pkt 9.

6. Przez teren zagrożony hałasem rozumie się teren, dla którego przekroczone są poziomy hałasu w stopniu wymagającym podjęcia przedsięwzięć ochronnych w pierwszej kolejności.

7. Minister właściwy do spraw środowiska określi, w drodze rozporządzenia, wartości progowe poziomów hałasu, których przekroczenie powoduje zaliczenie obszaru, na którym poziom hałasu przekracza poziom dopuszczalny, do kategorii terenu zagrożonego hałasem.

8. W rozporządzeniu, o którym mowa w ust. 7, zostaną ustalone:

1) wartości progowe poziomów hałasu na terenach przeznaczonych na cele, o których mowa w art. 113 ust. 2 pkt 1,

2) wartości progowe poziomów hałasu z uwzględnieniem rodzaju obiektu lub działalności będącej źródłem hałasu,

3) wartości progowe poziomów hałasu dla pory dnia oraz pory nocy,

4) okresy, do których odnoszą się wartości progowe poziomów hałasu jako czas odniesienia.

Art. 119.

1. Dla terenów, na których poziom hałasu przekracza poziom dopuszczalny, tworzy się programy działań, których celem jest dostosowanie poziomu hałasu do dopuszczalnego.

2. Dla terenów, o których mowa w art. 117 ust. 2 pkt 1 i ust. 3, programy uchwała rada powiatu, a dla terenów, o których mowa w art. 117 ust. 2 pkt 2, programy określa, w drodze rozporządzenia, wojewoda.

3. Minister właściwy do spraw środowiska określi, w drodze rozporządzenia, szczegółowe wymagania, jakim powinien odpowiadać program ochrony środowiska przed hałasem.

4. W rozporządzeniu, o którym mowa w ust. 3, zostaną ustalone:

1) forma sporządzania programu,

2) niezbędne części składowe programu,

3) zakres zagadnień, które powinny zostać określone i ocenione w programie,

4) sposób ustalania harmonogramu planowanych działań dla poszczególnych terenów z wykorzystaniem wskaźników charakteryzujących wielkość przekroczenia dopuszczalnego poziomu hałasu i liczbę mieszkańców na danym terenie.

Art. 120. Starosta przekazuje, niezwłocznie po sporządzeniu, zarządowi województwa, wojewódzkiemu inspektorowi ochrony środowiska oraz wojewódzkiemu inspektorowi sanitarnemu mapy akustyczne, o których mowa w art. 118.

Prawo ochrony środowiska. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej Nr 62, Warszawa, dnia 20 czerwca 2001 r.

MATERIAŁ NR 5

Ochrona przed polami elektromagnetycznymi

Art. 121. Ochrona przed polami elektromagnetycznymi polega na zapewnieniu jak najlepszego stanu środowiska poprzez:

- 1) utrzymanie poziomów pól elektromagnetycznych poniżej dopuszczalnych lub co najmniej na tych poziomach,
- 2) zmniejszanie poziomów pól elektromagnetycznych co najmniej do dopuszczalnych, gdy nie są one dotrzymane.

Art. 122.

1. Minister właściwy do spraw środowiska, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw zdrowia, określi, w drodze rozporządzenia, dopuszczalne poziomy pól elektromagnetycznych w środowisku oraz sposoby sprawdzania dotrzymania tych poziomów.

2. W rozporządzeniu, o którym mowa w ust. 1, zostaną ustalone:

- 1) zróżnicowane poziomy pól elektromagnetycznych dla:
 - a) terenów przeznaczonych pod zabudowę mieszkaniową,
 - b) miejsc dostępnych dla ludności,
- 2) zakresy częstotliwości pól elektromagnetycznych, dla których określa się parametry fizyczne, charakteryzujące oddziaływanie pól elektromagnetycznych na środowisko, do których odnoszą się poziomy pól elektromagnetycznych,
- 3) dopuszczalne wartości parametrów fizycznych, o których mowa w pkt 2, dla poszczególnych zakresów częstotliwości, do których odnoszą się poziomy pól elektromagnetycznych.

3. Sposoby sprawdzania dotrzymania poziomów, o których mowa w ust. 1, określone zostaną przez wskazanie metod:

- 1) wykonywania pomiarów poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku dla poszczególnych zakresów częstotliwości, o których mowa w ust. 2,
- 2) wyznaczania poziomów pól elektromagnetycznych, jeżeli w środowisku występują pola elektromagnetyczne o częstotliwościach z różnych zakresów, o których mowa w ust. 2.

Art. 123.

1. Oceny poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku i obserwacji zmian dokonuje się w ramach państwowego monitoringu środowiska.

2. Wojewoda prowadzi okresowe badania kontrolne poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku.

3. Minister właściwy do spraw środowiska może określić, w drodze rozporządzenia, zakres i sposób prowadzenia badań, o których mowa w ust. 2.

4. W rozporządzeniu, o którym mowa w ust. 3, zostaną ustalone:

- 1) sposób wyboru punktów pomiarowych,

2) wymagana częstotliwość prowadzenia pomiarów.

5. W rozporządzeniu, o którym mowa w ust. 3, mogą zostać ustalone sposoby prezentacji wyników pomiarów.

Art. 124.

Wojewoda prowadzi, aktualizowany corocznie, rejestr zawierający informacje o terenach, na których stwierdzono przekroczenie dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku, z wyszczególnieniem przekroczeń dotyczących:

- 1) terenów przeznaczonych pod zabudowę mieszkaniową,
- 2) miejsc dostępnych dla ludności.

Prawo ochrony środowiska. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej Nr 62, Warszawa, dnia 20 czerwca 2001 r.

MATERIAŁ NR 6

Ochrona zwierząt oraz roślin

Art. 127.

1. Ochrona zwierząt oraz roślin polega na:

- 1) zachowaniu cennych ekosystemów, różnorodności biologicznej i utrzymaniu równowagi przyrodniczej,
- 2) tworzeniu warunków prawidłowego rozwoju i optymalnego spełniania przez zwierzęta i roślinność funkcji biologicznej w środowisku,
- 3) zapobieganiu lub ograniczaniu negatywnych oddziaływań na środowisko, które mogłyby niekorzystnie wpływać na zasoby oraz stan zwierząt oraz roślin,
- 4) zapobieganiu zagrożeniom naturalnych kompleksów i tworów przyrody.

2. Ochrona, o której mowa w ust. 1, jest realizowana w szczególności poprzez:

- 1) obejmowanie ochroną obszarów i obiektów cennych przyrodniczo,
- 2) ustanawianie ochrony gatunków zwierząt oraz roślin,
- 3) ograniczanie możliwości pozyskiwania dziko występujących zwierząt oraz roślin,
- 4) odtwarzanie populacji zwierząt i stanowisk roślin oraz zapewnianie reprodukcji dziko występujących zwierząt oraz roślin,
- 5) zabezpieczanie lasów i zadrzewień przed zanieczyszczeniem i pożarami,
- 6) ograniczanie możliwości wycinania drzew i krzewów oraz likwidacji terenów zieleni,
- 7) zalesianie, zadrzewianie lub tworzenie skupień roślinności, zwłaszcza gdy przemaszają za tym potrzeby ochrony gleby, zwierząt, kształtowania klimatu oraz inne potrzeby związane z zapewnieniem różnorodności biologicznej, równowagi przyrodniczej i zaspokajania potrzeb rekreacyjno-wypoczynkowych ludzi,
- 8) nadzorowanie wprowadzania do środowiska organizmów genetycznie zmodyfikowanych.

Art. 128.

1. Ochronę zwierząt oraz roślin na poligonach w toku szkolenia Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, zwanych dalej „Siłami Zbrojnymi”, zapewnia się poprzez:

- 1) sytuowanie obiektów poligonowych na terenach o małej wartości przyrodniczej,

- 2) oznaczanie na terenach szkoleniowych obszarów o walorach przyrodniczych, takich jak miejsca lęgowe zwierząt oraz ptaków, stanowiska roślin poddanych ochronie, oraz wprowadzanie na nich stosownych ograniczeń działalności szkoleniowej,
 - 3) stosowanie rozwiązań organizacyjnych i technicznych ograniczających szkody oraz sukcesywne usuwanie szkód,
 - 4) przeprowadzanie instruktażu szkolonych żołnierzy co do zasad postępowania na terenie poligonu w związku z ograniczeniami wynikającymi z ochrony zwierząt oraz roślin.
2. Zasady ochrony zwierząt oraz roślin na terenach poligonów uwzględnia się w instrukcjach szkoleniowych dla poligonów.
3. Minister Obrony Narodowej, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw środowiska, określi, w drodze rozporządzenia, szczegółowe zasady sporządzania instrukcji szkoleniowej w zakresie zapewnienia wymogów ochrony zwierząt oraz roślin w toku szkolenia Sił Zbrojnych na poligonach.
4. W rozporządzeniu, o którym mowa w ust. 3, zostaną uwzględnione:
- 1) zagadnienia zawarte w instrukcji szkoleniowej, w ramach których należy uwzględnić wymagania ochrony zwierząt oraz roślin,
 - 2) sposób uwzględniania poszczególnych wymagań ochrony zwierząt oraz roślin,
 - 3) uwarunkowania dotyczące usytuowania poligonów oraz specyfiki ich funkcjonowania, które należy uwzględnić przy określaniu wymagań ochrony zwierząt oraz roślin.
5. W razie udostępniania poligonów jednostkom sił zbrojnych państw obcych przepisy ust. 1-4 stosuje się odpowiednio.

Prawo ochrony środowiska. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej Nr 62, Warszawa, dnia 20 czerwca 2001 r.

Harmonia świata, rodzina i ekologia

Poziom: gimnazjum lub liceum

Przedmiot: język polski, godzina wychowawcza

Cele operacyjne:

UCZEŃ:

- uczestniczy w inscenizacji,
- wyraża poglądy i opinie na temat postaw etycznych i roli rodziny w kształtowaniu osobowości człowieka,
- bierze aktywny udział w dyskusji i przestrzega jej zasad,
- interpretuje aforyzmy dotyczące kształtowania obrazu świata i postaw prośrodowiskowych przez dom rodzinny.

Metody i techniki pracy:

- technika niedokończonych zdań,
- gry dramatyczne,
- dyskusja.

Czas:

- dwie jednostki lekcyjne.

Źródła:

- Film pt. „Rodzina a postawy prośrodowiskowe”.

Realizacja:

1. Przed rozpoczęciem lekcji należy stoliki w klasie ustawić w taki sposób, aby środek sali był wolny. W widocznych miejscach w klasie nauczyciel rozwiesza plakaty ze zdaniami – aforyzmami zaczerpniętymi z filmu pt. „Rodzina a postawy prośrodowiskowe”.
 - Dom jest kolebką naszej osobowości.
 - Człowiek jest więcej wart od rzeczy, które wymyślił i wyprodukował.
 - Szacunek dla ziemi, wody i powietrza jest szacunkiem dla siebie.
 - Największym zagrożeniem jest nasze własne przekonanie, że nic nie możemy zmienić.
 - To, co wyniesiemy z domu, jest kapitałem na całe życie.
 - Zagrożenie ekologiczne to zagrożenie ludzkiej osobowości.
2. Tuż po wejściu do klasy uczniowie kończą zdania zapisane na arkuszach szarego papieru (każde zdanie na osobnym arkuszu).

- Dom jest dla mnie
 - Kiedy jestem w domu
 - Rodzice nauczyli mnie
3. Arkusze przyklejamy taśmą w widocznym miejscu.
4. Uczestnicy zajęć pod kierunkiem nauczyciela przygotowują improwizowane scenki na zadany temat. Spośród chętnych uczniów prowadzący wybiera dwoje dzieci oraz ich rodziców. Przedstawia im sytuację do odegrania.

Opis zdarzenia I

Dwie koleżanki, Asia i Ania, znajdują na podwórku rannego psa. Idą do rodziców po pomoc. Rodzice Asi, pomimo obiekcji (niewiadome pochodzenie psa), okazują zainteresowanie, postanawiają pomóc. Rodzice Ani, pomimo jej gorących prośb, stanowczo zabraniają jakichkolwiek kontaktów z psem.

5. Nauczyciel prosi kolejnych sześciu uczniów i dokonuje podziału jak wyżej.

Opis zdarzenia II

Dwaj koledzy, Jacek i Marek, kopią piłkę na trawniku przed blokiem, trając przy tym świeżo posadzone krzewy. Całą sytuację obserwują rodzice obydwu. Matka Jacka zwraca chłopcom uwagę, karci obu dosyć ostro. Rodzicom Marka nie podoba się reakcja matki Jacka.

6. Po inscenizacji nauczyciel rozpoczyna dyskusję na temat postawy etycznej rodziców i wzorów wychowania zaprezentowanych w scenkach. Obserwatorzy przedstawiają swoje odczucia i wrażenia, wymieniają poglądy i opinie.
7. Uczniowie zapisują temat lekcji i wnioski z dyskusji, np. Rodzice kształtują postawy etyczne swoich dzieci poprzez prezentowanie im właściwych wzorców zachowań. To dom kształtuje postawy środowiskowe dzieci zgodnie z łacińskim przysłowiem „Verba docent, exempla trahunt” (Słowa uczą, przykłady pociągają).
8. Następnie nauczyciel zaprasza uczniów na film pt. „Rodzina a postawy środowiskowe”. Podaje temat dyskusji, która odbędzie się po filmie: Od czego zawisło, czy zdołamy zachować urodę świata i czy będziemy umieli żyć z nim w harmonii? Prosi uczniów o uważne oglądanie filmu i sporządzanie notatek.
9. Po projekcji nauczyciel inicjuje dyskusję na wyżej wymieniony temat. Uczniowie zapisują wnioski z dyskusji, np. *Dom jest kolebką osobowości i kształtuje postawę człowieka wobec świata. Składają się na nią:*
- *szacunek dla wody, ziemi i powietrza (świadomość ekologiczna),*
 - *poczucie, że dużo zależy od nas samych,*
 - *otwartość i kreatywność,*
 - *świadomość swoich podstawowych potrzeb: bezpieczeństwa biologicznego, społecznego i egzystencjalnego, więzi międzyludzkich, poznania rzeczywistości, potrzeby piękna, miłości oraz przekraczania samego siebie, czyli transcendencji,*
 - *odpowiedzialność za innych (ludzi, zwierzęta i rośliny) oraz za to, co człowiek sam stworzył,*
 - *posiadanie wizji świata bezpiecznego i przyjaznego człowiekowi,*
 - *odpowiedzialność za przyszłość.*

10. Po zapisaniu wniosków uczniowie zapoznają się z wyeksponowanymi aforyzmami, omawiają ich znaczenie. Ten, który im się najbardziej podoba, zapisują w zeszyte.
11. Następnie zapisują pracę domową: Uzasadnij słuszność wybranego aforyzmu (6-7 zdań).

Człowiek, przyroda, religia

Poziom: gimnazjum, liceum

Przedmiot: język polski, religia, etyka

Cele operacyjne:

UCZEŃ:

- formułuje argumenty przemawiające za ochroną przyrody,
- ogląda film i wyszukuje informacje na temat podejścia poszczególnych religii do natury,
- redaguje ekologiczny rachunek sumienia,
- analizuje tekst Jana Pawła II i sporządza do niego plan w formie pytań,
- uczestniczy w klasowym quizie dotyczącym „ekologicznego” nauczania Jana Pawła II.

Metody i techniki pracy:

- nauczanie przez współpracę – praca w grupach,
- quiz,
- analiza dokumentu.

Czas:

- dwie jednostki lekcyjne.

Źródła:

- Film pt. „Ruchy religijne i ich program ekologiczny”,
- Plansza – collage,
- Teksty źródłowe:
 - Ekologiczny rachunek sumienia; Dekalog św. Franciszka, <http://kinga.cyf-kr.edu.pl/~zykalino/ekologia.html>,
 - Jan Paweł II, Trzeba zapobiec katastrofie ekologicznej. Audiencja generalna, 17 stycznia 2001.

Materiały uzupełniające:

- 1) Ekologiczny rachunek sumienia.
- 2) Trzeba zapobiec katastrofie ekologicznej.
- 3) Dekalog św. Franciszka.

Realizacja:

1. Przed rozpoczęciem zajęć nauczyciel wywiesza w klasie plakat – collage wykonany, np. na lekcji plastyki. Plakat ma kształt koła, którego wewnątrz wypełniają ilustracje przedstawiające elementy krajobrazu nieskażonej natury. Obrzeża tworzą natomiast

ilustracje obrazujące degenerację środowiska naturalnego (na podstawie „Poradnika metodycznego dla nauczyciela, Znak, 2001). Uczniowie interpretują collage i uzasadniają wydaną opinię, np. *Plakat jest symbolicznym przedstawieniem Ziemi, której grozi zagłada ekologiczna na skutek działalności człowieka.*

2. Uczniowie szukają odpowiedzi na pytanie, jakie racje przemawiają za ochroną przyrody. Wymienione przez nich argumenty prowadzący porządkuje w trzech grupach:
 - racje rozumowe (np. zasoby natury są ograniczone),
 - racje estetyczne (np. nie można niszczyć czegoś, co stanowi inspirację poetów, artystów),
 - racje religijne (szanując naturę, szanujemy jej Stwórcę).
3. Nauczyciel prezentuje film pt. „Ruchy religijne i ich program ekologiczny” i prosi uczniów o sporządzanie notatek dotyczących podejścia poszczególnych religii do natury. Tabela zawiera wypowiedzi przedstawicieli różnych religii (z filmu).

RELIGIE BLISKIEGO WSCHODU	RELIGIE JUDEOCHRZEŚCIJAŃSKIE
Hinduizm – Wszystko, co żywe, jest boskie i zasługuje na szacunek. Z zasobów natury można czerpać tylko to, co jest niezbędne do zaspokojenia potrzeb. Etyka buddyjska nakazuje cześć dla każdego istnienia i współodczuwanie z każdym istnieniem.	Judaizm – S. Krajewski: Natura nie może być uwielbiona. Człowiek jest najważniejszy. Jednakże idea, że między człowiekiem a przyrodą istnieje konflikt jest czymś niepokojącym. (...) Możliwy jest powrót do czasów takich jak w raju, kiedy tego konfliktu między człowiekiem a przyrodą nie było. Prawosławie – patriarcha Bertolomeos: Jeżeli mówimy, że kochamy Boga Stwórcę, a nie szanujemy jego dzieł, to nie jesteśmy szczerzy. W interesie ludzi leży dbanie o przyrodę. Wykorzystujemy ją egoistycznie. Luteranizm – ks. bp. Christian Krause: Chrześcijanie mają przed sobą szczególne zadanie: zachować i przekazać dla przyszłości nie tylko godność człowieka, ale i godność natury.

4. Po filmie prowadzący rozpoczyna dyskusję na temat podejścia różnych religii do przyrody. Spostrzeżenia i wnioski uczniowie zapisują do zeszytu, np. *Religie Bliskiego Wschodu i religie judeochrześcijańskie mają różne podejście do natury. Hinduizm, np. głosi idee panteizmu, według których wszystko, co żyje, jest boskie. Religie judeochrześcijańskie nie dopuszczają do uwielbienia przyrody, ponieważ według nich człowiek jest najważniejszy.*
5. Nauczyciel nawiązuje do stwierdzenia, które pada w filmie: niszczenie przyrody jest grzechem. Dzieli klasę na 5 grup. Każdy z zespołów opracowuje ekologiczny rachunek sumienia. Gdy liderzy zaprezentują dokonania grup, nauczyciel rozdaje uczniom ekologiczny rachunek sumienia opracowany przez teologów. (Materiał uzupełniający nr 1). Prosi o porównanie obu materiałów, uzupełnienie prac oraz wyeksponowanie ich w klasie.
6. Z kolei prowadzący rozdaje uczestnikom zajęć powielony tekst audiencji generalnej Jana Pawła II pt. „Trzeba zapobiec katastrofie ekologicznej” (Materiał uzupełniający nr 2). Młodzież, pracując w parach, redaguje szczegółowe pytania, na które odpowiada ten tekst, np.
 - Jaka misja, według Biblii, została powierzona człowiekowi?
 - Jak człowiek powinien wypełniać tę misję?
 - Dlaczego ludzkość zawiodła Boże oczekiwania?
 - Co to znaczy „nawrócenie ekologiczne” i „ekologia ludzka”? itp.

7. Później nauczyciel organizuje klasowy kwiz. Każda para zadaje kolegom z klasy jedno pytanie dotyczące tekstu Jana Pawła II. Odpowiadają chętni uczniowie. Osoba, która udzieliła najwięcej poprawnych odpowiedzi, zostaje zwycięzcą.
8. Na podsumowanie lekcji prowadzący rozdaje uczniom powielony „Dekalog św. Franciszka” (Materiał uzupełniający nr 3). Uczniowie mówią, czym charakteryzuje się franciszkańskie podejście do natury.
9. Podaje uczniom temat pracy domowej: Posiłkując się „Dekalogiem św. Franciszka” rozwiń myśl: Świat będzie lepszy, jeśli będziemy lepsi dla natury, dla zwierząt – „naszych mniejszych braci”.

Materiały uzupełniające

MATERIAŁ NR 1 Ekologiczny rachunek sumienia

- Czy korzystając z bogactw przyrody pamiętam, że są one dobrem wspólnym wszystkich ludzi i pokoleń, które przyjdą po nas?
- Czy nie dopuszczam do rozrzutności i marnotrawstwa? Czy te zubożają dobra człowieka i przyrody, które są ograniczone.
- Czy życie moje nie dowodzi zamiłowania do zbytku, rozwijania potrzeb drugorzędnych i pozornych, gonienia za mitem nowości i mody (najlepszy i najnowszy samochód, najlepsze papierosy, najmodniejsze ubranie)?
- Czy problem zagrożenia środowiska nie uważam za wymyślony przez „ochroniarzy” lub „siły pragnące zahamować rozwój gospodarczy”, zaś walkę o ochronę przyrody za przejaw maniactwa i nadwrażliwości?
- Czy ujmuję te problemy tylko w kategoriach użyteczności i opłacalności, czy także w kategoriach moralnych, czując się odpowiedzialnym za nasze życie na Ziemi?
- Czy widzę związek między jakością życia ludzkiego na Ziemi a szacunkiem dla każdej postaci życia, panowaniem nad sobą i wyzwoleniem od chciwości, zaborczości i wszelkiej tyranii?
- Czy szanuję życie w każdej postaci?
- Czy zdarza mi się przeżywać piękno Ziemi, która nas żywi i raduje swoim urokiem?
- Czy moja wdzięczność idzie w parze z troską o zachowanie urodzajności i piękna Ziemi?
- Czy Ziemia jest dla mnie tylko miejscem bytowania, czy też miejscem szukania i odnajdywania Boga?
- Czy staram się tak kształtować moją pracę, aby nie tylko nie szkodziła środowisku, ale by przynosiła mu korzyść?
- Czy bałwochwalczo czczę zdobycze wiedzy technicznej, szukając łatwych zysków i doraźnych korzyści, nie bacząc na to, co będzie w przyszłości?
- Czy z mego powodu bliźni muszą wdychać dym tytoniowy i opary alkoholowe?

- Czy uczę słowem i przykładem swoich podopiecznych (dzieci, wychowanków), jak stawiać bogactwa duchowe nad materialne, jak chronić przyrodę?
- Czy stosuję się do wszystkich zakazów służb ochrony przyrody (służby leśne, sanepid), producentów artykułów chemicznych itd.?

MATERIAŁ NR 2 Trzeba zapobiec katastrofie ekologicznej

Jan Paweł II

Audicja generalna, 17 stycznia 2001

1. W odczytanim przed chwilą hymnie pochwalnym (Ps 148, 1-5) psalmista wylicza wszystkie stworzenia, nazywając je po imieniu. Na wysokościach pokazują się aniołowie, słońce, księżyc, gwiazdy i niebiosa; na ziemi poruszają się dwadzieścia dwa stworzenia – tyle, ile liter liczy alfabet hebrajski, co oznacza pełnię i całość. Wierny jest niejako «pasterzem istnienia», to znaczy tym, który prowadzi do Boga wszystkie istoty, zachęcając je, by śpiewały pochwalne «alleluja». Psalm wprowadza nas jakby do kosmicznej świątyni, której sklepienie stanowią niebiosa, nawy – części świata, a w jej wnętrzu śpiewa Bóg chór stworzeń.

Ta wizja mogłaby z jednej strony przedstawiać raj utracony, a z drugiej – raj obiecany. Nieprzypadkowo horyzont rajskiego wszechświata, przedstawiony przez Księgę Rodzaju (r. 2) u samych początków świata, ukazany jest przez Izajasza (r. 11) i Apokalipsę u kresu dziejów. Dzięki temu widzimy, że harmonia człowieka z bliźnimi, ze stworzeniem i z Bogiem zawiera się w planie zamierzonym przez Stwórcę. Plan ten był i wciąż jest naruszany przez ludzki grzech, którego źródłem jest inny zamysł, również przedstawiony w Księdze Rodzaju (r. 3-11), gdzie opisane jest narastanie napięcia i konfliktu z Bogiem, z bliźnim, a nawet z przyrodą.

2. Kontrast istniejący między dwoma planami ujawnia się wyraźnie w powołaniu ludzkości, o którym mówi Biblia, oraz w konsekwencjach spowodowanych przez niewierność temuż powołaniu. Człowiekowi zostaje powierzona misja: ma on panować nad stworzeniem, by ukazać wszystkie jego możliwości. Jest to władza delegowana, udzielona przez Boskiego Króla u samych początków stworzenia, gdy mężczyzna i niewiasta, stworzeni «na obraz Boży» (Rdz 1, 27), otrzymują polecenie, by byli płodni, by rozmnażali się, zaludniali ziemię, czynili ją sobie poddaną i panowali nad rybami morskimi, nad ptactwem powietrznym i nad wszystkimi istotami żywymi pełzającymi po ziemi (por. Rdz 1, 28). Św. Grzegorz z Nyssy, jeden z trzech wielkich Ojców kapadockich, komentował: «Bóg uczynił człowieka w taki sposób, aby mógł on sprawować swą funkcję króla ziemi. (...) Człowiek został stworzony na podobieństwo Tego, który rządzi wszechświatem. Wszystko to wskazuje, że od samego początku jego natura nosi znamię królewskość. (...) Jest on żywym obrazem, który przez swoją godność uczestniczy w doskonałości Boskiego wzoru» (*De hominis opificio*, 4: PG 44, 136).

3. Jednakże panowanie człowieka nie jest «absolutne, ale służebne – [jest to] rzeczywisty odbłask jedynego i nieskończonego panowania Boga. Dlatego człowiek powinien je wypełniać z mądrością i miłością, uczestnicząc w niezmierzonej mądrości i miłości Boga» (*Evangelium vitae*, 52). W języku biblijnym wyrażenie «nadać imię» stworzeniom (por. Rdz 2, 19-20) mówi o owej misji poznania i przemieniania stworzonej rzeczywistości. Nie jest to misja absolutnego i niepodważalnego władcy, lecz służi Królestwa Bożego, powołanego do kontynuowania dzieła Stwórcy, dzieła życia i pokoju. Jego zadaniem, określonym w Księdze Mądrości, jest rządzenie «światem w świętości i sprawiedliwości» (Mdr 9, 3).

Niestety, jeżeli przyjrzymy się różnym regionom naszej planety, zdamy sobie sprawę, że ludzkość zawiodła Boże oczekiwanie. Zwłaszcza w naszych czasach człowiek lekkomyślnie zdewastował porośnięte lasami niziny i wzgórza, skażył wody, zniszczył ziemskie środowisko, zanieczyścił powietrze, naruszył systemy hydro-geologiczne i atmosferyczne, spowodował pustynnienie żyznych niegdyś obszarów, rozwinął w sposób niekontrolowany przemysł, depcząc z pogardą – by posłużyć się obrazem Dantego Alighieri (*Raj*, XXII, 151) – tę «grządkę», którą jest ziemia, nasz dom.

4. Trzeba więc pobudzać i popierać «nawrócenie ekologiczne», które w ostatnich dziesięcioleciach sprawiło, że ludzkość stała się bardziej wrażliwa na niebezpieczeństwo katastrofy, do jakiej zmierzaliśmy. Człowiek, który zamiast być «sługą» Stwórcy, stał się niezależnym despota, zaczyna rozumieć, że musi się zatrzymać w obliczu otchłani. «Należy z zadowoleniem powitać także wzrost zainteresowania jakością życia oraz ekologią, jaki nastąpił zwłaszcza w społeczeństwach o wysokim stopniu rozwoju, w których ludzie dążą już nie tyle do zapewnienia sobie podstawowych środków do życia, ile do globalnego polepszenia warunków życia» (*Evangelium vitae*, 27). Ma być to więc nie tylko «fizyczna» ekologia, starająca się o ochronę środowiska rozlicznych istot żywych, lecz również ekologia «ludzka», która będzie czynić ich życie bardziej godnym, chroniąc istotne dobro życia we wszystkich jego formach i przygotowując przyszłym pokoleniom środowisko bliższe zamysłowi Stwórcy.

5. Odzyskując harmonię z przyrodą i między sobą, ludzie wracają do ogrodu stworzenia i starają się, by zgodnie z zaleceniami biblijnego Jubileuszu, dobra ziemskie były do dyspozycji wszystkich, a nie tylko nielicznych uprzywilejowanych (por. Kpł 25, 8-13. 23). Otoczeni całym tym pięknem, słyszymy głos Stwórcy, którym przemawiają niebo i ziemia, dzień i noc: ten język to «nie jest słowo, to nie są mowy, których by dźwięku nie usłyszano» (por. Ps 19 [18], 2-5).

Księga Mądrości, do której słów nawiązuje św. Paweł, sławi obecność Boga we wszechświecie przypominając, że «z wielkości i piękna stworzeń poznaje się przez podobieństwo ich Stwórcę» (Mdr 13, 5; por. Rz 1, 20). Wysławia ją również żydowska tradycja chasydzka: «Gdziekolwiek idę, Ty! Gdziekolwiek przystaję, Ty (...), gdziekolwiek się zwracam, gdziekolwiek spoglądam, znowu Ty, zawsze Ty» (M. Buber, *Opowieści chasydów*).

MATERIAŁ NR 3

Dekalog św. Franciszka [ustalony przez O. Gianmaria Polidora]

1. Bądź człowiekiem pośród stworzenia, bratem między braćmi.
2. Odnoś się z miłością i czcią do wszystkich istot stworzonych.
3. Ziemia została ci powierzona jako ogród; zarządzaj nią mądrze.
4. Z miłości do siebie samego troszcz się o człowieka, zwierzęta, rośliny, o wodę i powietrze, aby ziemia nie została ich pozbawiona.
5. Używaj rzeczy oszczędnie, ponieważ marnotrawstwo nie zapewnia przyszłości.
6. Twoim zadaniem jest odsłaniać tajemnicę pożywienia w taki sposób, ażeby życie karmiło się życiem.
7. Rozwiąż węzeł przemocy, abyś zrozumiał, jakie są prawa życia i istnienia.
8. Pamiętaj, że stworzenie nie odzwierciedla tylko twojego podobieństwa, lecz jest wyobrażeniem Najwyższego Boga.
9. Ścinając drzewo, pozostaw jego pęd, aby całkiem nie przerwać jego życia.
10. Z szacunkiem stąpaj po kamieniach, bo każda rzecz ma swoją wartość.

Zielone Płuca... Europy

Poziom: gimnazjum, liceum, technikum

Przedmiot: ścieżka edukacja europejska, ekologiczna, biologia z elementami ochrony środowiska, geografia, wiedza o społeczeństwie, godzina wychowawcza.

Cele ogólne:

- uświadomienie wartości, jaką jest własny region i kraj oraz jego dziedzictwo przyrodniczo-kulturowe,
- kształcenie zachowań ukierunkowanych na ochronę środowiska,
- wytworzenie w świadomości uczniów przekonania o tym, iż jesteśmy Europejczykami i przyszłymi członkami UE,
- przyswojenie kluczowych pojęć: formy ochrony przyrody (park narodowy, rezerwat przyrody, park krajobrazowy, pomnik przyrody, użytki ekologiczne), Europejska Sieć Ekologiczna „Natura 2000”.

Cele operacyjne:

UCZENI:

- potrafi określić cechy środowiska przyrodniczego swojego regionu,
- potrafi wskazać te elementy środowiska przyrodniczego, które dają szansę rozwoju turystycznego dla regionu,
- wie, na czym polega Europejska Sieć Ekologiczna „Natura 2000”,
- określa wkład Polski do sieci „Natura 2000”.

Metody i techniki pracy:

- praca w grupach,
- pogadanka wprowadzająca,
- mapa skojarzeń,
- praca z tekstem źródłowym.

Czas:

- jedna jednostka lekcyjna.

Źródła:

- „Program Ochrony Środowiska Województwa Podlaskiego” Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego
- K. Świerkosz, *Wyznaczanie ostoł. Natura 2000*, WWF Polska Światowy Fundusz na rzecz Przyrody, Warszawa 2003

Materiały uzupełniające:

- 1) Mapa fizyczna Polski lub Europy.
- 2) Plansza zbiorcza do mapy skojarzeń *Walory turystyczne Podlasia*.

3) Arkusze do mapy skojarzeń dla ucznia *Walory turystyczne Podlasia*.

4) *Obszary przyrodniczo cenne Podlasia* – materiał pomocniczy dla nauczyciela.

5) Europejska Sieć Ekologiczna „Natura 2000” – materiał pomocniczy dla ucznia i nauczyciela.

Realizacja:

1. Przedstawienie uczniom tematu i celu zajęć.
2. Pogadanka wprowadzająca, odnosząca się do wiedzy uczniów o stanie środowiska przyrodniczego Podlasia. Nauczyciel lub uczniowie wskazują na mapie Polski obiekty objęte formami ochrony przyrody. Należy zwrócić uwagę nie tylko na Parki Narodowe Podlasia. (Materiał pomocniczy dla nauczyciela *Obszary przyrodniczo cenne Podlasia*).
3. Nauczyciel zawiesza zbiorczą mapę skojarzeń *Walory turystyczne Podlasia*. Dzieli klasę na pięcioosobowe zespoły i przedstawia zadanie: „Mapa skojarzeń – *Walory turystyczne Podlasia*”. Uczniowie, pracując w grupach, wypisują wszystkie skojarzenia na podany temat – **czas 10 min.**
4. Przedstawiciele grup odczytują swoje propozycje. Te, które się powtarzają, nauczyciel zapisuje na zbiorczej mapie skojarzeń „*Walory....*”, np.
 - czyste środowisko,
 - niski poziom urbanizacji,
 - niski poziom uprzemysłowienia,
 - duża lesistość,
 - ograniczona intensywność produkcji rolnej,
 - harmonijny krajobraz kulturowy,
 - niewykorzystane zasoby środowiska naturalnego,
 - liczne formy ochrony przyrody udostępnione turystom do zwiedzania,
 - liczne obiekty świadczące o dziedzictwie kulturowym Podlasia.
5. Weryfikacja spostrzeżeń. Nauczyciel w kilku słowach zapoznaje uczniów z tematyką Europejskiej Sieci Ekologicznej „Natura 2000” (Materiał pomocniczy).

Uczniowie pracują w grupach. Nauczyciel rozdaje uczniom materiał pomocniczy dla uczniów Europejska Sieć Ekologiczna „Natura 2000”. Uczniowie zapoznają się z tekstem i próbują odpowiedzieć na pytanie:

Na czym będzie polegał wkład Polski i naszego regionu do ESE „Natura 2000”?

Grupy prezentują swoje propozycje. Nauczyciel zapisuje na tablicy lub podkreśla na zbiorczym arkuszu propozycje uczniów – **czas 15 min.**
6. Podsumowanie i zapisanie notatki: Na czym będzie polegał wkład naszego regionu do ESE „Natura 2000”?
7. Czynności kończące lekcje. Zadanie pracy domowej: Jakie widzisz zagrożenia związane z włączeniem pewnych obszarów Podlasia do ESE „Natura 2000”?

Materiały uzupełniające

MATERIAŁ NR 3

Arkusze do mapy skojarzeń „Walory turystyczne Podlasia”

.....

.....

WALORY
TURYSTYCZNE
PODLASIA

.....

.....

MATERIAŁ NR 4

Obszary przyrodniczo cenne Podlasia

Województwo podlaskie charakteryzuje się dużym bogactwem i wysoką różnorodnością przyrodniczą. Występują tu zwarte kompleksy leśne Puszczy Augustowskiej, Knyszyńskiej i Białowieskiej, naturalnie ukształtowane doliny dużych i mniejszych rzek, rozległe torfowiska, duże obszary ekstensywnie użytkowanych łąk i pastwisk oraz wiele innych siedlisk o wysokich walorach przyrodniczych. Duże znaczenie dla zachowania bogactwa występujących tu gatunków roślin, zwierząt i grzybów ma odmienna w poszczególnych częściach województwa rzeźba terenu, zróżnicowane warunki wodne i mikroklimatyczne, mozaikowaty układ gleb, mało intensywna gospodarka rolna, niski stopień chemizacji środowiska i ograniczona w wielu rejonach bezpośrednia presja człowieka.

Szczególną rolę w zachowaniu najcenniejszych walorów przyrodniczych województwa spełniają obszary chronione, w szczególności 4 parki narodowe (Wigierski, Narwiański, Biebrzański i Białowieski), 88 rezerwatów przyrody i 3 parki krajobrazowe (Suwalski Park Krajobrazowy, Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej oraz Łomżyński Park Krajobrazowy Doliny Narwi).

System obszarów chronionych województwa

Na system obszarów chronionych województwa składają się 4 parki narodowe, 88 rezerwatów przyrody i 3 parki krajobrazowe. Wraz z 15 obszarami chronionego krajobrazu i 249 użytkami ekologicznymi łączna powierzchnia obszarów o szczególnych walorach przyrodniczych i krajobrazowych, prawnie chronionych, wynosiła w 2000 roku 644 tys. ha, czyli obejmowała 31,9% obszaru województwa.

Forma ochrony	Powierzchnia (tys. ha)
Parki narodowe	92,2
Rezerваты przyrody	14,0
Parki krajobrazowe	83,5
Obszary chronionego krajobrazu	452,4
Użytki ekologiczne	1,9

Najcenniejsze walory przyrodnicze województwa chronione są w parkach narodowych.

Wigierski Park Narodowy

Wigierski Park Narodowy leży na północnym skraju Puszczy Augustowskiej. Utworzony został 1 stycznia 1989 roku na obszarze 14956 ha. Aktualna jego powierzchnia wynosi 15085 ha, w tym 9464 ha to grunty leśne, 2908 ha – wody i 2713 ha inne tereny, głównie użytkowane rolniczo (2228 ha). Ochroną ścisłą objętych jest 623 ha, w tym 283 ha lasów. Obszary zagospodarowane rolniczo objęte są ochroną krajobrazową.

Krajobraz parku został ukształtowany w okresie ostatniego zlodowacenia, około 12 tysięcy lat temu. W rynnach i zagłębieniach powstały liczne jeziora. Najpłytsze z nich zarosły już roślinnością torfowiskową, a w innych zbiornikach obserwować można różne stadia ich naturalnej sukcesji. Najwyższe wzniesienia osiągają wysokość ponad 180 m n.p.m., zaś najniżej położone tereny znajdują się na wysokości 130 m n.p.m. Północna część parku jest silnie pofałdowana, z rozległymi wzniesieniami stanowiącymi lokalne kulminacje o stromych zboczach i wysokościach względnych dochodzących do 35 m. Południowa część ma charakter bardziej płaski i pokryta jest Puszcą Augustowską – największym zwartym kompleksem leśnym w Polsce. Pozostałością po zlodowaceniach są liczne jeziora o różnym kształcie, powierzchni i głębokości. Na obszarze parku znajdują się 42 jeziora. Największe z nich, Wigry, ma 2187 ha powierzchni, maksymalną głębokość 73 m i zajmuje centralną część parku. Jezioro Wigry jest zbiornikiem cennym w skali światowej – umieszczonym przez IUCN na liście Project Aqua (w wykazie najcenniejszych wód świata) oraz objętym patronatem Międzynarodowego Towarzystwa Limnologicznego (SIL).

Osobliwością parku są dystroficzne jeziora śródleśne, tzw. „suchary”, otoczone mszarem torfowcowym. Główną rzeką tego terenu jest Czarna Hańcza, przepływająca przez jezioro Wigry i stanowiąca znany i ceniony w kraju szlak kajakowy.

Na terenie parku stwierdzono prawie 1000 gatunków roślin naczyniowych, w tym około 60 podlegających ochronie ścisłej i 14 podlegających ochronie częściowej, ponad 200 gatunków mchów i wątrobowców oraz prawie 300 gatunków porostów.

Dużą część powierzchni parku zajmują także torfowiska, będące często zbiorowiskami unikatowymi w skali kraju. Szczególnie roślinność torfowisk wysokich i przejściowych zachowała tu często swój naturalny charakter.

Dotychczas stwierdzono tu występowanie ponad 1700 gatunków zwierząt, w tym m.in. 46 gatunków ssaków, 202 gatunki ptaków, 12 gatunków płazów i 5 gatunków gadów. Najbardziej charakterystycznym gatunkiem jest bóbr europejski, licznie zasiedlający brzegi rzek i jezior. Obecnie szacuje się jego liczebność w parku na około 250 osobników. Z dużych drapieżników coraz częściej spotkać można wilka.

W faunie parku występuje 128 gatunków, które umieszczone zostały w „Czerwonej Księdze Zwierząt” lub na „Czerwonych Listach Gatunków Zagrożonych w Polsce”.

Narwiański Park Narodowy

Park znajduje się w Dolinie Górnej Narwi. Położony pomiędzy Surazem i Rzędzianami obejmuje bagienną dolinę Narwi, która stanowiła znaczną część utworzonego w 1985 roku Narwiańskiego Parku Krajobrazowego. Bagna, tereny podmokłe i wody są dominującymi ekosystemami i zajmują ok. 90% obszaru parku utworzonego w 1996 r. Jego powierzchnia całkowita wynosi 7350 ha. Rzeźba parku ukształtowała się podczas zlodowacenia środkowopolskiego. W dolinie i na obszarze parku dominują gleby bagienne. Najczęściej spotykane wśród nich są gleby torfowo-bagienne zajmujące zwarte powierzchnie w środkowej części doliny.

Dolina jest zasilana przez wody powierzchniowe (cieki wodne i spływy powierzchniowe) i wody wgłębne, co przy rozgałęzionych korytach rzeki spowodowało, że ukształcił się tutaj rozległy, wypełniający niemal całe dno doliny, ekosystem bagieny z mozaikowym układem rozlewisk, siedlisk bagiennych, zabagnionych i lądowych.

Sieć hydrograficzną tworzy Narew oraz Liza, Szeroka Struga, Awissa, Kurówka (dopływy lewe) oraz Kowalówka, Turośnianka i Czaplinianka (dopływy prawe).

W parku dominujące powierzchniowo są szuwary turzycowiskowe. Wiele zbiorowisk należy do rzadko spotykanych w kraju. Na bagnach i terenach zabagnionych występuje blisko 200 gatunków roślin naczyniowych, w tym 13 objętych ochroną gatunkową.

Wielkim walorem doliny Narwi i parku jest ornitofauna. W latach 1979-1981 stwierdzono tu obecność 179 gatunków ptaków, w tym 149 gatunków lęgowych. Dolina Narwi spełnia kryteria, które kwalifikują ten obszar jako ostoję lęgową ptaków wodno-błotnych o znaczeniu międzynarodowym i europejskim. Na terenie parku występuje około 40 gatunków ssaków. Wśród nich jest niewielka populacja łosia i wydry oraz liczna (260 szt.) bobra. Środowiska wodne doliny są zasobne w ryby (22 gatunki). W parku odnotowano m.in. także 13 gatunków płazów.

Biebrzański Park Narodowy

Biebrzański Park Narodowy został utworzony w 1993 roku. Jest to największy park narodowy w Polsce. Jego powierzchnia wynosi 59 223 ha. Obszary leśne zajmują 15 544 ha, grunty rolne – 18 180 ha, a nieużytki – słynne Bagna Biebrzańskie, w rzeczywistości najbardziej cenne przyrodniczo ekosystemy – 25 495 ha. Wokół parku utworzono otulinę o powierzchni 66 824 ha. Ochronie ścisłej podlega obszar 5 075 ha (w tym dawny rezerwat Czerwone Bagno). Ze względu na niespotykane w Europie tereny bagienno-torfowe oraz bardzo zróżnicowaną faunę, a w szczególności bogaty świat ptaków, park został umieszczony w 1995 r. na liście obszarów chronionych konwencją RAMSAR.

Powierzchnia zlewiska Biebrzy wynosi 7051,2 km². Dolina Biebrzy zasilana jest zarówno wodami powierzchniowymi, jak też wodami podziemnymi. Szata roślinna parku odznacza się dużą różnorodnością, wysokim stopniem naturalności i obecnością wielu rzadkich gatunków. Sprzyjające warunki rozwoju znajdują tu rośliny pochodzenia północnego i relikty glacialne, reprezentowane przez 17 gatunków roślin naczyniowych. Dotychczas w dolinie Biebrzy stwierdzono występowanie ponad 920 gatunków roślin naczyniowych, z których 67 jest objętych prawną ochroną gatunkową w Polsce, zaś 45

znalazło się na „Czerwonej Liście Roślin Naczyniowych Zagrożonych w Polsce” jako gatunki ginące bądź zagrożone wyginięciem (m.in. kosaciec bezlistny, szachownica kostkowata, fiołek torfowy, wełnianeczka alpejska i wierzba borówkolistna). Według dotychczasowych danych w dolinie Biebrzy występują zbiorowiska 73 zespołów roślinnych, w tym niemal wszystkie zbiorowiska siedlisk wodnych, bagiennych i torfowych spotykane w Polsce. Szczególnie cenna jest duża grupa zbiorowisk turzycowo-mszystych i mechowiskowych, w których licznie spotyka się gatunki zanikające w innych częściach kraju.

Dolina Biebrzy jest unikatową w skali Europy enklawą dla ptaków wodno-błotnych. Obserwowano tu dotychczas 271 gatunków ptaków, w tym 181 gatunków jako lęgowe. Spośród 56 gatunków uznanych w Polsce za ginące lub zagrożone wyginięciem 17 gnieździ się w parku, np. dubelt, wodniczka, rybitwa czarna, rybitwa małoskrzydła, orlik grubodzioby. Dla niektórych z nich Bagna Biebrzańskie są jedną z ostatnich ostoi gwarantujących utrzymanie się ich populacji w Europie Środkowej.

Białowieski Park Narodowy

Białowieski Park Narodowy leży w centralnej części Puszczy Białowieskiej, przy granicy z Białorusią. Jest to najbardziej naturalny kompleks leśny na niżu Europy. Powierzchnia parku (powiększonego o ponad 5 000 ha w 1996 r.) wynosi 10 502 ha, w tym najstarsza część, Obszar Ochrony Ścisłej, zajmuje 4 747 ha, Park Pałacowy (48 ha) i Ośrodek Hodowli Żubrów (274 ha). Ekosystemy leśne zajmują ponad 90% obszaru parku.

Historia parku sięga 1921 roku, kiedy utworzono leśnictwo „Rezerwat”, które w 1932 roku przemianowano na „Park Narodowy w Białowieży”. W roku 1947 obiekt ten reaktywowano jako Białowieski Park Narodowy. W 1977 roku UNESCO włączyło Białowieski Park Narodowy w poczet światowych rezerwatów biosfery, a w 1979 r. uznano go za pierwszy i jedyny w Polsce przyrodniczy Obiekt Dziedzictwa Światowego. W 1992 roku UNESCO rozszerzyło granice Obiektu Dziedzictwa Światowego na przyległy do BPN białoruski park „Białowieżskaja Puszcza”. W ten sposób powstał polsko-białoruski transgraniczny Obiekt Dziedzictwa Światowego. W 1997 przyznano parkowi Dyplom Europy.

Na terenie parku narodowego nie ma jezior i większych rzek. Najbardziej cenny obszar objęty ochroną ścisłą leży w widłach rzek Hwoźnej i Narewki. Na tym terenie ma swoje źródła rzeka Orłówka.

Flora parku liczy około 4 500 gatunków, w tym 728 gatunków roślin naczyniowych, 277 gatunków porostów i ponad 3 000 gatunków grzybów. Spośród szczególnie rzadkich roślin parku należy wyróżnić: pełnika europejskiego, kosaćca syberyjskiego, arnikę górską, turówkę wonną i fiołka bagienno-torfowego.

Na obszarze parku występuje 40 zbiorowisk roślinnych, wśród których przeważają zbiorowiska leśne. Na szczególną uwagę zasługuje Obszar Ochrony Ścisłej, na którego terenie praktycznie od 1921 roku nie są wykonywane żadne prace leśne. Według danych inwentaryzacyjnych w 1991 roku przeciętny wiek drzewostanów na tym obszarze wynosił 126 lat (średni dla Polski to 54 lata). Wiele puszczańskich drzew ma imponujące rozmiary i wiek. Najwyższe świerki osiągają ponad 52 m wysokości. Najstarsze dęby liczą ponad 400 lat. Niektóre z nich stają się legendarne jak np. dąb Jagiełło, który w wieku ok. 500 lat powalony został (w 1974 r.) przez wiatr.

Fauna parku jest bogata i składa się z ponad 12 000 gatunków, wśród których przeważają bezkręgowce. Najliczniejszą (ok. 8 500 gat.) grupą są owady. We wszystkich grupach jest dużo gatunków rzadkich lub objętych ochroną gatunkową. W parku gnieździ się około 120 gatunków ptaków, występuje 7 gatunków gadów, 11 gatunków płazów oraz 54 gatunki ssaków.

Symbolem parku jest żubr. Ostatnie żubry żyjące na wolności wyginęły w Puszczy Białowieskiej w 1919 r. Ponownie gatunek ten sprowadzono na obszar parku w roku 1929. Obecnie stado wolnościowe w polskiej części Puszczy liczy około 300 sztuk.

Parki krajobrazowe

W województwie podlaskim utworzone zostały trzy parki krajobrazowe: Suwalski Park Krajobrazowy, Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej i Łomżyński Park Krajobrazowy Doliny Narwi, o łącznej powierzchni 88 084,5 ha. Są to obszary objęte ochroną prawną ze względu na wyjątkowe wartości środowiska przyrodniczego oraz wysokie walory estetyczno-widokowe, kulturowe, historyczne lub turystyczne. Celem ich utworzenia było zachowanie, popularyzacja oraz udostępnienie tych wartości. W granicach parków krajobrazowych dozwolone jest gospodarcze użytkowanie gruntów rolnych i lasów, a także udostępnienie turystom wyznaczonych szlaków - z wyłączeniem turystyki motorowej.

Suwalski Park Krajobrazowy

Suwalski Park Krajobrazowy obejmuje powierzchnię 6 284 ha. Celem powołania tego pierwszego w kraju parku krajobrazowego była „ochrona walorów przyrodniczych, kulturowych i turystycznych tego obszaru dla potrzeb dydaktyczno-naukowych i krajobrazowych”.

Na terenie parku znajdują się będąca symbolem Suwalszczyzny - Góra Cisowa zwana suwalską „Fudzi-jamą”, najgłębsze jezioro Hańcza (108 m), słynne ze swej urody jezioro Jaczno.

Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej

Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej, o powierzchni 74 447 ha, został utworzony w roku 1988. Celem powołania PKPK była ochrona i zachowanie zasobów przyrodniczych, walorów kulturowych i historycznych Puszczy Knyszyńskiej, a także stworzenie warunków do prowadzenia działalności naukowej i dydaktycznej oraz rozwijanie turystyki kwalifikowanej i wypoczynku.

PKPK obejmuje pagórkowate tereny w dorzeczu Supraśli i Sokołdy porośnięte lasami większej części Puszczy Knyszyńskiej. Ochronie podlegają tu drzewostany, leśne doliny rzeczne, liczne źródłiska oraz różne formy geomorfologiczne (moreny czołowe, zagłębienia wytopiskowe) charakterystycznych dla polodowcowego krajobrazu tego terenu.

Lasy o charakterze borealnym pokrywają około 80% powierzchni parku. Wśród roślinności nieleśnej cenne są śródleśne zbiorowiska turzycowe o wysokim stopniu naturalności. We florze parku występuje wiele roślin chronionych, między innymi: pióro-

pusznik strusi, brzoza niska, chamedafne północna, arnika górską, lilia złotogłów, wawrynek wilczełyko i pełnik europejski.

Lasy parku zamieszkują jelenie, łosie, sarny, borsuki, bobry i jenoty oraz rzadko spotykane orzesznice i koszatki. W parku występuje także ryś, wilk i żubr. Awifauna parku jest bogata. Żyją tutaj m.in. takie gatunki, jak bocian czarny, orlik krzykliwy, dzięcioł trójpalczasty, kania ruda i czarna, głuszec, cietrzew i jarząbek.

Łomżyński Park Krajobrazowy Doliny Narwi

Łomżyński Park Krajobrazowy Doliny Narwi, o powierzchni 7353,5 ha powstał w 1994 roku. Celem utworzenia ŁPKDN była ochrona zalewowych terenów doliny Narwi, wyróżniających się występowaniem wielu rzadkich i zagrożonych wyginięciem gatunków roślin i zwierząt. ŁPKDN obejmuje kilkunastokilometrowy odcinek doliny Narwi pomiędzy Łomżą a Gacią oraz przylegające do doliny rzeki fragmenty Wysoczyzny Kolneńskiej (od północnego wschodu) i Międzyrzecza Łomżyńskiego (od południowego zachodu).

Charakter doliny zbliżony jest do naturalnego. W jego granicach Narew płynie nieuregulowanym korytem, tworząc liczne meandry i odnogi. Istotnym krajobrazotwórczym czynnikiem jest duże zróżnicowanie rzeźby stoków. Na terenie parku stwierdzono występowanie 667 gatunków roślin naczyniowych w tym 22 gatunki podlegające ochronie prawnej m.in. widłak jałowcowaty, widłak goździsty, grązel żółty, naparstnica zwyczajna, lilia złotogłów, turówka wonna. Świat ssaków reprezentowany jest przez 40 gatunków, w tym 10 gatunków drapieżnych. W podziemiach fortyfikacji w Piątnicy oraz w piwnicach dawnego browaru w Drozdowie stwierdzono występowanie 6 gatunków nietoperzy. Na terenie parku stwierdzono 178 gatunków ptaków, w tym 125 lęgowych i prawdopodobnie lęgowych, m.in. bąk, bączek, różeniec, płaskonos, kropiatka, żuraw, bielik, orlik krzykliwy, błotniak popielaty, puchacz, sowa błotna. Dolina Narwi spełnia też ważną funkcję w okresie wiosennym przelotów ptaków jako miejsce odpoczynku i żerowania. W tym okresie notowano tu m.in. ok. 3 300 batalionów, ok. 780 czajek i ok. 600 gęsi zbożowych.

Obszary chronionego krajobrazu

Obszary chronionego krajobrazu zostały utworzone na terenach o wysokich walorach środowiska przyrodniczego odznaczających się atrakcyjnym krajobrazem. Ich ochrona ma zapewnić zachowanie równowagi ekologicznej. Obejmują one doliny rzek, większe obszary leśne i kompleksy jezior oraz tradycyjne ukształtowane krajobrazy kulturowe. Charakter gospodarki prowadzonej na obszarach chronionego krajobrazu regulują zabezpieczające stan środowiska przepisy prawne, m.in. zakaz lokalizacji zakładów przemysłowych i obiektów uciążliwych dla środowiska, zakaz prowadzenia działalności niekorzystnie wpływającej na krajobraz, dbałość o styl budownictwa dostosowany do lokalnych tradycji. Jest on uzależniony od pełnionych przezeń funkcji: otulinowej (dla parków narodowych i krajobrazowych), rekreacyjnej (tereny dla turystyki i wypoczynku, odciażające obszary o wyjątkowych walorach przyrodniczych) oraz naturalnych korytarzy ułatwiających migracje zwierząt.

W regionie podlaskim funkcjonuje obecnie 15 obszarów chronionego krajobrazu o łącznej powierzchni 481,4 tys. ha, z czego 452,4 tys. ha położonych jest w granicach województwa.

Są to:

- **Równina Kurpiowska i Dolina Dolnej Narwi** – 48994,1 ha, utworzony w 1982 r. Celem powołania jest ochrona i zachowanie doliny Narwi i Pisy z licznymi meandrami i starorzeczami oraz znacznej części Puszczy Kurpiowskiej wyróżniających się wysokimi walorami przyrodniczymi, krajobrazowymi, kulturowymi i wypoczynkowymi.
- **Pojezierze Rajgrodzkie** – 12027 ha, utworzony w 1982 r. Celem powołania jest ochrona i zachowanie Pojezierza Rajgrodzkiego – terenu o wysokich walorach przyrodniczych, krajobrazowych, kulturowych i wypoczynkowych.
- **Dolina Bugu i Nurca** – 2921,2 ha, utworzony w 1982 r. Celem powołania jest ochrona i zachowanie dolin Bugu i Nurca o naturalnym charakterze oraz fragmentu Wysoczyzny Drohickiej odznaczających się wysokimi walorami przyrodniczymi, krajobrazowymi, kulturowymi i wypoczynkowymi.
- **Dolina Biebrzy** – 1241 ha, utworzony w 1982 r. Celem powołania jest ochrona i zachowanie fragmentu doliny Biebrzy o naturalnym charakterze stanowiącej niejako strefę ochronną w środkowej części Biebrzańskiego Parku Narodowego.
- **Puszcza Białowieska** – 78538 ha, utworzony w 1986 r. Celem powołania jest ochrona i zachowanie Puszczy Białowieskiej stanowiącej ostatnie ostoje naturalnych puszczy nizinnych w Europie oraz wyróżniającej się wysokimi walorami krajobrazowymi, kulturowymi i wypoczynkowymi.
- **Wzgórza Sokólskie** – 38742 ha, utworzony w 1986 r. Celem powołania jest ochrona i zachowanie terenów rozciągających się na wschód od Puszczy Knyszyńskiej, wyróżniających się rzeźbą terenu, wysokimi walorami przyrodniczymi, krajobrazowymi, kulturowymi i wypoczynkowymi.
- **Dolina Narwi** – 41862 ha, utworzony w 1986 r. Celem powołania jest ochrona i zachowanie doliny Narwi wyróżniającej się wysokimi walorami przyrodniczymi, krajobrazowymi, kulturowymi i wypoczynkowymi.
- **Dolina Bugu** – 30162 ha, utworzony w 1998 r. Celem powołania jest ochrona i zachowanie doliny Bugu posiadającej wysokie walory przyrodnicze, krajobrazowe, kulturowe i wypoczynkowe.
- **Dolina Rospudy** – 29710 ha (część w woj. warmińsko-mazurskim), utworzony w 1998 r. Celem powołania jest ochrona i zachowanie doliny Rospudy odznaczającej się wysokim stopniem naturalności zbiorowisk leśnych i nieleśnych, z roślinnością torfowiskową.
- **Pojezierze Północnej Suwalszczyzny** – 39510 ha, utworzony w 1998 r. Celem powołania jest ochrona i zachowanie półnaturalnego krajobrazu północnej Suwalszczyzny o urozmaiconej rzeźbie terenu, z licznymi jeziorami, kemami, ozami i wzniesieniami morenowymi.
- **Pojezierze Sejneńskie** – 37880 ha, utworzony w 1998 r. Celem powołania jest ochrona i zachowanie krajobrazu Pojezierza Sejneńskiego wyróżniającego się urozmaiconą rzeźbą terenu, licznymi jeziorami, kemami, ozami i wzniesieniami morenowymi.

- **Puszcza i Jeziora Augustowskie** – 65475 ha, utworzony w 1998 r. Celem powołania jest ochrona i zachowanie jednego z największych i najcenniejszych pod względem przyrodniczym kompleksu leśnego Puszczy Augustowskiej oraz wartości kulturowych i historycznych Kanału Augustowskiego.
- **Dolina Biebrzy** – 32635 ha, utworzony w 1998 r. Celem powołania jest ochrona i zachowanie fragmentu doliny Biebrzy o naturalnym charakterze stanowiącej niejako strefę ochronną w górnej części Biebrzańskiego Parku Narodowego.
- **Jeziora Rajgrodzkie** – 14985 ha (większa część w woj. warmińsko-mazurskim), utworzony w 1998 r. Celem powołania jest ochrona i zachowanie części Pojezierza Rajgrodzkiego o wysokich walorach przyrodniczych, krajobrazowych, kulturowych i wypoczynkowych.
- **Dolina Błędzianki** – 6720 ha, utworzony w 1998 r. Celem powołania jest ochrona i zachowanie doliny Błędzianki wyróżniającej się naturalnym charakterem oraz wysokimi walorami krajobrazowymi.

Rezerваты, pomniki przyrody i inne formy ochrony

Rezerваты przyrody obejmują zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym ekosystemy, w tym siedliska przyrodnicze, a także określone gatunki roślin i zwierząt, elementy przyrody nieożywionej, mające istotną wartość ze względów naukowych, przyrodniczych, kulturowych bądź krajobrazowych.

W województwie podlaskim rozporządzeniem wojewody objęto ochroną 88 rezerwatów przyrody o łącznej powierzchni 14 348,86 ha – w przeważającej większości są to rezerваты leśne – jest ich 55, rezerwatów torfowiskowych – 10, faunistycznych – 9, florystycznych – 5, krajobrazowych – 3, przyrody nieożywionej – 3, wodnych – 2 i stepowych – 1. Żaden z rezerwatów nie jest objęty ochroną w zakresie prawa międzynarodowego.

Pomnikami przyrody są pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupienia o szczególnej wartości naukowej, kulturowej, historyczno-pamiątkowej i krajobrazowej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów, np. sędziwe i okazałe rozmiarów drzewa i krzewy gatunków rodzimych lub obcych, źródła, głazy narzutowe. Pomniki przyrody, podobnie jak stanowiska dokumentacyjne, użytki ekologiczne oraz zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, mogą być obejmowane ochroną poprzez rozporządzenie wojewody lub uchwałę rady gminy.

W województwie podlaskim pod względem ilości obiektów największą liczbę pomników przyrody stanowią pojedyncze drzewa, wiekowe, potężnych rozmiarów, o pięknym pokroju. Liczba drzew objętych ochroną zmienia się każdego roku – część z nich ulega zniszczeniu przez wichury lub obumiera, ale również uznawane za pomniki są nowe obiekty. Ogólna liczba pomników przyrody w województwie podlaskim wynosi 2066.

Stanowiskami dokumentacyjnymi przyrody nieożywionej są niewyodrębniające się na powierzchni lub możliwe do udostępnienia, ważne pod względem naukowym i dydaktycznym miejsca występowania formacji geologicznych, nagromadzeń skamieniałości lub tworów mineralnych oraz fragmenty eksploatowanych i nieczynnych wyrobisk po-

wierzchniowych i podziemnych. Tą formą ochrony zostały objęte w województwie podlaskim 2 obiekty:

- „Posejanka” (gmina Sejny) – rzadka formacja geomorfologiczna w nieczynnej żwirowni, uznana rozporządzeniem wojewody;
- odsłonięcie w ścianie starej cegielni unikatowych, organicznych osadów interglacjalnych (stanowisko interglacjału eemskiego), uznane uchwałą Rady Miejskiej w Suwałkach.

Użytkami ekologicznymi są zasługujące na ochronę pozostałości ekosystemów, mających znaczenie dla zachowania unikatowych zasobów genowych i typów środowisk, takie jak: naturalne zbiorniki wodne, śródpolne i śródleśne „oczka wodne”, kępy drzew, bagna, torfowiska, wydmy, płaty nieużytkowanej roślinności, starorzecza, wychodnie skalne, skarpy, kamieńce oraz stanowiska rzadkich lub chronionych gatunków roślin i zwierząt, w tym miejsca ich sezonowego przebywania lub rozrodu. Użytki ekologiczne wykazuje się w rejestrze gruntów. W województwie podlaskim tę formę ochrony nadano 249 obiektom o łącznej powierzchni 1939,9 ha. W większości są to śródleśne ekosystemy bagienne i oczka wodne, ale należą do nich również jeziora objęte programem reintrodukcji troci jeziorowej.

Zespół przyrodniczo-krajobrazowy wyznacza się w celu ochrony wyjątkowo cennych fragmentów krajobrazu naturalnego i kulturowego dla zachowania jego wartości estetycznych. Uchwałą Rady Gminy Mielnik uznano za zespół przyrodniczo-krajobrazowy 1 obiekt o powierzchni 59,6 ha.

MATERIAŁ NR 5

Europejska Sieć Ekologiczna „Natura 2000”

Europejska Sieć Ekologiczna „Natura 2000” to sieć obszarów chronionych na terenach państw członkowskich Unii Europejskiej. Jej celem jest ochrona cennych przyrodniczo regionów oraz zagrożonych wyginięciem gatunków roślin i zwierząt.

W skład sieci „Natura” wchodzi:

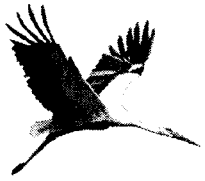
- 1) obszary specjalnej ochrony (OSO) – wyznaczone na podstawie Dyrektywy Rady 79/409/EWG w sprawie ochrony dzikich ptaków, tzw. „Ptasiej” dla gatunków ptaków wymienionych w załączniku I do Dyrektywy,
- 2) specjalne obszary ochrony (SOO) – wyznaczone na podstawie Dyrektywy Rady 92/43/EWG w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory, tzw. „Siedliskowej” dla siedlisk przyrodniczych wymienionych w załączniku I oraz siedlisk gatunków zwierząt i roślin wymienionych w załączniku II do Dyrektywy.

Polska w ramach procesu integracji została zobowiązana do wyznaczenia na swoim terytorium Sieci „Natura 2000” do dnia akcesji do UE.

Nasz wkład do Sieci „Natura 2000” będzie znaczny. Polska ma powody do dumy, gdyż nasza przyroda ma nierzadko unikatowy charakter: dziewicze puszcze, nieobecne

gdzie indziej gatunki zwierząt i roślin, dzikie i niedostępne miejsca, tak rzadkie w Europie.

Na wybranych do ochrony terenach będzie obowiązywała zasada poszanowania własności. Gdy zaistnieje konieczność wyłączenia obszarów z użytkowania gospodarczego, właścicielom oraz użytkownikom gruntów będą przyznawane odpowiednie rekompensaty finansowe. Walory przyrodnicze wielu atrakcyjnych krajobrazowo obszarów pozwolą na rozwój turystyki w regionach dotkniętych bezrobociem.

Cudze chwalicie, swego nie znacie...

Rolnictwo ekologiczne

Poziom: gimnazjum, liceum, technikum

Przedmiot: ścieżka edukacja europejska, ekologiczna, biologia z elementami ochrony środowiska, geografia, wiedza o społeczeństwie, godzina wychowawcza.

Cele ogólne:

- zapoznanie uczniów z problematyką rolnictwa ekologicznego w Polsce i UE,
- uświadomienie potrzeb zmian w polskim rolnictwie w perspektywie przyszłego członkostwa Polski w UE,
- kształcenie zachowań ukierunkowanych na ochronę środowiska,
- kluczowe pojęcia: ekologiczna metoda produkcji rolnej, podstawy prawne, znakowanie, certyfikacja, rynek produktów rolnych w rolnictwie ekologicznym Polski i krajów UE.

Cele operacyjne:

UCZEŃ:

- potrafi wymienić zasady rolnictwa ekologicznego w Polsce i UE,
- poznaje wybrane podstawy prawne opisujące rolnictwo ekologiczne,
- dokonuje selekcji informacji.

Metody i techniki pracy:

- „burza mózgów”,
- praca w grupach,
- praca z tekstem źródłowym.

Czas:

- jedna jednostka lekcyjna.

Źródła:

- „*Rolnictwo ekologiczne*” – materiały informacyjne Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej w Warszawie – www.ukie.gov.pl.

Materiały uzupełniające:

- 1) Rolnictwo ekologiczne w Polsce – materiał pomocniczy dla ucznia.
- 2) Rolnictwo ekologiczne w Unii Europejskiej (materiały informacyjne UKIE) – 6-12 sztuk – materiał pomocniczy dla ucznia.
- 3) Arkusze papieru – 6 sztuk.
- 4) Arkusz zbiorczy: Rolnictwo ekologiczne.

Realizacja:

1. Przedstawienie uczniom tematu i celu zajęć.
2. Na początku lekcji jako „rozgrzewkę” nauczyciel proponuje uczniom, aby podali swoje skojarzenia związane z tematem lekcji. Wywiesza arkusz zbiorczy propozycji skojarzeń z tematem „Rolnictwo ekologiczne” Uczniowie podają własne propozycje. Nauczyciel je zapisuje i podsumowuje, np.
 - niespotykane w zachodniej Europie walory przyrodnicze i krajobrazowe,
 - tradycyjne gospodarstwa rodzinne,
 - nadmiar na wsi siły roboczej, której nie są w stanie wchłonąć miasta,
 - produkcja rolna oparta na naturalnych środkach nawożenia,
 - mała ilość stosowanych środków ochrony roślin.
3. Nauczyciel dzieli klasę na 6 grup, każdej rozdaje arkusze papieru i materiał pomocniczy nr 1 *Rolnictwo ekologiczne w Polsce*.
 - Grupa I – Podstawy prawne
 - Grupa II – Znakowanie produktów ekologicznych
 - Grupa III – Certyfikacja
 - Grupa IV – Wydajność rolnictwa ekologicznego
 - Grupa V – Jakość produktów rolnictwa ekologicznego
 - Grupa VI – Ochrona środowiska w gospodarstwie rolnym
4. Zadaniem każdej z grup jest wypisanie na arkuszu papieru podstawowych cech (po 3-5 punktów) dotyczących założeń rolnictwa ekologicznego w Polsce. Przedstawiciele grup prezentują kolejno swoje propozycje zapisane na arkuszach papieru (format A3), tworząc w całości opis polskiego rolnictwa ekologicznego. – **czas 20 min**
5. Czy polskie rolnictwo ekologiczne różni się od unijnego? Rozdajemy uczniom materiał pomocniczy nr 2 *Rolnictwo ekologiczne w Unii Europejskiej – materiały informacyjne UKIE*.

Uczniowie w grupach szukają podobieństw w zasadach rolnictwa ekologicznego Polski i UE. Przedstawiciele grup podają swoje spostrzeżenia. Nauczyciel zapisuje je na tablicy, powtarzające się podkreśla.

Propozycje:

- obowiązująca obecnie w Polsce ustawa o rolnictwie ekologicznym oparta jest w dużej mierze na zapisach i rozporządzeniach 2092/91 z dnia 24 czerwca 1991 r. w sprawie rolnictwa ekologicznego oraz znakowania produktów krajów UE,
 - podobny system nadzoru produkcji i certyfikacji,
 - podobne motywy zakupu żywności ekologicznej (zdrowie własne i rodziny),
 - konsumentami są mieszkańcy dużych miast,
 - wzrost liczby gospodarstw ekologicznych i ich areału.
- **czas 15 min**

Na zakończenie lekcji uczniowie zapisują jako wnioski podobieństwa w zasadach rolnictwa ekologicznego w Polsce i krajach UE.

6. Czynności kończące lekcję.

Materiały uzupełniające

MATERIAŁ NR I Rolnictwo ekologiczne w Polsce

Grupa I – Podstawa prawna

Nie jest prawdą, że cała produkowana w Polsce żywność jest ekologiczna. Nazwa ta jest zastrzeżona tylko dla produktów rolnictwa ekologicznego, którego zasady precyzuje ściśle *Ustawa o rolnictwie ekologicznym z dnia 16 marca 2001 r.* Dzięki niej obecnie rolnictwo ekologiczne ma swoje miejsce w polskim systemie prawnym i musi być brane pod uwagę podczas podejmowania decyzji i działań dotyczących rolnictwa i terenów wiejskich.

Ustawa o rolnictwie ekologicznym stwarza podstawy do prawidłowego funkcjonowania rynku produktów ekologicznych i normuje status prawny producentów żywności metodami ekologicznymi oraz zapewnia konsumentom produkty żywnościowe o gwarantowanej jakości.

Ustawa zawiera 33 artykuły regulujące:

- zdefiniowanie podstawowych pojęć w rolnictwie ekologicznym,
- wymagania odnośnie lokalizacji ekologicznego gospodarstwa,
- zasady produkcji roślinnej i zwierzęcej w obrębie ekologicznego gospodarstwa rolnego a także prowadzenie pasiek,
- wymagania w okresie przestawiania gospodarstwa na ekologiczne metody produkcji,
- wymagania przy przetwórstwie produktów rolnictwa ekologicznego,
- wprowadzenie do obrotu produktów rolnictwa ekologicznego, w tym z importu,
- system kontroli produkcji i nadzór nad jej wykonaniem,
- wymagania w stosunku do jednostek certyfikujących,
- zasady znakowania produktów rolnictwa ekologicznego,
- sankcje karne.

Warunki prowadzenia produkcji i przetwórstwa metodami ekologicznymi określa art. 3 ustawy: „*Produkcja rolna w ekologicznym gospodarstwie rolnym jest prowadzona zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju, aktywizuje przyrodnicze mechanizmy produkcji rolnej poprzez stosowanie naturalnych środków produkcji oraz zapewnia trwałą żyzność gleby, zdrowotność roślin i zwierząt.*”

Według ustawy **ekologiczna metoda produkcji polega na stosowaniu:**

- płodozmianu i innych naturalnych metod utrzymywania lub podwyższania biologicznej aktywności i żyzności gleby,
- nawozów organicznych, środków ochrony roślin i środków żywienia zwierząt uzyskiwanych inaczej niż w drodze przemysłowej syntezy chemicznej,
- materiału siewnego oraz reprodukcyjnego otrzymywanego z roślin, które co najmniej przez jedno pokolenie, a w przypadku roślin wieloletnich co najmniej przez dwa sezony wegetacyjne, były uprawiane z zachowaniem warunków,

- doboru gatunków i odmian roślin oraz gatunków i ras zwierząt, uwzględniając ich naturalną odporność na choroby, w szczególności wykorzystującego populacje i rasy miejscowe.

Żywność ekologiczna produkowana jest tylko w gospodarstwach posiadających zgodny z prawem certyfikat i tylko o takich gospodarstwach możemy mówić, że są ekologiczne.

Grupa II – Znakowanie produktów ekologicznych

Aby bezbłędnie rozpoznać produkty rolnictwa ekologicznego wśród masy innych towarów, wprowadzono odpowiedni sposób ich identyfikacji zgodnie z *Ustawą o rolnictwie ekologicznym*, która określa sposób znakowania produktów w art. 25:

- 1) oznakowanie produktu rolnictwa ekologicznego polega na zamieszczeniu na etykiecie lub opakowaniu tego produktu napisu „*produkt rolnictwa ekologicznego*” oraz nazwy producenta, numeru certyfikatu zgodności, nazwy upoważnionej jednostki certyfikującej i jej numeru identyfikacyjnego;
- 2) w przypadku produktów rolnictwa ekologicznego sprowadzonych z zagranicy oprócz nazwy producenta podaje się nazwę podmiotu wprowadzającego produkty do obrotu, z tym, że na produktach rolnictwa ekologicznego pochodzących z krajów Unii Europejskiej zamieszcza się dodatkowo napis „*objęte systemem kontroli Unii Europejskiej*”.

W Polsce jedynym znanym i rozpoznawalnym na rynku znakiem kojarzonym z żywnością ekologiczną jest logo **Stowarzyszenia Producentów Żywności Metodami Ekologicznymi EKOLAND**. Prawo do używania tego znaku na swych wyrobach mają producenci, przetwórcy i handlowcy spełniający wymagania *Ustawy o rolnictwie ekologicznym*, posiadający certyfikat nadany przez uprawnioną jednostkę i jednocześnie będący członkami EKOLANDU.

Istotne z punktu widzenia znakowania produktów rolnictwa ekologicznego jest też rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z 15 lipca 1994 r. w sprawie znakowania środków spożywczych, używek i dozwolonych substancji dodatkowych przeznaczonych do obrotu.

Znakowanie środka spożywczego nie powinno:

- 1) wprowadzać w błąd konsumenta tekstem lub rysunkiem w zakresie istoty środka spożywczego, rodzaju, właściwości, składu, ilości, pochodzenia lub metod produkcji, przypisywania środkowi spożywczemu działania lub właściwości, których nie posiada;
- 2) przypisywać środkowi spożywczemu właściwości zapobiegania lub leczenia chorób lub powoływać się na takie właściwości, nie dotyczy to dietetycznych środków spożywczych oraz wód mineralnych leczniczych;
- 3) zawierać takich określeń, jak „zdrowy”, „bezpieczny”, itp.;
- 4) sugerować, że środek spożywczy posiada specjalne właściwości, które w rzeczywistości posiadają wszystkie podobne środki spożywcze.

Znakowanie środka spożywczego może zawierać inne określenia, np. „wyprodukowano metodami ekologicznymi”, „wyprodukowano metodami integrowanymi” itp., pod warunkiem posiadania atestu potwierdzającego sposób produkcji.

Grupa III – Certyfikacja

Wiarygodność producentów i produktów rolnictwa ekologicznego zapewnia kontrola prowadzona przez upoważnioną jednostkę certyfikującą. Pełna kontrola w gospodarstwach i przetwórnich odbywa się corocznie, oprócz tego mają miejsce inspekcje dodatkowe. Kontrola podlegają nie tylko wszystkie obiekty gospodarstwa: uprawa, wybiegi, budynki inwentarskie i magazynowe, maszyny i urządzenia, przechowalnie, ale także dokumenty: księgi rachunkowe, dowody zakupu środków do produkcji oraz surowców, księga gospodarstwa (lub zapisy), księgi hodowlane, etykiety i materiały reklamowe, wreszcie – bilans zbiorów i zakupionych surowców oraz sprzedaż produktów. Na podstawie protokołu z kontroli jednostka certyfikująca ocenia czy gospodarstwo lub przetwórnia spełnia kryteria, a następnie wystawia certyfikat zgodności, upoważniający do obrotu produktami rolnictwa ekologicznego. Przyjmuje się, że sposób produkcji decyduje o jakości żywności i same produkty bada się tylko wtedy, gdy zachodzi uzasadnione podejrzenie ich skażenia.

Rolnik zgłaszający chęć przedstawienia swego gospodarstwa na ekologiczną metodę produkcji musi przedstawić konieczne dokumenty, a jego gospodarstwo musi spełnić opisane w ustawie wymagania. Okres przedstawiania, zanim może zostać przyznany certyfikat, trwa minimum 2 lata. W tym czasie gospodarstwo musi być pod kontrolą akredytowanej jednostki kontrolnej, która co najmniej raz w roku przeprowadza inspekcję i na podstawie jej wyników stwierdza zgodność działań prowadzonych w gospodarstwie z zawartymi w ustawie o rolnictwie ekologicznym kryteriami. Dopiero po tym okresie gospodarstwo może otrzymać certyfikat i dopiero wtedy możemy mówić o gospodarstwie ekologicznym. Z ustawy wynika jednoznacznie, co to jest gospodarstwo ekologiczne i co to są produkty rolnictwa ekologicznego.

Grupa IV – Wydajność rolnictwa ekologicznego

Rolnictwo ekologiczne jest to najnowocześniejszy system produkcji rolniczej, wymagający głębokiej wiedzy, wykorzystujący zarówno doświadczenia pokoleń i najnowsze zdobycze naukowe. Często myłone jest z rolnictwem ekstensywnym i prymitywnym. Jest to błąd wynikający z niewiedzy. Rolnictwo ekologiczne jest bowiem intensywne i nowoczesne, a tym różni się od rolnictwa przemysłowego, że nie działa wbrew naturze, nie niszczy środowiska, lecz je chroni. Rolnictwo ekstensywne polega jedynie na porzuceniu metod intensywnych wykorzystujących obficie środki chemiczne ze względu na ich wysoki koszt. System ekologiczny natomiast polega na ich zastąpieniu środkami naturalnymi.

Porównując plonowanie w gospodarstwach ekologicznych i konwencjonalnych funkcjonujących w podobnych warunkach stwierdzamy, że plon w gospodarstwach ekologicznych w wielu wypadkach jest wyższy niż plon w gospodarstwach konwencjonalnych (ekstensywnych). Jest to oczywisty efekt bardziej starannych i wykorzystujących znajomość mechanizmów zachodzących w przyrodzie działań człowieka. Porównując wyniki ekonomiczne dowiadujemy się także, że produkcja ekologiczna jest tańsza od intensywnej – konwencjonalnej. Rolnik nie musi bowiem ponosić kosztów zakupu chemicznych środków ochrony roślin, nawozów sztucznych i tak dużej ilości paliw, z uwagi na ograniczenie zewnętrznego transportu środków produkcji. Musi jednak posiadać

większą wiedzę i musi włożyć więcej pracy, ale przecież 38% Polaków mieszka na wsi i wielu z nich tej pracy poza rolnictwem znaleźć i tak nie może.

Grupa V – Jakość produktów rolnictwa ekologicznego

Sądzi się, że wyższy niż gospodarstwa ekologiczne plon z hektara uzyskują gospodarstwa prowadzone metodą intensywną z udziałem środków chemicznych. Jednak po zbadaniu i porównaniu produktów okazuje się, że różnica w plonie to głównie zwiększona zawartość wody. Produkt rolnictwa ekologicznego ma bowiem znacznie wyższą koncentrację składników pokarmowych, w tym witamin, mikroelementów, substancji smakowych i zapachowych. Spożywanie produktów rolnictwa intensywnego prowadzi, poza dostarczaniem organizmowi toksycznych pozostałości chemii rolnej, do zubożenia diety, która w efekcie (również u zwierząt) musi być uzupełniana o mikroelementy i witaminy. Wchodzące w skład tego wysokiego „chemicznego” plonu rośliny mają małą odporność na choroby i szkodniki. Stąd tak powszechne w uprawach przemysłowych masowe ich występowanie. Do walki z nimi stosuje się następną porcję chemii rolnej, która dostaje się do naszego pożywienia i jeszcze bardziej osłabia rośliny uprawne i ich naturalnych sprzymierzeńców. Ta spirala sama się nakręca. Traci środowisko, tracą rolnicy, ale najbardziej konsumenci. Są też i zwycięzcy – to wielkie bogacące się koncerny chemiczne.

Produkty ekologiczne są i powinny być droższe od konwencjonalnych a produkcja ekologiczna powinna być subwencjonowana nie z tego powodu, że jest kosztowniejsza, lecz dlatego, że produkty są bardziej wartościowe dla konsumenta, a rolnik ponosi dodatkowe koszty ochrony środowiska. W przypadku produkcji konwencjonalnej ponosić je musi budżet państwa, czyli podatnicy. Subwencja do produkcji ekologicznej oraz wyższa cena produktu ekologicznego mają zachęcić rolników do stosowania ekologicznej metody produkcji i jest to działanie w interesie środowiska i konsumenta a nie, jak się mylnie uważa, jedynie w interesie rolnika.

Grupa VI – Ochrona środowiska w gospodarstwie rolnym

Rolnictwo ekologiczne to system gospodarowania, który jest zrównoważony pod względem ekologicznym, ekonomicznym i społecznym, aktywizujący przyrodnicze mechanizmy produkcji rolniczej poprzez stosowanie naturalnych środków produkcji, zapewniający trwałą żyzność gleby, zdrowotność roślin i zwierząt.

Dzięki wykluczeniu pestycydów i nawozów wytworzonych przemysłowo („sztucznych”) nie powoduje zanieczyszczenia gleby i wód gruntowych, ogranicza wypłukiwanie składników pokarmowych z gleby, sprzyja bioróżnorodności, wymaga niewielkich nakładów energii i wytwarza żywność wysokiej jakości, cenioną przez konsumentów.

Gospodarstwo rolne postrzegane jest jako samoregulująca się jednostka, wykorzystująca lokalne zasoby przyrodnicze. Kardynalną zasadą jest wykluczenie z rolnictwa ekologicznego organizmów modyfikowanych genetycznie (GMO) oraz ich produktów.

Podkreślenia wymaga funkcja środowiska. Nie chodzi tu tylko o zmniejszenie zanieczyszczeń pochodzenia rolniczego (pozostałości nawozów i środków ochrony roślin oraz odchody zwierząt stanowią niebagatelną część, bo 20-40% wszystkich wprowadzanych do środowiska zanieczyszczeń), ale też o ochronie bioróżnorodności poprzez prowadzenie różnorodnych upraw i wielokierunkowego chowu zwierząt (w tym wielu starych ras i odmian).

Ochrona różnorodności biologicznej nie ogranicza się do roślin uprawnych i zwierząt hodowlanych. Dzięki zastosowaniu kryteriów rolnictwa ekologicznego (głównie zasad związanych z wprowadzeniem wieloletniego płodozmianu i wysokiego udziału roślin motylkowych) chronione są naturalne siedliska wielu gatunków zwierząt dziko żyjących (np. ptaków i owadów) oraz naturalnie występujących roślin.

Zarówno wprowadzenie rolnictwa przemysłowego jak i porzucenie uprawy roli doprowadzają do drastycznego zmniejszenia liczby gatunków roślin i zwierząt, a w efekcie do ich bezpowrotnego wyginięcia. Na terenie Biebrzańskiego Parku Narodowego drastycznie spadła liczebność populacji cietrzewia, gdyż rolnikom przestało się opłacać koszenie okresowo zalewanych łąk, będących naturalnym siedliskiem tego ptaka. Nieskoszone łąki zaczął zarastać las i cietrzew – ptak typowy dla siedlisk otwartych – musiał się wyprowadzić.

Polska jest jedynym miejscem w Europie, gdzie w tak dużym stopniu zachowały się naturalne siedliska roślin i zwierząt charakterystyczne dla terenów rolniczych, ostatnim miejscem, gdzie zachował się rolniczy krajobraz. Tym bardziej mamy obowiązek te zasoby chronić.

MATERIAŁ NR 2

Rolnictwo ekologiczne w Unii Europejskiej

Rolnictwo ekologiczne jest to system produkcji rolnej opartej na wykorzystaniu naturalnych procesów zachodzących w gospodarstwie. Prowadząc gospodarstwo ekologiczne trzeba zrezygnować ze stosowania nawozów sztucznych, chemicznych środków ochrony roślin czy też syntetycznych hormonów wzrostu. Zastępuje się je nawozami naturalnymi (obornik, gnojówka), organicznymi (kompost) oraz naturalnymi nawozami mineralnymi. W miarę potrzeb stosuje się biologiczne pestycydy, które nie pozostawiają w glebie i materiale roślinnym szkodliwych substancji.

Produkcja żywności metodami ekologicznymi, która jest w Unii Europejskiej promowana finansowo, dotyczy około 2% gospodarstw na powierzchni 3% użytków rolnych Unii. W produkcji tej przodują Austria, Finlandia i Dania (od 7,8-6,2% użytków rolnych).

W Polsce liczba gospodarstw produkujących metodą ekologiczną wciąż wzrasta i w 2000 r. wynosiła blisko 1,5 tys., tj. 0,07% wszystkich gospodarstw. Większość z nich zlokalizowana jest w południowo-wschodniej i środkowej części kraju.

Dzięki coraz większemu zainteresowaniu konsumentów żywnością ekologiczną jej produkcja może być dla wielu rolników opłacalna i korzystna.

Produkcja rolna metodami ekologicznymi odbywa się według zasad określonych w Unii Europejskiej rozporządzeniem Rady EWG 2092/91 z dnia 24 czerwca 1991 r. w sprawie rolnictwa ekologicznego oraz znakowania jego produktów i środków spożywczych. Rozporządzenie to obejmuje zasady produkcji roślinnej metodami ekologicznymi oraz sposób kontroli gospodarstw ekologicznych.

Drugą część obowiązującego prawodawstwa stanowi rozporządzenie 1804/99 regulujące zagadnienia produkcji zwierzęcej. Zawiera ono między innymi załączniki, w których wymieniono dopuszczone do stosowania nawozy, środki ochrony roślin, ob-

sadę zwierząt na ha, minimalną powierzchnię na jedno zwierzę w budynkach inwentarskich, pasze i dodatki paszowe, składniki i substancje dopuszczone w przetwórstwie surowców ekologicznych.

W najbliższym czasie Komisja Europejska przewiduje opracowanie nowych wersji aneksów do rozporządzenia nr 2092/91 dostosowanych do aktualnych warunków:

- 1) Aneksu I – dotyczącego regulacji podstawowych dla upraw ekologicznych,
- 2) Aneksu II – określającego środki produkcji, które mogą być wykorzystywane w gospodarstwach ekologicznych,
- 3) Aneksu IV – o produktach wytwarzanych metodą ekologiczną; ten aneks musi zostać dostosowany do potrzeb przetwórstwa produktów pochodzenia zwierzęcego.

Powierzchnia użytków rolnych wykorzystywanych przez gospodarstwa ekologiczne w państwach członkowskich UE zwiększyła się z niespełna 200 tys. ha w roku 1986 do 3,8 mln ha w 2000 roku. Oznacza to, że w ciągu 15 lat wzrosła ona 20-krotnie. W sumie w UE w 2000 r. gospodarstwa ekologiczne obejmowały 2,8% ogółu użytków rolnych Wspólnoty. Zainteresowanie rolnictwem ekologicznym w poszczególnych państwach UE jest jednak zróżnicowane. Tam, gdzie występują mniej sprzyjające warunki przyrodnicze do rozwoju produkcji rolnej (Austria, Włochy, Szwecja, Finlandia, Dania), udział rolnictwa ekologicznego jest większy.

Pierwszym czynnikiem zachęcającym rolników do produkcji ekologicznej są **dotacje**. W związku z problemami z nadprodukcją żywności oraz pod wpływem nacisków światowych, kraje członkowskie Unii zmniejszyły bezpośrednie dotowanie wzrostu podstawowej produkcji rolnej. Dlatego pieniądze dla rolników i wsi kierowane są na działania rolników na rzecz środowiska – ochronę wód gruntowych, gleby, zwierząt oraz konsumentów. Na podstawie rozporządzenia o metodach produkcji rolnej przyjaznej dla środowiska i chroniącej naturalne przestrzenie życia (2078/92, w Unii powstał system krajowych programów i dotacji. Gospodarstwa ekologiczne w krajach UE mają więc możliwość korzystania ze znaczącego wsparcia finansowego naliczanego proporcjonalnie do powierzchni poszczególnych upraw. Wsparcie to jest szczególnie znaczące dla rolników gospodarujących w gorszych warunkach i uzyskujących niższą wydajność, gdzie konkurencyjność intensywnej produkcji tradycyjnie jest mniejsza.

W Unii Europejskiej gospodarstwa ekologiczne są objęte wsparciem finansowym w postaci dotacji. Wysokość dotacji jest zróżnicowana w poszczególnych państwach członkowskich, a często również w obrębie danego kraju (regionu). Dla przykładu rolnik prowadzący gospodarstwo ekologiczne w Danii otrzymuje przez pierwsze trzy lata dopłatę do każdego hektara ze środków unijnych w wysokości 3500 koron (1850 zł), po trzech latach 1800 koron (920 zł), po pięciu 600 koron (ok. 307 zł).

Rozwój rolnictwa ekologicznego w UE to nie tylko wynik zachęt w postaci dotacji dla rolników, lecz także wzrastającego społecznego zapotrzebowania na produkty ekologiczne. Aktualnie obroty na rynku żywności ekologicznej w UE szacuje się na poziomie 6 miliardów dolarów amerykańskich, w USA – 4,2 miliardy USD, a w Japonii 1,2 mld USD. Udział żywności ekologicznej w obrotach branży spożywczej wynosi w Europie 1,5% (w Danii 2,5%), przy corocznej tendencji wzrostowej od 5 do 40%, największej w Wielkiej Brytanii, Szwajcarii, Szwecji i Danii. W większości krajów produkty ekologiczne sprzedawane są w sklepach spożywczych. We Włoszech, Niemczech i Francji żywność ekologiczną można kupić przede wszystkim w sklepach specjalistycznych. Natomiast w Au-

strii, Wielkiej Brytanii, Holandii i Szwajcarii produkty ekologiczne kupuje się tam, gdzie konsumenci najczęściej udają się po zakupy, czyli w supermarketach.

W perspektywie integracji Polski z UE produkcja ekologiczna jest szansą wielu mniejszych, niespecjalistycznych gospodarstw. Można także się spodziewać, że w miarę wzrostu zamożności społeczeństwa będzie wzrastał krajowy popyt na produkty ekologiczne. Produkty te, oznakowane mianem „produktu rolnictwa ekologicznego”, i ich produkcja podlegają stałej kontroli. Podkreślić należy, że w wielu regionach naszego kraju, ze względu na trudne warunki, produkcja rolna jest bliska ekologicznej. Jest więc pilną potrzebą społeczną udzielenie wszechstronnej pomocy zarówno finansowej, organizacyjnej jak i edukacyjnej dla produkcji ekologicznej, a także poprawy organizacji zbytu produktów ekologicznych. W dużej mierze potrzeby te powinny być spełnione poprzez działalność powstającego w Radomiu Krajowego Centrum Rolnictwa Ekologicznego.

Rolnictwo ekologiczne szansą dla regionu

Poziom: gimnazjum, liceum, technikum

Przedmiot: ścieżka edukacja europejska, ekologiczna, biologia z elementami ochrony środowiska, geografia, wiedza o społeczeństwie, godzina wychowawcza.

Cele ogólne:

- uświadomienie mocnych i słabych stron rolnictwa ekologicznego w Polsce,
- uświadomienie potrzeby zmian w polskim rolnictwie w perspektywie przyszłego członkostwa w UE,
- kluczowe pojęcia: rolnictwo ekologiczne, podstawy prawne, znakowanie, certyfikacja, rynek produktów rolnych w rolnictwie ekologicznym Polski i krajów UE.

Cele operacyjne:

UCZEŃ:

- potrafi opisać zasady rolnictwa ekologicznego w Polsce,
- określa mocne i słabe strony tego rolnictwa,
- wskazuje koszty i korzyści rozwoju rolnictwa ekologicznego dla producentów rolnych i konsumentów UE,
- rozumie omawiane wcześniej procesy integracyjne.

Metody i techniki pracy:

- „burza mózgów”,
- praca w grupach,
- dyskusja.

Czas:

- jedna jednostka lekcyjna.

Materiały uzupełniające:

- 1) Ankieta *Powody, dla których należy rozwijać rolnictwo ekologiczne w Polsce* – materiał pomocniczy dla ucznia.
- 2) Dlaczego w Polsce należy rozwijać rolnictwo ekologiczne? – materiał pomocniczy dla ucznia i nauczyciela.
- 3) Arkusze papieru.

Realizacja:

1. Przedstawienie uczniom tematu i celu zajęć.
2. Nawiązanie do treści z poprzedniej lekcji „Cudze chwalicie, swego nie znacie...” – przypominamy zasady rolnictwa ekologicznego.

3. Nauczyciel dzieli klasę na grupy 4-5-osobowe. Rozdaje uczniom materiał pomocniczy – ankietę *Powody, dla których należy rozwijać rolnictwo ekologiczne w Polsce*. Uczniowie podają uzasadnienie do podanych w arkuszu powodów. Przedstawiciele grup prezentują swoje propozycje. – **czas 10 min**
4. Nauczyciel rozdaje materiał pomocniczy: *Dlaczego w Polsce należy rozwijać rolnictwo ekologiczne?* Uczniowie zapoznają się z jego treścią i wypowiadają się na temat stopnia trafności wcześniej podanych powodów. Odpowiadają na pytania: *Co pominęliśmy w swoich propozycjach?* – **czas 15 min**
5. Weryfikacja zadania. Jakie dowody najbardziej mnie przekonują do wyboru produktów rolnictwa ekologicznego?
Każda grupa może przyznać punkty od 1 do 4 do podanych powodów. Uczniowie podejmują decyzje po krótkiej dyskusji w grupie.
Nauczyciel na tablicy wpisuje punkty przyznawane przez kolejne grupy wraz z krótkim uzasadnieniem. Następuje zliczenie punktów i podsumowanie zadania. – **czas 10 min**
6. Krótka synteza materiału. Uczniowie wykonują notatkę, wypisując powody, dla których należy rozwijać rolnictwo ekologiczne w Polsce – według dokonanej przez siebie kwalifikacji ważności.
7. Czynności kończące lekcje. Można rozszerzyć temat zajęć o problematykę poszukiwania źródeł finansowania rolnictwa ekologicznego (np. grupy producenckie, program SAPARD).

Materiały uzupełniające

MATERIAŁ NR 1

Ankieta

Powody, dla których należy rozwijać rolnictwo ekologiczne w Polsce

1. Ze względu na potrzebę ochrony środowiska i przyrody oraz konieczność prowadzenia edukacji ekologicznej.
Uzasadnienie:
2. Z powodu rosnącego zapotrzebowania na żywność ekologiczną.
Uzasadnienie:
3. Ze względów etyczno-społecznych.
Uzasadnienie:
4. Ze względów ekonomicznych
Uzasadnienie:

MATERIAŁ NR 2

Dlaczego w Polsce należy rozwijać rolnictwo ekologiczne?

Rolnictwo ekologiczne, czyli zrównoważony system funkcjonujący w obrębie gospodarstwa, ma wiele niezaprzeczalnych zalet: łączy trzy zasadnicze funkcje: produkcyjną, ochrony środowiska oraz społeczną i powinno znaleźć znaczące miejsce w polityce państwa z kilku powodów:

1. **Ze względu na potrzebę ochrony środowiska i przyrody oraz konieczność prowadzenia edukacji ekologicznej.** Produkcja rolnicza metodami ekologicznymi jest najsłabszą metodą ochrony obszaru Polski. Jest także doskonałą metodą edukacji ekologicznej społeczeństwa, zarówno mieszkańców wsi jak i miast. Rolnik ekologiczny ma obowiązek nie tylko ochrony krajobrazu, lecz także jego kształtowania, wprowadzania zadrzewień i krzewień śródpolnych, ochrony bioróżnorodności gatunków, optymalizacji wielkości pól, regulacji gospodarki wodnej w obrębie zlewni, podnoszenia żyzności gleby, właściwej utylizacji ścieków i odpadów stałych, oszczędzania kopalin i podejmowania starań w sprawie korzystania z odnawialnych źródeł energii. Te działania są ważne w programach ekologizacji gmin wiejskich i wprowadzania w życie idei ekorozwoju, podnoszenia świadomości ekologicznej dzieci, młodzieży i dorosłych.
2. **Z powodu rosnącego zapotrzebowania na żywność ekologiczną.** Na całym świecie żywność atestowana wyprodukowana w certyfikowanych gospodarstwach i przetwórstwach ekologicznych uznawana jest za gwarantującą wysoką jakość żywienia i ważny element profilaktyki zdrowotnej społeczeństwa.
3. **Ze względów etyczno-społecznych.** Rolnictwo ekologiczne uczy najbardziej wydajnego gospodarowania, uwzględniającego nie tylko koszty produkcji w gospodarstwie, ale i odległe w czasie koszty społeczne i przyrodnicze. Uczy też dobrej organizacji pracy, ładu i porządku, aktywizuje ludność wsi, dostarcza nowych miejsc pracy. Rolnictwo ekologiczne wymaga relatywnie wyższych nakładów pracy niż rolnictwo przemysłowe i dlatego jest w stanie wchłoniąć nadmiar siły roboczej, zwłaszcza niewykwalifikowanej. Rolnictwo ekologiczne okazuje się najsłabszym sposobem chronienia tradycyjnych gospodarstw rodzinnych i zabezpieczenia ich przed wchłonięciem przez wielkie farmy produkujące żywność. Staje się zarazem metodą ochrony tradycji, obyczajowości, kultury i stosunków społecznych, w tym tak dziś zagrożonej tradycyjnej, wielopokoleniowej rodziny.
4. **Ze względów ekonomicznych.** Gospodarstwa prowadzone metodą ekologiczną są w stanie zapewnić nam bezpieczeństwo żywnościowe, czyli wyprodukować dostateczną ilość żywności o wysokiej jakości znacznie taniej (biorąc pod uwagę koszty związane z ochroną środowiska) niż gospodarstwa przemysłowe lub ekstensywne. Są zarazem w stanie zapewnić zatrudnienie i utrzymanie dużej grupy ludności zamieszkującej tereny wiejskie, nie tylko bezpośrednio w rolnictwie, lecz również w drobnym przetwórstwie, handlu, ekoturystyce, ekoedukacji.

Z wymienionych tu względów rolnictwo ekologiczne powinno mieć znaczące miejsce w polityce rozwoju wsi i rolnictwa w Polsce i to nie tylko w drodze przyzwolenia na jego istnienie, ale także określenia, wzorem większości krajów członkowskich Unii Europejskiej, docelowego procentowego udziału liczby gospodarstw ekologicznych lub ich

arealu. W Niemczech, Holandii, Szwajcarii, Szwecji planuje się przestawienie ok. 10% użytków rolnych na metodę ekologiczną do 2005 roku. W ślad za tym założeniem idą odpowiednie działania państwa, dzięki którym z roku na rok w istotny sposób przybywa w tych krajach gospodarstw ekologicznych.

Polska ma bardzo dobre, wręcz idealne, warunki przyrodnicze i społeczne dla rozwoju rolnictwa ekologicznego. Ważnym sprzyjającym czynnikiem jest przeważający udział rodzinnych gospodarstw rolnych, zwykle o wielokierunkowej produkcji. Wiele z nich, przy pomocy niewielkich nakładów, mogłoby rozpocząć produkcję żywności metodami ekologicznymi, wymagającymi wprowadzić większego nakładu pracy, ale programowo zapewniającymi znaczną samowystarczalność paszowo-nawozową.

Polska ma zasoby przyrodnicze, krajobrazowe, społeczne i kulturowe wymagające ochrony i rolnictwo ekologiczne jest najlepszym systemem zapewniającym tę ochronę, a jednocześnie umożliwiającym trwałą i zrównoważony rozwój terenów wiejskich.

Czego może się spodziewać polski rolnik po integracji z UE?

Poziom: gimnazjum, liceum, technikum

Przedmiot: ścieżka edukacja europejska, ekologiczna, biologia z elementami ochrony środowiska, geografia, wiedza o społeczeństwie, godzina wychowawcza.

Cele ogólne:

- uświadomienie mocnych i słabych stron rolnictwa ekologicznego w Polsce,
- uświadomienie potrzeby zmian w polskim rolnictwie w perspektywie przyszłego członkostwa w UE,
- kluczowe pojęcia: rynek produktów rolnych w Polsce i UE, system pomocy: rekompensaty, dopłaty, skup interwencyjny.

Cele operacyjne:

UCZEŃ:

- zna podstawowe instrumenty polityki rolnej,
- opisuje regulacje dotyczące produkcji owoców i warzyw w UE i Polsce,
- poznaje organizacje rynku mleka w UE i w Polsce,
- rozumie omawiane wcześniej procesy integracyjne.

Metody i techniki pracy:

- scenka symulacyjna,
- praca w grupach,
- analiza materiału źródłowego.

Czas:

- jedna jednostka lekcyjna

Źródła:

- *Mleko. Czego może się spodziewać polski rolnik; Czego może spodziewać się polski ogrodnik po integracji z UE?* – materiały informacyjne Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej w Warszawie – www.ukie.gov.pl.

Materiały uzupełniające:

- 1) *Mleko. Czego może się spodziewać polski rolnik?* (materiały informacyjne UKIE) – materiał pomocniczy dla ucznia.
- 2) *Czego może spodziewać się polski ogrodnik po integracji z UE?* (materiały informacyjne UKIE) – materiał pomocniczy dla ucznia.
- 3) *Zyski i straty* – materiał pomocniczy dla nauczyciela.
- 4) Arkusze oceny *Zyski i straty*.

Realizacja:

1. Przedstawienie uczniom tematu i celu zajęć. Nawiązanie do treści z poprzedniej lekcji. *W jaki sposób Unia chroni swoich rolników?* – pogadanka wprowadzająca.
2. Szukamy odpowiedzi na pytanie z tematu lekcji w nawiązaniu do regionu północno-wschodniej Polski i Podlasia. Czy nasze rolnictwo ma szansę na sprostanie międzynarodowej konkurencji? Jak będzie się rozwijał rynek owoców i warzyw oraz rynek mleka i przetworów mlecznych?
3. Spróbujemy dowiedzieć się, *czego może spodziewać się polski ogrodnik i producent mleka po integracji z UE*.

Nauczyciel dzieli klasę na 4 grupy:

- Grupa IA – Przedstawiciele polskich ogrodników
- Grupa IB – Przedstawiciele ogrodników z krajów UE
- Grupa IIA – Przedstawiciele polskich wytwórców mleka
- Grupa IIB – Przedstawiciele wytwórców mleka z krajów UE

Nauczyciel rozdaje grupom odpowiedni materiał pomocniczy i arkusze papieru.

Zadaniem grup jest:

- dokonanie analizy materiału pomocniczego pod kątem wyjaśnienia zasad panujących na rynku mleka i ogrodnictwa,
 - Grupa IA i IIA – odnajdują w materiale źródłowym, formułują i zapisują STRATY jakie mogą ponieść w związku z uregulowaniami unijnymi,
 - Grupa IB i IIB – odnajdują w materiale źródłowym, formułują i zapisują ZYSKI związane z uregulowaniami unijnymi.
4. Prezentacja i podsumowanie. Przedstawiciele grup odczytują swoje propozycje. Uczniowie wypowiadają się na temat oceny zysków i strat. – **czas 20 min**
 5. Synteza materiału. Dyskusja podsumowująca temat lekcji. Wyciągnięcie wniosków ogólnych z analizy zysków i strat związanych z dostosowaniem norm do przepisów unijnych (Materiał pomocniczy dla nauczyciela „Zyski i straty”).
 6. Wniosek, do którego powinna doprowadzić dyskusja: *Polscy rolnicy będą musieli przestrzegać norm jakościowych i ilościowych dostosowanych do poszczególnych sektorów produkcji rolnej.*
 7. Czynności kończące lekcje.

Materiały uzupełniające

MATERIAŁ NR I

Mleko. Czego może się spodziewać polski rolnik?

Jak wygląda organizacja rynku mleka w Unii Europejskiej?

Produkcja mleka w UE to jeden z najważniejszych sektorów produkcji rolnej. W skali światowej co 5 litr mleka jest produkowany na obszarze UE (ok. 12 mln ton).

Stanowi to 19% wartości całej unijnej produkcji rolniczej. Od 1984 r. we wszystkich państwach Unii obowiązuje kwotowanie, czyli określanie wielkości produkcji mleka. Kwoty mleczne zostały przyznane państwom ówczesnej Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej na podstawie krajowej produkcji z 1981 r. powiększonej o 1%. Kolejnym etapem było rozdzielanie przyznanych kwot producentom mleka według ściśle określonych zasad. Wprowadzenie limitów miało na celu utrzymanie produkcji na określonym poziomie (poziom samowystarczalności produkcji mleka państwa Wspólnoty osiągnęły już w roku 1972), a także ograniczenie wydatków z budżetu rolnego na wspieranie tego sektora.

Wyróżnia się trzy rodzaje kwot dla rolników:

- 1) kwoty hurtowe,
- 2) kwoty sprzedaży bezpośredniej,
- 3) kwoty rezerwy narodowej.

Kwoty hurtowe przydzielane są producentom, którzy sprzedają mleko do mleczarni lub organizacji skupiającej mleko.

Kwoty sprzedaży bezpośredniej przydzielane są producentom, którzy sprzedają mleko z gospodarstw bezpośrednim odbiorcom (szpitale, szkoły).

Kwoty rezerwy narodowej to część limitu krajowego pozostała do dyspozycji państwa. Ilość ta wykorzystywana jest do przyznawania limitów dla nowych producentów mleka rozwijających produkcję, przeżywających trudności itp. Rolnicy, którzy rezygnują z produkcji mleka, mogą zwrócić kwotę państwu lub sprzedać przyznane limity do rezerwy narodowej.

Kwotowanie nie jest jedyną formą regulacji rynku mleka wewnątrz UE. W chwili obecnej stosowane są także inne rozwiązania, do których zalicza się:

- Skup interwencyjny odtłuszczonego mleka w proszku (mleczarnie spełniające odpowiednie warunki mogą oferować do skupu interwencyjnego minimum 40 ton mleka w proszku).
- Interwencyjne magazynowanie mleka w proszku, magazynowanie odtłuszczonego mleka w proszku w prywatnych magazynach (w momencie, gdy limit skupu mleka w proszku wynoszący 190 tys. ton zostaje przekroczony, uruchamiany jest system dopłat do przechowywania mleka w proszku w prywatnych magazynach).
- Dotowanie odtłuszczonego mleka przeznaczonego na paszę dla zwierząt (dotacje otrzymuje mleczarnia za chude mleko zwrócone dostawcom i wykorzystane przez nich jako pasza dla zwierząt).
- Dotacje dla odtłuszczonego mleka w proszku przeznaczonego na paszę (dotacje otrzymują mleczarnie, które sprzedają mleko w proszku zakładom produkującym paszę dla cieląt, prosiąt itp.).
- Skup interwencyjny masła.
- Dopłaty do przechowywania masła w magazynach.
- Dotacje do przechowywania serów długodojrzewających.
- Dotowanie masła dostarczanego organizacjom niezarobkowym.
- Sprzedaż masła po obniżonych cenach do gastronomii w celu zachęcenia do większego udziału tłuszczu zwierzęcego w określonych artykułach spożywczych.
- Dotowanie mleka w szkołach.

Jak wygląda organizacja rynku mleka w Polsce?

1 stycznia 2002 roku w Polsce weszła w życie ustawa (z 6 września 2001) o regulacji rynku mleka i przetworów mlecznych. Wprowadza ona między innymi zasady kwotownia krajowej produkcji mleka. Dla producentów mleka oznacza to, że przydzielony limit ilości mleka może zostać wprowadzony przez nich do obrotu rynkowego w roku kwotowym, tj. od 1 kwietnia roku kalendarzowego do 31 marca następnego roku kalendarzowego. Wyróżnia się:

- 1) Indywidualną kwotę mleczną dla dostawcy hurtowego.
- 2) Indywidualną kwotę mleczną dla dostawcy bezpośredniego.
- 3) Krajową rezerwę indywidualnej kwoty mlecznej.

Indywidualną kwotę mleczną przyznaje się dostawcy bezpośredniemu w oparciu o:

- ilość mleka, którą wykorzystał do produkcji przetworów mlecznych przeznaczonych do bezpośredniego spożycia i wprowadzonych do obrotu w roku referencyjnym,
- ilość krów mlecznych posiadanych w gospodarstwie w roku referencyjnym oraz średnią wydajność mleka od krowy w kraju.

Decyzje o przydzieleniu indywidualnych kwot mlecznych wydawane będą przez dyrektorów oddziałów terenowych Agencji Rynku Rolnego (OT ARR) od 31 stycznia 2004 r. Jeżeli dostawca hurtowy lub bezpośredni wprowadzi na rynek mleko w ilości przekraczającej przysługującą mu kwotę mleka, wówczas zapłaci karę pieniężną.

Prawo do przyznanej indywidualnej kwoty mlecznej jest przedmiotem dziedziczenia. Dziedziczy je osoba, której przekazano gospodarstwo rolne.

Prawo do indywidualnej kwoty mlecznej lub jej części może być zbywane lub wydzierżawiane w drodze umowy wyłącznie posiadaczowi gospodarstwa rolnego. Natomiast w przypadku zbycia gospodarstwa rolnego przez dostawcę hurtowego lub dostawcę bezpośredniego prawo do kwoty mlecznej przechodzi na nabywcę tego gospodarstwa.

Ustawa o regulacji rynku mleka i produktów mlecznych jest aktem prawnym zgodnym z prawem UE. W oparciu o nią od 1 kwietnia 2004 r. producent mleka nieposiadający indywidualnej kwoty mlecznej dla dostawcy hurtowego lub indywidualnej kwoty mlecznej dla dostawcy bezpośredniego nie będzie mógł wprowadzić mleka i przetworów mlecznych do obrotu rynkowego. Oznacza to, że od 1 kwietnia 2004 r. mleko i przetwory mleczne wyprodukowane w gospodarstwie, które nie będzie miało przydzielonej kwoty mlecznej, nie będą mogły być sprzedawane, np. do mleczarni, przetwórni, pośrednika skupującego mleko, na bazarze itp.

W wyniku negocjacji przedakcesyjnych podstawowa kwota mleczna dla Polski została ustalona na poziomie 8 964 017 ton. Polscy negocjatorzy wywalczyli również przesunięcie 1,5 mln ton kwoty sprzedaży hurtowej, co nie tylko gwarantuje producentom indywidualnym zbyt mleka, lecz również zaspokaja potrzeby surowcowe zakładów przetwórczych na poziomie uwzględniającym rozwój tego sektora w najbliższych latach. Polska uzyskała także 1-roczy okres przejściowy na ustalenie indywidualnych kwot dla producentów surowca mlecznego.

Dużym problemem w procesie integracji z UE będzie osiągnięcie w skupie norm jakościowych obowiązujących w UE. Wszyscy producenci mleka w krajach „piętnastki” muszą przestrzegać zasad higieny. Polscy producenci mleka będą musieli spełnić wymogi zachowania zasad higieny doju i przechowywania mleka, zapewnić zwierzętom godziwe

warunki bytowania, a także stosować się do zasad dotyczących ochrony środowiska. Już dziś spełnienie tych zasad jest warunkiem uzyskania dotacji z programu SAPARD. Są to między innymi wskaźniki obsady zwierząt gospodarskich na 1 ha użytków rolnych, odpowiednia pojemność i jakość zbiorników do przechowywania odchodów zwierzęcych.

Indywidualna kwota mleczna – maksymalna ilość mleka o referencyjnej zawartości tłuszczu (3,75) jaka może być wprowadzona do obrotu.

MATERIAŁ NR 2

Czego może spodziewać się polski ogrodnik po integracji z UE?

Rynek owoców i warzyw w UE

Produkcja owoców i warzyw jest regulowana w UE przez dwa oddzielne systemy:

- rynek świeżych owoców i warzyw, na którym pomoc finansowa kierowana jest bezpośrednio do producentów – ogrodników,
- rynek przetworów owocowo-warzywnych, funkcjonujący od 1978 r. Na rynku tym pomoc kierowana jest wprawdzie do przetwórców, ale w rzeczywistości głównymi beneficjentami są producenci surowców. Mają bowiem zapewniony zbyt z zagwarantowaną ceną minimalną na dostarczone produkty. Ponadto producentom przysługują dopłaty obszarowe i pomoc inwestycyjna na poprawienie jakości surowców i marketing.

Rynek świeżych owoców i warzyw

Rynek ten funkcjonuje od 1962 roku. Obecnie regulację tego rynku określa Rozporządzenie Rady Unii Europejskiej Nr 2200/96, które obejmuje:

- **Wspólne wymagania jakościowe.** Istotą tej części organizacji rynku jest konieczność przestrzegania wspólnych wymagań (często określanych jako normy lub standardy) dotyczących jakości warzyw i owoców w handlu wewnętrznym i zewnętrznym. Wymagania te dotyczą 21 gatunków warzyw i 16 gatunków owoców. Do najistotniejszych dla polskich ogrodników należą: jabłka, wiśnie, gruszki, śliwki, truskawki oraz kapusta, cebula, marchew, ogórki, pomidory, kalafiory. Przestrzeganie wymagań jakościowych obowiązuje producentów na wszystkich etapach obrotu. Wyjątek stanowi m.in.: sprzedaż owoców i warzyw bezpośrednio konsumentom we własnym gospodarstwie oraz produktów przeznaczonych do przetwórstwa.
- **Mechanizmy interwencji** – polegają na wypłacaniu rekompensat z tytułu wycofania owoców i warzyw z rynku. Wycofywane produkty muszą spełniać określone wymagania jakościowe (minimum II klasa). Rekompensaty z tytułu wycofania owoców i warzyw wypłacane są z budżetu Unii Europejskiej, ze środków własnych organizacji producenckich, bądź z obu tych źródeł. Rekompensaty wypłacane z budżetu UE dotyczą wybranych gatunków owoców i warzyw (m.in. jabłek, gruszek, winogron, moreli, kalafiorów, pomidorów). Działania mające na celu wycofanie produktów z rynku prowadzone są przez – upoważnione do tego przez Rządo-

we Agencji Interwencyjne – **organizacje producenckie** (OP). Wycofane produkty muszą być przekazane na cele, które nie mogą zakłócić funkcjonowania rynku (nie mogą być np. sprzedawane). Koszty, jakie ponoszą w związku z tym organizacje producenckie, są refinansowane przez budżet UE.

- **Organizacje producenckie.** Rozporządzenie Rady Unii Europejskiej nr 2200/96 znacznie zwiększyło rolę organizacji producenckich na rynku owoców i warzyw. Główna pomoc UE kierowana jest do producentów owoców i warzyw poprzez organizacje producenckie. Organizacje te muszą być uznane przez Komisję Europejską, tzn. spełnić określone przepisami wymagania.

Regulacja w handlu z krajami trzecimi. **Unijne regulacje w handlu z krajami trzecimi służą ochronie rynku wewnętrznego poprzez:**

- ustalone z góry stawki celne oraz cła specjalne – dodatkowe opłaty, które pobierane są na granicy UE dla produktów importowanych, których ceny są niższe od cen obowiązujących na rynku unijnym,
- licencje eksportowe i importowe – wydawane po złożeniu zabezpieczenia gwarancyjnego (kaucji),
- dopłaty eksportowe – stosowane m.in. do jabłek, pomarańczy, winogron, mandarynek, pomidorów.

System kontroli na szczeblu krajowym i UE – obejmuje wymóg prowadzenia kontroli, zbierania informacji i prowadzenia statystyki, które służą do podejmowania przez UE decyzji dotyczących rynku ogrodniczego.

Rynek przetworów owocowo-warzywnych

Podstawą prawną regulacji unijnego rynku owoców i warzyw przetworzonych stanowi *Rozporządzenie Rady Unii Europejskiej NR 2201/96*. Organizacja tego rynku obejmuje:

1. System pomocy dla:

- zakładów przetwórczych wybranych produktów, połączony z ceną minimalną dla producentów. Systemem pomocy objęte są m.in. takie produkty jak pomidory na przetwórstwo, suszone winogrona i figi oraz określone odmiany gruszek,
- producentów suszonych winogron,
- przechowalnictwa wybranych produktów, połączony z interwencją (suszone winogrona i figi),
- specjalnych działań dotyczących produktów o istotnym znaczeniu lokalnym.
- Regulacje związane z handlem z krajami trzecimi. W handlu przetworami owocowo-warzywnymi z państwami trzecimi Unia stosuje następujące instrumenty: opłaty celne, licencje na export i import, minimalne ceny importowe, dopłaty do eksportu, specjalne klauzule ochronne.

Perspektywy polskich ogrodników po integracji z UE

Sektor owoców i warzyw jest jednym z działów polskiej gospodarki, które mają szansę na sprostanie międzynarodowej konkurencji. Do najważniejszych atutów polskich producentów owoców i warzyw należy zaliczyć:

- duży potencjał produkcyjny (będziemy piątym producentem owoców i warzyw w Unii Europejskiej),

- duże zasoby ziemi i stosunkowo tania siła robocza (możliwość rozwoju produkcji),
- komplementarną (wzajemnie uzupełniającą się) w stosunku do unijnej produkcję owoców i warzyw – np. polskie owoce jagodowe na rynku Unii Europejskiej nie będą konkurowały z unijnymi owocami cytrusowymi, których nie produkuje się w naszej strefie klimatycznej,
- niższe niż w Europie Zachodniej koszty produkcji ogrodniczej, które stanowią podstawę do konkurencji cenowej i przesłankę do uzyskania wyższej opłacalności produkcji w gospodarstwach,
- dogodne położenie – Polska położona jest w otoczeniu dużych importerów owoców i warzyw (Niemiec, Wielkiej Brytanii, Finlandii, Szwecji, Danii, Irlandii).

Szanse i zagrożenia związane z integracją z UE

Proces integracji Polski z UE stanowi wielkie wyzwanie dla polskich ogrodników. Wiąże się ono z koniecznością konkutowania z dobrze zorganizowanymi i wyposażonymi producentami z Europy Zachodniej. Aby sprostać tym wyzwaniom i zaspokoić rosnące wymagania konsumentów i odbiorców, polscy ogrodnicy muszą podnieść jakość i wydajność produkcji, zorganizować się w grupy producenckie, stać się współorganizatorami centrów dystrybucji zapewniających ciągłe dostawy dużych, jednorodnych partii owoców i warzyw.

Do korzyści, które wynikają z procesu integracji dla polskich ogrodników, należy zaliczyć:

- możliwość zwiększenia eksportu polskich owoców i warzyw na rynek unijny,
- wzrost cen owoców i warzyw, które na rynku unijnym są znacznie wyższe,
- stopniową stabilizację rynku owoców i warzyw,
- pozyskanie środków na budowę infrastruktury umożliwiającej organizację rynku.

Do zagrożeń, które wynikają z przystąpienia do UE dla polskich ogrodników należą:

- konieczność podwyższenia jakości polskich produktów,
- stopniowy spadek konkurencyjności polskiego przetwórstwa – wynikający ze wzrostu cen surowców do przetwórstwa,
- napływ produktów z krajów południowych, które mają znacznie korzystniejsze warunki klimatyczne,
- znaczne koszty dostosowania naszego ogrodnictwa do wymogów systemu prawnoadministracyjnego, kontroli granicznej, ewidencji obrotu oraz nadzoru nad bezpieczeństwem żywności trafiającej do obrotu.

MATERIAŁ NR 3

Zyski i straty

Rolnicy uważają, że po wstąpieniu Polski do UE mogą oczekiwać:

- wyższych cen za swoje produkty owocowo-warzywne, ponieważ pochodzą one z terenów spełniających wymogi rolnictwa ekologicznego,
- zwiększenia potencjału produkcji i rynku odbiorców (4 miejsce w UE za Niemcami, Francją i Wielką Brytanią),
- większych dopłat,

- niższych kwoty produkcji ogrodniczej,
- nabycia prawa do indywidualnej kwoty mlecznej i wsparcia finansowego na inwestycje dostosowujące ich gospodarstwa do wymogów UE, – **ZYSKI**
- konieczności przestrzegania limitów produkcyjnych,
- dostosowania do norm związanych z zawartością tłuszczu w mleku (0.5%, 1.5%, powyżej 3,5% w UE),
- konieczności poniesienia nakładów finansowych na modernizację produkcji i dostosowanie jej do norm unijnych,
- wprowadzenia obowiązkowych rygorystycznych norm jakościowych (w szczególności w zakresie higieny). – **STRATY**

Komisja Europejska zidentyfikowała szereg problemów, z jakimi musi uporać się polskie rolnictwo, aby osiągnąć oczekiwane przez Unię standardy. Najważniejsze problemy obszarów wiejskich i rolniczych wymagają modernizacji:

- niedostateczny rozwój infrastruktury technicznej i społecznej,
- niski poziom wykształcenia i kwalifikacji ludności wiejskiej,
- monoprodukcja w niektórych regionach kraju i wynikające z niej wysokie uzależnienie ludności od przychodów z rolnictwa oraz niewystarczające możliwości zatrudnienia i pozyskania dochodów poza rolnictwem,
- słabość instytucji i organizacji wspierających obszary wiejskie.

MATERIAŁ NR 4 **Arkusz oceny „Zyski i straty”**

	ZYSKI	STRATY
Polski ogrodnik		
Polski producent mleka		
Polski ogrodnik		
Polski producent mleka		

Jedenaście ekologicznych zasad Unii Europejskiej

Poziom: gimnazjum, liceum, technikum

Przedmiot: ścieżka edukacja europejska, ekologiczna, biologia z elementami ochrony środowiska, geografia, wiedza o społeczeństwie, godzina wychowawcza.

Cele ogólne:

- przypomnienie głównych faktów związanych z integracją Polski z UE,
- zapoznanie się z prawem i zasadami opisującymi ochronę środowiska w Polsce i UE,
- kształtowanie proekologicznych postaw uczniów,
- kluczowe pojęcia: ekologiczne zasady Unii Europejskiej, zasady polityki ochrony środowiska, strategia integracji.

Cele operacyjne:

UCZEŃ:

- zna ekologiczne zasady UE,
- opisuje regulacje dotyczące ochrony środowiska w UE na wybranych przykładach,
- poznaje mechanizmy mające na celu dostosowanie polskiego prawa do UE,
- wykaże znaczenie wdrażania i respektowania unijnych standardów w zakresie ochrony środowiska,
- rozumie omawiane wcześniej procesy integracyjne.

Metody i techniki pracy:

- praca w grupach,
- segregacja,
- „burza mózgów”.

Czas:

- jedna jednostka lekcyjna.

Źródła:

- „Integracja Europejska – Wprowadzenie”, red. M. Perkowski, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2002

Materiały uzupełniające:

- 1) Karta pracy – Jedenaście ekologicznych zasad UE i karta pojęć – Zasady polityki ochrony środowiska – materiał pomocniczy dla ucznia.
- 2) Jakość wód – materiał pomocniczy dla ucznia.
- 3) Jedenaście ekologicznych zasad UE – materiał pomocniczy dla nauczyciela.

MATERIAŁ NR 1
Jedenaście ekologicznych zasad UE

Karta pracy

	ZASADY	POJĘCIA
1.	Lepiej zapobiegać, niż leczyć.	
2.	Należy uwzględniać skutki oddziaływania na środowisko w możliwie najwcześniejszym stadium podejmowania decyzji.	
3.	Trzeba unikać eksploatacji przyrody powodującego znaczne naruszenie równowagi ekologicznej.	
4.	Należy podnieść poziom wiedzy naukowej, by umożliwić podejmowanie właściwych działań.	
5.	Koszty zapobiegania i usuwania szkód ekologicznych powinien ponosić sprawca zanieczyszczenia.	
6.	Działania w jednym państwie członkowskim nie powinny powodować pogorszenia stanu środowiska w innym.	
7.	Polityka ekologiczna państw członkowskich w zakresie ochrony środowiska musi uwzględniać interesy państw rozwijających się.	
8.	Państwa UE powinny wspierać ochronę środowiska w skali międzynarodowej i globalnej.	
9.	Ochrona środowiska jest obowiązkiem każdego, zatem konieczna jest edukacja w tym zakresie.	
10.	Środki ochrony środowiska powinny być stosowane odpowiednio do rodzaju zanieczyszczenia, potrzebnego działania oraz obszaru geograficznego, który mają chronić.	
11.	Krajowe programy dotyczące środowiska powinny być koordynowane na podstawie wspólnych długoterminowych programów, a krajowa polityka ekologiczna – harmonizowana w ramach Wspólnot Europejskich.	X

4) Wybrane zasady wspólnotowej polityki ochrony środowiska – materiał pomocniczy dla nauczyciela.

Realizacja:

1. Zapoznanie uczniów z celem lekcji i tematyką zajęć.
2. Nauczyciel rozpoczyna lekcję od wskazania na funkcjonowanie w społeczeństwie wielu norm i zasad. W celu ich przestrzegania tworzy się prawa. Dotyczy to wszystkich sfer życia człowieka. Prawo UE regulujące ochronę środowiska powstało na przestrzeni ostatnich 30 lat. Obecnie liczy około 300 aktów prawnych obejmujących dyrektywy, rozporządzenia, decyzje i zalecenia. Do tego należy dodać dużą liczbę dokumentów programowych i informacyjnych. Przepisy dotyczące ochrony środowiska służą eliminowaniu barier handlowych, które mogłyby powstać przy braku jednolitych standardów ekologicznych.
W kontekście ciężącego na Polsce obowiązku dostosowania prawa krajowego do ustawodawstwa UE należy poznać podstawowe regulacje z zakresu ochrony środowiska (Materiał pomocniczy dla nauczyciela Wybrane zasady polityki ochrony środowiska).
3. Nauczyciel dzieli klasę na 6 grup. Uczniowie otrzymują materiał pomocniczy: kartę pracy Jedenaście ekologicznych zasad UE oraz kartę pojęć Zasady polityki ochrony środowiska. Zadaniem grup jest analiza tekstu, przyporządkowanie zaproponowanych pojęć do odpowiednich zasad.
Przedstawiciele grup odczytują propozycje. Kwestie sporne są rozwiązywane na drodze dyskusji, ostateczny głos ma większość. – **czas 20 min**
4. Nauczyciel rozdaje grupom materiał pomocniczy „Jakość wód”. Zadaniem zespołów jest odpowiedź na pytanie: *Które zasady pozwolą krajom członkowskim UE skoordynować politykę ochrony środowiska odnośnie regulacji jakości wód?* Uczniowie wybierają spośród 11-u zasad 3 propozycje, które pozwolą rozwiązać problem.
5. Przedstawiciele grup prezentują swoje propozycje. Uczniowie dyskutują o przedstawionych propozycjach – **czas 10 min**
6. Podsumowanie pracy uczniów: Jaki jest cel działań w zakresie polityki ochrony środowiska w UE? – sformułowanie wniosków.
Nauczyciel może podyktować uczniom krótką notatkę na temat: *Cel polityki ochrony środowiska w UE* (zachowanie, ochrona i poprawa jakości powietrza, rozsądne i racjonalne wykorzystanie zasobów naturalnych, uwrażliwienie wszystkich dziedzin gospodarki na problemy ochrony środowiska).
7. Czynności kończące lekcje.

Karta pojęć Połącz nazwy wybranych zasad (kolumna 1) z odpowiednim opisem (kolumna 2).

Zasada „zanieczyszczający płaci”	Wspólnota korzysta z prawa pierwszeństwa przy podejmowaniu działań z ochrony środowiska
Zasada zrównoważonego rozwoju	Koszty usuwania szkód środowiskowych ponosi sprawca zanieczyszczeń
Zasada prewencji - zapobiegać zamiast leczyć	Dostęp do środowiska i jego zasobów dla wszystkich, którzy z niego korzystają
Zasada przezorności, ostrożności	Rozwój społeczno -gospodarczy zgodny z zasadami ekologii
Zasada niedyskryminacji	Stosowanie działań zapobiegawczych: recykling, segregacja
Zasada „najlepszej dostępnej technologii”	Wymóg zastosowania metod działania, rozwiązań organizacyjnych i technicznych, które najlepiej redukują i unieszkodliwiają zanieczyszczenia
Zasada pomocniczości	Właściwa ocena skutków, jakie dane przedsięwzięcie może nieść dla środowiska

MATERIAŁ NR 2
Jakość wód

Kraje UE zdecydowały, że skoordynują swoją politykę ochrony środowiska w zakresie ochrony jakości wód z kilku powodów.

Główne z nich to:

- Woda jest używana niemalże we wszystkich gałęziach przemysłu oraz gospodarstwach domowych. Jakość i ilość wody determinuje w znacznym stopniu jakość życia i zdrowia każdego człowieka, ale także stymuluje rozwój gospodarczy oraz wpływa na stan środowiska.
- Woda na każdym etapie jej wykorzystania jest zanieczyszczana. Rolnicy używają nawozów, kopalnie odprowadzają mnóstwo zasolonej wody, gospodarstwa domowe detergentów. Codziennie powstają w Polsce tysiące m³ ścieków, zarówno komunalnych jak i przemysłowych. To wszystko musi zostać oczyszczone zanim trafi do naszych kranów. Do tego potrzebna jest odpowiednia infrastruktura – sieć wodociągowa oraz kanalizacyjna. Ponadto muszą istnieć oczyszczalnie oraz stacje uzdatniania wody.
- Woda swobodnie przekracza granice państwa. Niemalże wszystkie polskie rzeki wpływają do Morza Bałtyckiego. Oddziałują tym samym na środowisko naturalne innych krajów leżących nad Bałtykiem – Szwecji, Danii, Finlandii, Litwy, Łotwy i innych. Brak szerokiej współpracy we wcześniejszych latach doprowadził do

znacznego zanieczyszczenia wielu akwenów w Europie. Ilustracją takich zjawisk może być odnotowany wypadek wycieku niebezpiecznych substancji do Cisy, do którego doszło w Rumunii. Wyciek ten miał katastrofalne skutki nie tylko dla Rumunii, ale także dla Węgier.

MATERIAŁ NR 3
Jedenaście ekologicznych zasad UE

	ZASADY	POJĘCIA
1.	Lepiej zapobiegać, niż leczyć.	Zasada prewencji • zastosowanie działań zapobiegawczych: recykling, segregacja.
2.	Należy uwzględniać skutki oddziaływania środowiska w możliwie najwcześniejszym stadium podejmowania decyzji.	Zasada przezorności • właściwa ocena skutków, jakie dane przedsięwzięcie może nieść dla środowiska.
3.	Trzeba unikać eksploatowania przyrody powodującego znaczne naruszenie równowagi ekologicznej.	Zasada zrównoważonego rozwoju • rozwój społeczno-gospodarczy osiągany z uwzględnieniem zasad ekologii i ochrony środowiska.
4.	Należy podnieść poziom wiedzy naukowej, by umożliwić podejmowanie właściwych działań.	Zasada przezorności
5.	Koszty zapobiegania i usuwania szkód ekologicznych powinien ponosić sprawca zanieczyszczenia.	Zasada „zanieczyszczający płaci”.
6.	Działania w jednym państwie członkowskim nie powinny powodować pogorszenia stanu środowiska w innym.	Zasada zrównoważonego rozwoju.
7.	Polityka ekologiczna państw członkowskich w zakresie ochrony środowiska musi uwzględniać interesy państw rozwijających się.	Zasada pomocniczości • wspólnota korzysta z prawa pierwszeństwa przy podejmowaniu działań z ochrony środowiska.
8.	Państwa UE powinny wspierać ochronę środowiska w skali międzynarodowej i globalnej.	Zasada pomocniczości.
9.	Ochrona środowiska jest obowiązkiem każdego, zatem konieczna jest edukacja w tym zakresie.	Zasada niedyskryminacji • odpowiedzialność za dostęp do środowiska i jego zasobów dla wszystkich, którzy z niego korzystają.
10.	Środki ochrony środowiska powinny być stosowane odpowiednio do rodzaju zanieczyszczenia, potrzebnego działania oraz obszaru geograficznego, który mają chronić.	Zasada „najlepszej dostępnej technologii” • wymóg zastosowania metod działania, rozwiązań organizacyjnych i technicznych, które najlepiej redukują i unieszkodliwiają zanieczyszczenia.
11.	Krajowe programy dotyczące środowiska powinny być koordynowane na podstawie wspólnych długoterminowych programów, a krajowa polityka ekologiczna – harmonizowana w ramach Wspólnot Europejskich.	X

MATERIAŁ NR 4

Wybrane zasady wspólnotowej polityki ochrony środowiska

ZASADA SUBSYDIARNOŚCI (pomocniczości)

Oparta jest na ogólnej zasadzie prawa wspólnotowego określonej w art. 5 TWE, na mocy którego Wspólnota realizuje cele i działania w ramach uprawnień przyznanych jej przez TWE. **Wspólnota podejmuje działania wyłącznie w takim zakresie i tylko wtedy, gdy cele proponowanych działań nie mogą być osiągnięte przez państwa członkowskie, a zatem z uwagi na skalę i skutki proponowanych działań zostaną lepiej zrealizowane przez Wspólnotę.** Zasada subsydiarności znajduje swoje zastosowanie również we wspólnotowym prawie ochrony środowiska. Wspólnota korzysta z prawa pierwszeństwa przy podejmowaniu działań w dziedzinie ochrony środowiska tylko wówczas, gdy same państwa członkowskie nie są w stanie realizować traktatowych celów polityki ekologicznej, np. Wspólnota jako całość może zrealizować dany cel w sposób szybszy i lepszy.

ZASADA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

To zasada odgrywająca bardzo ważną rolę we wspólnotowym prawie ochrony środowiska. Znaczenie tej zasady zostało podkreślone również w piątym programie działań Wspólnoty Europejskiej w dziedzinie ochrony środowiska, który obejmował lata 1993-2000, poprzez jego zatytułowanie „*Towards Sustainability*”. **Głównym założeniem zasady zrównoważonego rozwoju jest takie prowadzenie polityki i działalności w poszczególnych obszarach życia gospodarczego i społecznego, które pozwoliłoby zachować zasoby i walory środowiska naturalnego w stanie zapewniającym trwałe możliwości korzystania z niego przez obecne i przyszłe pokolenia.** Innymi słowy – **rozwój społeczno-gospodarczy – tak, ale w granicach „ekologicznej pojemności” środowiska.** Jako podstawowe cele tej zasady można wskazać: zapewnienie powstrzymania degradacji środowiska i eliminacji jego dalszych zagrożeń (cel ekologiczny), zaspokojenie podstawowych potrzeb materialnych człowieka, rozwój gospodarczy osiągany z uwzględnieniem przyjaznych środowisku technik i technologii oraz zaprzestanie produkcji na cele wojenne (cel ekonomiczny), jak również likwidację nędzy, ochronę zdrowia i życia, edukację i zabezpieczenie społeczne (cel społeczny).

ZASADA PREWENCJI (lepiej zapobiegać niż leczyć)

Wprowadzenie tej zasady ma na celu zapobieganie powstaniu szkód środowiskowych we Wspólnocie poprzez odpowiednie wczesne podejmowanie działań i stosowanie środków zapobiegawczych. Zasada ta zakłada, że zwalczanie negatywnych dla środowiska skutków powinno następować już na etapie planowania i realizacji poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o dostępną wiedzę, procedury ocen oddziaływania na środowisko oraz monitorowanie podjętych działań. Zasada prewencji została zawarta w traktacie ustanawiającym Wspólnotę Europejską (TWE), w art. 174 pkt 2 zd. 2, zgodnie z którym „[...] **polityka Wspólnoty opiera się na zasadzie stosowania działań zapobiegawczych**”.

Wśród działań podejmowanych w ramach zasady prewencji wyróżnia się:

- działania zmierzające do zapobiegania powstawaniu zanieczyszczeń i innych szkód ekologicznych,

- recykling,
- zintegrowane podejście.

ZASADA PRZEZORNOŚCI

Zasada ta nazywana jest również zasadą ostrożności. Została ona zawarta w art. 174 pkt 2 zd. TWE, zgodnie z którym polityka Wspólnoty opiera się na zasadzie przezorności (ostrożności). Oznacza ona, że wszystkie podmioty korzystające ze środowiska naturalnego powinny dołożyć należytej staranności, aby właściwie ocenić skutki, jakie dane przedsięwzięcie może nieść dla środowiska, oraz podejmować konieczne działania już w momencie zaistnienia uzasadnionego podejrzenia wystąpienia określonego problemu ekologicznego.

ZASADA „TRZECH P”: POLLUTER – PAYS – PRINCIPLE” (zanieczyszczający płaci)

To jedna z najważniejszych zasad wspólnotowego prawa ochrony środowiska. Została zawarta w zaleceniu Rady Unii Europejskiej w sprawie wdrażania zasady „zanieczyszczający płaci” z 14 listopada 1974 r., następnie po raz pierwszy szczegółowo opisana w zaleceniu Rady nr 75/436 EURATOM, EWWS, EWG, zgodnie z którym „odpowiedzialne za powstanie zanieczyszczenia osoby fizyczne lub prawne [...] muszą ponosić koszty działań koniecznych do usunięcia zanieczyszczenia lub do zmniejszenia go w taki sposób, aby były przestrzegane normy lub równoważne wymagania określone przez organy władzy publicznej”. Zasada „zanieczyszczający płaci” – oznaczająca, że **koszty usuwania szkód środowiskowych powinien ponosić sprawca zanieczyszczenia** – znajduje również swoje bezpośrednie odzwierciedlenie w art. 174 pkt 2 zd. 2 TWE, na mocy którego „[...] **polityka Wspólnoty opiera się na zasadzie pokrywania kosztów naprawy szkód dla środowiska przez ich sprawcę**” Ponadto, zasada ta stanowi dla państw członkowskich podstawę podziału kosztów ponoszonych w celu zapobiegania zanieczyszczaniu. Zanieczyszczający powinien bowiem ponosić koszty stosowania środków zapobiegawczych w celu zapewnienia zadowalającego stanu środowiska.

ZASADA NIEDYSKRYMINACJI

Zasada ta dotyczy równego dostępu do środowiska naturalnego, czyli dostępu, który można określić jako dostęp sprawiedliwy, otwarty i nieograniczony dla wszystkich, którzy z niego korzystają. Wiąże się ona z lansowaną przez część doktryn prawa międzynarodowego koncepcją prawa człowieka do środowiska. Na ogół komentatorzy zaliczają prawo do środowiska do tzw. trzeciej kategorii generacji praw człowieka, wylansowanej przez Karela Vaska i jego zwolenników.

ZASADA „NAJLEPSZEJ DOSTĘPNEJ TECHNOLOGII” (BAT – *Best Available Technology*)

Oznacza wymóg zastosowania takich metod działania, rozwiązań organizacyjnych, a przede wszystkim urządzeń technicznych, które najlepiej redukują i unieszkodliwiają zanieczyszczenia, nie wymuszając sobą nadmiernych kosztów.

Wyprodukowano metodami ekologicznymi – polska żywność ekologiczna

Poziom: gimnazjum, liceum, technikum

Przedmiot: ścieżka edukacja europejska, ekologiczna, biologia z elementami ochrony środowiska, geografia, wiedza o społeczeństwie, godzina wychowawcza.

Cele ogólne:

- zapoznanie uczniów z problematyką rolnictwa ekologicznego w Polsce i UE,
- uświadomienie potrzeb zmian w polskim rolnictwie w perspektywie przyszłego członkostwa Polski w UE,
- kształcenie zachowań ukierunkowanych na ochronę środowiska,
- kluczowe pojęcia: ekologiczna metoda produkcji rolnej, podstawy prawne, znakowanie, certyfikacja, rynek produktów rolnych w rolnictwie ekologicznym Polski i krajów UE.

Cele operacyjne:

UCZEŃ:

- potrafi wymienić zasady rolnictwa ekologicznego w Polsce i UE,
- poznaje wybrane podstawy prawne opisujące rolnictwo ekologiczne,
- dokonuje selekcji informacji.

Metody i techniki pracy:

- praca w grupach,
- praca z tekstem źródłowym,
- symulacja zabawowa.

Czas:

- jedna jednostka lekcyjna.

Materiały uzupełniające:

- 1) *Rolnictwo ekologiczne* – materiał pomocniczy dla ucznia.
- 2) Arkusze papieru – 6 sztuk.

Realizacja:

1. Przedstawienie uczniom tematu i celu zajęć.
2. Na początku lekcji jako „rozgrzewkę” nauczyciel proponuje uczniom, aby podali swoje skojarzenia związane z tematem lekcji. Uczniowie podają własne propozycje. Nauczyciel je podsumowuje w krótkim wykładzie na temat żywności ekologicznej.

Podkreśla w nim, że nie jest prawdą, iż cała produkowana w Polsce żywność jest ekologiczna. Nazwa ta jest zastrzeżona tylko dla produktów rolnictwa ekologicznego, którego zasady precyzuje *Ustawa o rolnictwie ekologicznym z dnia 16 marca 2001 r.* (Dz. U. z dnia 2 maja 2001 r.). Dzięki niej obecne rolnictwo ekologiczne ma swoje miejsce w polskim systemie prawnym i musi być brane pod uwagę podczas podejmowania decyzji i działań dotyczących rolnictwa i terenów wiejskich.

3. Nauczyciel dzieli klasę na 6 grup i każdej rozdaje arkusze papieru oraz materiał pomocniczy dla uczniów *Rolnictwo ekologiczne w Polsce* – dzieląc go odpowiednio dla każdej z grup według schematu:
 - Grupa 1 – Podstawy prawne
 - Grupa 2 – Znakowanie produktów ekologicznych
 - Grupa 3 – Certyfikacja
 - Grupa 4 – Wydajność rolnictwa ekologicznego
 - Grupa 5 – Jakość produktów rolnictwa ekologicznego
 - Grupa 6 – Ochrona środowiska w gospodarstwie rolnym
4. Nauczyciel wyjaśnia uczniom zasady zabawy symulacji.

Jesteście grupą producentów rolnych. Chcecie produkować żywność ekologiczną, przedtem jednak musicie dowiedzieć się, jakie wymaganie trzeba spełnić, by wasz produkt stał się „produktem ekologicznym”.

Zadaniem grup 1, 2, 3 i 4 jest wcielenie się w rolę producenta wybranego przez siebie produktu żywnościowego (np. chleb, mleko, masło, sok owocowy, miód itp.) i przedstawienie procesu uzyskania certyfikatu potwierdzającego, że dany produkt spełnia wymagania stawiane produktom ekologicznym (droga certyfikacji i kontroli jakościowych).

Następnym zadaniem będzie zaprojektowanie opakowanie tego produktu z uwzględnieniem wszystkich wymagań formalnych, jakie taki produkt musiałby spełnić w rzeczywistości. W pracach posługujcie się materiałem pomocniczym.

Zadaniem grup 5. i 6. będzie zapoznanie się z wymogami stawianymi produktom ekologicznym (Materiał „Rolnictwo ekologiczne w Polsce”). Sformułujcie podstawowe pytania do poszczególnych procedur (podstawy prawne, znakowanie) tak, by móc ocenić zaproponowane przez inne grupy propozycje produktu ekologicznego i je zatwierdzić jako „żywność ekologiczną” – **czas 25 min**

Przedstawiciele grup 1-4 prezentują kolejno swoje propozycje. Przedstawiciele grup 5. i 6. oceniają propozycje, zadają przygotowane wcześniej pytania do „grup producenckich” – **czas 15 min**

5. Na zakończenie lekcji nauczyciel zadaje pytanie: Które etapy procedury najtrudniej zastosować w procesie produkcji żywności ekologicznej? Nauczyciel dokonuje podsumowania:

Żywność ekologiczna produkowana jest tylko w gospodarstwach posiadających zgodny z prawem certyfikat i tylko o takich gospodarstwach możemy mówić, że są ekologiczne.

6. Czynności kończące lekcję. Praca domowa: Dowiedz się, jak wyglądają znaki kojarzone z żywnością ekologiczną (np. Logo Stowarzyszenia Producentów Żywności Metodami Naturalnymi EKOLAND). Zaprojektuj swój znak ekologiczny dla produktu, który omawiałeś w grupie na lekcji.

Materiały uzupełniające

MATERIAŁ NR I Rolnictwo ekologiczne w Polsce

Grupa 1 – Podstawa prawna

Nie jest prawdą, że cała produkowana w Polsce żywność jest ekologiczna. Nazwa ta jest zastrzeżona tylko dla produktów rolnictwa ekologicznego, którego zasady precyzuje ściśle *Ustawa o rolnictwie ekologicznym z dnia 16 marca 2001 r.* Dzięki niej obecnie rolnictwo ekologiczne ma swoje miejsce w polskim systemie prawnym i musi być brane pod uwagę podczas podejmowania decyzji i działań dotyczących rolnictwa i terenów wiejskich.

Ustawa o rolnictwie ekologicznym stwarza podstawy do prawidłowego funkcjonowania rynku produktów ekologicznych i normuje status prawny producentów żywności metodami ekologicznymi oraz zapewnia konsumentom produkty żywnościowe o gwarantowanej jakości.

Ustawa zawiera 33 artykuły regulujące:

- 1) zdefiniowanie podstawowych pojęć w rolnictwie ekologicznym,
- 2) wymagania odnośnie lokalizacji ekologicznego gospodarstwa,
- 3) zasady produkcji roślinnej i zwierzęcej w obrębie ekologicznego gospodarstwa rolnego a także prowadzenie pasiek,
- 4) wymagania w okresie przestawiania gospodarstwa na ekologiczne metody produkcji,
- 5) wymagania przy przetwórstwie produktów rolnictwa ekologicznego,
- 6) wprowadzenie do obrotu produktów rolnictwa ekologicznego, w tym z importu,
- 7) system kontroli produkcji i nadzór nad jej wykonaniem,
- 8) wymagania w stosunku do jednostek certyfikujących,
- 9) zasady znakowania produktów rolnictwa ekologicznego,
- 10) sankcje karne.

Warunki prowadzenia produkcji i przetwórstwa metodami ekologicznymi określa art. 3 ustawy: „*Produkcja rolna w ekologicznym gospodarstwie rolnym jest prowadzona zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju, aktywizuje przyrodnicze mechanizmy produkcji rolnej poprzez stosowanie naturalnych środków produkcji oraz zapewnia trwałą żyzność gleby, zdrowotność roślin i zwierząt.*”

Według ustawy **ekologiczna metoda produkcji polega na stosowaniu:**

- 1) płodozmianu i innych naturalnych metod utrzymywania lub podwyższania biologicznej aktywności i żyzności gleby,
- 2) nawozów organicznych, środków ochrony roślin i środków żywienia zwierząt używanych inaczej niż w drodze przemysłowej syntezy chemicznej,
- 3) materiału siewnego oraz reprodukcyjnego otrzymywanego z roślin, które co najmniej przez jedno pokolenie, a w przypadku roślin wieloletnich co najmniej przez dwa sezony wegetacyjne, były uprawiane z zachowaniem warunków,

- 4) doboru gatunków i odmian roślin oraz gatunków i ras zwierząt, uwzględniając ich naturalną odporność na choroby, w szczególności wykorzystującego populacje i rasy miejscowe.

Żywność ekologiczna produkowana jest tylko w gospodarstwach posiadających zgodny z prawem certyfikat i tylko o takich gospodarstwach możemy mówić, że są ekologiczne.

Grupa 2 – Znakowanie produktów ekologicznych

Aby bezbłędnie rozpoznać produkty rolnictwa ekologicznego wśród masy innych towarów, wprowadzono odpowiedni sposób ich identyfikacji zgodnie z *Ustawą o rolnictwie ekologicznym*, która określa sposób znakowania produktów w art. 25:

- oznakowanie produktu rolnictwa ekologicznego polega na zamieszczeniu na etykiecie lub opakowaniu tego produktu napisu „*produkt rolnictwa ekologicznego*” oraz nazwy producenta, numeru certyfikatu zgodności, nazwy upoważnionej jednostki certyfikującej i jej numeru identyfikacyjnego;
- w przypadku produktów rolnictwa ekologicznego sprowadzonych z zagranicy oprócz nazwy producenta podaje się nazwę podmiotu wprowadzającego produkty do obrotu, z tym, że na produktach rolnictwa ekologicznego pochodzących z krajów Unii Europejskiej zamieszcza się dodatkowo napis „*objęte systemem kontroli Unii Europejskiej*”;

W Polsce jedynym znanym i rozpoznawalnym na rynku znakiem kojarzonym z żywnością ekologiczną jest logo **Stowarzyszenia Producentów Żywności Metodami Ekologicznymi EKOLAND**. Prawo do używania tego znaku na swych wyrobach mają producenci, przetwórcy i handlowcy spełniający wymagania *Ustawy o rolnictwie ekologicznym*, posiadający certyfikat nadany przez uprawnioną jednostkę i jednocześnie będący członkami EKOLANDU.

Istotne z punktu widzenia znakowania produktów rolnictwa ekologicznego jest też rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z 15 lipca 1994 r. w sprawie znakowania środków spożywczych, używek i dozwolonych substancji dodatkowych przeznaczonych do obrotu.

Znakowanie środka spożywczego nie powinno:

- 1) wprowadzać w błąd konsumenta tekstem lub rysunkiem w zakresie istoty środka spożywczego, rodzaju, właściwości, składu, ilości, pochodzenia lub metod produkcji, przypisywania środkowi spożywczemu działania lub właściwości, których nie posiada;
- 2) przypisywać środkowi spożywczemu właściwości zapobiegania lub leczenia chorób lub powoływać się na takie właściwości, nie dotyczy to dietetycznych środków spożywczych oraz wód mineralnych leczniczych;
- 3) zawierać takich określeń, jak „zdrowy”, „bezpieczny”, itp.;
- 4) sugerować, że środek spożywczy posiada specjalne właściwości, które w rzeczywistości posiadają wszystkie podobne środki spożywcze.

Znakowanie środka spożywczego może zawierać inne określenia, np. „wyprodukowano metodami ekologicznymi”, „wyprodukowano metodami integrowanymi” itp., pod warunkiem posiadania atestu potwierdzającego sposób produkcji.

Grupa 3 – Certyfikacja

Wiarygodność producentów i produktów rolnictwa ekologicznego zapewnia kontrola prowadzona przez upoważnioną jednostkę certyfikującą. Pełna kontrola w gospodarstwach i przetwórnich odbywa się corocznie, oprócz tego mają miejsce inspekcje dodatkowe. Kontrola podlegają nie tylko wszystkie obiekty gospodarstwa: uprawa, wybiegi, budynki inwentarskie i magazynowe, maszyny i urządzenia, przechowalnie, ale także dokumenty: księgi rachunkowe, dowody zakupu środków do produkcji oraz surowców, księga gospodarstwa (lub zapisy), księgi hodowlane, etykiety i materiały reklamowe, wreszcie – bilans zbiorów i zakupionych surowców oraz sprzedaż produktów. Na podstawie protokołu z kontroli jednostka certyfikująca ocenia czy gospodarstwo lub przetwórnia spełnia kryteria, a następnie wystawia certyfikat zgodności, upoważniający do obrotu produktami rolnictwa ekologicznego. Przyjmuje się, że sposób produkcji decyduje o jakości żywności i same produkty bada się tylko wtedy, gdy zachodzi uzasadnione podejrzenie ich skażenia.

Rolnik zgłaszający chęć przestawienia swego gospodarstwa na ekologiczną metodę produkcji musi przedstawić konieczne dokumenty, a jego gospodarstwo musi spełnić opisane w ustawie wymagania. Okres przestawiania, zanim może zostać przyznany certyfikat, trwa minimum 2 lata. W tym czasie gospodarstwo musi być pod kontrolą akredytowanej jednostki kontrolnej, która co najmniej raz w roku przeprowadza inspekcję i na podstawie jej wyników stwierdza zgodność działań prowadzonych w gospodarstwie z zawartymi w ustawie o rolnictwie ekologicznym kryteriami. Dopiero po tym okresie gospodarstwo może otrzymać certyfikat i dopiero wtedy możemy mówić o gospodarstwie ekologicznym. Z ustawy wynika jednoznacznie, co to jest gospodarstwo ekologiczne i co to są produkty rolnictwa ekologicznego.

Grupa 4 – Wydajność rolnictwa ekologicznego

Rolnictwo ekologiczne jest to najnowocześniejszy system produkcji rolniczej, wymagający głębokiej wiedzy, wykorzystujący zarówno doświadczenia pokoleń i najnowsze zdobycze naukowe. Często mylone jest z rolnictwem ekstensywnym i prymitywnym. Jest to błąd wynikający z niewiedzy. Rolnictwo ekologiczne jest bowiem intensywne i nowoczesne, a tym różni się od rolnictwa przemysłowego, że nie działa wbrew naturze, nie niszczy środowiska, lecz je chroni. Rolnictwo ekstensywne polega jedynie na porzuceniu metod intensywnych wykorzystujących obficie środki chemiczne ze względu na ich wysoki koszt. System ekologiczny natomiast polega na ich zastąpieniu środkami naturalnymi.

Porównując plonowanie w gospodarstwach ekologicznych i konwencjonalnych funkcjonujących w podobnych warunkach stwierdzamy, że plon w gospodarstwach ekologicznych w wielu wypadkach jest wyższy niż plon w gospodarstwach konwencjonalnych (ekstensywnych). Jest to oczywisty efekt bardziej starannych i wykorzystujących znajomość mechanizmów zachodzących w przyrodzie działań człowieka. Porównując wyniki ekonomiczne dowiadujemy się także, że produkcja ekologiczna jest tańsza od intensywnej – konwencjonalnej. Rolnik nie musi bowiem ponosić kosztów zakupu chemicznych środków ochrony roślin, nawozów sztucznych i tak dużej ilości paliw, z uwagi na ograniczenie zewnętrznego transportu środków produkcji. Musi jednak posiadać

większą wiedzę i musi włożyć więcej pracy, ale przecież 38% Polaków mieszka na wsi i wielu z nich tej pracy poza rolnictwem znaleźć i tak nie może.

Grupa 5 – Jakość produktów rolnictwa ekologicznego

Sądzi się, że wyższy niż gospodarstwa ekologiczne plon z hektara uzyskują gospodarstwa prowadzone metodą intensywną z udziałem środków chemicznych. Jednak po zbadaniu i porównaniu produktów okazuje się, że różnica w plonie to głównie zwiększona zawartość wody. Produkt rolnictwa ekologicznego ma bowiem znacznie wyższą koncentrację składników pokarmowych, w tym witamin, mikroelementów, substancji smakowych i zapachowych. Spożywanie produktów rolnictwa intensywnego prowadzi, poza dostarczaniem organizmowi toksycznych pozostałości chemii rolnej, do zubożenia diety, która w efekcie (również u zwierząt) musi być uzupełniana o mikroelementy i witaminy. Wchodzące w skład tego wysokiego „chemicznego” plonu rośliny mają małą odporność na choroby i szkodniki. Stąd tak powszechne w uprawach przemysłowych masowe ich występowanie. Do walki z nimi stosuje się następną porcję chemii rolnej, która dostaje się do naszego pożywienia i jeszcze bardziej osłabia rośliny uprawne i ich naturalnych sprzymierzeńców. Ta spirala sama się nakręca. Traci środowisko, tracą rolnicy, ale najbardziej konsumenci. Są też i zwyczajcy – to wielkie bogacące się koncerny chemiczne.

Produkty ekologiczne są i powinny być droższe od konwencjonalnych a produkcja ekologiczna powinna być subwencjonowana nie z tego powodu, że jest kosztowniejsza, lecz dlatego, że produkty są bardziej wartościowe dla konsumenta, a rolnik ponosi dodatkowe koszty ochrony środowiska. W przypadku produkcji konwencjonalnej ponosić je musi budżet państwa, czyli podatnicy. Subwencja do produkcji ekologicznej oraz wyższa cena produktu ekologicznego mają zachęcić rolników do stosowania ekologicznej metody produkcji i jest to działanie w interesie środowiska i konsumenta a nie, jak się mylnie uważa, jedynie w interesie rolnika.

Grupa 6 – Ochrona środowiska w gospodarstwie rolnym

Rolnictwo ekologiczne to system gospodarowania, który jest zrównoważony pod względem ekologicznym, ekonomicznym i społecznym, aktywizujący przyrodnicze mechanizmy produkcji rolniczej poprzez stosowanie naturalnych środków produkcji, zapewniający trwałą żyzność gleby, zdrowotność roślin i zwierząt.

Dzięki wykluczeniu pestycydów i nawozów wytworzonych przemysłowo („sztucznych”) nie powoduje zanieczyszczenia gleby i wód gruntowych, ogranicza wypłukiwanie składników pokarmowych z gleby, sprzyja bioróżnorodności, wymaga niewielkich nakładów energii i wytwarza żywność wysokiej jakości, cenioną przez konsumentów.

Gospodarstwo rolne postrzegane jest jako samoregulująca się jednostka, wykorzystująca lokalne zasoby przyrodnicze. Kardynalną zasadą jest wykluczenie z rolnictwa ekologicznego organizmów modyfikowanych genetycznie (GMO) oraz ich produktów.

Podkreślenia wymaga funkcja środowiska. Nie chodzi tu tylko o zmniejszenie zanieczyszczeń pochodzenia rolniczego (pozostałości nawozów i środków ochrony roślin oraz odchody zwierząt stanowią niebagatelną część, bo 20-40% wszystkich wprowadzanych do środowiska zanieczyszczeń), ale też o ochronie bioróżnorodności poprzez prowadzenie różnorodnych upraw i wielokierunkowego chowu zwierząt (w tym wielu starych ras i odmian).

Ochrona różnorodności biologicznej nie ogranicza się do roślin uprawnych i zwierząt hodowlanych. Dzięki zastosowaniu kryteriów rolnictwa ekologicznego (głównie zasad związanych z wprowadzeniem wieloletniego płodozmianu i wysokiego udziału roślin motylkowych) chronione są naturalne siedliska wielu gatunków zwierząt dziko żyjących (np. ptaków i owadów) oraz naturalnie występujących roślin.

Zarówno wprowadzenie rolnictwa przemysłowego jak i porzucenie uprawy roli doprowadzają do drastycznego zmniejszenia liczby gatunków roślin i zwierząt, a w efekcie do ich bezpowrotnego wyginięcia. Na terenie Biebrzańskiego Parku Narodowego drastycznie spadła liczebność populacji cietrzewia, gdyż rolnikom przestało się opłacać koszenie okresowo zalewanych łąk, będących naturalnym siedliskiem tego ptaka. Nieskoszone łąki zaczął zarastać las i cietrzew – ptak typowy dla siedlisk otwartych – musiał się wyprowadzić.

Polska jest jedynym miejscem w Europie gdzie w tak dużym stopniu zachowały się naturalne siedliska roślin i zwierząt charakterystyczne dla terenów rolniczych, ostatnim miejscem, gdzie zachował się rolniczy krajobraz. Tym bardziej mamy obowiązek te zasoby chronić.

Wspólna – czyli jaka? Zasady Polityki Rolnej w UE

Poziom: liceum i technikum

Przedmiot: ścieżka edukacja europejska, ekologiczna, biologia z elementami ochrony środowiska, geografia, wiedza o społeczeństwie, godzina wychowawcza.

Cele ogólne:

- zapoznanie uczniów z zasadami Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej,
- uświadomienie potrzeby zmian w polskim rolnictwie w perspektywie przyszłego członkostwa w UE,
- kluczowe pojęcia: Wspólna Polityka Rolna, subwencje, dopłaty bezpośrednie, restrukturyzacja rolnictwa.

Cele operacyjne:

UCZEŃ:

- poznaje podstawowe instrumenty polityki rolnej,
- wskazuje koszty i korzyści Wspólnej Polityki Rolnej dla producentów rolnych i konsumentów,
- uświadamia potrzebę zmian w polskim rolnictwie w perspektywie przyszłego członkostwa w UE,
- rozumie omawiane wcześniej procesy integracyjne.

Metody i techniki pracy:

- pogadanka wstępna,
- praca w grupach,
- analiza tekstu *Wspólna Polityka Rolna UE* – materiały informacyjne UKIE,
- praca z atlasem geograficznym.

Czas:

- jedna jednostka lekcyjna

Źródła:

- *Wspólna Polityka Rolna UE* – materiały informacyjne Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej w Warszawie – www.ukie.gov.pl

Materiały uzupełniające:

- 1) *Wspólna Polityka Rolna UE* – materiały informacyjne UKIE – materiał pomocniczy dla ucznia.
- 2) *W jaki sposób Unia chroni swoich rolników* – materiał pomocniczy dla nauczyciela.
- 3) Atlasy geograficzne – gospodarka i przemysł Polski.

Realizacja:

1. Nauczyciel przedstawia uczniom temat i cel zajęć.
2. Nauczyciel krótko wprowadza uczniów w problematykę zajęć. Propozycja: *Polityka w dziedzinie rolnictwa jest historycznie pierwszą spośród wspólnych polityk. Biorąc natomiast pod uwagę fundusze wspólnotowe, polityką najważniejszą. Twórcy traktatu o ustanowieniu Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej wychodzili z założenia, że należy chronić rolnictwo przed bezpośrednim działaniem mechanizmów rynkowych i konkurencji międzynarodowej. Wynika to z wrażliwości sektora rolniczego, cechującego się długim cyklem produkcyjnym, w którym produkcja jest uzależniona od wielu pozaekonomicznych czynników. Ponadto uznano za najważniejszą wartość poziom życia ludności wiejskiej jako tej, która nie tylko odpowiada za produkcję żywności, ale również za walory krajobrazowe i kulturowe obszarów wiejskich.*
3. Nauczyciel dzieli klasę na grupy 4-5-osobowe. Rozdaje uczniom materiał pomocniczy *Wspólna Polityka Rolna UE*.

Zadaniem każdej z grup jest zapoznanie się z najważniejszymi informacjami dotyczącymi założeń WPR. Uczniowie podkreślają lub wypisują propozycje pozwalające odpowiedzieć na pytanie: *W jaki sposób Unia chroni swoich rolników?*

Uczniowie dokonują analizy tekstu. Przedstawiciele poszczególnych grup prezentują swoje propozycje. Nauczyciel lub przedstawiciel zespołu zapisuje je na tablicy. – **czas 15 min**

Następnie nauczyciel prowadzi dyskusję, zadając następujące pytanie: *Jakie sektory produkcji rolnej są finansowane przez WPR?* Uczniowie ponownie dokonują przeglądu materiałów, szukając odpowiedzi na postawione pytanie. Propozycje nauczyciel zapisuje na tablicy. – **czas 10 min**

Propozycje:

- Grupa I: Produkty, które nie korzystają z systemu regulacji cen: suche pasze, oleje i tłuszcze, chmiel i nasiona;
- Grupa II: Produkty korzystające jedynie z ochrony przed skutkami importu: jaja i mięso drobiowe, żywe rośliny i produkty handlu kwiatowego, owoce i warzywa przetworzone, banany;
- Grupa III: Produkty, do których stosuje się pomoc dla prywatnego magazynowania lub wycofywania przez producentów: baranina, mięso kozie, wino;
- Grupa IV: Produkty będące pod silną presją rynków światowych objęte dopłatami wyrównawczymi: zboża, mleko i przetwory mleczne, wołowina i cielęcina, cukier, olej z oliwek.

Dopłaty bezpośrednie w naszym regionie. Nauczyciel rozdaje uczniom atlasy geograficzne. Uczniowie próbują określić na podstawie informacji o gospodarce naszego regionu, które sektory rolnictwa Podlasia będą wspierane dopłatami bezpośrednimi. – **czas 10 min**

Propozycje:

- uprawy zboża (w tym kukurydza na kiszonkę), rośliny oleiste (rzepak, rzepik),
- wysokobiałkowe (groch, łubin, bobik), strączkowe (wyka, cieciora, soczewica),
- włókniste (len), ziemniaki skrobiowe.

4. Podsumowanie i wnioski uczniowie zapisują w notatce: *Czy każdy rolnik będzie mógł skorzystać z pomocy finansowej WPR?*
5. Czynności kończące lekcję.

Materiały uzupełniające

MATERIAŁ NR I Wspólna Polityka Rolna UE

Rolnictwo w Europie Zachodniej w ciągu minionych 50 lat (od czasu powstania pierwszych wspólnych struktur jednoczących kontynent w 1951 r.) uległo znacznym przeobrażeniom. O ile w punkcie wyjścia, w latach 60., było podobnie rozdrobnione i nisko produktywnie jak nasze, a cały region był dużym importerem żywności, o tyle dziś osiąga najwyższe światowe plony oraz wskaźniki wydajności, a Unia jest poważnym eksporterem żywności. Jednocześnie dochody rolników są porównywalne z dochodami w innych dziedzinach gospodarki. Stało się to możliwe dzięki Wspólnej Polityce Rolnej.

Cele Wspólnej Polityki Rolnej to:

- 1) podnoszenie produktywności rolnictwa poprzez wprowadzanie postępu technicznego, racjonalizację produkcji i optymalne zastosowanie czynników produkcji, a zwłaszcza siły roboczej;
- 2) zapewnienie ludności rolniczej odpowiedniego standardu życia poprzez powiększenie dochodu osób żyjących z rolnictwa;
- 3) zapewnienie zaopatrzenia ludności w produkty rolne, umożliwienie konsumentom kupna produktów rolnych po rozsądnych cenach oraz ogólną stabilizację rynku żywności.

Zasady Wspólnej Polityki Rolnej:

- 1) Zasada jednolitości rynku oznacza swobodny przepływ towarów, jednakowe ceny skupu interwencyjnego głównych produktów rolnych, jednolitą zasadę regulacji rynku, wspólne reguły handlu z krajami trzecimi;
- 2) Zasada preferencji Wspólnoty oznacza pierwszeństwo zbytu produktów rolnych państw członkowskich i rozbudowany system ochrony przed importem;
- 3) Zasada solidarności finansowej polega na wspólnym ponoszeniu kosztów WPR przez wszystkie państwa członkowskie, bez względu na terytorium i rzeczowy aspekt wykorzystania środków;
- 4) Zasada współodpowiedzialności producentów oznacza, że we Wspólnocie zostały przyjęte maksymalne progi produkcyjne, dla których cena została zagwarantowana, natomiast skutki ich przekroczenia w postaci obniżki cen są przenoszone na producentów.

Wydatki na realizację WPR stanowią ponad 40% budżetu UE i obecnie przekraczają 40 mld euro rocznie.

Jedną z głównych metod wspierania dochodów rolników unijnych są **dopłaty bezpośrednie** do produkcji określonych gatunków roślin i zwierząt.

W produkcji roślinnej dopłaty obejmują wszystkie zboża, rośliny oleiste, rośliny wysokobiałkowe oraz konopie na włókno.

Od 2002 r. dopłaty te wynoszą 63 euro (dla wysokobiałkowych 75,50 euro) do 1 tony plonu referencyjnego zbóż i roślin oleistych obowiązującego w danym państwie członkowskim lub jego części.

Plony referencyjne są to średnie regionalne plony z pięciu lat (po odrzuceniu plonu najgorszego i najlepszego).

Polska w swoim stanowisku negocjacyjnym przyjęła plon referencyjny 3,6 t/ha; we Francji, czy Niemczech jest on wyższy niż 6t/ha.

Mnożąc plon referencyjny przez 63 euro, można wyliczyć dopłatę do hektara uprawy wymienionych roślin.

Raz na kilka lat ustalane są ceny interwencyjnego skupu zbóż. Od sezonu 2002/2003 cena ta wynosi 101,31 euro za tonę zboża konsumpcyjnego.

Dopłaty do odlogów

Rolnicy produkujący powyżej 92 ton zbóż są zobowiązani do odlogowania co najmniej 10% powierzchni przeznaczonej pod te uprawy. Za odlogowanie rolnicy po spełnieniu określonych warunków dostają również dopłaty bezpośrednie jak do zbóż.

W produkcji zwierzęcej dopłaty bezpośrednie są ustalone i przysługują tylko do bydła mięsnego (premie specjalne: do 210 euro jednorazowo do byka, 200 euro rocznie do krowy mlecznej, premie ubojowe: 50 euro za cielę do 160 kg, 80 euro za bydlę starsze, premie za intensyfikację produkcji), do owiec i kóz.

Od 2005 r. mają być wprowadzone dopłaty dla producentów mleka. Z tytułu obniżki cen interwencyjnych masła i mleka w proszku będą wypłacane rolnikom raz w roku dopłaty do każdej tony posiadanej kwoty mlecznej (5,75 euro/t w 2005 r., 11,49euro/t w 2006 r. i 17,24 euro/t w 2007 r.)

W wielu dziedzinach produkcji rolnej w UE obowiązuje limitowanie (kwotowanie) produkcji (mleko, buraki cukrowe). Pozwala to na stabilizację cen na rynku wewnętrznym Unii, zapobiega powstawaniu nadwyżek.

Przewidywane kierunki zmian WPR

W dającej się przewidzieć przyszłości rolnictwo Unii Europejskiej, z powodu niższej wydajności, nie będzie zdolne do otwartej konkurencji z rolnictwem Ameryki Północnej i krajów rozwijających się. Dla przykładu szacuje się, że koszty produkcji cukru w RPA (z trzciny cukrowej), stanowią dziś 30% kosztu produkcji w UE z buraków cukrowych. Jednocześnie w krajach UE istnieje społeczne poparcie dla wspierania rolnictwa ze względów kulturowych, społecznych, historycznych, a także ze względu na ochronę środowiska. Z tych powodów WPR będzie się tak zmieniać, aby stymulować lepsze dostosowanie produkcji do potrzeb rynku, zarówno pod kątem jakości, jak i ilości produkcji. Polegać to będzie na obniżaniu cen interwencyjnych, ceł, dopłat do eksportu. Wzrastać natomiast będą środki wspierające rolników, a nie wzrost produkcji oraz wspomagające pozyskiwanie dodatkowych źródeł dochodu przez gospodarstwa wiejskie. Należy też oczekiwać, że globalna kwota pomocy trafiającej na wieś nie będzie się zmniejszać, a wprost przeciwnie. Warto też, patrząc na sytuację rolnictwa na świecie i w UE, zauważyć, że nasz rolnik wytwarza dziś żywność dla 10 razy mniejszej ilości konsumentów niż

rolnik unijny. A więc skoro dziś nasza gospodarka nie jest w stanie w większym stopniu wspierać rolnictwa i jego modernizacji, przyszłość naszej wsi i jej mieszkańców jest związana z procesem integracji z UE.

MATERIAŁ NR 2

W jaki sposób Unia chroni swoich rolników?

Unia Europejska chroni swoich producentów i wspiera eksport własnych produktów rolnych. W tym celu stosuje:

- opłaty wyrównawcze na towary przywożone do Unii, aby ich cena zrównała się z cenami obowiązującymi w Unii;
- wprowadza kontyngenty i pozwolenia (licencje) regulujące wielkość importu na rynek Unii;
- nakłada cła w wysokości od 5 do 25% na towary importowane;
- stosuje dopłaty eksportowe, aby zachęcić rolników do eksportu. Stanowią one równość różnicy między ceną unijną a niższą ceną światową. Dopłatami eksportowymi objęte są m.in. oleje i tłuszcze, mleko i produkty mleczne, wołowina i cielęcina, wieprzowina, mięso drobiowe, produkty rybne, tytoń, owoce i warzywa, cukier, przetwory zbożowe i owocowo-warzywne.

Pomoc finansowa ze środków Unii przysługuje rolnikom z państw członkowskich, którzy podejmują inwestycje, aby:

- zmniejszyć koszty produkcji;
- podnieść jakość;
- zwiększyć asortyment;
- poprawić ochronę środowiska naturalnego.

Do uzyskania pomocy uprawnia realizacja co najmniej jednego z wyżej wymienionych celów.

W poniższej tabeli zestawiono wszystkie treści programowe ścieżki Edukacja europejska zawarte w Podstawach programowych kształcenia ogólnego dla gimnazjów oraz liceów ogólnokształcących, liceów profilowanych i techników. Zestawienie ukazuje, które treści ujęte są w scenariuszach lekcji do Programu „Blżej Europy”.

EDUKACJA EUROPEJSKA – TREŚCI NAUCZANIA ZAWARTE W PODSTAWACH PROGRAMOWYCH		FILM – SCENARIUSZ
III ETAP EDUKACYJNY (GIMNAZJUM)	IV ETAP EDUKACYJNY (LICEUM I TECHNIKUM)	
Polska w Europie. Przykłady najważniejszych wzajemnych związków między Polską a innymi państwami europejskimi w przeszłości.	Proces integracji europejskiej w perspektywie historycznej: czynniki integrujące i dezintegrujące. Polska i Polacy w budowaniu jednoczącej się Europy.	Prognozy demograficzne i migracyjne. Cywilizacja III tysiąclecia – „Cywilizacja trzeciego tysiąclecia” Prognozy ekologiczno-cywilizacyjne. Demograficzne wyzwania – „Prognozy ekologiczno-cywilizacyjne Polski i Europy” „Zielone Płuca... Europy”
Zasady ładu europejskiego opartego na wspólnej, historycznej podstawie cywilizacyjnej: filozofii greckiej, prawie rzymskim i Biblii.	Polska i jej sąsiedzi. Polska w regionie Europy Środkowej i Bałtyku. Polska i Europa Wschodnia.	
Twórcy Wspólnot Europejskich: R. Schuman, A. de Gasperi, K. Adenauer i inni.		
Cele i założenia Wspólnot Europejskich.		Europa przeciw zagrożeniom: Katastrofy ekologiczne – „Ochrona przed klęskami żywiołowymi” Gazy cieplarniane – „Efekt cieplarniany – zagrożenie czy mit XX wieku?” Świat opakowań – „Świat opakowań – czym jest opakowanie, jakie być powinno, jaki ma wpływ na psychikę klienta, jak wpływa na środowisko przyrodnicze?” Czyste produkcje – odpady przemysłowe – „Czysta produkcja. Odpady przemysłowe”

Krótką historią traktatów.	Ewolucja prawa Unii Europejskiej. Kwestia konstytucji Unii Europejskiej. Wzajemne relacje między prawem Unii Europejskiej i prawem krajowym.	Systemy ochrony środowiska – „Polityka Wspólnoty Europejskiej i Polski w zakresie ochrony środowiska naturalnego” Prawo ekologiczne. Prawo dla natury – „Prawo dla natury”
Rada Europejska, Rada Unii Europejskiej, Komisja Europejska, Parlament Europejski, Europejski Trybunał Sprawiedliwości, Trybunał Rewidentów Księgowych.	Ewolucja instytucji Unii Europejskiej. Procedury podejmowania decyzji.	
Jednolity Rynek Europejski (swobodny przepływ osób, towarów, kapitału i usług). Waluta europejska.	Gospodarka Unii Europejskiej. Polska w perspektywie polityk wspólnotowych w dziedzinie gospodarczej, w tym w szczególności wspólnej polityki rolnej.	Rolnictwo – Europa – ekologia – „Rolnictwo polskie i europejskie, czy łączy je ekologia?” „Cudze chwalicie, swego nie znacie...” Przestrzeń – teren – grunt – „Przestrzeń – przeszłość, teraźniejszość, przyszłość” Handel dyktuje – my wybieramy – „Handel a ochrona środowiska” Rolnictwo ekologiczne – „Rolnictwo ekologiczne szansą dla regionu”, „Czego może spodziewać się polski rolnik po integracji z UE?”, „Wyprodukowano metodami ekologicznymi – polska żywność ekologiczna”, „Wspólna czyli jaka? Zasady Polityki Rolnej w UE” Wzory procesu inwestycyjnego. Byle nie na moim podwórku – „Byle nie na moim podwórku – rozwiązujemy sytuacje konfliktowe” Ekologizacja miast i mieszkań – „Ekologizacja miast i mieszkań” Świat informacji – „Dokąd zmierzasz, świecie informacji?”
	Jednolity europejski rynek pracy i jego dostępność dla obywateli polskich. Europejskie problemy społeczne i sposoby ich rozwiązywania.	
	Droga krajów członkowskich do Unii Gospodarczej i Walutowej.	
Polityka edukacyjna UE: między odrębnością programową i formami współdziałania. Programy współpracy i wymiany młodzieży. Wymienialność dyplomów. Nauka języków obcych.	Europa wartości. Duchowy wymiar Europy – edukacja, kultura. Rola edukacji jako czynnika wyrównywania szans polskiej młodzieży w Europie. Możliwości współpracy.	Rodzina a postawy prośrodowiskowe. Harmonia świata – „Harmonia świata, rodzina i ekologia”

Proces integracji Polski z UE. Procedury negocjacyjne. Koszty i korzyści wynikające z członkostwa w Unii Europejskiej dla polskiego obywatela.	Droga państw europejskich, w tym Polski, do Unii Europejskiej. System, procedury i pola negocjacji. Kalendarium rozszerzenia. Cele integracji Polski z Unią Europejską. Przedakcesyjne działania i programy Rządu.	Proгноzy demograficzne i migracyjne. Cywilizacja III tysiąclecia – „Cywilizacja trzeciego tysiąclecia” Proгноzy ekologiczno-cywilizacyjne. Demograficzne wyzwania – „Proгноzy ekologiczno-cywilizacyjne Polski i Europy” Wzory procesu inwestycyjnego. Byle nie na moim podwórku – „Byle nie na moim podwórku – rozwiązujemy sytuacje konfliktowe” Ekologizacja miast i mieszkańców – „Ekologizacja miast i mieszkańców” Świat informacji – „Dokąd zmierzasz, świecie informacji?”
	Stosunek społeczeństw krajów członkowskich i społeczeństwa polskiego do rozszerzenia Wspólnot Europejskich. Różne opcje obecne w polityce i opinii publicznej krajów członkowskich. Katalog nadziei i obaw. Wyobrażenie roli i miejsca Polski i Polaków w zjednoczonej Europie. Kwestia standardów unijnych.	
	Kierunki integracji. Trzy filary procesu zjednoczenia. Różne koncepcje wizji przyszłej zjednoczonej Europy.	
Bezpieczeństwo europejskie. NATO, OBWE, ONZ.	Bezpieczeństwo europejskie w wymiarze międzynarodowym i wewnętrznym. Bezpieczeństwo Polski w ramach Unii Europejskiej i w NATO.	Wojsko – ekologia – NATO – „Czy można chronić człowieka, nie chroniąc jego środowiska?”
Rada Europy.	Miejsce Polski w organizacjach europejskich, w tym w Radzie Europy.	
Prawa człowieka.	Prawa i obowiązki obywatelskie, obywatelstwo europejskie, obywatelski wymiar procesu integracji europejskiej.	Samorządność i ekologia. U nas w Europie – „Samorządność i ekologia, czyli myśleć globalnie, działać lokalnie”
Duchowy wymiar wspólnoty europejskiej (przestanie Jana Pawła II).	Rola i zasady działania samorządów terytorialnych w Unii Europejskiej. Współpraca polskich samorządów z odpowiednikami w Unii Europejskiej. Euroregiony.	Ruchy religijne i ich program ekologiczny. Człowiek – przyroda – religia – „Człowiek, przyroda, religia” Regionalizm – „Jak uczynić region „regionem inteligentnym”?” Z żubrem w tle – system obszarów chronionych – „Systemy obszarów chronionych przyrody w Polsce” Samorządność i ekologia. U nas w Europie – „Samorządność i ekologia, czyli myśleć globalnie, działać lokalnie”, „Jedenaście ekologicznych zasad Unii Europejskiej”